

INTERTEXT

**Scientific journal
Nr.3/4 (23/24),
6th year**

**Revista
științifică Nr.3/4
(23/24), anul 6**

Chișinău – 2012

ISSN 1857-3711

Comitetul de redacție/Editorial Committee

Director publicație/Editor publisher Ana GUȚU
Redactor-șef /Redactor-in-cheif Elena PRUS
Redactor-șef adjunct /Deputy redactor-in-cheif Victor UNTILĂ
Colegiul de redacție /Editorial board Ion MANOLI, Dragoș VICOL,
Liudmila HOMETKOVSKI, Marin POSTU,
Inga STOIANOVA, Zinaida CAMENEV,
Zinaida RADU, Ana MIHALACHI
Secretar de redacție/Editorial secretary Aliona MELENTIEVA
Coperta /Cover design Cezar SECRIERU

Consiliul științific/Scientific Council

Marius SALA (Academia Română, București/The Roumanian Academy, Bucharest)
Mihai CIMPOI (Academia de Științe a Moldovei/Academy of Sciences of Moldova)
Valeriu MATEI (Academia Română, București/The Roumanian Academy, Bucharest)
Nicolae DABIJA (Uniunea Scriitorilor din Moldova/Union of Writers of Moldova)
François RASTIER (Centrul Național de Cercetări Științifice, Paris/National Center for Scientific Research, Paris)
Jean-Claude GÉMAR (Universitatea Montréal/The University of Montreal)
Philippe HAMON (Universitatea Sorbonne Nouvelle, Paris III/University of Paris III: Sorbonne Nouvelle)
Marc QUAGHEBEUR (Muzeul de Arhivă Literare, Bruxelles/The Archives and Museum of Literature in Brussels)
Ion GUȚU (Universitatea de Stat din Moldova/Moldova State University)
Theo D'HAEN (Universitatea Catolică, Leuven/The Catholic University, Louvain)
Najib REDOUANE (Universitatea din California, Long Beach/California State University Long Beach)
Efstratia OKTAPODA (Universitatea Paris Sorbonne - Paris IV/Paris Sorbonne University)
Mircea MARTIN (Universitatea din București/The University of Bucharest)
Sanda-Maria ARDELEANU (Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava/The “Ștefan cel Mare” University of Suceava)
Stelian DUMISTRĂCEL (Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași/The “Al. I. Cuza” University of Iași)
Emilia BONDREA (Universitatea „Spiru Haret”, București/The “Spiru Haret” University, Bucharest)
Corin BRAGA (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj/The “Babeș-Bolyai” University, Cluj)
Marina CAP-BUN (Universitatea „Ovidius”, Constanța/The “Ovidius” University, Constanța)

Volumul a fost recomandat spre publicare de Senatul ULIM
(Proces verbal nr. 06 din 26 septembrie 2012)

Articolele științifice sunt recenzate

The volume was recommended for publishing by the Senate of Free International University of
Moldova (verbal process nr. 06 from 26 september 2012)

The scientific articles are reviewed

ULIM, Intertext 3/4 2012, 23/24, anul 6

Tiraj 100 ex./Edition 100 copies

© ICFI, 2012

Institutul de Cercetări Filologice și Interculturale/Institute of Philological and Intercultural Researches

Address/Adresa: MD 2012, Chișinău, 52 Vlaicu Pârcalab Street Tel.: + (3732) 20-59-26,

Fax : + (3732) 22-00-28 site: icfi.ulim.md; e-mail: inst_cult2006@yahoo.fr

CONTENTS/CUPRINS

JURILINGUISTICS AND TRANSLATION IN THE CONTEXT OF PLURILINGUALISM

JURILINGVISTICA ȘI TRADUCEREA ÎN CONTEXTUL PLURILINGVISMULUI

Ana GUȚU. <i>Limbajul documentelor APCE: sinergie între jurilingvistică și politică</i>	7
Irina CONDREA. <i>Dificultăți de traducere în limba română: respectarea normei</i>	12
Liudmila HOMETKOVSKI. <i>InfoTerminographe Communautaire: etape și metode de lucru, fișa ITeC</i>	18
Zinaida RADU. <i>Relations traducteur – autorités du pouvoir</i>	25
Aliona DOSCA. <i>Competențele lingvistice și juridice ale traducătorului juridic în contextul plurilingvismului european actual</i>	31
Ghenadie RÂBACOV. <i>Types of Legal Documents and Difficulties of their Translation</i>	45
Inesa FOLTEA. <i>Rolul interpreților și traducătorilor în procesul de judecată</i>	55
Lilia STRUGARI. <i>Dimensiunea culturală a traducerii juridice</i>	63

JURIDICAL TRANSLATION: DIFFICULTIES AND SOLUTIONS

TRADUCEREA JURIDICĂ: DIFICULTĂȚI ȘI SOLUȚII

Inga STOIANOVA. <i>Aspecte pragmatice ale traducerii juridice: publicul vizat și clasificarea receptorilor</i>	71
Nina CUCIUC. <i>La métaphore et la paraphrase – modalités de traduction dans la terminologie juridique comparée</i>	76
Tatiana PODOLIUC. <i>Peculiarities of Translation of Legal Texts</i>	90
Zinaida CAMENEV. <i>Latin Borrowings in the Teaching of the English Juridical Texts</i>	96
Galina AZEMCO. <i>Traduction juridique : difficultés à surmonter</i>	100
Natalia AZMANOVA. <i>Difficulties in the Usage and Translation of the Law Terminology in the Specialized Texts</i>	103

TRANSLATION: QUALITY, EFFICIENCY AND CONSTRAINTS TRADUCEREA: CALITATE, EFICIENȚĂ ȘI CONSTRÂNGERI

Gheorghe MOLDOVANU. <i>Probleme de limbă și comunicare în traducerea simultană.....</i>	111
Gabriela DIMA. <i>On “Linguistic Hospitality” in Translation</i>	117
Ludmila ZBANȚ. <i>Aportul stagiilor de traducere la formarea traducătorilor și interpreților de conferință.....</i>	124
Constantin FROSIN. <i>Aux contraintes de toutes sortes.....</i>	129
Victor UNTILĂ. <i>Culture(s), langues-cultures, culturèmes, équivalences.....</i>	136
Elena DRAGAN. <i>La traduction des jeux de mots dans les spots publicitaires.....</i>	147
Carmen ANDREI. <i>Traduction du transfert socio-culturel et des créations lexicales dans le roman « Plein la vue » de Paul Emond.....</i>	155
Мирослава МЕТЛЯЕВА. <i>Пристрастия переводчика и качество перевода. О субъективизме в переводе.....</i>	166
Angelica VÂLCU. <i>Communication interculturelle et traduction – une approche pragmatique.....</i>	173
Maria ALEXE. <i>Translation, Re-translation – the Titles of the Balkan Novel.....</i>	181
Tatiana PODOLIUC. <i>The ethics of translation and translator.....</i>	187
Laurențiu BĂLĂ. <i>Despre dificultăți de traducere a argoului francez în limba română.....</i>	194
Маргарита ДАВЕР. <i>Особенности стихотворного перевода поэтических текстов на примере стихотворения Шарля Бодлера « Le chat ».....</i>	204
Eugenia ALAMAN. <i>Contraintes et libertés stylistiques dans la narration filmique d’un récit littéraire.....</i>	210
Ala LIPCEANU. <i>Pragmatische und semantische äquivalenz der modalpartikeln (deutsch – rumänisch).....</i>	215
Ina PAPCOV. <i>Traduction des unités phraséologiques : difficultés et solutions</i>	223
Svetlana BORDIAN. <i>Problèmes et spécificité de la traduction publicitaire.....</i>	230
Ana-Elena COSTANDACHE. <i>Promoteurs des traductions en langue roumaine dans la première moitié du XIXe siècle.....</i>	238

**JURILINGUISTICS AND TRANSLATION
IN THE CONTEXT OF PLURILINGUALISM**

**JURILINGVISTICA ȘI TRADUCEREA
ÎN CONTEXTUL PLURILINGVISMULUI**

LIMBAJUL DOCUMENTELOR APCE: SINERGIE ÎNTRE JURILINGVISTICĂ ȘI POLITICĂ

Ana GUȚU

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Le présent article aborde la problématique de la traduction des termes utilisés dans les résolutions de l'Assemblée Parlementaire du Conseil de l'Europe. L'auteur, en tant que politicienne qui influence directement le contenu de ces résolutions et qui a étudié pas mal de documents du Conseil de l'Europe, après avoir étudié les spécificités des terminologies utilisés, aboutit à la conclusion que les termes tiennent de différents domaines, car les droits de l'homme s'étendent au-delà du domaine juridique, impliquant aussi les domaines tels que la politique, l'économie, les finances, la sociologie, l'enseignement, la religion, la culture etc.

Mots-clés : *Conseil de l'Europe, APCE, résolution, droit, politique, métalangage, terme.*

The present article treats the problem of translation of the terms used in the resolutions of the Council of Europe Parliamentary Assembly. The author is a politician who influence directly the content of these resolutions and who studied carefully (very well/not bad) the documents of the Council of Europe. Thus, studying the specifications of the used terms, she concluded that terms are referred to different domains, because the human rights are extended beyond the juridical domain, involving also such fields as policy, economy, finance, sociology, education, religion, culture, etc.

Key-words: *Council of Europe, APCE, resolution, law, policy, meta-language, term.*

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) este un for legiuitor care s-a constituit odată cu fondarea Consiliului Europei în anul 1949. Republica Moldova este membru a CoE din 1995. APCE se întrunește de patru ori pe an în sesiuni plenare a câte cinci zile fiecare și încă de patru ori între sesiuni în cadrul Comisiei Permanente. Documentele de lucru ale APCE sunt rapoartele în baza cărora sunt adoptate rezoluții și recomandări, propuse spre adoptare prin consimțământ parlamentelor naționale. Legislația CoE și APCE obligatorie pentru cele 47 state membre, este constituită din convenții pe care statele le semnează și le ratifică. Odată ratificate, ele cad sub incidența CEDO, dacă devin subiect de încălcare a drepturilor omului.

APCE se deosebește de parlamentele naționale, în primul rând, prin limbajul documentelor adoptate. Textele rezoluțiilor și recomandărilor poartă amprenta metalimbajului juridic, dar nu sunt atât de ermetice. Limbajul juridic național este în strictă dependență de sistemul de drept al statului, pe când limbajul rezoluțiilor și recomandărilor APCE este unul supranațional, din punct de vedere al sistemelor de drept, el realizează în primul și în primul rând condiția că orice texte de drept, indiferent de domeniu sau subdomeniu, este tribut ar limbii:

In all societies, law is formulated, interpreted and enforced: there are codes, courts and constables. And the greater part of these legal processes is realized primarily through language. Language is medium, process and product in the various arenas of the law where legal texts, spoken or written, are generated in the service of regulating social behaviour. Particularly in literate cultures, once norms and proceedings are recorded, standardised and institutionalised, a

special language develops, representing predictable process and pattern of functional specialisation. (Maley 11)

O altă diferență dintre textele APCE și textele juridice tradiționale este faptul că „obscuritatea” metalimbajului juridic este evitată plenipotențiar în textele APCE. Despre această obscuritate vorbește Jean-Claude Gémard, recunoscut jurilingvist, profesor la Universitatea din Montréal: „les juristes pratiquent un discours souvent obscur et tortueux à souhait, et cela dans la plupart des langues véhiculaires, en Occident tout au moins”. (Gémard, 1990: 719)

Conținutul rezoluțiilor și recomandărilor este elaborat foarte minuțios de raportori și echipele lor, dar și amendate cu grijă de parlamentarii din grupurile politice ale APCE. Desigur, amendamentele sunt deseori rezultatul activității de lobby, în dependență de culoarea politică a celor care pregătesc amendamentele. Voi cita exemplul amendamentului opoziției din delegația Ucrainei la APCE, care nu a fost votat de APCE în ședința plenară, deoarece nu a întrunit susținerea majorității: este vorba de amendamentul la rezoluția 12173 „Commemoration des victimes de la Grande Famine (*Holodomor*) en ex-URSS – Comemorarea victimelor Marii Foamete (*Holodomor*) –

<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/FRES1723.htm>”, prin care opoziția din Ucraina solicită ca *Holodomorul* să fie considerat genocid împotriva poporului ucrainean. Ținând cont de faptul că APCE este un for care se străduiește să echilibreze orice text de rezoluție, fără a ține partea unui sau altui partid politic din statele membre, știind de asemenea că păreri istoricilor sunt împărțite, deputații APCE nu au acceptat acest amendament. Anume această precauție a deputaților APCE face ca textele rezoluțiilor și recomandărilor să fie foarte echilibrate, lupta fiind dusă pentru fiecare prepoziție din engleză sau franceză, pentru fiecare epitet, virgulă sau punct. Astfel, din experiența mea de doi ani de deputat APCE, am tras concluzia că elaborarea rapoartelor, rezoluțiilor și recomandărilor APCE este un adevărat exercițiu lingvistic, iar formularea amendamentelor necesită, în primul rând, cunoaștere excelentă a limbilor engleză și franceză.

Și chiar în pofida abilităților lingvistice, în pofida caracterului echilibrat (uneori în exces) al textelor APCE, atunci când ajung pe mâna jurnaliștilor în țările membre ale CoE, ele devin subiect de speculații din cauza traducerilor și, mai ales, a interpretărilor greșite. Aceasta mi s-a întâmplat mie, atunci când revenită în RM de la Strasbourg, de la sesiunea din ianuarie 2010, am fost denigrată în presa de opoziție, dar și la reuniunea Sinodului Mitropoliei Moldovei, din cauza că am votat Rezoluția 1903 *Quinze ans après le Programme d'action de la Conférence internationale sur la population et le Développement – Cincisprezece ani de la (adoptarea) programului de acțiuni al conferinței internaționale cu privire la populație și dezvoltare*. Textul rezoluției este unul foarte grijuliu față de sănătatea femeilor, condițiilor în care acestea duc sarcina și nasc etc. Eu am fost învinuită că am votat pentru „legalizarea avorturilor”. Nicăieri în textul rezoluției această sintagmă nu figurează:

...3. *L'Assemblée parlementaire note que, si des progrès ont été réalisés, les résultats restent toutefois mitigés pour ce qui concerne la fréquentation scolaire, l'équité et l'égalité entre les sexes, la mortalité et la morbidité infantiles, enfantines et maternelles et l'accès universel aux services de santé sexuelle et*

reproductive, y compris la planification familiale et les services d'avortement en sécurité. – accesul universal la serviciile de sănătate sexuală și reproductivă, inclusiv planificarea familială și serviciile de avort în condiții de siguranță.
[http://assembly.coe.int/Mainf.asp?](http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/FREC1903.htm)
[link=/Documents/AdoptedText/ta10/FREC1903.htm](http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/FREC1903.htm)

Sintagma *avortement en sécurité – avort în condiții de siguranță* a fost interpretată ca și *permisivitate legală* a avorturilor, ceea ce este completamente eronat. Textul Rezoluției 1903 este unul foarte important pentru a promova stilul de viață sănătos în familie, pentru a asigura femeilor accesul la servicii de sănătate calitative în scopul asigurării sporului pozitiv al natalității. Din păcate, reprezentanții presei de opoziție comunistă și nu numai, și ai bisericii ortodoxe dependente de Moscova au preferat să se isterizeze în scopul unei pseudopreocupări pentru natalitatea din RM și denigrării mele personale ca și deputat APCE din partea RM. Textul Rezoluției 1903 mai postulează :

pour garantir un accès universel à des services complets de santé sexuelle et génésique, en mettant particulièrement l'accent sur l'accès à des méthodes de planning familial abordables, acceptables et appropriés, un personnel d'accouchement qualifié et de soins obstétricaux d'urgence pour prévenir les grossesses non désirées, les avortements, les MST, les problèmes de santé et la mortalité maternels. – pentru a garanta accesul universal la serviciile complete de sănătate sexuală și reproductivă, punându-se accentul în special pe accesul universal la metodele de planificare familială la prețuri accesibile, acceptabile și adecvate, un personal instruit la naștere și îngrijire obstetrică de urgență pentru prevenirea sarcinilor nedorite, avorturilor, bolilor cu transmitere sexuală, problemelor de sănătate și a mortalității materne.
[http://assembly.coe.int/Mainf.asp?](http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/FREC1903.htm)
[link=/Documents/AdoptedText/ta10/FREC1903.htm](http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/FREC1903.htm)

După cum putem vedea metalimbajul acestei rezoluții este centrat pe Domeniul Referință *Demografie*. Schimbarea domeniului referențial al metalimbajelor din textele rezoluțiilor și recomandărilor este realizat în dependență subiectul raportului. Astfel, dacă raportul vine de la Comisia Economie, e normal ca metalimbajul să țină de DR *Economie*, dacă vine de la Comisia Educație, Cultură, Știință și Mass-Media – DR va fi și el altul. Astfel, apanajul juridic al metalimbajului textelor APCE, chiar dacă are un nucleu dur mai aproape de metalimbajul socio-politic, constituit din lexeme precum: *APCE decide, ia în considerare, adoptă, recomandă, examinează, parlamente naționale, comisii permanente, monitorizare, alegeri, democrație, opoziție* etc., deseori este în strictă legătură cu metalimbajele din domeniile referențiale prezente în rapoartele APCE.

Voi mai cita încă un fragment din Rezoluția 1481 *Nécessité d'une condamnation internationale des crimes des régimes communistes totalitaires* – *Necesitatea condamnării internaționale a crimelor regimurilor comuniste totalitare*, rezoluție care, din păcate, nu a fost luată în considerare de RM la nivel politic.

2. Les pouvoirs communistes totalitaires qui étaient en place en Europe centrale et orientale au siècle dernier, et qui existent toujours dans plusieurs pays du monde, sont, sans exception, caractérisés par des violations massives des droits de l'homme. Ces violations, qui variaient selon la culture, le pays et la période historique, incluaient les assassinats et les exécutions, qu'ils soient individuels

ou collectifs, les décès dans des camps de concentration, la mort causée par la faim, les déportations, la torture, le travail forcé et d'autres formes de terreur physique collective, les persécutions pour des motifs ethniques ou religieux, les atteintes à la liberté de conscience, de pensée et d'expression, et à la liberté de la presse, et l'absence de pluralisme politique. – Regimurile comuniste totalitare, care au dominat în Europa Centrală și de Est în secolul trecut și care încă mai există în mai multe țări din întreaga lume sunt, fără excepție, caracterizate prin violări masive ale drepturilor omului. Aceste încălcări, care au variat în funcție de cultură, țară și perioadă istorică, au inclus asasinat și execuții individuale sau colective, decese în lagărele de concentrare, moarte prin înfometare, deportări, tortură, munca forțată și alte forme de teroare fizică colective, persecuția pe grupuri etnice sau religioase, atacuri la libertatea de conștiință, gândire și de exprimare, la libertatea presei și la lipsa pluralismului politic.

(http://assembly.coe.int/ASP/Doc/ATListingDetails_F.asp?ATID=10716)

Spre deosebire de metalimbajul juridic tradițional, cel al documentelor APCE nu cunoaște dificultățile de traducere în materie de „exportare” a noțiunilor juridice. După cum menționează Gémar, anume aceasta este dificultatea majoră a traducerii textelor juridice tradiționale (doctrină, legi, contracte etc.) – găsirea echivalențelor în materie de noțiune și sistem juridic.

...cette terminologie est difficilement „exportable” puisque la réalité juridique d'un pays ne peut être impunément calquée sur celle du voisin en raison des différences socioculturelles et socio-économiques qui se reflètent dans les institutions. (Gémar, 1979: 43)

Textele APCE, tratând probleme de interes comun pentru cele 47 state membre ale CoE, au un caracter generalist din punct de vedere al terminologiei juridice. Apare firește o întrebare: sunt aceste texte redactate cu adevărat în metalimbaj juridic sau mai degrabă în metalimbaj socio-politic? Răspunsul ar cumula ambele calificări: metalimbajul textelor APCE este unul socio-politic cu efecte juridice puternice în cazul tratatelor și convențiilor, și efecte politice în cazul rezoluțiilor și recomandărilor. Aceasta înseamnă că îndeplinirea strictă a rezoluțiilor și recomandărilor APCE, dar și respectarea convențiilor și tratatelor la care statele membre CoE sunt parte, contribuie la gradul înalt de democratizare a societăților respective. Deci, cum am anunțat și în titlu, textele APCE, în speță rezoluțiile și recomandările, reprezintă o simbioză a metalimbajului socio-politic și celui juridic.

Concluzii:

- Limbajul documentelor APCE se află la confluența mai multor domenii sociale precum economie, ecologie, gender, drept, politologie, biodiversitate.
- Prin caracterul lor de recomandare în atenția tuturor statelor membre ale CE respectivele documente poartă un caracter normativ ce se înscrie în limitele dreptului internațional, și, respectiv, sunt documente redactate în metalimbaj juridic, ce implică profunde conotații socio-politice.

- Lucrul cu documentele APCE este un adevărat exercițiu lingvistic-traducătoricesc, care necesită abilități de interpretare politico-juridică a realităților sociale pe plan internațional.
- Textele APCE constituie un material valoros în practicarea exercițiului traducătoricesc, cu atât mai mult că respectivele documente nu beneficiază de o traducere oficială în limba română.

Referințe bibliografice

Gémar, Jean-Claude. « La traduction juridique et son enseignement », *Meta*, 21. 4, 1979, p. 37-45.

---. « Les fondements du langage du droit comme langue de spécialité », *Revue générale de droit*, Ottawa: Faculté de Droit, 21, 1990, p. 717-738.

Maley, Yon. *The Language of the Law. Language and the Law*. Edited by John Gibbons, London: Longman, 1994.

<http://assembly.coe.int>

<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/FRES1723.htm>

<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/FREC1903.htm>

http://assembly.coe.int/ASP/Doc/ATListingDetails_F.asp?ATID=10716

DIFICULTĂȚI DE TRADUCERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ: RESPECTAREA NORMEI

Irina CONDREA

Universitatea de Stat din Moldova

La qualité du texte traduit dans la langue roumaine est un problème d'actualité pour la République de Moldova. Dans l'article sont analysées les plus fréquentes erreurs d'expression, sont apportés de nombreux exemples qui se trouvent dans les textes publiés, on présente une classification d'erreurs de traduction. Sont analysés, particulièrement, les calques de la langue russe, une série de faux-amis, les aspects de l'ordre de mots.

Mots-clés : *traduction, discours correct, faux-amis, le calque, l'ordre de mots.*

The quality of the translated text into Romanian represents a current problem in Republic of Moldova. The most frequent errors of expression are analyzed in the article. Numerous examples taken from the publicistic texts are given. They are analyzed, especially the calques from Russian, the words false-friends, the aspects of word order, etc.

Key-words : *translation, correct discourse, false-friends, calque, word order.*

În societatea contemporană activitatea de traducere s-a dezvoltat vertiginos, mai ales în ultimul timp, datorită multiplelor contacte care se stabilesc la cele mai diverse niveluri de către vorbitorii de limbi diferite. Pe cât de diverse sunt domeniile în care se activează, pe atât de multiple trebuie să fie și cunoștințele traducătorilor, și nu doar în materie de limbi străine. Traducătorul trebuie să fie, în primul rând, o persoană cu bune abilități de comunicare, de exprimare scrisă și orală în cel puțin două limbi – în limba maternă și în limba străină, el trebuie să pătrundă în spiritul limbii respective și, în general, să aibă un dezvoltat simț al limbii, în primul rând al limbii materne, lucru care nu le este caracteristic chiar tuturor.

Din păcate, limba română a textelor traduse este de multe ori una foarte aproximativă, marcată de toate „păcatele” bilingvismului, dar mai ales a semilingvismului care domină societatea noastră, când multe persoane nu cunosc bine sau măcar la nivel satisfăcător nici o limbă – nici limba română, nici limba rusă, nici vreo limbă străină.

Greșelile de exprimare în limba română sunt permanent comentate și explicate de specialiști, numeroase aspecte ce țin de corectitudinea vorbirii și scrierii au fost expuse într-o serie de cărți apărute pe parcursul ultimilor ani. (A se vedea, de exemplu: Avram, 1987; Crijanovschi, 2000; Condrea, 2001; Palii, 2009; Ciocanu, 2011)

Multe dintre lucrările normative actuale cuprind și „referiri la unele dintre greșelile cele mai frecvente actualmente de ordin ortografic, fonetic (privind mai ales locul accentului ș.a.) gramatical și chiar stilistic”. (Vintilă-Rădulescu 12)

Și totuși, mai cred unii că, fiind vorbitori nativi de română, nu mai au ce învăța, limitându-se la ceea ce-și mai amintesc (cu greu) din materia învățată la școală. Drept dovadă, putem prezenta câteva mostre de limbaj ale unui stimat traducător din Chișinău, care își afișează opiniile pe un sait de specialitate, dând sfaturi (de altfel foarte utile) în felul următor: „se va produce un confuz (corect: o confuzie) și nu se va ști unde vorbesc interlocuitorii (corect: interlocutorii) și unde vorbește

traducătorul. Se întâmplă situații când traducătorii... î-i reproșează (corect: îi) tot felul de lucruri de felul (tautologie): A-ți spus așa (corect: ați)”. Mai găsim aici și „ruğați vorbitorul să vorbească”, „î-l enervează”, „î-i este comod”, „a-ți uitat”, „fiecare î-și plătește”, nemaivorbind de utilizarea/neutilizarea absolut haotică a virgulei. La sfârșit ni se promite pleonastic: „Vom reveni în viitor cu alte gânduri” și chiar suntem îndemnați tautologic: „Pute-ți și dumneavoastră, să vă împărtășiți experiențele dumneavoastră în acest domeniu”.

Neglijențele de mai sus nu sunt greșeli de traducere, ele de-monstrează, mai curând, cât preț pun traducătorii de la noi pe limba română și că mulți dintre ei stau cu spatele spre ea (această poziție a traducătorului – cu spatele sau cu fața spre limba sursă sau spre limba țintă – s-a discutat de multe ori pe parcursul abordării modului de a traduce). Prin consultarea măcar din când în când a gramaticii sau măcar a DOOM-ului (2005) s-ar putea reduce cu mult numărul de inadvertențe de tot felul din textele în limba română.

Deficiențele de traducere sunt și ele de mai multe feluri, specialiștii le compartimentează, pentru a le putea aborda; cert este că în textele traduse în limba română la noi se pot găsi absolut toate tipurile de inadvertențe și că se greșește absolut peste tot unde se poate greși, ba chiar și unde nu se poate.

Un indiciu sigur al neprofesionalismului în ale traducerii este ceea ce am putea numi „**hipnoza**” **primului sens al cuvântului** – fie că acesta este luat din dicționar, fie că este primul care-i vine în minte traducătorului. Astfel, studenții traduc fără să clipească „ряд организаций” prin „un rând de organizații”, deși aici trebuie să apară cuvântul „șir”. Mai gravă este confuzia din următorul exemplu, spicuit dintr-o revistă științifică: „Автор рассматривает заговор и его разновидности в народной медицине, как средство лечения людей и домашнего скота – Autorul analizează complotul și formele acestuia ca mijloc de lecuire a oamenilor și animalelor”. Aici traducătorul nu s-a mai uitat și la cel de-al doilea sens al lui „заговор”, care înseamnă „descântec”, anume despre descânțece era vorba în articolul respectiv.

Sensurile inadecvate apar de cele mai multe ori din cauza că nimeni nu se interesează cum arată și cât de corectă este varianta românească, în unele reviste, pe diverse sauturi articolele sau rezumatele în română apar numai pentru că „așa se cere” și sunt prezentate după principiul „fie cum o fi”. Ideea „fie cum o fi” se materializează în astfel de mostre: „Автор статьи предста-вляет, каким образом... Автор articolului își imaginează în ce fel...” (Revista de etnologie); „В несокращенном варианте опера длится 5 часов и 15 минут. – În varianta originală opera se lungește 5 ore și 15 minute”; „Чтобы спастись от ее наскоков, композитор пускался на уловки: однажды был специально приглашен некий молодой пианист, который "для отвода глаз" должен был с утра играть мелодии из "Богемы", в то время как сам Пуччини пропал на охоте... Ca să apere toate acestea compozitorul special a invitat într-o zi pe un tânăr pianist ca să joace de dimineață melodii din “Bohemia”, în timp ce Puccini se prăpădea la vânătoare”. (www.nationalopera.md)

La capitolul **cuvinte-falși prieteni** în traducerele din limba rusă exemplele curg gărlă, aceste cuvinte schimbă într-atât sensul, dar mai ales stilul originalului, încât intenția autorului abia dacă se mai întrezărește. Mostre elocvente găsim, de exemplu, în „Revista de psihologie”, 2009, nr. 2. Aflăm de aici despre „**Jubiliarii noștri**”, sintagmă în care se întrevede rusescul „юбиляры” (corect: sărbătoriți), despre ceva ce se

numește „La înălțimea blajinității profesionale”, iar sensul poate fi decodificat numai de cei care știu limba rusă și înțeleg ce înseamnă „*На высоте профессионального блаженства*”; ni se mai spune despre cineva că provine „dintr-o familie de inteligenti”, adică de intelectuali, că „își continue activitatea la universitatea iubită” și multe alte lucruri scrise în fraze cu cuvinte românești, dar care sunt total lipsite de spiritul limbii române.

Ca și în alte perechi de limbi, în cazul tandemului rusă-română există adevărate capcane, constituite din acești falși prieteni. Una dintre ele o reprezintă, de exemplu, substantivul rusesc адресат – тот, кому адресовано письмо, телеграмма, поч-товое отправление, identic sonor cu românescul „adresat”, numai că în română acest cuvânt nu este substantiv, ci o formă verbală, participiul verbului „a adresa” – *am adresat o cerere*. Rusescul адресат are ca echivalent în română cuvântul adresant – *persoană căreia îi este adresată o scrisoare; destinatar*. Însă lucrurile nu se opresc aici, pentru că în limba rusă există și cuvântul адресант – Тот, кто адресует кому-л. письмо, телеграмму и т.п., *adică expeditor*. Prin urmare, unul și același cuvânt în cele două limbi are sensuri opuse și nu poate fi utilizat la întâmplare, căci va genera sensuri confuze.

În situația de comunicare din Republica Moldova, vorbirea cotidiană este adeseori marcată de semnificații ale cuvintelor rusești, astfel că printre cuvintele și expresiile uzuale circulă destul de mulți **falși prieteni**. Prezentăm în cele ce urmează o listă succintă a celor mai des vehiculate lexeme din această categorie:

a citi lecții (rus. читать лекции = a predă, a ține un curs), *a citi versuri* (читает стихи = a recita, a declama), *a iubi cafeaua*, să cânte (rus.: он любит кофе, любит петь = îi place cafeaua, îi place să cânte), *a da întrebări* (rus.: задать вопросы = a pune întrebări), *figură zveltă* (rus.: стройная фигура = siluetă zveltă), *bal de trecere*, (rus.: проходной балл на экзаменах = notă de trecere, punctaj), *a reclama un film, un produs* (rus.: рекламировать фильм, изделие = a face publicitate, a lăuda, a recomanda), *palată la spital* (rus.: больничная палата = salon de spital); *a primi legea, a primi o hotărâre, a primi duș, a primi plăcere, a primi medicamente* (rus.: принять закон = a adopta o lege, принять решение = a lua o hotărâre, принять душ = a face duș, получить удовольствие = a avea plăcere, satisfacție, принимать лекарства = a lua medicamente), *a oformă lucrarea, documentele, un contract etc.* (rus.: оформить документы = a perfecta actele, работу = a definitiva o lucrare, договор = a încheia un contract), *număr în hotel* (rus.: номер в гостинице = cameră de hotel), *bancă de soc* (rus.: банка сока = borcan de suc), *profesorul redactează lucrarea studentului* (rus.: преподаватель редактирует работу студента = profesorul corectează lucrarea), *un moment important al lucrării, vreau să subliniez următorul moment* (rus.: хочу подчеркнуть важный момент = vreau să subliniez un aspect, o idee importantă), *comisie autoritară* (rus.: авторитетная комиссия = comisie competentă), *sutcă, sutca împrejur* (rus.: сутки, круглые сутки).

O altă influență a limbii ruse se manifestă prin diverse **calchieri de structură**, frecvent utilizate în limbajul cotidian, mai ales de către vorbitorii neavizați. Orice exprimare de acest fel constituie o abatere de la norma limbii literare, lucru indezirabil și în expri-marea traducătorilor. Printre cele mai frecvente calchieri se numără următoarele:

a hotărî întrebarea (rus. решить вопрос = a rezolva o problemă), *ceasul nu lucrează* (rus. часы не работают = ceasul nu merge; este defectat), *ocupatie la matematică* (rus. занятие по математике = ore, meditații la matematică), *a elibera de taxe* (rus. освободить от налогов = a scuti de taxe), *a se apropia cu o problemă*

(rus. подойти к кому.л. = a se adresa), a întâlni la gară (rus. встретить на вокзале = a întâmpina), a se cunoaște cu programa (rus. ознакомиться с программой = a lua cunoștință de program), a întări lista (rus. утвердить список = a aproba, a confirma lista), în carte merge vorba (rus. в книге речь идет о = este vorba despre), până când, până ce, mai avem de lucru (rus. пока, у нас есть работа = deocamdată, până una alta, mai avem de lucru), numai ce a plecat (rus. только что ушел = chiar acum a plecat; a plecat cu câteva minute în urmă), în rezultat (rus. в результате = drept rezultat, ca rezultat, în urma), a prieteni (rus. дружить = a fi prieten), a juca nunta (rus. сыграть свадьбу = a face nuntă), sutca/anul împrejur (rus. круглый год = tot anul), careva nereguli, careva probleme (rus. какие-либо нарушения, какие-нибудь проблемы = vreo încălcare, niciun fel de abateri; anumite/niște probleme).

Se impune mare atenție și la utilizarea verbelor reflexive, care în vorbirea neîngrijită preiau anumite nuanțe rusești, inexistente în limba română literară. Deci, mare atenție la **verbele reflexive**:

a se stărui (rus. стараться = a-și da silința, a se strădui, a face tot posibilul), a se atârna (rus. относиться = a avea atitudine față de...), a se primi, (nu) se primește nimic (rus. получается = (nu) iese nimic), a se isprăvi (rus. справиться = a face față, a se descurca), a se privi (rus. смотрится = arată, pare), a se ocupa la vioară, la matematică (rus. заниматься на скрипке = a exersa, a învăța), a se achita cu pensiile, datoriile (rus. рассчитаться с долгами = a achita datoriile), a se împărți cu fratele (rus. поделиться с братом = a împărți), a se schimba cu locurile (rus. поменяться местами = a trece pe locul celuilalt), a se dezice de copii, (rus. отказаться от детей = a abandona/a părăsi copiii; отказаться от денег = a renunța, a refuza să ia bani), a se determina – să ne determinăm (rus. определиться = a decide, a hotărî), a se împărtăși cu experiența (rus. поделиться опытом, впечатлениями = a-și împărtăși experiența), a se expune în legătură cu o problemă (rus. высказаться = a-și expune opinia, părerea; a se pronunța).

Topica, adică ordinea cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază, este un aspect care ține mult de specificul fiecărei limbi. Printre cele mai dificile probleme de traducere în acest sens este topica determinativelor, adică a diverselor atribute ce însoțesc substantivul sau substituenții acestuia; de ordinea în care apar aceste cuvinte depinde sensul enunțului, accentul logic, nuanța stilistică și orice dereglare de topică se poate solda cu mari pierderi în textul final. Vom aduce ca exemplu o serie de difi-cultăți ce țin de redarea topicii la traducerea din limba rusă în limba română.

Deosebit de dificile sunt pentru traducere frazele cu lanțuri întregi de atribute, care nu totdeauna își pot păstra locul din original, pentru că, de exemplu, în limba rusă atributul adjectival stă preponderent înaintea substantivului, iar în română – după acesta. Astfel, în stilul științific și administrativ-juridic numărul determinativelor consecutive, în textele rusești, poate fi foarte mare, o asemenea înșiruire fiind cu mult mai rar întâlnită în limba română. Ex.: *Происходит взаимовлияние и взаимопроникновение обществ и культур, что объясняется усилением различных связей в геополитической, экономической, информационно-технологической, демографической, экологической, конфессиональной, профессиональной областях* – Are loc influența reciprocă și întrepătrunderea societăților și culturilor, fapt ce se explică prin consolidarea **diferitelor relații** în **domeniul geopolitic, economic, informațional-tehologic, demografic, ecologic**,

confesional, profesional. Și în acest caz, la traducerea în limba română lanțul de determinative va urma substantivul, care trebuie plasat în fruntea „coloanei de atribute”.

Topica atributelor în limba rusă depinde și de consecutivitatea acestora, regula generală spunând că pe primul loc se situează atributele calitative, urmate de cele „relative”, provenite de regulă de la substantive, de ex.: *горячий малиновый чай*, *чистая родниковая вода*, *старый дубовый лес*. Traducerea în română a unor asemenea sintagme se realizează după schema 3-1-2, urmându-se regula că adjectivul calificativ stă imediat după substantivul determinat: *ceai fierbinte de zmeură*, *apă curată de izvor*, dar poate fi urmată și schema 1-3-2, în special când în sintagmă apar adjectivele *nou*, *vechi*, *bun* care în limba română pot fi plasate înaintea substantivului fără intenții stilistice, de ex.: *новая научная работа* – o nouă lucrare științifică, *добрый школьный товарищ* – un bun prieten de școală.

În text se pot întâlni structuri atributive ample, pentru care, la traducere, se va ține cont de calitatea atributului. Pentru ca șirul să nu fie prea mare și să nu creeze ambiguități, unele atribute „calificative” (în special, *bun*, *nou*, *vechi*, *mare*, *vestit*, *puternic* ș.a.) se pot plasa înaintea determinatului: Появились огромные финансово-экономические транснациональные ассоциации, со своими собственными геостратегическими интересами – au apărut **imense asociații economico-financiare transnaționale**, cu **propriile lor interese geostrategice**.

La traducere, se poate întâlni și structura „în oglindă”, când cuvintele sunt plasate în ordine direct inversă față de original, de ex.: *невозполнимые* (1) *финансово* (2) *-экономические* (3) *нотеру* – **pierderi economico** (3) **-financiare** (2) **irecuperabile** (1).

Atributele exprimate prin adjective „relative”, formate de la substantive, la traducere se plasează numai după cuvântul determinat – *яблочный сок* – *suc de mere*, *каменный мост* – *pod de piatră*, *рыночные цены* – *prețuri de piață*, *сахарная свекла* – *sfeclă de zahăr* etc. Asemenea sintagme-denumiri se traduc destul de ușor, dar cu mult mai dificile pentru traducere sunt îmbinările din două-trei adjective de acest fel, de tipul *комерческо-производственный*, *научно-популярный* ș.a. De ex.:...*globalitatea reprezintă o unitate de spațiu geografic imens, de importanță general-umană, de actualitate istorică mondială, de o gravitate și un pericol general-planetar, cu caracter universal de ordin socio-natural și bio-social. În felul acesta, problemele globale reprezintă o împletire de contradicții la nivel general-planetar, general-mondial și general-uman, cu caracter social-economic, ideologico-politic cultural, bio-social și socio-natural, prezente în lumea contemporană.*

Cazurile de lanțuri de diverse tipuri de determinative apar destul de des în denumirile rusești – de activități, firme, congrese etc. La traducere nu se poate păstra topica originală, structura trebuie împărțită pe sintagme și cuvintele trebuie plasate în ordinea ierarhică a configurației lor gramaticale, de ex.: *XI Петербургский международный экономический форум* – *Cel de-al XI-lea forum economic internațional de la Petersburg*, în care topica și logica sintagmei se construiește în jurul cuvântului-cheie *forum*.

În literatură artistică, în diferite texte publicistice apar multe sintagme cu caracter expresiv, formate ad hoc și care pot fi redactate în limba română doar prin procedeul transpoziției, adică prin alte structuri gramaticale decât cele din original. Un exemplu relevant îl constituie felul în care L.Tolstoi descrie cum erau îmbrăcate doamnele la bal, dar și modalitatea în care traducătorul a transpus acest fragment în

limba română: *Кити направилась к лентно-цветочно-тюлево-кружевной толпе женщин* – *Kity s-a îndreptat spre grupul de doamne, îmbrăcate în tul și dantele și împodobite cu panglici și flori.*

Este de reținut că sistemul larg de adjectivizare din limba rusă dă posibilitatea de a crea sintagme atributive foarte mari, pentru care, la traducerea în limba română, se aplică mai multe scheme, în funcție de calitatea adjectivului și de importanța lui pentru caracterizarea cuvântului determinat.

Traducerea este o activitate foarte complexă și în cadrul ei exercițiul de cultivare a limbii, de îmbogățire a vocabularului, de lărgire a mijloacelor de expresivitate trebuie să fie unul permanent. Este deosebit de actual acest deziderat în cadrul Republicii Moldova, în care starea limbii vorbite este deplorabilă, iar diversele influențe și interferențe apar, nu rareori, anume pe calea traducerii.

Referințe bibliografice

- Avram, Mioara. *Probleme ale exprimării corecte*. București: Editura Academiei, 1987.
- Ciocanu, Ion. *Noi și cuvintele noastre*. Chișinău: Pontos, 2011.
- Condrea, Irina. *Norma literară și uzul local*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2001.
- Crijanovschi, Andrei. *Dicționar al dificultăților limbii române*. Chișinău: Editura Arc și Editura Museum, 2000.
- Palii, Alexei. *Cultura comunicării*. Chișinău: Epigraf, 2009.
- Vintilă-Rădulescu, Ioana. *Dicționar normativ al limbii române ortografic, ortoepic, morfologic și practic*. București: Corint, 2009.
- Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* /Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. București: Univers Enciclopedic, 2005.

INFOTERMINOGRAPHE COMMUNAUTAIRE: ETAPE ȘI METODE DE LUCRU, FIȘA ITeC

Liudmila HOMETKOVSKI

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

In this article are described the completed steps and the working methods used to elaborate the terminological database InfoTerminographe Communautaire, designed and created by author. The terminological datasheet ITeC – the main element of the terminographic product, gathers in its content terminological information practical for users through the prism of the triad community legal concept/ community legal term/ community legal text.

Key-words: *terminological database, terminological datasheet, documentation, community legal concept, community legal term, community legal text.*

Le présent article décrit les étapes parcourues et les méthodes utilisées lors de l'élaboration de la base de données terminologiques InfoTerminographe Communautaire, conçue et créée par l'auteur. La fiche terminologique ITeC – l'élément principal du produit terminographique, réunit dans son contenu des informations terminologiques utiles pour les utilisateurs par le prisme de la triade notion juridique communautaire/terme juridique communautaire/texte juridique communautaire.

Mots-clés : *base de données terminologiques, fiche terminologique, documentation, notion juridique communautaire, terme juridique communautaire, texte juridique communautaire.*

Metodele de lucru în terminografie variază în funcție de finalitățile și utilizatorii produsului terminografic. Drept utilizatori pot apărea atât mașina (computerul), cât și omul. Noi ne preocupăm, în special, de utilizatorii înzestrați cu inteligență naturală, adică omul. Crearea produsului terminografic este rezultatul unui proces complex înglobând mai multe etape pe parcursul cărora au fost aplicate diferite metode.

Etapa preliminară a debutat prin stabilirea domeniului și a subdomeniului de cercetare terminologică. Alegerea subdomeniului Drept comunitar se motivează prin:

- extinderea relațiilor RM cu țările membre ale UE;
- lipsa unei terminologii comunitare, sistematizate într-un produs terminografic, care să reflecte nevoile concrete ale utilizatorilor;
- imperfecțiunea produselor terminografice existente în domeniul comunitar.

Tot în această etapă au fost determinate funcțiile produsului terminografic prin identificarea potențialilor utilizatori, determinarea necesităților inerente ale acestora, stabilirea priorităților etc. De asemenea, au fost identificate constrângerile care ar putea surveni în perioada elaborării. Astfel, drept coerciție am calificat imposibilitatea creării ITeC fără resurse umane cu profil tehnic. Pentru a remedia situația, am apelat la consultațiile specialiștilor din domeniul noilor tehnologii informaționale, pentru ca, ulterior, să solicităm asistență tehnică în elaborarea BDT. Drept avantaj apărut în perioada elaborării bazei poate fi considerat însușirea de către autoare a unei terminologii specifice, cât și administrarea bazei de date fără ajutorul specialistului-informatician.

Etapa preliminară a inclus, de asemenea, elaborarea concepției generale a bazei de date, în fond conceperea și descrierea arhitecturii bazei și a procesului de lucru cu aceasta. Astfel, a fost elaborată configurația generală și determinată componența

rubricilor concrete care urmează a fi incluse în bază, opțiunile de lucru, motorul de căutare, modul de prezentare al informațiilor pentru utilizator și pentru administrator etc. Ghidându-se de cerințele înaintate de către autoare, informaticianul a selectat programul în care a elaborat baza. Prima variantă a arhitecturii ITeC a fost prezentată autoarei pentru testare și verificare. Pe parcursul testării au fost semnalate unele carențe tehnice (de exemplu, spațiul limitat al unor câmpuri pentru introducerea informațiilor), care au fost ulterior înlăturate de informatician. O a doua testare a oferit rezultate pozitive, fapt care i-a permis autoarei se înregistreze informația, adică să completeze BDT.

Etapă de documentare. Etapa de documentare este punctul de plecare al activității terminografice. Conform normelor internaționale, documentarea este: a) acțiunea de colectare și tratare permanentă și sistemică a informației înregistrate, permițând stocarea, cercetarea, utilizarea și/sau transmiterea ei; b) ansamblul de documente reunite în scopuri determinate. (*Organisation Internationale de normalisation* 3) Pentru elaborarea produsului terminografic propus, documentarea a debutat cu identificarea surselor care să furnizeze informații fiabile pentru ITeC și clasificarea lor, fiind urmată de colectarea, excerptarea datelor din aceste surse și o primă analiză a datelor etc.

Pornind de la principiul utilității, adecvării și acceptabilității bazei noastre de date de către potențialii utilizatori, am stabilit următoarele surse pertinente de documentare:

- documente legale: tratate europene, regulamente, directive, declarații, legislația națională etc.;
- documente bibliografice: monografii, manuale, publicații periodice, teze de doctorat etc. în domeniul dreptului comunitar;
- documente terminografice: dicționare specializate, lexicoane, baze și bănci de date etc. (uni-, bi- sau multilingve) în drept;
- documente lexicografice: dicționare generale, dicționare de sinonime, antonime etc.;
- documente neoficiale (rapoarte, traduceri etc.) folosite de noi rareori, dar cu mare prudență.

În vederea obținerii acestor documente primare autoarea a consultat documente secundare: bibliografii, cataloage de biblioteci etc. *Metoda de colectare a datelor* a prevăzut, de asemenea, consultarea resurselor umane (specialiști în dreptul UE, relațiilor internaționale, filologiei).

Pe parcursul documentării am constatat că informația adecvată cu privire la un termen comunitar poate fi obținută doar din mai multe surse consultate paralel. Înglobând informații relevante și reactualizate, ITeC contribuie esențial la reducerea timpului utilizatorului în scopul obținerii informației necesare. Din acest punct de vedere, principiul eficienței, coroborat cu cele menționate mai sus, este absolut caracteristic produsului nostru.

Etapă de documentare prevede și *metoda de evaluare a datelor*. Datele colectate se supun evaluării pentru ulterioara eliminare a informațiilor eronate sau improprii. Astfel, drept criterii de evaluare, au fost stabilite:

- autoritatea și credibilitatea autorului sursei;
- actualitatea documentului;
- calitatea documentului;
- calitatea eventualei traduceri;

- credibilitatea documentului în comparație cu alte documente considerate mai sigure.

Metoda de înregistrare a datelor presupune incorporarea acestora în produsul terminografic. În cazul ITeC, metoda de înregistrare a fost una selectivă și s-a limitat la introducerea datelor necesare în conformitate cu structura fișei terminologice. Astfel, au fost înregistrate:

- 1) date referitoare la termen: forma de bază a termenului, categoria gramaticală, etimologia, formele abreviate, echivalentele în alte limbi, termenul încorporat în contexte, frazeologismele juridice, comentarii din diverse surse care, prin conținutul lor, pot contribui la clarificarea termenului respectiv;
- 2) date referitoare la concepte: definiția, polisemia, sinonimele, antonimele, hipo-/hiperonimele;
- 3) date cu caracter organizatoric: surse folosite, data înregistrării fișei, persoana care a înregistrat termenul.

Primele două categorii de date ne-au facilitat stabilirea și analiza, raportului triadic noțiune comunitară/termen comunitar/text comunitar (Figura 1). După cum se observă:

- a) noțiunea juridică comunitară se materializează în termenul care o denumește;
- b) termenul exprimă noțiunea respectivă doar încorporat în textul juridic comunitar;
- c) termenul nu posedă decât un statut intrinsec, de liant între noțiune și text stabilindu-se un raport direct.

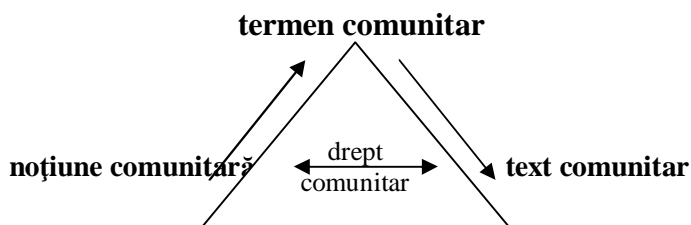

Fig. 1. Triada noțiune comunitară/termen comunitar/text comunitar.

Etapa de sinteză. La această etapă, după evaluarea respectivă, se introduc toate informațiile relevante privind termenii, adică se perfectează fișele terminologice propriu-zise care se reunesc în mod organizat în BDT sub formă de colecție de fișe. Informațiile, care se înscriu în fișele date, se extrag din fișele documentare sau direct din alte documente stabilite anterior.

Concomitent cu fișa terminologică, utilizatorul ITeC are la dispoziție rubricile *A propos de l'ITeC*, *Mode d'emploi*, *Corpus* și *Contactez-nous* care conțin date cu caracter informativ și terminologic. Rubrica *A propos de l'ITeC* conține paratextul produsului. În el se descrie baza de date, se evidențiază avantajele acesteia, se stabilesc categoriile de utilizatori și se oferă explicații asupra surselor folosite etc. Rubrica *Mode d'emploi* este, într-un anumit fel, un ghid de utilizare a bazei. Aici se conțin explicații și exemple cu privire la posibilitățile de căutare a termenilor prin diverse modalități, precum și descrierea opțiunilor de care poate uza utilizatorul etc. Una din cele mai importante componente ale ITeC este rubrica *Corpus*, constituită din patru părți, corespunzătoare celor patru limbi implicate în bază,

conținând cele mai importante acte europene în vigoare. Arhitectura ITeC permite corpusului legislativ să fie completat în volum nelimitat odată cu apariția noilor tratate și a altor acte oficiale ale UE. În fine, rubrica *Contactez-nous* asigură extensiunea între administratorul bazei și utilizator. Acesta din urmă poate expedia sugestii în vederea perfecționării bazei, corectării unor eventuale erori, semnala anumite dificultăți tehnice de utilizare a ITeC, formula diferite comentarii etc.

Pe parcursul etapei de sinteză, după înregistrarea de termeni în bază, devin funcționale cutiile de căutare și filtrele alfabeticе plasate pe pagina principală a ITeC. Prin cutiile de căutare, corespunzătoare celor patru limbi, se asigură metoda sistematică de căutare când se afișează toți termenii, care au drept element constitutiv cuvântul-cheie introdus în cutie. În cutia franceză, la taparea primelor litere din cuvântul-cheie, în ajutorul utilizatorului apar sugestiile de căutare. Filtrele de căutare pe litere asigură metoda alfabetică de căutare, termenii fiind afișați în ordine alfabetică conform literei concrete a alfabetului. Indexurile alfabeticе rămân totuși necesare pentru căutarea rapidă a unui termen, chiar dacă ITeC este conceput ca un sistem complex și multidimensional.

Pentru introducerea datelor în ITeC în etapa de sinteză, dar și pentru ținerea ulterioară a bazei la zi, administratorul dispune de următoarele opțiuni: *Ajouter un nouveau terme* (crearea unei noi fișe în ITeC), *Modifier le contenu de la fiche terminologique* (completarea sau anularea unor informații din fișă), *Recherche* (accesul direct la fișa termenului căutat), *Supprimer* (anularea unor fișe), *Enregistrer* (confirmarea datelor introduse), *Retour* (părăsirea fișei). În cazul în care administratorul nu a introdus în câmpul *Terme* informații, mașina nu înregistrează această fișă. Inițialele autorului și data redactării fișei se înregistrează automat de mașină. Tot de pe pagina administratorului se pot modifica, în funcție de necesități, conținuturile rubricilor *A propos de l'ITeC*, *Mode d'emploi*, *Corpus* și *Contactez-nous*.

Etapa finală. În etapa finală are loc procesarea datelor terminologice, prezentarea și livrarea acestor date utilizatorului sub formă de BDT ITeC, precum și analiza valorică a bazei.

Prin procesarea datelor înțelegem efectuarea analizei statistice a datelor introduse în bază, pornind de la posibilitățile oferite de mașină: total termeni, termeni polisemantici, termeni cu sinonime, termeni cu antonime, termeni cu hiponime, termeni cu hiperonime, termeni cu forme abreviate. Alte statistici (etimologie, indicii gramaticale etc.) se efectuează în mod neautomat.

Prezentarea datelor ITeC presupune inițierea publicului larg cu specificul și avantajele bazei. Livrarea ITeC utilizatorului implică instalarea programului în sălile de traducere specializată facultăților de limbi străine din instituțiile de învățământ superior, în mediateci și alte subdiviziuni ale universităților prin rețeaua locală Intranet. Plasarea bazei de date în rețeaua Internet permite accesarea acesteia de către toți doritorii fie prin computer, fie prin telefon portabil, cu ajutorul dispozitivului WAP. (<http://lhometkovski.ulim.md>).

Cât despre *metoda analizei valorice*, ea este realizată de către recenzenți sau analiști. Analiza valorică a produsului prevede verificarea mai multor aspecte ale activității terminografului: stabilirea obiectivelor și posibilităților de realizare a acestora (tipul de dicționar propus spre realizare; grupul de utilizatori; calitatea terminografului-autor; calitatea bazei etc.); evaluarea tehnică și științifică (verificarea existenței documentației sursă; delimitarea sferei de interes a termenilor

selecții în conformitate cu specializarea dicționarului; verificarea utilizării principiilor de terminografiere etc.)

La finele parcurgerii etapelor susmenționate, activitatea terminografică nu se consideră terminată, deoarece actualizarea bazei trebuie efectuată permanent, pentru a dispune de informații cu adevărat utile. Realizarea bazelor de date implică o bună organizare, o documentare riguroasă și adecvată, o participare a utilizatorilor reali și o revizuire periodică. De fapt, etapele analizate nu sunt decât o perioadă de acomodare și orientare a terminografului în domeniul respectiv, importantă fiind menținerea cotidiană a rezultatelor obținute. Prin urmare, sarcina terminografului este de a continua lucrul asupra bazei prin documentare continuă și îmbogățire exhaustivă a fișelor, chiar dacă exhaustivitatea rămâne un obiectiv greu de atins.

Structura fișei terminologice ITeC. Fișa terminologică este produsul de bază al terminografului. În cazul ITeC, fișa are o schemă destul de ambițioasă, deși, în opinia noastră, datele sunt accesibile, chiar dacă adunarea lor este de lungă durată. Fișa ITeC conține următoarele 20 de câmpuri: *Terme*, *Catégorie grammaticale*, *Etymologie*, *Définition*, *Traduction (Româna)*, *Traduction (English)*, *Traduction (Русский)*, *Polysémie*, *Synonyme(s)*, *Antonyme(s)*, *Hyponyme(s)*, *Hyperonyme(s)*, *Contexte (Français)*, *Contexte (Româna)*, *Phraséologismes juridiques (Français)*, *Phraséologismes juridiques (Româna)*, *Abréviation*, *Commentaires encyclopédiques*, *Auteur*, *Date de rédaction*.

Fișa este monolingvă, limba principală fiind franceza. Repertoriul termenilor tratați, proveniți din experiența reală, se stabilește prin examinarea atentă a unui ansamblu de texte (legislație, opere doctrinare, surse lexicografice etc.) scopul scontat fiind obținerea unor informații reprezentative, exhaustive și actuale. Denumirea termenului se introduce în forma lui lexicografică de bază, adică se introduce „unitatea lexico-terminologică”. (Guțu 211)

Categoria gramaticală a termenilor descrisă prin abrevierile *n.m.*

– nom masculin, *n.f.* – nom féminin, *adj.* – adjectif, *v.* – verbe și etimologia acestora au fost înregistrate în baza cunoștințelor autoarei și a consultării surselor cu caracter gramatical și etimologic.

Definiția este elementul-cheie al fișei. Ea trebuie să corespundă tuturor rigorilor, care conduc la o definire corectă. În caz de necesitate, am optat pentru introducerea a două sau mai multe definiții, ele fiind identice ca și conținut, dar diferite după modul și sursa de definire. Definițiile se numerotează, iar sursele se indică, în mod obligatoriu, conform standardelor bibliografice în același câmp. În cazul înregistrării mai multor accepțiuni pentru un termen în cadrul aceluiași domeniu referențial, acestea se înscriu în câmpul *Polysémie*, se numerotează și se indică, în mod obligatoriu, sursele. Menționăm totodată că, în ITeC, nu există fișă terminologică fără definiția conceptului, întrucât descrierea, traducerea, clasificarea, ierarhizarea etc. nu este posibilă în lipsa acesteia.

Echivalentele termenului-vedetă în limbile română, engleză și rusă se introduc în câmpurile respective, raporturile de echivalență dintre limbile în cauză fiind bazate pe paralelismul concept-termen pentru fiecare limbă. Alegerea limbilor implicate în ITeC se motivează prin:

- statutul privilegiat al limbii franceze în domeniul dreptului;
- gradul de extindere a francofoniei în RM;
- statutul de limbi oficiale ale UE (pentru limbile franceză, engleză, română);
- prezența limbii ruse în spațiul comunicării societale în RM.

Pentru înregistrarea sinonimelor, antonimelor, hiponimelor și hiperonimelor, în structura fișei ITeC sunt prevăzute câmpuri separate.

Mai jos urmează câmpurile pentru contexte în limba franceză și română. În ele se introduce fraza (frazele) unde apare termenul, cu indicarea obligatorie a surselor din care au fost extrase. Contextele din diverse surse autentice sunt utile nu doar pentru exemplificarea lingvistică a termenului în textul specializat, dar și pentru completarea definiției cu noi informații juridice, la fel ca și comentariile enciclopedice.

În câmpurile prevăzute pentru frazeologisme juridice în limba franceză și română se introduc frazeologisme extrase din legislația comunitară din corpusul legislativ al ITeC și din alte surse autentice. **Frazeologismul juridic** este „acea îmbinare osificată de cuvinte” (Corlăteanu 119) cu conotație juridică, alcătuită minimum din două cuvinte noționale (unul fiind termen juridic) având un sens unitar, care se repetă în limbajul juridic ca o formulă fixă. Aceste îmbinări constante se întrebuințează ca niște construcții „sodate”, componentele cărora nu se pot schimba cu locul.

Câmpul *Abréviation* este destinat formelor de abreviații general acceptate (sigle, acronime). În sfârșit, observăm inițialele autoarei fișei care își asumă responsabilitatea cu privire la informațiile introduse și data completării (modificării) fișei, mențiuni considerate ca o bună practică în activitatea terminografică.

Autoarea își rezervă dreptul de a introduce, în caz de necesitate, diferite note explicative în câmpurile fișei sub formă de *Note*: (de exemplu, în textul notei poate fi inclusă o referire la legislația din corpusul legislativ al bazei). Cu asterisc (*) sunt marcați termenii care fac obiectul descrierii unei fișe terminologice separate. Utilizatorul poate, de asemenea, să obțină fișa terminologică pe suport hârtie, folosind opțiunea *Imprimer*.

Luând în considerare faptul că ITeC conține termeni dintr-un singur subdomeniu – dreptul comunitar, – în fișa terminologică nu se afișează denumirea domeniului și nici numărul de identificare al fișei.

Pe parcursul completării BDT, pentru asigurarea calității produsului terminografic autoarea a privilegiat parteneriatul cu specialiști ai domeniului vizat, aceștia fiind totodată și vorbitori de limbi străine. În concluzie, considerăm că proiectul în cauză va contribui la armonizarea și difuzarea limbajului juridic comunitar, prin armonizare avându-se în vedere corespondența termenilor și a conceptelor pe care aceștia le întruchipează în cadrul aceleiași limbi, cât și uniformizarea procesului de traducere în alte limbi.

Referințe bibliografice

- Cotlău, Maria. „Exercițiu de simulare la distanță a negocierilor unui acord Uniunea Europeană – Republica Moldova”, *Intertext* ¾, Chișinău: ULIM, 2008, p. 107-109.
- Organisation Internationale de normalisation. *ISO 704-1987. Principes et méthodes terminologiques*. Genève: ISO, 1987.
- Hometkovski, Liudmila. *Baza de date terminologice InfoTerminographe Communautaire*. disponibilă online la <http://lhometkovski.ulim.md>
- Guțu, Ana. „Traducerea textului tehnic: soluții epistemologice”, Guțu, Ana. *Introduction à la traductologie française*. Chișinău: ULIM, 2008, p. 206-219.

Manoli, Ion. « Langue. Style. Identité », *LA FRANCOPLYPHONIE: langues et identités*. Chişinău: ULIM, 2007, p. 257-260.

Bondarenco, Ana. « La francophonie et l'uniformisation dans le contexte de la République de Moldova », *LA FRANCOPLYPHONIE comme vecteur de la communication*. Chişinău: ULIM, 2006, p. 17-24.

Demian, Angela. « La francophonie comme vecteur de la diversité culturelle en R. de Moldova? Quelle place pour le français, au regard de la situation acquise du russe et de la pression provenant de l'anglais? » *LA FRANCOPLYPHONIE comme vecteur de la communication*. Chişinău: ULIM, 2006, p. 25-32.

Guţu, Ion. « Aspects historiques de la francophonie moldave », *LA FRANCOPLYPHONIE comme vecteur de la communication*. Chişinău: ULIM, 2006, p. 36-40.

---. « La francophonie moldave après 1991 », *LA FRANCOPLYPHONIE: langues et identités*. Chişinău: ULIM, 2007, p. 72-78.

Corlăteanu, Nicolae, Ion Melniciuc. *Lexicologia*. Chişinău: Lumina, 1992.

LES RELATIONS TRADUCTEURS – AUTORITÉS DU POUVOIR

Zinaida RADU

Université Libre Intenationale de Moldova

Translators knew during their profession carrying out very different attitudes from the authorities (governments, kings, editors, etc.): social favors, activity and remuneration conditions, development of their translations. In this article are presented a series of examples describing the experience of certain countries with an appreciation content of the translators and their work. Cases of translators' degradation, subordination are one of the main purposes of the present research. A certain space is reserved to the importance of the profession and translators' responsibility, such characteristics that change the translators themselves.

Key-words: *power, authorities powers, translator-mediator, translator independent.*

Les traducteurs ont connu pendant l'exercice de leur activité professionnelle des attitudes assez diverses de la part des autorités du pouvoir (gouverneurs, rois, empereurs, éditeurs etc) : des faveurs sociales, des conditions d'activité et rémunération, la valorisation des traductions effectuées. On propose dans l'article une série d'exemples de l'expérience de certains pays ayant en contenu d'appréciation de traducteurs et de leur activité. Des cas de dégradation, d'infériorisation de traducteurs constitue un autre des objectifs principaux de l'article. Un certain espace est réservé dans l'article au poids de la profession et aux responsabilités des traducteurs, aux caractéristiques qui transforment les traducteurs, eux mêmes, en pouvoir.

Mots-clés : *pouvoir, autorités du pouvoir, traducteur-médiateur, traducteur indépendant.*

Les traducteurs exercent une profession d'une grande ancienneté. On possède sur ce sujet le texte des traités, datant de plus de trois mille ans, signés entre les Hittites et l'Egypte pharaonique, rédigés en deux langues. Les traducteurs étaient déjà présents dans la cour des pharaons, avec un rang de prince qui se transmettait de père en fils « ...bien avant les bureaux de traduction de nos Organisations internationales, il y a toutes sortes de traducteurs jurés et patentés, secrétaires latins, traducteurs-interprètes des Cours pharaoniques, etc. ». (Ladmiral 12)

On se rend compte que le traducteur est le représentant du pouvoir, il est apparu auprès du pouvoir, il est dépendant des autorités du pouvoir. Même si cette profession a une histoire assez lointaine, on attend encore une synthèse se rapportant aux relations traducteur-autorités du pouvoir, dont on a tellement besoin dans les milieux sociaux, académiques et surtout universitaires. C'est sur ce sujet que nous allons nous concentrer dans l'étude que nous proposons. Le traducteur et le pouvoir (les pouvoirs), ces notions renvoient à beaucoup de suggestions: le traducteur et sa profession de haute responsabilité et complexité, le traducteur et son rôle sur l'arène sociale, le traducteur et son rôle dans la solution des problèmes socio-économiques, socio-culturels, le traducteur-pouvoir considérable dans le rapprochement des personnes parlant différentes langues, le traducteur-pouvoir dans le transfert des valeurs les plus utiles dans la vie d'une société, d'une communauté linguistique. La nature des rapports entre le traducteur/l'interprète et les autorités du pouvoir peut être scrutée de différents points de vue. On peut bien favoriser l'angle du traducteur-médiateur entre différents pouvoirs. On peut

favoriser l'angle du traducteur comme dépendant des visions des autorités du pouvoir, du traducteur comme indépendant, lutteur, combattant contre les autorités du pouvoir.

On affirme souvent que traduire c'est un bonheur. Mais :

ce bonheur est fait de tant de difficultés accumulées, de tant de problèmes à résoudre, de tant d'exigences. Il est nuancé de telles subtilités, que notre attention, notre passion doivent y engloutir tout entière. Lorsqu'on traduit, on double soi-même avec délices. C'est pourquoi une traduction procure un plaisir si différent de celui de la création. La création littéraire est l'expansion du „moi” et des rêves de ce moi, une sorte de suprême générosité. Le traducteur trouve un plaisir à exprimer la pensée d'un autre, à rendre, avec la plus grande fidélité possible, la moindre nuance d'un style qu'il aime et qu'il admire. (Auclair 140)

Le traducteur est un créateur, un créateur qui est toujours en dépendance d'un autre créateur, qui est assez souvent un modèle du pouvoir dans la création. Comme toute autre création, la traduction est au service des pouvoirs étatiques et sociaux qu'il faut satisfaire, rendre plus forts, à l'évolution desquels il faut contribuer.

Les traducteurs ont toujours été dépendants du pouvoir social, des autorités de différents niveaux du pouvoir. Tenter de percer les motifs profonds qui ont poussé les traducteurs, ceux qui ont travaillé aux opérations d'import export, à traduire telle œuvre plutôt que telle autre. C'est chercher à savoir pourquoi leurs commanditaires (rois, aristocrates, mécènes ecclésiastiques du haut rang etc.) leurs ont commandés la traduction de tel ouvrage en particulier. On traduit assez souvent ce qu'on commande, ce qu'on exige et non ce qu'on désire. Les traducteurs travaillent le plus souvent à la demande des autorités de différents rangs: gouverneurs, patrons, chefs d'entreprises ou d'autres institutions clients bien placés dans la société. C'est leur rémunération, les conditions de travail, le confort moral et social qui en dépendent. A travers l'histoire on a beaucoup d'exemples décrits par les savants traductologues, exemples de dépendance, de traitement des traducteurs par les autorités du pouvoir auprès desquelles ils vivent, pour lesquelles ils travaillent.

Quelle est la caractéristique des relations de dépendance des traducteurs, des autorités du pouvoir ? Ils sont nommés et dépendent des autorités différentes. Par exemple, le traducteur juridique nommé par une autorité judiciaire, les recrutements se font sur indication d'avocats ou de conseillers qui ont pu apprécier la compétence professionnelle. Tout traducteur expert auprès des tribunaux peut être requis par l'autorité judiciaire selon les besoins, n'importe quel jour à n'importe quelle heure et aussi longtemps.

L'activité des traducteurs professionnels est déterminée en très grande partie par des intentions, des intérêts et des rapports de pouvoir, qui dépassent largement les seules questions linguistiques. Des individus, des entreprises et d'autres organismes demandent à des traducteurs d'effectuer sur un texte un travail qui aboutit à un autre texte dans une langue différente. Leurs instructions et leurs attentes en matière de correspondances sémantiques et contextuelles entre le texte de départ et le texte d'arrivée, en matière de présentation, des normes rédactionnelles, etc. sont fonction de certains besoins et le travail est réalisé dans certaines conditions de temps, de rémunération, avec certaines ressources documentaires et techniques. (Gile 38)

La traduction n'est pas et n'a sans doute jamais été une activité qui s'exerce en vase clos, indépendamment des rapports de force en présence au sein des sociétés. Les

traducteurs donnent généralement leur pleine mesure et travaillent en toute tranquillité d'esprit, s'ils restent dans les limites imposées par les autorités du pouvoir. Nombreux sont ceux qui ont, selon A. Pym, le droit d'exiger du traducteur fidélité, exactitude, rapidité, tarifs raisonnables, solidarité à l'égard des autres traducteurs, respect du secret professionnel. (68) Les représentants des pouvoirs sont très différents en commençant par les rois, gouverneurs, représentants de l'Eglise, les donneurs d'ouvrage dans les entreprises, une agence de traduction ou de communication. Les clients dont il dépend peuvent être éditeur, laboratoire pharmaceutique, service hospitalier, organisation internationale, cabinet d'avocats, ministère ou autre organisme gouvernemental, usine, entreprise de télécommunications, compagnie d'assurance etc., et plus rarement simple particulier (par ex., pour la traduction d'un acte de naissance, d'un certificat de mariage, d'un diplôme universitaire étranger, d'une lettre, d'un article scientifique, etc. Les traducteurs s'adaptent, se soumettent au pouvoir, ils représentent le pouvoir, ils se sont opposés au pouvoir, ils sont, ont été souvent supérieurs au pouvoir.

Les traducteurs en exerçant leur activité ont connu des attitudes différentes de la part des autorités du pouvoir à travers l'histoire sociale, à travers les époques et les pays. Chaque époque, chaque communauté linguistique, chaque pays a des exemples de relation entre le haut pouvoir et les pouvoirs du niveau professionnel et les traducteurs d'orientations, de destinations différentes, des exemples dévoilant la vie, le travail, la situation sociale, intellectuelle, psychologique des traducteurs. Les exemples sur lesquels on pourrait suivre le destin des traducteurs, conditionné par ses rapports avec le pouvoir, exemples saillants du Bien et du Mal. Nombreux sont les personnalités, les services, les institutions qui ont exercé et exercent le pouvoir, l'influence sur les traducteurs. Il s'agit des rois, des gouverneurs, des souverains, des princes, des ducs, des institutions religieuses, des autorités supérieures et moins supérieures. Les traducteurs ont connu la reconnaissance, l'appréciation, l'admiration. On les a différemment surnommés : Hunayn ien Ishaq (808-873) – médecin et scientifique arabe, grand traducteur des corpus hippocratique et galénique; le Jeune (Jean Serapion, X-e siècle) afin d'éviter la confusion avec son homonyme qui vivait au milieu du IX-ème siècle et qui fut surnommé « l'Ancien ». Serapion l'Ancien serait peut-être la même personne que l'on a appelée Jean Damascène. Le traducteur est assujéti aux pouvoirs, il est réduit à l'impuissance. Le traducteur français Maurice Edgar Coindreau (1974) écrit : « Un traducteur (...) n'a aucun droit, il n'a que des devoirs ». L'avocat canadien Eugène-Philippe Dorion (1830-1872), grand érudit, connaisseur des langues mortes, de l'anglais, du français, une figure dominante dans la traduction officielle, améliora la qualité linguistique de la version française des lois, mais dût parfois s'incliner devant la volonté des hommes politiques. Sa compétence linguistique reconnue de même que son autorité en matière de traduction ont pesé moins lourd dans la balance que les diktats d'un premier ministre. Devant le pouvoir, la raison et le traducteur ne faisaient pas le poids. Les traducteurs exercent leur métier à la commande et comme une profession libérale.

Les traducteurs ont connu la tutelle, la protection, la grâce, l'appui, la faveur, l'intérêt de la part de certains gouverneurs et gouvernements. Ils ont été comblés de largesse, comblés d'honneurs en échange de la traduction de quelques-uns des chefs-d'œuvre les plus marquants de l'Antiquité classique.

Certains d'entre eux ont été admis au nombre des saints de l'Eglise (catholique). (Cyrille et Méthode) Ces passeurs de frontières linguistiques ont parfois joui de l'appui de personnages puissants mais souvent les oppositions et les persécutions dont ils ont été victimes les ont obligés à vivre dans la clandestinité et ont même coûté la vie à plusieurs d'entre eux.

Les traducteurs ont bénéficié de l'appui des souverains de la classe aristocratique, des institutions du pouvoir, des commanditaires influents. Lorsque les traducteurs peuvent compter sur des commanditaires influents et un contexte historique favorable, ils disposent alors de munition pour faire reconnaître la légitimité de leur travail et laisser leur empreinte sur la langue et la culture de leur pays.

Des rois ont fait de la traduction la pierre d'assise d'une politique culturelle royale... Henri Meschonnic cite en exemple le roi Charles V qui réunit dans sa tour du Louvre un millier de manuscrits et crée. Pour l'enrichir, ce monarque intelligent et sage s'entoure de traducteurs qu'il comble de largesse une Bibliothèque royale en 1367, entretient des traducteurs dont Nicolas Oresme (1320-1382) qui a pour tâche de « traduire » pour le bien commun les œuvres d'Aristote. Oresme fait entrer en français entre autre : *action, aristocratie, démagogie, despote, législation, monarchie, poète, mercenaire politique, potentat, sédition, spectateur, tyrannie, vocation*, etc. Il déclare dans une excusation en 1370 que l'absence de correspondants l'oblige à „transplanter” des mots. En 1530, François I crée le collège royal ou „collège des trois langues” (latin, grec, hébreux).

En Russie Pierre le Grand et Catherine II font des commandes officielles de traduction et la traduction prend une part constitutive à l'élaboration de la langue et même de la métrique.

En Chine, grâce au patronage impérial, Xuan Zang put traduire beaucoup de textes qu'il avait rapportés d'Inde. Il s'agit du plus considérable travail de traduction jamais entrepris en Chine. L'empereur Tai Zong lui réserve un accueil triomphal et veille à lui assurer les meilleures conditions matérielles possibles. Il lui fait construire une pagode. C'est dans cette somptueuse pagode que Xuan Zang passera le reste de sa vie à traduire avec l'aide des collaborateurs, les précieux documents bouddhiques. Ces traductions contribueront à répandre le bouddhisme en terre chinoise.

La considération, la compensation morale, la rémunération, la rétribution morale, la valorisation de la traduction, des traducteurs n'a pas été la même à travers différentes époques, différents pays.

Les traducteurs ont également subi le refus. Ils ont connu le manque de considération et infériorisation face à l'auteur. Ils ont été muselés, discrédités par le pouvoir en place, suspectés du point de vue idéologique. Ils ont été excommuniés, emprisonnés, persécutés. Ils ont été déclarés hérétiques, notoires et bannis, arrêtés et jugés, exécutés, reconnus coupables. Ils ont été accusés de « parasitisme social ». Ils ont vécu la méconnaissance à l'égard de leur activité à travers l'histoire. En Espagne, Cervantes, Ortega y Gasset désapprouvaient la traduction comme activité. On accorde plus de prestige à celui qui écrit d'une manière médiocre, voire mal, son propre livre, même si la seule chose qui lui revient c'est la falsification des idées d'autrui ou l'occultation de ses sources, que celui qui traduit bien et avec talent un ouvrage dont il n'est pas l'auteur.

Etienne Dolet, érudit, traducteur précocement réaliste, éminent philologue n'a pas de notoriété de son vivant. Il se trouva en prison, fut libéré en 1543, incarcéré une nouvelle fois en 1544, il réussit à s'évader mais est repris et brûlé vif en 1546 pour motif d'hérésie. Ils ont subi la dureté, les foudres des autorités de toutes sortes

(politique, religieuse, ecclésiastique, sociale). Ils ont connu le despotisme idéologique, l'injustice de la part des colonisateurs qui les déclarent agents au service de la justice et du gouvernement dans le Nouveau Monde.

Etienne Dolet est pendu et brûlé pour avoir laissé entendre qu'il niait l'immortalité de l'âme, en traduisant dans Platon « après la mort tu ne seras plus su Garouk » par « tu ne seras plus rien de tout ». (Meschonnic 40) Ces lettres instruites ont provoqué la méfiance. On a assimilé le traducteur à un traître, à un transfuge.

En URSS on a été témoin d'une campagne dégradante contre le traducteur Efim Etkind. On exigeait dans les universités de présenter les livres de cet auteur pour les détruire, les brûler. Il a été relevé des fonctions, dépouillé de ses titres universitaires, exclu de l'Union des écrivains, forcé de s'exiler. Le régime totalitaire de l'URSS réserva à ce nom un sort triste parce que dans son cours sur la théorie d'histoire de la traduction « il insistait sur l'interpénétration des cultures, sur leur enrichissement mutuel, sur l'idée que la traduction est une pratique concrète de l'internationalisme dans le domaine des sciences et de la littérature ». (Delisle 158) On voudrait rappeler encore le cas décrit par Cristian Balliou qui porte sur le destin de Goumilov, traducteur de Baudelaire et de Rimbaud qui fut fusillé en 1921 et toute référence, même livresque à son nom, désormais interdite. Il a élaboré les principes de la traduction en vers, le premier cours de traductologie en russe, ensemble avec Tchoukovsky. (Balliu 936)

En ce temps la traduction est véritablement une activité engagée, politique. Celle-ci a toujours été engagée au cours de l'histoire, mais ce qui est inédit, c'est que cet engagement se retrouve de manière explicite dans des manifestes au plus haut niveau d'Etat. (*ibidem* 996) Déontologiquement, le traducteur est au service des autres acteurs. Il est en rapport de dépendance avec beaucoup de représentants des différents niveaux de pouvoirs. Son activité doit être rémunérée, son nom doit figurer sur les œuvres qu'il traduit, ses traductions devraient être appréciées par des critiques, ses œuvres doivent être acceptées par des éditeurs. Les éditeurs constituent un pouvoir important surtout pour les traducteurs littéraires et d'édition. Dans ce cas on affirme dans certaines recherches qu'« il n'existe pas de dépendance unilatérale entre le traducteur et l'éditeur qui lui passe commande ou qui accepte son travail, mais plutôt une relation de dépendance mutuelle ou d'interdépendance ». (Gracia Yebra 90)

Dans la pratique, c'est un professionnel, dont l'intérêt fondamental est de gagner de l'argent, de garder son travail, et, le cas échéant être promu s'il est salarié, ou développer sa clientèle s'il est indépendant. En tant que professionnel, il dépend donc avant tout du client et de la satisfaction de celui-ci. (Gile 46) Parmi les acteurs avec lesquels le traducteur se trouve en relation de collaboration est aussi l'éditeur. La qualité de la traduction et la vie du traducteur dépend aussi de la générosité de l'éditeur qui crée des conditions de travail au traducteur, de rémunération, qui peut l'encourager. Quelle serait donc la meilleure manière pour un éditeur de montrer sa considération au bon traducteur ? Avant tout en lui faisant éloge (de vive voix et, le cas échéant, par écrit) d'un travail bien fait. Cette manifestation de la part de l'éditeur représente pour le traducteur non seulement une compensation morale pour son travail, mais aussi une motivation pour ses futurs traductions. Le bon traducteur est un artiste du mot écrit et comme tout artiste, même s'il essaye de le cacher, il est sensible au compliment.

Le traducteur professionnel dépend également du réviseur, qui représente un niveau plus bas du pouvoir par exemple gouvernemental, royal. Il corrige le texte du traducteur selon des normes linguistiques (ou des préférences personnelles) différentes de celles du traducteur. Le traducteur peut être en désaccord avec le collègue qui révise sa traduction et manifester une certaine irritation à l'encontre de ses corrections, mais ne sera pas pour autant freiné dans son perfectionnement professionnel. « La nécessaire éthique doit être comprise comme un retour, aux temps où le traducteur n'était pas l'interprète des caprices du souverain, mais son précepteur et conseiller, expert en altérité. Avant d'être un transmetteur de paroles sacralisées, il est détenteur d'une vérité ». (Guidère 284) Avant d'être une machine de translation intelligente, le traducteur est un être humain mu par des sentiments et tenu par des obligations.

Les traducteurs pourront modeler le monde de demain, transformeront la traduction en pratique émancipatrice seulement ayant le soutien des autorités, des acteurs différents à qui ils ont affaire. L'amélioration des rapports avec les autorités du pouvoir dépendent du fait si le traducteur accomplit bien ses devoirs, s'il donne le mieux de soi-même pour proposer une traduction de haute qualité. Le contenu des rapports du traducteur et les autorités du pouvoir, les facteurs qui les expliquent peuvent changer dans l'histoire et dans le temps.

On voudrait en même temps rappeler une idée sur la valeur du traducteur : S'il veut jaillir dans le scintillement du texte, le traducteur ne doit pas se contenter de s'en remettre seulement au bon vouloir de l'éditeur, aux bons offices de l'État, ou à la distribution de prix, mais il doit aussi conduire lui-même la critique de la transparence. Il doit affirmer haut et fort sa position.

Références bibliographiques

- Auclaire, Marcelle. « L'amour de traduire » *Traduire*, 26, 1959.
- Balliu, Christian. « Clefs pour une histoire de la traductologie soviétique », *Meta*, 5. 3, 2005.
- Cary, Edmond. *La traduction dans le monde moderne*. Genève : Librairie de l'Université, 1956.
- Cheng, Anne. *Histoire de la pensée chinoise*. Paris : Seuil, 1977.
- Delisle, Jean et Judith Woodsworth. *Les traducteurs dans l'histoire*. Ottawa : Éditions UNESCO, 1995.
- Gile, Daniel. *La traduction. La comprendre, l'apprendre*. Paris : PUF, 2005.
- Gouadec, Daniel. *Profession traducteur*. Paris : Maison du Dictionnaire, 2009.
- Gracia Yebra, Valentin. « A props d'autres droits du traducteur », *Traduire*, 195, p. 89-93, 2002.
- Guidère, Mathieu. *Publicité et traduction*. Montréal : Harmattan, 2000.
- Ladmiral, Jean-Réné. *Traduire, théorèmes pour la traduction*. Paris : Gallimard, 1994.
- Meschonnic, Henri. *Poétique de traduire*. Paris : Verdier, 1999.
- Oseki-Depré, Inès. *Théories et pratiques de la traduction littéraire*. Paris : Armand Colin, 1998.
- Pym, Antony. *Pour une éthique du traducteur*. Ottawa : Artois PU, 1997.

COMPETENȚELE LINGVISTICE ȘI JURIDICE ALE TRADUCĂTORULUI JURIDIC ÎN CONTEXTUL PLURILINGVISMULUI ACTUAL EUROPEAN

Aliona DOSCA

Universitatea Lucerna, Elveția

Plurilingualism and Multilingualism prepare discussion for many European organizations. When Council of Europe ad litteram accepts these terms from the French into English and used both at the same time, the European Union uses the term “Multilingualism” on individual matter and “Plurilingualism” in terms of language diversity in the European society. The present article shows these terms in contrast and is entered on the skills of a professional translator in Juridical Terminology. Engaging for the academic mobility in teaching and learning of foreign languages according to the formula 1+>2, is a matter of course.

Key-words: *Plurilingualism, Multilingualism, European translation, European languages, common language of the European Community, common European framework of reference for languages, societal Multilingualism, individual Plurilingualism, sociolinguistic competence, discourse competence, strategic competence, juridical Linguistics, law translation, juridical linguist.*

Plurilingualismus und Multilingualismus bereiten Diskussionsbedarf für viele europäische Organisationen. Wenn Europarat diese Termini vom Französischen ins Englische ad-litteram übernimmt und die beiden gleichzeitig gebraucht, verwendet die Europäische Union den Terminus “Multilingualismus” in Bezug auf Individuum und, “Plurilingualismus” in Bezug auf, “Sprachverschiedenheit in der europäischen Gesellschaft”. Im vorliegenden Beitrag werden diese Termini erläutert und gegenüber gestellt sowie wird auf die Kompetenzen eines Fachübersetzers in Jura eingegangen. Sich für akademische Mobilität in Lehren und Lernen der Fremdsprachen entsprechend der Formel 1+>2 einzusetzen, ist eine Selbstverständlichkeit.

Schlüsselwörter: *Plurilingualismus, Multilingualismus, Erkenntnisgesellschaft, europäische Verkehrssprachen, Fachübersetzer, gemeinsame Sprache der Europäischen Gemeinschaft, Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen, Multianalphabetismus, Plurianalphabetismus, gesellschaftlicher Multilingualismus, individueller Plurilingualismus, soziolinguistische Kompetenz, Diskurskompetenz, strategische Kompetenz, Juralinguistik, Juraübersetzen, Jurislinguist.*

Anual, la 30 septembrie, Europa marchează Ziua Internațională a Traducătorului: Parlamentul European cu Directoratul general pentru Interpretări și Conferințe, Comisia Europeană cu Directoratul general pentru Interpretări, Curtea de Justiție a Uniunii Europene cu Directoratul Interpretări, precum și alte instituții europene.

În Republica Moldova activează două organizații care promovează imaginea traducătorilor și interpreților, precum și asigură instrumentariul necesar pentru actualizarea cunoștințelor acestora prin sesiuni de formare prezențiale, informații juste prin canalele de informare, afilierea partenerilor și clienților grație existenței unui cod deontologic credibil – *Asociația Traducătorilor Profesioniști (ATP)* și, recent, *Uniunea Traducătorilor Autorizați (UTA)*.

În ultima perioadă, Uniunea Traducătorilor Autorizați din Moldova a fost structura către care s-au îndreptat foarte mulți traducători, interpreți, terminologi,

lectori universitari din Republica Moldova, atunci când au avut nevoie de informații pertinente, de formare de calitate, de coordonare la început de carieră, de repere pe plan național și internațional, de standarde etice. Pentru noi, acest fapt a însemnat o activitate susținută întru edificarea unei „familii” profesionale solide, care să-și sprijine permanent membrii. Pentru membrii noștri, aceasta a creat noi oportunități, noi clienți, noi contacte în mediul profesional. Colaborarea între organizațiile respective se axează pe valori și obiective comune, printre care primordiale sunt: promovarea profesionalizării traducătorilor și interpreților, formarea și dezvoltarea profesională continuă a traducătorilor și interpreților, precum și promovarea unui înalt standard de calitate în serviciile de traducere și interpretare. Colaborările constructive pe care și le-a propus Uniunea Traducătorilor Autorizați cu organismele internaționale europene, vor demonstra elocvent veridicitatea imperativului Uniunii – *Traducători calificați în universul multilingvismului și al dialogului între culturi*.

Actualmente, când integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană a devenit o activitate prioritară, strategică a politicii interne și externe a statului, tot mai imperioasă este necesitatea colaborării și parteneriatului cu țările integrate. Este o *conditio sine qua non* studierea și analiza experienței țărilor, care, pe parcursul ultimilor zece ani, au devenit membri deplin ai Uniunii Europene. La capitolul traducerilor documentelor fundamentale, ce țin de colaborarea Republicii Moldova cu UE, CEDO, OSCE, Delegația Comisiei Europene etc., se impun directive și necesități de asigurare a calității traducerilor efectuate. În acest sens, traducătorii din Republica Moldova au obținut deja rezultate palpabile peste hotare. Ameliorarea calității traducerilor, însă, trebuie să cuprindă mai multe componente. Considerăm că va crește calitatea traducerilor în funcție de gradul de pregătire profesională și interesul profesional al traducătorilor autorizați, ținându-se cont de ariile tematice propuse de U.T.A. (sferele socială, politică, juridică, economică, administrativă, contabilitate și audit, tehnico-informațională, agrară, științe exacte, beletristică etc.), evaluarea după criterii obiective, creșterea finanțării alocate, pregătirea și atragerea specialiștilor calificați în sfera de traducere, asigurarea traducătorilor cu literatură de specialitate și cu utilaj performant. Totodată, revenirea la seminarele de specialitate în care să se discute probleme de importanță majoră va servi și drept laborator intern de formare continuă a traducătorilor în domeniu.

Europenizarea, de fapt, ne-a unit pe toți. *Traducerea europeană* a contribuit la consolidarea ideii europene. Prezența traducătorilor la evenimentele ce țin de încetățenirea practicii de transfer al capacităților, competențelor, normelor și practicilor Uniunii Europene, de obținerea cunoștințelor net superioare despre Uniunea Europeană și statele-membre pentru care se efectuează traduceri, este un deziderat suprem

Gândirea comună europeană este opera colosală a traducătorilor. Fără traducători nu ar exista Europa, nu ar exista literatura mondială. Fără traducători eu nu l-aș fi citit pe Cervantes, iar dumneavoastră pe Kafka. Traducătorii sunt de o mie de ori mai importanți decât deputații din Parlamentul European. (Milán Kundera)

În contribuția prezentă ne vom concentra asupra a trei puncte-referențiale:

- confruntarea termenilor *plurilingvism* și *multilingvism*;
- enumerarea competențelor unui traducător specializat și confruntarea termenilor *traducător* vs. *traducător specializat*;

- angajamentul universităților în privința spectrului lingvistic – responsabilități apărute în urma extinderii și integrării europene, având confluente cu toate sferile sociale (aici ne referim nu doar la formarea unui „laborator european”, în care oricine poate intra deliberativ, dar a unui „laborator intern” în care fiecare își asumă niște responsabilități prin formare, educare, perfecționare și cercetare a arealului european).

Definirea termenilor *plurilingvism*, *multilingvism* și *societate de cunoaștere*

Din start afirmăm că termenul *plurilingvism* nu face parte din vocabularul limbii engleze.

„Whereas both in French and German we use different words for referring, on the one hand, to an individual's ability to use several languages – **plurilinguisme** /**Mehrsprachigkeit** – and, on the other, to the multilingual nature of a given society – **multilinguisme**/**Vielsprachigkeit** –, in English the same word – **multilingualism** – is used for both phenomena”, e de părere Mackiewicz Wolfgang în lucrarea sa „Plurilingualism in the european knowledge society”.

Consiliul Europei și Uniunea Europeană au soluționat această dilemă pe căi diferite: în timp ce Consiliul Europei a preluat literal termenii din franceză în engleză, utilizându-i concomitent pe ambii (*plurilingvism* și *multilingvism*), Uniunea Europeană face uz de termenul *multilingvism*, atunci când se referă la persoană ca individualitate, și, în cazul celui de-al doilea, ca o „diversitate lingvistică”, când se referă la societatea europeană. Același autor (*ibidem*) ne recomandă să rămânem la propunerea Consiliului Europei, întru evitarea confuziilor și menținerea statutului armonios între vorbitori. Făcând excepție de considerații terminologice, trebuie să recunoaștem că pentru Uniunea Europeană, **multilingvismul societal și plurilingvismul individual** ating o dimensiune politică. Uniunea, de fapt, a fost creată ca o societate multilingvală. Limbile oficiale ale Uniunii sunt considerate o parte integrantă a culturii și civilizației europene. Noțiunea de **Limbă comună a Comunității Europene**, o *lingua franca* pentru UE, este respinsă. Legislația UE este publicată în 11 limbi oficiale ale Uniunii. În Parlamentul European se traduce simultan în și din toate limbile Comunității. Mai mult decât atât, Art. 21 al Tratatului stipulează „every citizen may write to any of the (European) institutions or bodies ...in one of the (official) lan-guages ...and have an answer in the same language”.

Natura multilingvală a societății UE înaintea un profil de cerințe: traducere și interpretariat profesional pentru toate sferile sociale în diverse scopuri; cetățeni plurilingvali care să fie capabili să comunice și să evite dificultățile lingvale/lingvistice /glotice.

Conform actului „Commission's White Paper on Teaching and Learning of 1995”, “it is becoming necessary for everyone ...to be able to acquire and keep up their ability to communicate in at least two Community languages in addition to their mother tongue” (3) – adică în corespundere cu faimoasa **formulă 1+>2**.

Cum însă poate fi implementată această formulă și cum ar putea deveni plurilingvi cetățenii Europei? Pe agenda politică a UE scopul primordial a devenit

educația, în general, și predarea și învățarea limbilor străine, în particular. Punctul de restriște a devenit ***Lisbon Council of March 2000***, care a identificat două provocări pentru UE și pentru cetățenii acesteia: globalizarea și economia bazată pe cunoaștere. Consiliul de la Lisabona a început o discuție la nivel european despre obiectivele de viitor ale sistemului educațional și a identificat următoarele competențe de bază: *IT skills, foreign languages, technological culture, entrepreneurship* și *social skills*. Consiliul de la Barcelona a acordat prioritate limbilor, pledând pentru predarea în cel puțin două limbi străine, începându-se din fragedă vârstă. Cu două luni înainte însă, a fost convocat Consiliul Educației pentru crearea indicatorilor competenței lingvistice și estimarea progresului în predarea-învățarea unei limbi, incluzând coeficientul și nivelul de proficiență în două limbi străine – ***Common European Framework of Reference (Cadrul European comun de Referință pentru Limbi)***.

În noua viziune este relevant de a aborda deprinderile și competențele lingvistice ale viitorului cetățean european mai degrabă prin perspectiva noilor termeni de „multialfabetizare” sau „pluralalfabetizare”, decât prin cea de „plurilingvism”. De ce plurilingvismul a ocupat o poziție primordială strategică pe agenda educațională a statelor-membre? Mackiewicz Wolfgang ne răspunde în felul următor:

The answer to these questions is to be found in the EU's renewed concern for mobility – a concern which was initiated by the French Presidency in the second half of the year 2000 and which culminated in the Commission's Action Plan for skills and mobility of February this year. The Commission argues that the dynamic knowledge-based economy envisaged by the Lisbon Council requires, among other things, more mobility on the labour market – both mobility between jobs and geographical mobility between Member States. For this, the improvement of skills levels and the removing of barriers to mobility are felt to be essential. Among the actions proposed for improvement is the development of language and cross-cultural skills – taking into account the language needs related to the European labour markets. (8) If EU citizens are to seek employment in other Member States, if they are to work in European teams, they cannot rely on English alone. In other words, the new emphasis placed by the Member States on the teaching and learning of languages is directly related to the Union's endeavour to achieve a marked increase in physical mobility as part of the overall endeavour to equal if not surpass the economic performance of the other Union by the end of the decade.

To sum up: The Lisbon Strategy stresses the importance of knowledge, i.e. of the production, transfer, acquisition and application of knowledge, for employment and economic performance, and it emphasises the crucial role of plurilingual communicative competence for the knowledge-based economy.

Definirea termenilor *traducător* versus *traducător specializat*

Reflectarea obiectivelor și conținuturilor în activitatea de traducere poate fi urmărită în secvențele-video de mai jos:

(a) „*Interpreting for Europe*” (EN) (durată: 10.03 min.)

<http://www.youtube.com/watch?v=DCq4vAVbQk8&feature=related>

(b) „*A Day in the Life of an Interpreter*” (durată: 4.26 min.)

<http://www.youtube.com/watch?v=aut2Wy-sSoU&feature=related>

(c) „*Smart Speaking At International Meetings: Calliope Interpreters*” (durată: 4.12 min.)

http://www.calliope-interpreters.org/en/call_movie_uk.htm

Calliope-Interpreters is an international network of freelance consultant interpreters (C.I.) providing interpreting solutions worldwide.

Colecția de „stratageme” din activitatea unui traducător

▪ **Die Kunst des Dolmetschens (Arta interpretariatului)**

(Text în germană): Norma Keßler ist Vizepräsidentin des BDÜ (Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer e.V., www.bdue.de). BDÜ hat über 6000 Mitglieder und ist seit über 50 Jahren aktiv: „Ein Dolmetscher, den ich kenne, wurde einmal vor das Dilemma gestellt, dass der Sprecher einen Witz erzählte, der nur in der Sprache des Erzählers lustig war und sich nicht übersetzen ließ. Hier bewies der Dolmetscher Geistesgegenwart und erklärte seinen Zuhörern: „Der Sprecher hat einen Witz erzählt. Bitte lachen Sie!“

Quelle: http://www.zeitung.de/PROBEZEIT/article_detail,3260, Die-Kunst-des-Dolmetschens.html

(Text în română): Norma Keßler este vicepreședinta Uniunii Traducătorilor și Interpreților din Germania (BDÜ, www.bdue.de). BDÜ are peste 6000 membri și activează de peste 50 de ani: „Un interpret, pe care-l cunosc, a fost pus odată în fața situației când vorbitorul povestise un banc, care era amuzant doar în limba sa și nu putea fi tradus. În acest caz, interpretul, manifestând prezență de spirit, explicase auditoriului: „Vorbitorul a povestit o istorioară hazlie. Vă rog frumos să râdeți!”

▪ **Star Wars: „Am 4. Mai sind wir bei Ihnen!”** (durată: 3.49 min.)

(Text în germană): In einem Interview mit Star-Wars-Schöpfer George Lucas fällt der bekannte und zum geflügelten Wort avancierte Segensspruch „May the force be with you“. Auf Deutsch: „Möge die Macht mit dir sein!“

Der vom Nachrichtensender N24 angeheuerte Simultandolmetscher verhört sich jedoch gründlich, versteht das Gesagte als „May the 4th [we’ll] be with you“ und übersetzt: „Am 4. Mai sind wir bei Ihnen!“

Quelle: <http://tvtotal.prosieben.de/tvtotal/videos/player/?contentId=1567>

[Text: Richard Schneider. Bild: TV Total.]

(Text în română): Într-un interviu cu George Lucas, producătorul filmului Star-Wars, se aude cunoscuta formulă de binecuvântare, care e și o expresie înaripată „May the force be with you“.

Interpretul de simultană, angajat de postul de emisiuni de știri N24 înțelege absolut greșit mesajul, percepe „May the 4th [we’ll] be with you“ și traduce: „La 4 mai vom fi cu Dumneavoastră!“

▪ **Simultaneitatea în timp și spațiu:**

O excursie prin Germania. Delegație internațională (reprezentanți din Franța, Italia, China, Rusia, Ucraina). În autobuz. Autobuzul circulă. Reprezentantul Moldovei, ghidul turistic și doi traducători înțeleg germana. Ghidul vorbește: „Aici vedeți biserica cea mai veche din spațiul ..., din anul...”, la care reprezentantul Moldovei întoarce capul, examinează și satisfăcut că a văzut biserica, continuă ascultând discursul ghidului. Imediat după terminarea gândului, intervine traducătorul. Autobuzul circulă. Deja s-a trecut de biserica respectivă, iar la câțiva metri chiar și

s-a cotit, nemaifiind nici contur vizibil de biserică. Delegația, după audierea traducerii, întoarce capul, dar..., deja e pădure. Interpretul, manifestând prezență de spirit, traduce: „am trecut pe lângă o biserică, care nu a putut fi văzută de după această pădure, pe care o vedeți acum...”. Unica persoană satisfăcută a rămas reprezentantul Moldovei, care a văzut și biserica la timp, și pădurea, dar a și înțeles germana!!! (în drum spre Hildesheim, 19.04.2010, Germania)

▪ **Redarea efectelor sonore:**

Interpretul e în cabină, etajul doi. La etajul 1 se desfășoară conferința. El are posibilitate să urmărească scenariul de sus. El îi vede pe toți. El nu este văzut de nimeni. Vorbitorul explică un context și utilizează unele efecte sonore. Reproduce sunete, explică cum funcționează o mașină tehnică și se exprimă verbal prin „vuiiiiiiiiiiiiiiiii”. Interpretul automat repetă „vuiiiiiiiiiiiiiiiii”, exact tot cu același timbru vocal, aceeași melodie, aceeași lungime de sunet, același număr de „i”, după care, își dă seama că i se pare amuzant, izbucnește în hohote de râs și traduce prin câști: „de fapt vorbitorul a emis „vuiiiiiiiiiiiiiiiii”, eu doar vă spun că în așa mod el explică cum funcționează mașina respectivă”. (Conferința Internațională „Brauchen neue Probleme neue Lösungen?”, Internationales Haus Sonnenberg, Germania, 17.04-24.04.2010)

▪ **Traducerea diplomatică a unui limbaj politic – „jocul de cuvinte”:**

(Text în germană): „Wenn DEUTSCHLAND „ja” sagt, sagt FRANKREICH auch „ja”. Wenn FRANKREICH den größten Staaten „ja“ sagt, sagen die GRÖSSTEN STAATEN auch „ja”. Wenn die GRÖSSTEN STAATEN „ja” den KLEINEN STAATEN sagen, sagen sie auch „ja”. (spicuit de la Conferința Internațională „Brauchen neue Probleme neue Lösungen?”, Internationales Haus Sonnenberg, Germania, 17.04.-24.04.2010)

(Text în română, traducere literală): „Atunci când GERMANIA spune „da”, FRANȚA spune la fel „da”. Când FRANȚA spune MARILOR STATE „da”, acestea spun la fel „da”. Când MARILE STATE spun STATELOR MICI „da”, acestea vor spune „da”.

Notă: Acest mesaj este enunțat pe un ton imperativ și comportă o nuanță autoritară. În majoritatea cazurilor, pentru a diminua conflictele politice ce pot interveni în urma diferențierii între „state autoritare” și „state minoritare”, se recurge la un limbaj politic diplomatic, prin adaptarea mesajului, în așa mod, ca să nu fie dezarmonizat conținutul global al său.

(Traducere adaptată – o recomandare!): „Atunci când GERMANIA vine cu o sugestie către FRANȚA, FRANȚA o va propune MARILOR STATE. Acestea, la rândul lor, o vor recomanda STATELOR MICI. În unanimitate, toate țările vor susține poziția GERMANIEI”.

Johnson și Whitelock (10) ne propun o listă de abilități, un profil de cerințe înaintat către traducător:

„...traducătorul profesionist (care traduce texte de specialitate) are acces la cinci tipuri diferite de cunoștințe referitoare la:

- limba-țintă (LT);
- tipul de text;
- limba-sursă (LS);
- domeniul din care face parte subiectul traducerii (cunoștințe din „lumea reală”);
- cunoștințe de analiză contrastivă...”

Este incontestabil faptul că un traducător profesionist trebuie să cunoască:

- structurarea afirmațiilor (noțiuni de semantică);
- sintetizarea enunțurilor pentru a transmite un mesaj și analizarea acestora pentru accesarea enunțului-conținut (noțiuni de sintaxă);
- realizarea unui text cu ajutorul propozițiilor și felul de scindare al acestui text în propoziții (noțiuni de pragmatică).

Pentru Roger T. Bell (10) profilul de cerințe e următorul:

Competența gramaticală \Rightarrow presupune: cunoașterea regulilor de cod, de vocabular, de formare a cuvintelor, de pronunție / scriere pe litere și de structurare a propozițiilor;

Competența sociolingvistică \Rightarrow presupune: cunoștințe necesare și capacitatea de a produce și de a înțelege enunțurile în context, de a percepe sensul real conferit de subiect, de statutul participanților, de scopul interacțiunii etc;

Competența de discurs \Rightarrow presupune: capacitatea de a combina forma și sensul pentru a obține texte scrise sau orale de diferite genuri, cu un caracter unitar. Unitatea la care ne referim este dată de coeziune și de coerență, care se referă la sens: sensul literal sau sensul ce rezultă din contextul social;

Competența strategică \Rightarrow presupune: stăpânirea strategiilor de comunicare, cu scopul eficientizării comunicării sau compensării eșecurilor.

Odată cu adoptarea acestei poziții trebuie să afirmăm că este necesar ca „traducătorul specializat” să posede o competență lingvistică în ambele limbi și o competență comunicativă în cadrul ambelor culturi, care constau în:

- cunoașterea regulilor codului care guvernează utilizarea și a convențiilor care îl restricționează, precum și capacitatea de a folosi convențiile respective;
- cunoașterea opțiunilor de exprimare precum și capacitatea de utilizare a celor trei macrofuncții ale limbajului (ideatică, interpersonală și textuală).

Rolul primordial în acest caz revine „competenței strategice”. Deci un traducător se distinge printr-o „competență strategică” enormă. Analizând din altă perspectivă această problemă să deducem: traducătorului în devenire i se reduce domeniul în care vrea să se perfecționeze (domeniul în acest caz s-ar baza pe competența lui strategică) prin extinderea competenței în celelalte trei domenii.

În continuare propunem unele recomandări de exprimare care explicitează **competența strategică**:

- 1) Dacă înainte de aderare la UE, România era definită ca „*vecinul nostru de peste Prut*” acum în sursele mass-media atestăm mai des sintagma \rightarrow „*vecinul nostru din UE*”.
- 2) Odată cu manifestarea procesului de globalizare, verbele de tipul „a se constitui din, a consta din” vor fi substituite prin \rightarrow „a îngloba”.
- 3) A nu se confunda: „cetățean european” (= cu reședință în Europa) \neq „cetățean UE” (= cu reședință în spațiul UE) sau „cetățean europeanizat” (= cu idei și viziuni europene).
- 4) Utilizarea termenilor cu sufixul **-itate**, este absolut recomandabilă:
fezabilitate – Machbarkeit (germ.) – feasibility (engl.);
trasabilitate – Nachvollziehbarkeit (germ.) – traceability (engl.);
durabilitate – Nachhaltigkeit (germ.) – sustainability (engl.).
- 5) A nu se confunda în traducere: „*Statele Comunității Europene*” cu „*Statele Uniunii Europene*”
CE \neq *UE*.

Comunitatea Europeană (European Community/Europäische Gemeinschaft) a fost înființată la Roma sub numele de Comunitatea Economică Europeană (CEE), la data de 25 martie 1957, de către cele șase state membre (Belgia, Germania, Franța, Italia, Luxemburg, Olanda) ale Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO). Odată cu constituirea Uniunii Europene (UE), s-a schimbat și denumirea CEE în „Comunitatea Europeană”, urmând ca „Tratatul CEE” să devină „Tratatul CE”.

În procesul de constituire al UE au fost redenumite și alte organe ale CE:

- Consiliul Comunităților Europene poartă din 8 noiembrie 1993 denumirea de Consiliul Uniunii Europene.
 - Comisia Comunităților Europene s-a transformat în Comisia Europeană.
 - Curtea de conturi și-a schimbat denumirea pe 17 ianuarie 1994 în Curtea Europeană de Conturi.
- 6) Un traducător specializat va ține cont de sinonimia juridică, atestată pe larg în subdomeniile juridice, e.g. „*mandat*”:
- mandat, împuternicire (drept civil);
 - mandat de deputat, senator (drept constituțional);
 - mandat de plată, de virament (drept comercial);
 - mandat de arestare (drept penal).

Intens dezbătută este dilema de consultanță adecvată a traducătorului pe lângă o persoană competentă în domeniu (în cazul nostru – avocat, notar, jurist, consultant juridic, procuror, judecător, cancelar de stat, funcționar public ș.a.), recent, a apărut o nouă ramură profesionalizată – cea de **jurilingvist**. (11) Propunem implementarea cursurilor *Lingvistica juridică* și *Traducerea juridică* în învățământul universitar la facultățile de limbi străine (catedrele, centrele sau laboratoarele care instruiesc traducători), precum și pregătirea profesională a viitorului **juritraducteur** și **traducteur-jurilingviste** în cadrul acestor unități de cercetare. (12)

Deseori, în fața noastră, apar nu doar impedimente de ordin lingvistic, ci și de ordin cultural. Shahla Payam, traducător specializat, născută în Iran, afirmă: „Dacă la noi în țară cineva e pe patul de moarte, atunci se spune, pur și simplu, că-i merge prost. Dimpotrivă însă, în Germania, în cazul durerilor de cap, se va crede că e vorba de o tumoră cerebrală.”

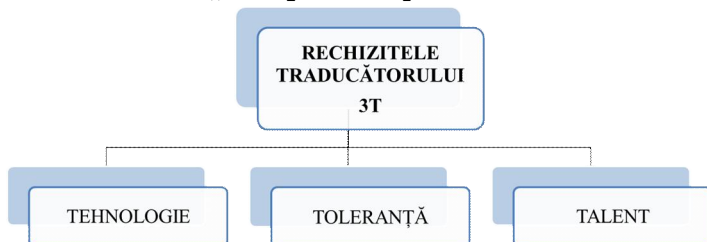
(Așa cum pentru un medic este de importanță majoră corectitudinea în diagnosticarea bolii (Medicina legală/forenzică), exact și pentru traducătorul specializat va fi prioritară traducerea corectă).

Factorii ce condiționează dificultăți în traducere

- probleme generate de anumite convenții (cultură, structura și topica propoziției, forma textului);
- probleme bazate pe perechea de limbi (structuri diferite la nivel lexical și semantic, factori textuali interni);
- probleme specifice textului (interferența, prietenii-falși);
- reducerea numărului de sensuri în limba receptoare față de limba-sursă;
- sporirea numărului de sensuri prin apariția unor conotații specializate (germ.: *Gerichtsverfahren* – rom.: (1) procedură judecătorească; (2) judecare a unui caz);
- probleme create de lexicul intraductibil;

- conotații legate de realii social-politice și istorice (*Rosenholz* – sens direct: lemn de trandafir, lemn roșcat, palisandru; sens figurat: microcartelă cu nume de agenți secreți, care a ajuns pe o cale necunoscută în SUA, după cel de-al Doilea Război Mondial, și predată autorităților STASI);
- conotații legate de factorii geografici (*Kleingartenrecht* – drept de a avea în posesie grădini de legume: în Germania).

Rechizite „sine qua non” pentru un traducător

Unele probleme pe care le întâmpina orice interpret, înainte de a începe o activitate traductologică:

- Cum reacționez la o inaugurare publică, unde persoanele oficiale stau în picioare, iar persoana pentru care trebuie să traducă este mai înaltă decât mine cu 50-70 cm? (a se consulta *Codul deontologic UTA*: conduita, vestimentația, poziția etc.)
- Cum reacționez când partenerul străin îmi va spune „să citiți printre rânduri” intențiile sau gândurile ascunse ale partenerilor locali?
- Cum reacționez la un discurs politic din parlament, unde un domn deputat face replică unei doamne deputat - „În comparație cu limbajul pe care-l întrebuințați, Dvs. arătați cu mult mai bine și impresionați doar prin înfățișarea exterioară, doamnă colegă!!” sau „Însăși terminologia pe care o folosiți denotă faptul cât de incompetență sunteți, doamnă colegă”, „Mai repede la subiect, dulceață” - „Zur Sache, Schätzchen”? Cum traduc cuvintele necenzurate la adresa unei femei? etc.

**Dossier: Schuld ist immer der Dolmetscher
(Din dosarul „Vinovat se face întotdeauna traducătorul”)**

2004-07-27: Teamchef Godefroot relativiert harsche Kritik an Jan Ullrich. Übersetzung habe Aussagen verfälscht.

2004-06-30: Konstantinopel, 567 n. Chr.: Kaiser Iustinus II. schiebt Schuld für Streit mit Persern auf Dolmetscher.

2003-10-15: Estonia-Untergang: Untersuchungskommission manipuliert Protokolle und schiebt Schuld auf Übersetzer.

2003-09-09: Berlusconi Richterschele: Sprecher erklärt, Übersetzung habe Formulierung „zugespitzt“.

2003-04-27: Des Meineids Verdächtige schiebt Schuld auf Übersetzer.

2003-04-22: Nordkorea: Übersetzungsfehler gefährdet Weltfrieden.

2002-12-02: Peinliche Panzer-Panne: jetzt soll der Übersetzer schuld sein.

2002-10-28: Schröder: „Wenn man mit Dolmetschern spricht, mag das zu Missverständnissen führen“.

2002-08-10: „Übersetzungsfehler“ empört österreichische Gastronomie.

2002-03-09: Und wieder war der Übersetzer schuld: niedersächsischer Ministerpräsident verplappert sich beim Arbeitsessen.

2002-03-01: Aufregung um Äußerungen des saudischen UNO-Botschafters. Schuld war - natürlich – der Dolmetscher.

2001-11-29: Bonner Afghanistan-Konferenz: ... und Schuld war nur der Dolmetscher.
(Sursa: <http://www.uebersetzerportal.de/dossiers/dolmetscherschuld.htm>)

Angajamentul universităților – „Mobility Project: from Student to Specialized Translator”

Imperativele Uniunii Europene:

- Universities must provide students, regardless of their field of specialisation, with opportunities for improving their knowledge in languages, for learning new languages, and for becoming more independent in their language learning.
- Universities must offer all students in undergraduate education the opportunity to take a number of credits in languages.
- Both teaching staff mobility and virtual mobility will become a special feature of the strategic alliances that universities across Europe are currently forming. Here too, knowing other languages and knowing other academic traditions will be important for successful knowledge acquisition.
- Languages are relevant to all disciplines and because of this all disciplines should make languages one of their concerns.

Conferințe dedicate „Zilei Internaționale a Traducătorului”:

- La 23 septembrie 2010, Brussels (Building of the Swiss Mission), a avut loc Conferința „Challenges of Multilingualism in Europa” (organizată de LINEE Language in a Network of European Excellence, www.linee.info).
- La 23 septembrie 2010, Graz (Universitatea Karl-Franzens Graz, Austria), manifestarea „Lange Nacht der Sprachen” (organizată de Ministerul Federal pentru Învățământ, Artă și Cultură al Austriei, www.langenachtdersprachen.at).
- La 26 septembrie 2010, Strasbourg, a fost celebrată ziua „European Day of Languages” (la inițiativa Consiliului Europei, <http://edl.ecml.at/>).
- La 1 și 2 octombrie 2010, Lisabona (Novotel Lisboa Conference Centre), a avut loc Conferința „Languages and Business Today and Solutions for Tomorrow” (organizată de International Association Language and Business și de Tradulex Multilingual Communication, www.ialb-tradulex.org).

Sumar:

- „plurilingualism” means the use of many languages for one person, „multilingualism” means that it is used in a society.
- „Plurilinguistic” or „plurilingual” is not recognized in English, for example, but it is in latin languages. In any case, plurilingual competences belong to the citizens – you are plurilingual or not – and multilingualism is a description of a particular societal reality. One can be plurilingual in a multilingual country or be monolingual in a multilingual society (USA, e.g.).
(Forum: <http://is-is.facebook.com/topic.php?uid=18977111129&topic=7039>).

În cele ce urmează anexăm referatul în limba engleză al profesorului **Mackiewicz Wolfgang**, „Plurilingualism in the European knowledge society. (Speech delivered at the conference on lingue e produzione del sapere organised by the Swiss Academy of Humanities and Social Sciences at the Università della Svizzera Italiana on 14 June 2002, Conseil Européen pour les Langues/European Language Council. http://www.celelc.org/docs/speech_final_website_1.doc.

Plurilingualism in the European University Sector

Improving the mobility of students, teachers, researchers and administrative staff is one of the principal objectives of the Bologna-Prague-Berlin Process, whereby more than 30 European states have committed themselves to the creation of a European higher education area by the year 2010. Both the Bologna Declaration and the Prague Communiqué emphasise the need to strengthen the important European dimensions of higher education and graduate employability; the Prague Communiqué calls on universities to increase the development of modules, courses and degree curricula offered in partnership by institutions from different countries and leading to a recognised joint degree. The Bologna Declaration expresses the view that the degree awarded after the first cycle should be relevant to the European labour market. In other words, the Bologna Process is very much concerned with issues that figure prominently in the Lisbon Strategy and the Objectives Process: mobility, employability, the European dimension. In view of this, it is all the more surprising that to date languages have been widely ignored in the Bologna Process. If it is true, that plurilingual competence is of crucial importance to a person's employability on the European labour market, then the universities have to place languages at the centre of their internationalisation strategy.

It is probably the right point in time to ask why mobility in the university sector, particularly student mobility is so important. I think there are four reasons. (i) It brings students into contact with other traditions of their disciplines, other methods and approaches – the famous European added value. (ii) It brings them into direct contact with other languages and cultures and helps them develop their linguistic and cross-cultural skills and competences. (iii) It prepares them for mobility on the European labour market. (iv) It enables them to exercise their rights as European citizens. Mobility will obtain an even greater value with the introduction of the bachelor-master structure, as study abroad will have to become a fully integrated component of the new degree programmes.

Of course, more and more universities in Europe, especially in countries whose languages are among the less widely used and taught, are beginning to offer programmes in English – to facilitate trans-European mobility and to attract students from overseas; in a sense this is inevitable, especially in the hard sciences and in business and economics. However, mobile students will only reap the full benefits of study abroad – both in academic terms and in terms of improving their chances on the European labour market – if they can follow portions of programmes in other languages – and I do not just mean in English. Only if mobile students can take classes in the language of the host country will they be able to fully appreciate the specific features of the knowledge transmitted to them at the host

institution. There is, however, a caveat. This will only work if mobile students receive proper linguistic and intercultural preparation and support; otherwise, there is a danger that students will feel frustrated and be unable to appreciate the added value of study abroad.

Student mobility highlights the importance of languages for acquiring knowledge not available at the students' home institution and for making graduates fit for life and work in the European knowledge society. However, improving linguistic and cross-cultural skills and competences is equally important for non-mobile students. This is why universities must provide students, regardless of their field of specialisation, with opportunities for improving their knowledge in languages, for learning new languages, and for becoming more independent in their language learning. Universities must offer all students in undergraduate education the opportunity to take a number of credits in languages.

Languages should – and I am sure, will – also play an increasingly important role in course delivery in general, as, in the spirit of Bologna, more and more universities develop and implement joint programmes. Both teaching staff mobility and virtual mobility will become a special feature of the strategic alliances that universities across Europe are currently forming. I am convinced that in all disciplines more and more modules will be offered in distance mode, thereby facilitating access to knowledge that a single university cannot provide. Here too, knowing other languages and knowing other academic traditions will be important for successful knowledge acquisition. In short: languages are relevant to all disciplines and because of this all disciplines should make languages one of their concerns.

Let me just add as an afterthought that I am convinced that graduates with rare language combinations will in future have particularly good job prospects.

The changing role of languages in general and the growing importance of plurilingualism for European integration in all fields in particular should lead to innovative approaches in teaching programmes and in research. Here I can only give a few examples. Both research and teaching in modern languages can no longer solely focus on individual languages, but must analyse and describe them within the European constellation of languages, including the interrelatedness of languages belonging to so-called language families. Research in the area of languages must face the issue of the application of knowledge. We need research designed to facilitate the acquisition of plurilingual competence. We need research aimed at facilitating the accelerated learning of languages related to languages that already form part of a given learner's repertoire. What is needed is a decompartmentalisation of the languages not only in relation to each other, but also in relation to non-linguistic disciplines. Here I am thinking of programmes combining language study with the study of other disciplines and of interdisciplinary programmes as well as of interdisciplinary research undertaken jointly by language specialists and sociologists, political scientists, economists, educationalists, to mention just a few disciplines. In this way, languages will contribute to the production of new types of knowledge that will move them closer to the hard sciences. Language specialists should make it their business to become involved in the production of knowledge relevant to European integration in the widest sense. And, of course, the critical mass of such research will be enhanced through European co-operation.

From what I have said, it should be clear that I believe that the universities have to open up to the wider, that they have to respond to changing needs in the non-

academic environments. However, responding to changing needs is not enough. Universities should make it their duty to anticipate future needs and to take an active part in the shaping of tomorrow's European society. To give just two concrete examples. (i) A recent major European project linked to the Bologna Process revealed that neither the economic environment nor young graduates attach great value to plurilingual and cross-cultural skills. Of course, we as university people know that surveys of this kind run the risk of providing information about yesterday's needs rather than about tomorrow's requirements. I would regard it as a legitimate and urgent research task to attempt to anticipate the linguistic requirements resulting from an increasingly integrated Europe in order to provide stake-holders with a basis for policy-making and decision-making. (ii) If it is true, as I think it is, that the future of our continent of European society depends on the quality of the education we provide for our children, then we have to regard the education of teachers as being of utmost importance. We need European teachers who, among other things, can motivate pupils to learn languages – and it is the duty of higher education institutions to prepare teachers for this task and thereby to help shape tomorrow's European society.

Last week I attended a one-day Conference in Bonn on the future of the universities, which brought together policy-makers and decision-makers from the United States and from Germany. I was surprised to observe that the American participants were much more acutely aware of the benefits universities in Germany have derived and will continue to derive from European integration and co-operation. In education, we profit from the wealth of different traditions and approaches. In research we can gain a critical mass that cannot be obtained on a national level. In other words, our universities are on their way to becoming European institutions, at which students, teachers, and researchers from across Europe and from overseas study and work. It is our duty to reflect on and make provision for the linguistic implications of this process of integration in the higher education sector.

I think I ought to stop here. Before I close, however, I should like to say that the fact that languages are of such crucial importance for the creation of a European higher education area and for the employability of graduates and the fact that they are relevant to all disciplines makes it necessary to include them in the universities' overall strategic planning. This was one of the principal outcomes of the Berlin European Year of Languages Conference. Each university should develop and implement its own specific and coherent language policy, covering the fields of education, research, and development. This policy should reflect the European dimension, the specific needs of the non-academic environments, and institutional priorities and strengths.

In the wake of the Conference, a number of European universities, among them the Université de Lausanne, and my association, the Conseil Européen pour les Langues, formed a European University Language Policy Interest Group, in which vice-presidents responsible for education and language specialists have joined forces in an endeavour to promote the concept of a university language policy. In a first step, the group has identified a number of reference points relevant to the promotion of multilingualism and plurilingualism in higher education, which are to guide the universities in their analyses of the status quo and in their future planning. I am glad to say that as a result of this co-operative initiative, some of the

issues I have spelt out in my presentation have already been addressed in the participating institutions. The group is going to publish guidelines for the development and implementation of university language policies underpinned by examples of good practice. I hope that in this way we shall be able to encourage universities across Europe to put languages high on their list of priorities.

Referințe bibliografice

- Mackiewicz, Wolfgang. *Plurilingualism in the european knowledge society*. (Speech delivered at the conference on lingue e produzione del sapere organised by the Swiss Academy of Humanities and Social Sciences at the Università della Svizzera Italiana on 14 June 2002, Conseil Européen pour les Langues/European Language Council. http://www.celelc.org/docs/speech_final_website_1.doc.
- . Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community, Part Two – *Citizenship of the Union*, Article 21, p. 49. http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/ec_cons_treaty_en.pdf
- European Commission, DG Education, Training and Youth. *White Paper Teaching and Learning – Towards a Learning Society*. Brussels, 1995, p. 51. <http://www.europa.eu.int/comm/education/lb-en.pdf>.
- . Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community, Part Three – *Community policies*, Article 149, 2, p. 106. http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/ec_cons_treaty_en.pdf.
- . *Presidency Conclusions*. Lisbon European Council. 23 and 24 March 2000, section 5. <http://ue.eu.int/en/Info/eurocouncil/index.htm>
- . *Presidency Conclusions*. Barcelona European Council. 15 and 16 March 2002, p. 19. <http://ue.eu.int/en/Info/eurocouncil/index.htm>
- Council of the European Union. *Detailed programme on the follow-up of the objectives of education and training systems*. Brussels: 25 January 2002, p. 28.
- . Communication from the Commission to the Council. *Commissions' Action Plan for skills and mobility*. COM (2002)72, p. 18. http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2002/feb/ap_en.pdf.
- . *Language Studies in Higher Education: a Key Contribution to Higher Education*. Draft Declaration of the Members of the Scientific Committee of the Berlin European Year of Languages 2001 Conference. <http://fu-berlin.de/elc/docs/BDeclEN.pdf>
- Bell, T. Roger. *Teoria și practica traducerii*. Trad. de C. Gazi. București: Polirom, 2000.
- Berceanu, B. „Dreptul și limba. Știința dreptului și lingvistica. Succinte considerații teoretice și aplicative.” *SCJ* 3 (1981): 247-266.
- Levi, J. *Linguistics, Language and Law. A Topical Bibliography*. Evanston: Illinois, 1982.
- www.uepo.de - Das Nachrichtenportal für Übersetzer.

TYPES OF LEGAL DOCUMENTS AND DIFFICULTIES OF THEIR TRANSLATION

Ghenadie RÂBACOV

Free International University of Moldova

Acest articol este consacrat specificităților de traducere a textelor juridice, unui domeniu care înglobă două științe, jurisprudența și lingvistica, cunoscut sub denumirea de jurilingvistică. În prima parte autorul se axează pe tipologia documentelor juridice și responsabilitățile ce incumbă traducătorului în activitatea sa de transpunere a conținutului din limba sursă în limba țintă. Partea a doua a studiului este focusată pe varietatea de echivalențe și dificultățile de traducere a textelor din domeniul dreptului, aceste dificultăți fiind generate de specificul fiecărui sistem juridic implicat în actul de traducere, de polisemia și sinonimia termenilor, de ignorarea contextului, interferența limbilor etc. Astfel traducătorul terminolog trebuie să aibă o abordare interdisciplinară comparativă complexă ținând cont de faptul că nu traduce doar dintr-o limbă în alta ci dintr-un sistem juridic în altul.

Cuvinte-cheie: *traducerea juridică, jurilingvistica, documente cifrice/necifrice, echivalență, terminologie.*

This article is dedicated to the specificities of translation of legal texts, a field that comprises two sciences, law and linguistics, known as jurilinguistics. In the first part the author focuses on the typology of legal documents and the responsibilities borne by the translator during the transposition of the content from the source language into the target language. The second part of the study is about the variety of equivalences and the difficulties of law texts translation, these difficulties being caused by peculiarities of each legal system implied in the act of translation, polysemy and synonymy of terms, ignorance of context, languages interference etc. Thus, the translator terminologist must have a complex comparative interdisciplinary approach taking into account that he/she translates not only from one language to another but from one legal system to another.

Key-words: *legal translation, jurilinguistics, (non)numeric document, equivalence, terminology.*

Legal Translation has characteristics and difficulties which are not specific for other specialized fields and this is due to the fusion of social, linguistic, cultural, methodological and theoretical elements that cross this area. Legal translation is not a simple task because only professional translators specialized in law terminology is really able to translate legal official documents. The mistakes of translation in a passage of a contract or of a will, for instance, could lead to lawsuits and, of course, to loss of money.

To prove how difficult is to work with law terminology we will make reference to David Mellinkoff, American jurist, who analyses twenty-two characteristics of legal language in English, a language he sees as full of inaccuracies. Mellinkoff qualifies the language of law as “wordy, unclear, pompous and dull”. (131) The result, he notes, is a language which meaning is difficult to understand, not only for the layman but even for a specialist.

What does a document mean? S. Briet defined the concept as *any concrete or symbolic indication, preserved or recorded, for reconstructing or for proving a phenomenon, whether physical or mental.* (7) What does a legal document mean?

According to the dictionary it is “a document that states some contractual relationship or grants some right”.

(<http://www.thefreedictionary.com/legal+document>) Here is the legal definition of ‘documents’ founded in an online English Dictionary: *The deeds, agreements, title papers, letters, receipts, and other written instruments used to prove a fact. Documents is also understood evidence delivered in the forms established by law, of whatever nature such evidence may be, but applied principally to the testimony of witnesses.* (<http://www.lectlaw.com/def/d188.htm>) As we see we deal with a very complex and large domain.

First of all we consider necessary to present an exhaustive classification of documents which has been proposed by Septimiu Chelcea. (197-210) As it is shown in the figure below (nr. 1), there are two principal categories of written documents: numeric and non-numeric documents:

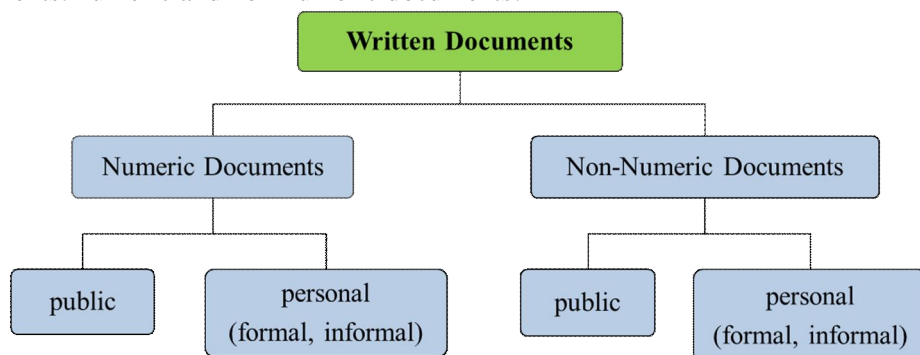

Fig. Nr.1. Classification of Written Documents (based on the theory of S. Chelcea)

Let us analyze each type separately.

1.Numeric Documents:

- **Formal Public Numeric Documents** are documents issued by the State authorities, which concern the entire human community and are expressed in numerical expressions, figures. Examples: economic, law, cultural statistics, etc.; several administrative acts; census of population, housing and animals; statistical reports; records of financial and economic activities of enterprises etc.

- **Informal Public Numeric Documents** comprise information and statistical data, results of previous sociological researchers, tables, graphs, all included in books, magazines, statistical studies, newspapers and other publications.

- **Personal Numeric Documents** are acts providing significant information about career development, the quality of life, the social status, etc. Examples of official acts: property deeds, tax, payroll decisions or shift from one salary category to another. Examples of informal acts: family budgets, notes on individual income and expenses, etc.

2.Non-Numeric Documents:

- **Public Non-Numeric Documents** include the specifics of a certain epoch or geographic region. Examples: magazines, newspapers, books (science and belles-lettres), entertainment programs, posters, monographic works.

- **Formal Personal Non-Numeric Documents** offer important data about the form of organization of social life, the dynamics of existing social

structures, information about individuals and community. Examples: certificates of birth, marriage; identity cards, property deeds, wills etc.

- **Informal Personal Non-Numeric Documents** are confidential documents that reflect the individual's life experience and provide information about customs, traditions, about the society organization, the family, information concerning the financial situation of different social categories. Examples: personal diaries, genealogies of race (which reflect the kinship system for many generations), letters, social biographies.

S. Chelcea considers that we must also distinguish **official documents** which are issued by the State authorities or by the Government and **officious documents** *which are* acts expressing a certain official position of some organisms (e.g. Political parties). (*ibidem*)

When trying to classify the official documents we must take into consideration a lot of criteria, namely:

1. From the point of view of their legal nature there are:
 - **normative acts** (e.g. laws, government orders, normative decisions made by the Government or by the local authorities);
 - **non-regulatory acts**.
2. In terms of the effect they can produce we have:
 - **acts producing legal effects** (e.g. all acts issued by State bodies, regulatory as well as non-regulatory ones);
 - **acts with no legal effect** (acts with organizational, technical, functional character).
3. From the point of view of the territorial range on which they produce effect:
 - **acts with general character**, which effect occurs throughout the country (acts issued by the Parliament, by the President);
 - **acts of local bodies and public administration** – the effects are limited to a particular territorial-administrative unit (acts of local councils, prefects and mayors).
4. From the point of view of the issuer:
 - **documents issued by representative bodies of state power** (Parliament, President);
 - **documents issued by central and local public administration** (Government, ministries and other central administration authorities, prefectures, municipalities);
 - **documents issued by the economic agents and other companies and institutions**.

The Canadian researcher Jean-Claude G  mar (308) groups legal texts into 3 categories, namely:

- 1) **documents of public interest**, such as laws and regulations, court decisions and pleadings;
- 2) **documents of private interest**, such as contracts, administrative or commercial formulas, wills and collective conventions;
- 3) **doctrinal texts**.

The same scientist distinguishes three types of responsibilities for legal translator: the obligation of means, the obligation of result and the warranty

obligation (see Figure nr. 2). In the first case, the author implies tasks the translator should implement fully as well as the linguistic and lingual resources which are almost unlimited. In the second case, the researcher refers to the re-expression of target legal text content, while in the third case, it's the highest degree of reliability of a translation.

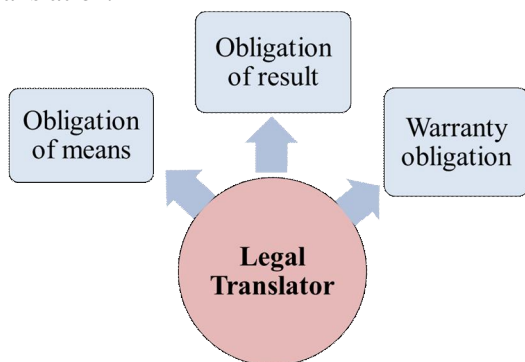

Fig. Nr. 2. Repartition of Responsibilities of a Legal Translator (according to the theory of J.-Cl. Gémard)

Gémard says the translator assumes different degrees of responsibility depending on whether he/she translates documents belonging to the first, second or the third category of legal texts, mentioned above. Thus, when working with acts of public interest the responsibilities of translator are not the same as when working with internal documents or with acts of private interest and differ from the responsibilities of a translator that works mainly with wills and collective conventions.

As for legal doctrinal texts, they are perceived by the Gémard as literary texts, as their translation requires special skills.

We have seen the variety of official and non-official documents and the criteria of their classification. Now we will try to make some reflections on the difficulties of translation of law terms. Jean-Claude Gémard notes that the real problem of legal texts translation is that we don't operate with two different languages, but with two different legal systems. According to the scholar, this thing becomes even more evident when two legal systems use the same language, e.g. British and American law systems. (*ibidem*) This viewpoint is shared also by Ludmila Hometkovski. In her monograph devoted to the Community law terminology (*Taxonomia paradigmatică și sintagmatică în terminologia dreptului comunitar*), the author states that for transferring correctly the legal meaning, the translator of legal texts must, firstly, have some knowledge of legal subject content. The translator's ignorance in the field in which he/she translates can lead to bad effects. (56) This approach of legal translation specificities explains that besides the knowledge of terminology and mastering languages involved in the translation process, a professional translator must be familiar with the domain and possess epistemological and praxeological skills required for a good translator and the necessary for a qualified terminologist. In this sense, legal translation becomes a "confrontation of different branches of law, even if they are part of the same law system". (Hometkovski 57) It's important to mention here the interdisciplinary approach of juridical language as part of Jurilinguistics, considered by Gerard

Cornu as “an auxiliary of sciences connected to law” (19), pursuing its relations with law history, comparative law, with legal sociology and legal informatics.

Equivalence Typology in Legal Translation

Currently in Europe, unfortunately not yet in the Republic of Moldova, we have access to law bilingual and multilingual dictionaries, e.g.: Elsevier’s *Dictionary of Criminal Science* in eight languages, compiled by Johann Anton Adler (Amsterdam-London-New York, Princeton, 1960); Jerzy Pienkos, *Lexique général des termes de droit, d’économie, de relations internationales et de politique. Vocabulaire systématique de terminologie juridique, économique et politique* (Warsaw, 1972); Thomas A. Quemner, *Dictionnaire juridique français-anglais* (Paris, 1974); Dan Dumitrescu, *Dicționar român-englez de termeni juridici, drept comercial și de asigurări*. (Bucharest, 2004)

However, the establishment of a terminological equivalence is one of the key problems of translation. The equivalence typology, as well as the typology of legal texts, differs from one theorist to another. Theorists who define translation in terms of equivalence are numerous. John Cunnison Catford launches the postulate that the translation could be defined as a replacement of textual elements of a language by equivalent elements of another language. (27) Eugene Nida believes that translation consists in producing, in the target language, the closest natural equivalent of the message from the source language, on semantic and stylistic levels. (158) According to Ubaldo Stecconi “Equivalence is crucial to translation because it is the unique intertextual relation that only translations, among all conceivable text types, are expected to show [...]. Such ‘expectation’ is certainly an affair of social convention rather than empirical certainty, but it has consequences to the actual work of the Translator [...]. B had never been equivalent to A before it appeared in a translation: using inferences of the adductive kind, the translator *makes* the two elements equivalent.” (*apud* Pym 166) From a pragmatic point of view, the target text should contain elements for establishing an intercultural communication.

The analysis of legal texts and the study of some translations of European documents have shown that the most frequent equivalences in legal translation are the following:

Formal Equivalence or Word-for-word Translation, which presents the linguistic homogeneity between the original text and the translated text:

<u>English</u>	<u>French</u>	<u>Romanian</u>
to abolish	abolir	a aboli
apostil	apostille	apostila
Constitutional Council	Conseil constitutionnel	Consiliu constitutional
Court of Appeal	Cour d’Appel	Curtea de Apel
derogation	derogation	derogare
to legalize	legaliser	a legaliza
notary	notaire	notar
to sequester	sequestrer	a sechestra

In Nida's opinion, "Formal equivalence focuses attention on the message itself, in both form and content. In such a translation one is concerned with such correspondences as [...] sentence to sentence, and concept to concept. Viewed from this formal orientation, one is concerned that the message in the receptor language should match as closely as possible the different elements in the source language. This means, for example, that the message in the receptor culture is constantly compared with the message in the source culture to determine standards of accuracy and correctness." (159)

Functional Equivalence, intended only for a certain audience: *E.g. Crown Court* has a meaning only for a British reader. This technique consists in translating a cultural specificity by another, which instead of clarifying the term acceptance may lead to some confusion for a reader that is not specialist. In French *Court d'Assise* is practically the equivalent for the English *Crown Court*, a term that seems to be authentic for Anglophone readers. Other examples: En. *Home Secretary* – Fr. *Ministère de l'Intérieur*. En. *Lord Chancellor* – Fr. *Garde des Sceaux*. This strategy is acceptable for translations addressed to general public, but if translations are made for lawyers they can involve certain risks.

Descriptive Translation:

The translator always consults specialized terminographic sources in order to find an adequate equivalent, but also its usage in the context to be sure that the mistake was avoided. The equivalent happens to be absent in dictionaries. In this case the first solution is the descriptive or explanatory translation, the second one is to keep the original term. For example:

Ro. *contravenții, delict, crime* – Fr. *contraventions, délits, crimes* – En. *minor, major and serious crimes offences*. The main drawback of this technique is that it is often difficult to find a concise and unambiguous wording.

En. *affidavit* (written declaration made under oath; a written statement sworn to be true before someone legally authorized to administer an oath) – Fr. *affidavit* – Ro. *affidavit*.

Some examples of explicative periphrases in Legal Translation:

Fr. *ayant-cause (n.m.)* – En. *legal successor, successor in title* – Ro. *persoană fizică sau morală căreia i-au fost transmise drepturile sau obligațiile unei alte persoane*.

Fr. *bailleur (n.m.)* – En. *lessor* – Ro. *persoană care dă în chirie*.

Fr. *comparant, -e (n.m.,f.)* – En. *party appearing in court* – Ro. *persoană care se înfățișează/se prezintă în fața unei autorități*.

Fr. *expédition (n.f.)* – En. *exemplified copy* – Ro. *copie autentică (a unui act)*.

The descriptive translation is very close to the so-called **false equivalence**. A false equivalent is usually the word which coincides entirely or almost entirely as sonorous aspect with the word from the source language, but which has another meaning. Such words are also named **interlinguistic** or **bilingual homonyms**. Due to the fact the sonorous aspect is recognized, both the speakers and the translators sometimes accept very easily the word by giving a foreign meaning. The sonorous coincidences are often absolutely accidental and can generate completely bizarre situations of communication. For example, the English word *commodity* has the meaning of *a product or a raw material that can be bought and sold, especially*

between countries (“articol de comerț, marfă”) that differs from the Romanian word *comoditate*.

There are also untranslatable terms like *Common Law*, *Law Lords* and *Lord Chief Justice* and terms without equivalent(s) but which have a consecrated translation, for instance *Magna Carta* (Latin for *The Great Charter of the Liberties of England*, issued in Latin in the year 1215) – Fr. *Grande Charte* – Ro. *Magna Carta/Marea Cartă a Libertăților*, En. *Bill of Rights (1689)* – Fr. *Déclaration des Droits* – Ro. *Declarația drepturilor*.

The term of the foreign language is often replaced in the target language by a specific term belonging to the target law system. For example:

Fr. *legs (n.m.)* – En. *legacy, bequest* – Ro. *dispoziție testamentară*;

Fr. *instruction (n.f.)* – En. *pretrial investigation of a case* – Ro. *cercetare judecătorească*;

Fr. *huissier de justice (n.m.)* – En. *bailiff* – Ro. *portărel, executor judecătoresc*.

The explanation of the last example given by the French-English Dictionary *Robert & Collins Super Senior* (2000) is very interesting, the explanation proving that we don't operate only with two different languages, but also with two law systems: “Although in some respect the role of *huissiers* is similar to that of *bailiffs*, theirs activities are not identical. The main function of a *huissier* is to carry out decisions made in the courts, for example evictions for non-payment of rent and seizure of goods following bankruptcy proceedings. Unlike *bailiffs*, *huissiers* can also be called upon to witness the signature of important documents and to ensure that public competitions are judged fairly”. (471)

The meaning of the term, the context and the peculiarities of the law system are the key aspects the translator should take into account. The English terms *to sue* and *to prosecute* which, at first site, seem to be absolute synonyms are translated into French as *poursuivre en justice*, *intenter un procès contre qn.*, *attaquer en justice*, into Romanian *a intenta proces*, *a da în judecată*. Only a specialized explanatory dictionary can bring to light the important distinction between these terms. Thus, the verb *to sue* (bring a civil action against smb.) is used in case of civil proceedings, while *to prosecute* (bring a criminal action against smb.) can only be used in case of prosecutions, penal proceedings.

The difficulties of translation can be generated by **the polysemy of terms**. E.g. the French noun *jugement* can be translated differently depending on context:

Fr. *le dernier jugement* – En. *The Last Judgment, Final Judgment* – Ro. *judecata de apoi*; Fr. *prononcer/rendre un jugement* – En. *to pass sentence* – Ro. *a pronunța o hotărâre*; Fr. *faire passer qn. en jugement* – En. *to put smb. on trial* – Ro. *a chema în judecată*; Fr. *jugement par défaut* – En. *judgment by default* – Ro. *judecată în absența uneia din părți*; Fr. *détention sans jugement* – En. *detention without trial* – Ro. *detenție fără proces de judecată/fără contamnare*.

Let us take another example and analyse the semantic structure of the noun *offence* which could be roughly presented by the scheme below (only the most frequent meanings are given):

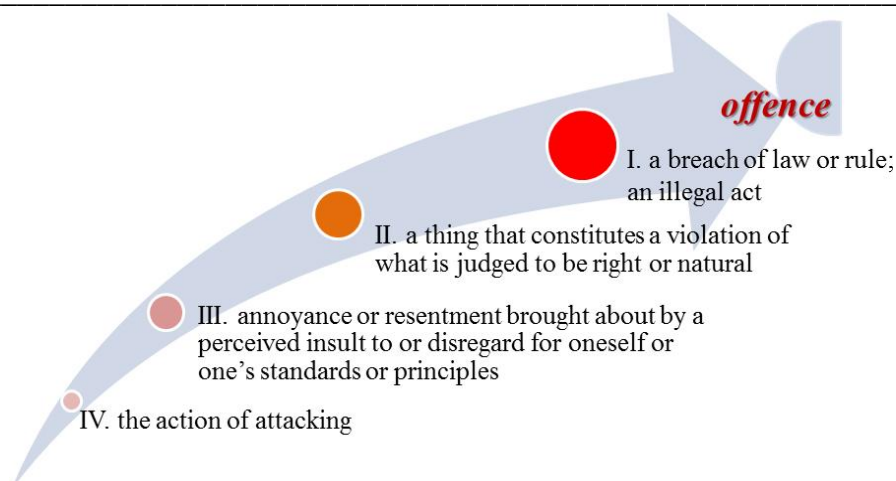

Fig. Nr. 3. Semantic Structure of the term “offence”

The above scheme suggests that meaning I holds a kind of dominance over the other meanings conveying the concept in the most general way. It is the main meaning, the centre of the semantic structure of the term. The meanings II-IV, which are called secondary meanings, are associated with special circumstances, aspects and instances of the same phenomenon.

The translation of legal texts requires excellent knowledge of national and foreign law systems, of procedural terms which have often a sacramental character and have no correspondent in common language. The specificities of procedural terms and the polysemitism can lead to translations without a juridical sense: *fatto* and *diritto* translated into Romanian by *făcut* and *drepti* instead of *în fapt* and *în drept*; *Clark's* translated as *Clark* (proper noun) instead of *secretar*; *Conseil de Prud'homme* from French translated into Romanian as *Consiliul lui Prudhomme* (proper noun) instead as *Secția pentru litigii de muncă* and others.

The great problem encountered by translator of legal texts, especially of community texts is that they have to translate terms belonging to a large number of fields, and consequently they must have researcher skills which can help them access information and specialized terminologies, whenever necessary. Even if a term belongs to only one domain, it may have two or more equivalents in the target language. For example, the term *legal* (En.) can be translated in different ways, depending on the words with which it is associated: *legal document* – *document legal*, *act autentic*, *valabil*; *legal entity* – *persoană juridică*; *legal owner* – *proprietar legitim*; *to institute legal action* – *a intenta un proces*.

Sometimes an *ad literam* translation of terms from the source law system can be wrong. This is the case of the English term *child custody* that is translated into Romanian as *încredințarea minorului* or *custodia minorului*. The usage of the term *custodie* into Romanian is wrong here, because according to the dictionary it can be used only for things and not for the human beings. Cf. the following definitions:

Child custody – the right of determining the residence, protection, care, and education of a minor child or children, especially in a divorce or separation.

Custodie (f) – păstrare sau pază a unor obiecte puse sub sechestr. (DEX)

Another difficulty of translation is related to proper nouns. Geographical names of regions, municipalities and so on, and dates appearing in the European documents are translated in accordance with the rules in force: Fr. *Fait à Bruxelles*,

le 27 septembre 2001 – En. *Done at Brussels, 27 September 2001* – Ro. *Adoptată la Bruxelles, 27 septembrie 2001*; Fr. *La Convention de Berne* – En. *The Berne Convention* – Ro. *Convenția de la Berna*.

Proper names of people keep their original form while their functions are translated: Fr. *La présidente Nadine Fontaine* – En. *The President Nadine Fontaine* – Ro. *Președintele Nadine Fontaine*. The feminine form *La présidente* (Fr.) is translated into Romanian by the masculine *Președintele*, although according to the dictionary we can also use the feminine *Președinta*.

Conclusions

Specialized text consists largely of specific vocabulary and elements of common vocabulary, so the translator should respect morphological, syntactic, lexical rules of general language, but at the same time be attentive to specific rules of the specialized language.

The following skills are primordial for a legal translator:

- to know the fundamental legal concepts and have a good guidance on the legal text and terminology in the languages involved in translation;
- to know the rules concerning functional-stylistic and lexical-semantic features of the target language, the possibilities of grammatical and syntactical transformations in translation;
- to avoid using terms of national legislation to designate concepts specific to other law systems.

The translator's main task is to create a text that will have the same legal effect in practice. To do so, the translator must be capable to understand not only the meanings of words and sentences, but also what legal effect it is supposed to produce, and how to achieve it in the target language.

Translation of law texts from one language into another involves very complex theoretical and practical problems. The specialized translator *alias* the juritranslator must have an interdisciplinary comparative approach (law and linguistics) to both legal systems.

Bibliographical references

- Briet, Suzanne. *Qu'est-ce que la documentation?* Paris : Documentaires Industrielles et Techniques, 1951.
- Catford, John Cunnison. *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*. London: Oxford University Press, 1965.
- Chelcea, Septimiu. *Tehnici de cercetare sociologică*. București : 2001.
- Cornu, Gérard. *Linguistique juridique*. Paris : Montchrestien. 1990.
- Gémar, Jean-Claude. « La traduction juridique : art ou technique d'interprétation ». *Meta*, 33. 2, Montréal : Les Presses de l'Université de Montréal, 1998, p. 308.
- Hometkovski, Liudmila. *Taxonomia paradigmatică și sintagmatică în terminologia dreptului comunitar*. Chișinău: ULIM, 2012.
- Le Robert & Collins Super Senior*, Grand dictionnaire français-anglais. Paris : Le Robert, 2000.

- Mellinkoff, David. *The Language of the Law*. Boston: Little, Brown and Company, 1963.
- Nida, Eugene A. *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E. J. Brill, 1964.
- Pym, Anthony. "European Translation Studies, Une science qui dérange, and Why Equivalence Needn't Be a Dirty Word" *TTR : traduction, terminologie, rédaction*, 8. 1, Montreal: Concordia University, 1995, p. 153-176.
- <http://dexonline.ro>, visited on 13.03.2012.
- <http://www.lectlaw.com/def/d188.htm>, visited on 24.02.2012.
- <http://www.thefreedictionary.com>, visited on 12.03.2012.

ROLUL INTERPREȚILOR ȘI TRADUCĂTORILOR ÎN PROCESELE DE JUDECATĂ

Inesa FOLTEA

Uniunea Traducătorilor Autorizați din Moldova

Law no. 264-XVI, regarding the authorization and payment of the authorized translators involved by the Superior Court of Magistracy, Ministry of Justice, Prosecution, Law enforcement officials, courts, notaries, lawyers, juridical executors was published on December 11, 2008 in the official newspaper "Monitorul Oficial". As a result of the new created circumstances, on March 26, 2010 it was created and registered at the Ministry of Justice the Union of Authorized Translators of the Republic of Moldova, which has the scope the promotion and continuous improving the qualification of the authorized translators and interpreters.

The current article has the scope of informing the competent and interested persons in this sphere regarding: the types of juridical procedures, the procedure of inviting to the court of the authorized translator and interpreter, the procedure of registering, the organization of the civil, penal process, norms of behavior, the juridical responsibility in case of false translation of the speaker's declaration, appointing the next meeting, confidentiality, deontological code of the authorized translator, payment for the interpretation services.

Key-words: *training of authorized translators, interpreters' payment responsibility for inaccurate translations, translators continuous improvement, professional confidentiality, promotion of translation services.*

La 11 decembrie 2008 a fost publicată în Monitorul Oficial Legea nr. 264-XVI referitor la autorizarea și plata interpreților și traducătorilor antrenați de către Consiliul Superior al Magistraturii, Ministerul Justiției, de organele procuraturii, organele de urmărire penală, instanțele judecătorești, de notari, avocați și de executorii judecătorești. Ca rezultat a noilor circumstanțe, la data de 26 martie 2010 a fost creată și înregistrată la Ministerul de Justiție, Uniunea Traducătorilor Autorizați din Republica Moldova, care are ca scop promovarea și perfecționarea continuă a traducătorilor și interpreților.

Prezentul articol are ca scop informarea persoanelor competente și cointerestate în acest domeniu referitor la: tipurile de proceduri judiciare, procedura de antrenare a traducătorului/interpretului autorizat în instanța de judecată, procedura de înregistrare, organizarea procesului civil, penal, norme de comportament, responsabilitatea judiciară în cazul traducerii eronate a conținutului interlocutorului, numirea ședinței următoare, confidențialitatea, codul deontologic al traducătorului/interpretului autorizat, plata pentru serviciile de interpretare.

Cuvinte-cheie: *antrenarea traducătorilor autorizați, plata pentru serviciile de interpretare, responsabilitatea pentru traducerile incorecte, perfecționarea continuă a traducătorilor, confidențialitatea profesională, promovarea serviciilor de traducere.*

La 22 februarie 2010 Ministerul Justiției al Republicii Moldova, în baza rezultatelor obținute în urma sesiunii de testare a primilor traducători și interpreți, a înmănat autorizații interpreților și traducătorilor care au susținut probele scrise/orale, conform normativelor în temeiul art. 13 din Legea nr. 264-XVI din 11 decembrie 2008, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 57-58 din 20 martie 2009.

Traducătorii și interpreții autorizați de către Ministerul Justiției al RM prestează servicii de traducere/interpretariat pentru Consiliul Superior al Magistraturii, Ministerul Justiției, organele procuraturii, organele de urmărire penală, instanțele judecătorești, notari, avocați și pentru executorii judecătorești.

Ca rezultat, la 26 martie 2010, a fost fondată, înregistrată și a început activitatea asociația obștească Uniunea Traducătorilor Autorizați din Moldova, care are ca scop promovarea, perfecționarea traducătorilor și interpreților autorizați.

La momentul în care traducătorii-interpreți sunt antrenați de către instituțiile judiciare enumerate mai sus, urmează anumite proceduri pe care le vom expune succint. Prima procedură ar fi invitația interpretului, traducătorului în procesele de judecată. În ședința de judecată interpretul, traducătorul este invitat de către președintele ședinței de judecată. Interpretul, traducătorul, înainte de a intra în ședința de judecată, are obligația de a se înscrie în registrul de evidență, indicând data, ora, numele judecătorului care l-a solicitat în ședință și de a prezenta Autorizația emisă de Ministerul Justiției al RM pentru a fi înregistrată. Apoi urmează ședința de judecată, care constituie cea mai importantă fază, în cadrul căreia se realizează pe deplin principiile publicității, nemijlocirii și oralității dezbaterilor judiciare, contradictorialității și egalității părților în drepturile procedurale, disponibilității în drepturi a participanților la proces. Solemnitatea unui proces se asigură prin petrecerea ședinței de judecată într-o sală de ședință amenajată corespunzător. Grefierul aduce la cunoștința participanților la proces modalitatea de desfășurare a ședinței, publică sau închisă. Până la intrarea completului de judecată în sală, grefierul va avea grijă ca fiecare participant să-și ocupe locul. În conformitate cu art. 195 al Codului de Procedură Civilă (în continuare CPC), când judecătorul sau judecătorii intră în sala de ședințe, grefierul anunță pe cei prezenți cu voce tare: „Onorată instanță!” și urmărește ca fiecare persoană să se ridice în picioare. Similar procedează și la ieșirea completului din sală. Când se dă citire hotărârii judecătorești sau încheierii judecătorești, cei prezenți, inclusiv judecătorii, stau în picioare. La procesele de judecată mai participă și martorii, experții, specialiștii, replicile cărora sunt, de asemenea, traduse de interpreți. Interpretul se adresează judecătorului cu formula „Onorată instanță!”, depune depoziții și dă explicații stând în picioare.

În acest context, conform prevederilor CPC, evidențiem:

- 1) **procedura contencioasă**, care se clasifică în procedura în acțiune civilă și procedura contenciosului administrativ.
- 2) **procedura necontencioasă**, care este de două tipuri: procedura specială și procedura în ordonanță.

În procedura contencioasă părțile la proces se numesc reclamant și pârât. În astfel de proces pot figura și alți participanți, cum ar fi: intervenientul principal, intervenientul accesoriu, procurorul, persoanele care sunt împuternicite să adreseze în instanță cereri în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale altor persoane sau care intervin în proces pentru a depune concluzii în apărarea unor alte persoane.

În procedura specială nu există părți deoarece nu există litigiu de drept. Participanți la proces se numesc petiționari și persoană interesată.

În procedura în ordonanță participanții la proces se numesc creditor și debitor.

Ședința de judecată este structurată în: 1) partea pregătitoare (art.197-210 CPC); 2) examinarea pricinii în fond (art. 211-232); 3) susținerile orale și replica (art. 233-234); adoptarea și pronunțarea hotărârii (art. 236-237).

Președintele ședinței deschide ședința și anunță procesul care urmează a fi supus judecății; grefierul raportează președintelui ședinței prezența persoanelor citate, motivul neprezentării celor absenți; președintele ședinței verifică identitatea

persoanelor prezente, împuternicirile persoanelor cu funcție de răspundere și cele ale reprezentanților, iar grefierul face însemnările de rigoare în procesul-verbal; președintele ședinței de judecată explică interpretului drepturile și obligațiile, inclusiv îl avertizează asupra răspunderii pe care o poartă, în conformitate cu legislația penală, în caz de traducere intenționat greșită.

Declarația de avertizare, semnată de interpret, se anexează la procesul-verbal al ședinței de judecată; Conform art. 312 din Codul Penal – Declarația mincinoasă, concluzia falsă sau traducerea incorectă.

(1) Prezentarea, cu bună știință, a declarației mincinoase de către martor sau partea vătămată, a concluziei false de către specialist sau expert, a traducerii sau a interpretării incorecte de către traducător sau interpret, dacă această acțiune a fost săvârșită în cadrul urmăririi penale sau judecării cauzei, se pedepsește cu amendă în mărime de până la 300 unități convenționale sau cu munca neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani.

(2) Aceleași acțiuni: a) legate de învinuirea de săvârșire a unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave; b) săvârșite din interes material; c) însoțite de crearea artificială a probelor acuzatoare se pedepsesc cu amendă în mărime de la 200 la 800 unități convenționale sau cu închisoare de la 2 la 7 ani.

(art. 312 modificat prin Legea nr. 277-XVI din 18.12.2008 în vigoare de la data de 27.05.2009).

(art. 312 modificat prin Legea nr. 187-XVI din 29.06.2006 în vigoare de la data de 18.08.2006).

(art. 312 modificat prin Legea nr. 211-XVI din 29.05.2003 în vigoare de la data de 12.06.2000).

- martorii prezenți sunt îndepărtați din sala de ședințe și președintele ședinței de judecată ia măsuri ca martorii audiați să nu comunice cu cei neaudiați.
- se anunță completul de judecată și se explică dreptul de a face cazul în care unul dintre participanții la proces nu este prezent, se soluționează întrebarea despre posibilitatea continuării examinării pricinii civile în lipsa acestuia;
- se explică drepturile și obligațiile expertului și ale specialistului.

Următoarea etapă este examinarea pricinii în fond: art. 211-232 CPC. Președintele ședinței sau un judecător face un raport asupra pricinii și clarifică dacă reclamantul își susține pretențiile, dacă pârâtul recunoaște pretențiile reclamantului și dacă părțile doresc să încheie procesul cu o tranzacție; se ascultă explicațiile reclamantului și ale intervenientului care participă din partea reclamantului, ale pârâtului și ale intervenientului care participă din partea pârâtului, precum și ale celorlalți participanți la proces; se stabilește consecutivitatea cercetării probelor; se audiază martorii. Grefierul consemnează depozițiile martorilor pe foi aparte, care se anexează la procesul-verbal și se semnează pe fiecare pagină și la sfârșit de președintele ședinței, de grefier și de martor. Nedorința sau imposibilitatea martorului de a semna se consemnează în procesul-verbal. Orice completare, schimbare și ștersătură în depoziție trebuie acceptată și semnată de președintele ședinței, de grefier și de martor, sub sancțiunea nulității lor. Locurile nescrise din depoziție trebuie completate cu linii, astfel încât să nu se poată adăuga nimic.

- Citirea și cercetarea corespondenței și comunicărilor telegrafice personale. Pentru păstrarea secretului corespondenței personale și a comunicărilor telegrafice personale, corespondența și comunicările telegrafice pot fi citite

și cercetate de instanță în ședință închisă numai cu consimțământul corespondenților. Fără consimțământul lor, corespondența și comunicările telegrafice sunt citite și cercetate în ședință închisă.

- Cercetarea probelor materiale. Dacă probele și materiale au fost cercetate la fața locului, se dă citire proceselor-verbale întocmite la fața locului, după care participanții la proces pot prezenta explicații asupra lor;
- Reproducerea înregistrărilor audio-video;
- Citirea concluziei expertului;
- Citirea concluziilor autorităților publice.

Apoi urmează susținerile orale și replicile.

După examinarea tuturor probelor, președintele ședinței de judecată precizează dacă participanții la proces și reprezentanții acestora solicită completarea materialelor din dosar. Dacă nu se fac astfel de cereri, președintele declară finalizarea examinării pricinii, instanța trecând la susțineri orale. Susținerile orale constau în luările de cuvânt ale participanților la proces, care concluzionează în baza tuturor probelor analizate pe parcursul examinării pricinii în fond. În susținerile orale, primii care iau cuvânt sunt reclamantul și reprezentantul lui, urmează pârâtul și reprezentantul lui. Intervenientul principal și reprezentantul lui iau cuvânt după ce au vorbit părțile și reprezentanții lor. Intervenientul accesoriu și reprezentantul lui iau cuvânt după reclamant sau pârât din partea căruia intervenientul participă în proces. Procurorul, reprezentanții sau împuterniciții autorităților publice, organizațiilor, precum și persoanele care au intentat procesul în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unei alte persoane, primii iau cuvânt. Reprezentanții autorităților publice care participă în proces, pentru a depune concluzii, iau cuvânt după părți și intervenienți. După susținerile orale, fiecare participant are dreptul la replică asupra celor expuse în susțineri. Dreptul la ultima replică îl au pârâtul și reprezentantul lui. Ședința de judecată se încheie cu adoptarea și pronunțarea hotărârii.

După încheierea susținerilor orale, completul de judecată se retrage în camera de deliberare pentru adoptarea hotărârii, fapt despre care președintele ședinței de judecată îi anunță pe cei prezenți în sala de ședințe. După semnarea hotărârii, completul de judecată revine în sala de ședințe, unde președintele sau unui dintre judecători dă citire hotărârii judecătorești. După aceasta, președintele ședinței explică procedura și termenul de atac împotriva hotărârii. Uneori ședința de judecată poate fi întreruptă, amânată, suspendată. Amânarea ședinței de judecată este trecerea examinării pricinii civile într-o altă ședință de judecată într-un termen și loc fixat de instanță. Temeiurile pentru care se dispune amânarea ședinței de judecată sunt stipulate în art. 208 CPC.

Amânarea se admite: în caz de neprezentare în ședința de judecată a unui participant la proces din cauza neînștiințării despre aceasta de către instanța de judecată, în caz de neprezentare în ședința de judecată a reclamantului, pârâtului sau a unui alt participant la proces care din timp a comunicat instanței despre motivele neprezentării sale în ședința de judecată și dacă aceste motive sunt considerate de instanță ca întemeiate; în caz de neprezentare a martorului, expertului, specialistului, interpretului; în caz de intentare a unei acțiuni reconvenționale; în cazul necesității de a prezenta sau reclama probe suplimentare etc.

În cazul amânării ședinței de judecată, instanța aduce, contra semnătură, la cunoștința celor prezenți lista persoanelor care nu s-au prezentat și se comunică locul, data și ora noii ședințe, prin citație sau prin alte modalități prevăzute de lege.

Suspendarea procesului constă în încetarea temporară a actelor de procedură de către instanța judecătorească, din cauza unor împrejurări obiective ce fac imposibilă desfășurarea de mai departe a procesului.

Suspendarea este de două feluri: obligatorie și facultativă.

Temeiurile suspendării obligatorii sunt prevăzute în art. 260 CPC: decesul sau reorganizarea părții în proces, dacă raportul litigios permite succesiunea în drepturi; pierderea capacității de exercițiu a părții în proces; delegarea către o instanță judecătorească străină a efectuării actelor de procedură.

Temeiurile suspendării facultative sunt elucidate în art. 261 CPC: pârâtul este căutat; pricina nu poate fi judecată înainte de soluționarea unei alte pricini conexe etc.

Interpretul, traducătorul deține un rol foarte important în procesul de judecată.

Instanței judecătorești îi revine un rol diriguitor în organizarea și desfășurarea procesului civil, ale cărui limite și al cărui conținut sunt stabilite de CPC, de alte legi. În acest context, instanța judecătorească explică participanților la proces drepturile și obligațiile lor procesuale, preîntâmpină asupra urmărilor pe care le poate implica exercitarea sau neexercitarea actului procesual, le acordă sprijin în exercitarea drepturilor, ordonă la solicitarea părților și a altor participanți la proces, prezentarea de probe care să contribuie la adoptarea unei hotărâri legale și întemeiate, conduce dezbaterile judiciare și la orice alte măsuri necesare bunei desfășurări a procesului, pune în discuția părților și a altor participanți la proces orice împrejurare de fapt sau de drept, efectuează alte acțiuni prevăzute de lege. Traducătorul-interpret este persoana care cunoaște limbajul necesar pentru interpretarea semnelor celor muți ori surzi, precum și terminologia juridică, deși nu este interesată în cauza penală, dar acceptă să participe. Interpretul, traducătorul este desemnat în această calitate de organul de urmărire penală sau de instanța de judecată în cazurile prevăzute de lege. Interpretul, traducătorul poate fi numit din rândul persoanelor propuse de către participanții la procesul penal. Judecătorul, procurorul, persoana care efectuează urmărirea penală: apărătorul, reprezentantul legal, greșierul, expertul, martorul nu sunt în drept să-și asume obligații de interpret, traducător chiar dacă posedă limbile și semnele necesare pentru traducere.

Înainte de a începe efectuarea acțiunii procesuale, organul de urmărire penală sau instanța de judecată stabilește identitatea și competența interpretului, traducătorului, domiciliul lui, precum și relațiile în care se află el cu persoanele care participă la acțiunea respectivă, îi explică drepturile și obligațiile și îl previne de răspundere penală pentru traducerea intenționat greșită sau pentru eschivarea de la îndeplinirea obligațiilor sale. Aceasta se consemnează în procesul-verbal și se certifică prin semnătura interpretului/traducătorului.

Interpretul/traducătorul autorizat de către Ministerul de Justiție al RM are următoarele obligații:

- să se prezinte la citarea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată;
- să prezinte, de regulă, organului de urmărire penală sau instanței documentul ce confirmă calificarea de interpret, traducător, să-și aprecieze obiectiv capacitatea sa de a traduce complet și exact;
- să comunice, la cererea organului de urmărire penală, a instanței sau părților, despre experiența sa profesională și relațiile cu persoanele participante la proces;

- să se afle la efectuarea acțiunii procesuale, în ședința de judecată atât timp cât este necesar de a asigura interpretarea, traducerea și să nu părăsească locul efectuării acțiunii respective fără permisiunea organului care o efectuează sau, după caz, ședința de judecată fără permisiunea președintelui ședinței;
- să facă interpretarea, traducerea complet, exact și la momentul oportun;
- să îndeplinească cerințele legale ale organului de urmărire penală sau ale instanței;
- să respecte ordinea stabilită în ședința de judecată;
- să confirme, prin semnătură, caracterul complet și exact al interpretării, traducerii incluse în procesul-verbal al acțiunii procesuale la efectuarea căreia a participat, precum și exactitatea traducerii documentelor care se înmânează persoanelor participante la procesul penal;
- să nu divulge circumstanțele și datele care i-au devenit cunoscute în urma efectuării acțiunii procesuale, inclusiv circumstanțele ce se referă la inviolabilitatea vieții private, de familie, precum și cele care constituie secret de stat, de serviciu, comercial sau alt secret ocrotit de lege.
- Neexecutarea de către interpret, traducător a obligațiilor sale atrage la răspundere, potrivit legii. Pentru traducere intenționat incorectă, interpretul, traducătorul poartă răspundere în conformitate cu art. 312 din Codul penal.
- Drepturile traducătorului, interpretului în procesele de judecată sunt următoarele:
- să pună întrebări persoanelor prezente pentru precizarea traducerii;
- să ia cunoștință de procesul-verbal al acțiunii procesuale la care a participat, precum și de declarațiile persoanelor audiate în ședință;
- să facă obiecții referitor la caracterul complet și exact al traducerii înscrise, care vor fi incluse în procesul-verbal;
- să ceară compensarea cheltuielilor suportate în legătură cu participarea la acțiunea procesuală în cauza respectivă și repararea prejudiciului cauzat de acțiunile nelegitime ale organului de urmărire penală sau ale instanței;
- să primească recompensă pentru lucrul efectuat.

Interpretul, traducătorul poate fi recuzat din următoarele motive:

- dacă se află în relații de rudenie sau în alte relații de dependență personală cu persoana care efectuează urmărirea penală sau cu judecătorul;
- dacă se află în dependență de serviciu de vreuna din părți ori de specialist sau expert;
- dacă se constată incompetența lui;

Participarea anterioară a persoanei în calitate de interpret, traducător la proces nu este un obstacol care exclude participarea ei ulterioară în aceeași calitate în procedură dată.

Recuzarea interpretului se soluționează de organul de urmărire penală sau instanța de judecată și hotărârea asupra acestei chestiuni nu este susceptibilă de a fi atacată. Trebuie să fie responsabil pentru efectele și consecințele posibile ale modelului de comportament ales, adică ale „libertății” și „independenței” acțiunilor sale, ceea ce presupune că interpretul/traducătorul trebuie să fie gata de a răspunde pentru toți.

Considerații generale privind comportamentul traducătorului, interpretului în timpul ședințelor de judecată, în relațiile cu colegii și în afara orelor de program.

Atitudinea traducătorului, interpretului reprezintă dispoziția relativ stabilă de a acționa sau de a reacționa într-un anumit mod, într-o situație dată, care desemnează felul de a fi sau de a se comporta și este încărcată de afectivitate, ea fiind mai greu de modificat, întrucât deseori este determinată de subconștient, nu de raționament.

Prin comportament înțelegem modalitatea de a acționa în anumite împrejurări sau situații. Importanța comportamentului în activitatea cotidiană a traducătorului, interpretului este dictată de funcția publică a acestuia și de rolul lui ca intermediar între persoanele ce vin în instanță. Interpretul este funcționarul cu care publicul interacționează și comunică direct și care formează prima imagine a cetățenilor despre instanța judecătorească respectivă și, în mod inevitabil, despre sistemul judecătoresc, în general. Așadar, comportamentul interpretului/traducătorului, ca și a fiecărui alt funcționar public și colaborator din sistemul judiciar, trebuie să fie bazat pe următoarele patru principii:

- 1) alegerea unui anumit model de comportament în interesele publice și ale justiției trebuie să fie puse mai presus de interesele și preferințele pur personale ale interpretului, traducătorului;
- 2) interpretul, traducătorul trebuie să conștientizeze dependența de colectivul de serviciu, societate și stat, să fie participant în acordarea de sprijin social și să aibă dezvoltat simțul umanității;
- 3) trebuie să aibă o anumită libertate și independență, exprimată prin posibilitatea liniilor de comportament după propria sa convingere, însă în limitele unui anumit cerc de posibilități, în limitele normelor morale existente în colectiv și societate;
- 4) trebuie să fie responsabil pentru efectele și consecințele posibile ale modelului de comportament mai ales, adică ale libertății și independenței acțiunilor sale, ceea ce presupune ca acesta să fie gata de a răspunde pentru opțiunea sa morală.

Vestimentația și comunicarea traducătorului, interpretului în procesele de judecată

Un rol foarte important în formarea unei impresii impecabile și profesionaliste are și ținuta traducătorului/interpretului, care trebuie să fie sobră, îngrijită și decentă, evitând extravaganțele în procesul de judecată.

Limbajul interpretului trebuie să corespundă stilului comunicării profesionale, să fie clar, înțeles, urmând a fi evitate diferite forme de dialectism, jargon și vulgarisme. În orice situație, chiar și în oarecare situație de conflict, traducătorul, interpretul trebuie să demonstreze discreție, politețe, înțelegere și disponibilitate de a soluționa problema pusă în fața lui, cu respectarea limitelor de competență.

Normele de conduită a angajaților instanței de judecată, atrăgând o atenție deosebită la categoria de comportament în exercitarea funcției de traducător, interpret, stabilesc, de asemenea, unele reguli principale de comunicare ale traducătorului, interpretului ca funcționar al aparatului instanței judecătorești.

Așadar, dispozițiile de la pct. 16-20 din normele de conduită a angajaților instanței de judecată îl obligă pe traducătorul-interpret:

- să evite discriminarea, înjosirea, umilirea participanților la proces și a oricăror alte persoane care se adresează în instanța de judecată, aceste reguli fiind aplicabile atât în cadrul ședințelor de judecată, cât și în afara acestora;
- să trateze toate persoanele cu răbdare, respect și politețe;

- să evite situațiile conflictuale cu cetățenii care vin în instanță, păstrându-și calmul și decența în orice situație.

Traducătorul/interpretul autorizat de către Ministerul de Justiție are obligația de a respecta Codul Deontologic al Traducătorului.

Referințe bibliografice

Codul de Procedură civilă al Republicii Moldova, disponibil la :

<http://lex.justice.md/index.php?>, consultat la 22.05.2011.

<http://www.justice.gov.md>

<http://www.untar.ro>

DIMENSIUNEA CULTURALĂ A TRADUCERII JURIDICE

Lilia STRUGARI

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Legal texts, more than other types of texts are culturally marked. It reflects the complexity of a society, which institutions and vocabulary are the expression of a secular culture. This article presents the difficulties of translating a legal text marked by a historical contents and traditions. The legal translation distinguishes from other types of translation by its restricting nature which is imposed by the legal norm. Translating legal texts means recognizing the juridical and linguistic elements that modified the legal norm and transport them into another language and culture.

Key-words: *juridical culture, terminology, culturally marked terms, juridical translation, translation difficulties.*

Les traductions enrichissent le vocabulaire littéraire d'un peuple, elles approchent les cultures. Le présent article veut élucider le problème de la traduction juridique et notamment des termes juridiques marqués culturellement, les difficultés qui peuvent survenir lors de ce type de traduction, car derrière un terme juridique se cache une entière culture juridique.

Mots-clés: *culture juridique, terminologie, termes marqués culturellement, traduction juridique, difficultés de traduction.*

Traducerile sunt un filon prin care se produce îmbogățirea bagajului literar al unui popor, o cale de facilitare a schimbului de idei în slujba progresului. Traducerile obțin valențe duble, de integrare și delimitare, adică de apropiere a valorilor culturale străine și de producere, prin diferențierea valorilor proprii.

Textul juridic, mai mult decât alte texte, este marcat cultural. El reflectă complexitatea unei societăți, a cărei instituții și vocabular sunt expresia unei culturi, de multe ori seculare. Transferul conținutului unui text juridic, purtător de noțiuni adesea cu conținut istoric și tradiții, prezintă un grad de dificultate sporit pentru traducător.

Pentru a trece la analiza problemei pe care o certifică dimensiunea culturală în traducerea juridică, a trebuit mai întâi să definim cultura ca noțiune, aici am descoperit că există aproximativ 300 definiții ale culturii. Mai întâi, cuvântul cultură, care vine din latină *colere* (a cultiva, a onora) se referă în general la activitatea umană. UNESCO dă următoarea definiție pentru termenul cultură: „O serie de caracteristici distincte a unei societăți sau grup social în termeni spirituali, materiali, intelectuali sau emoționali.” La sfârșitul secolului al XIX-lea antropologii au oferit o definiție mai amplă a culturii, definind-o drept natura umană și au observat că aceasta își are rădăcinile în capacitatea universal-umană de a clasifica experiențele, de a le codifica și de a comunica simbolic. Antropologul Sally Engle Merry definește cultura astfel: „Valorile, instituțiile și interacțiunile sociale împărtășite de un grup de indivizi” ea precizează, în egală măsură, că dreptul face parte din instituții sau sisteme normative care au contribuit la menținerea ordinii în cadrul unei societăți și că structura dreptului este legată de cea a grupului. În consecință, studiul dreptului nu poate fi separat de studiul culturii grupului care a modelat sistemul de drept în cauză. (Merry 575)

„Dreptul, ca și orice altă cultură generală, este un proces hermeneutic care își are propria sa limbă și cunoștințe”. (Matzener 75) Dreptul este, deci, în același timp generator de cultură și produsul unei culturi, contribuind la modelarea unei culturi, însă el posedă o cultură care îi este proprie, cultura juridică.

Noțiunea de cultură juridică este mai puțin studiată. Cultura juridică este deseori considerată ca și o noțiune „pașaport” utilizată pentru a explica mai multe procese de drept și sisteme juridice. Lawrence M. Friedman, profesor și cercetător la Universitatea Stanford a studiat această problemă. Friedman definește cultura juridică ca un ansamblu de idei, valori, atitudini pe care membrii unei societăți le au față de drept și față de sistemul juridic. După Friedman, cultura juridică a unei societăți ar fi stat la baza dreptului, normele sale ar fi dictat normele juridice. Și la rândul său, cultura juridică ar fi determinat efectul normelor juridice asupra societății.

Cultura juridică face parte din cultura generală a unui popor, reflectă nivelul de dezvoltare a mentalității poporului.

Cultura juridică afectează comunicarea – traducerea în domeniul dreptului

Limbajul juridic al unei țări exprimă la cel mai înalt grad istoricul unei noțiuni, a unei instituții, de ex. (*trust*, *consideration* pentru țările Common Law; *État de droit*, *quasi-délit* pentru francezi; *société libre et démocratique* pentru canadieni.) „Limbajul juridic este legat indisolubil de cultura juridică, limba și dreptul evoluează mutual una prin alta”. (Cornu 78) Acesta vehiculează noțiuni, instituții și proceduri care sunt atât de proprii unei limbi și culturi juridice încât nu putem să traducem dintr-un sistem în altul fără a risca comiterea greșelilor de contrasens, non-sens juridic pentru că nu este vorba doar „de a transpune dintr-o limbă în alta ci de a transpune dintr-un sistem juridic în alt sistem juridic, complet diferite unul de altul”. (Durieux 102) Fiecare sistem de drept își decupează realitatea juridică așa cum o înțelege, și astfel, optează pentru alegerea unui cuvânt în detrimentul unui alt cuvânt pentru a defini un concept juridic particular.

Atunci când vorbim despre textul juridic, trebuie să știm că există trei tipuri de texte juridice. Vom menționa aici tipologia propusă de Gémard:

1. acte de interes public (legi, regulamente, acte de procedură);
2. acte de interes privat (contracte, formule administrative sau comerciale, testamente și convenții colective);
3. texte doctrinale.

El de asemenea, recunoaște trei tipuri de responsabilități ale traducătorului: obligația față de *mijloace*, de *rezultat* și de *garanție*. Responsabilitatea traducătorului depinde de tipul de text pe care acesta trebuie să-l traducă, așadar, responsabilitatea față de un text de interes public, nu este aceeași ca față de un act de interes privat. Deoarece consecințele ce pot surveni în urma greșelilor sunt imprevizibile, Gémard consideră că „traducătorul trebuie să-și asume tripla obligație : mijloace, rezultat, garanție”. (123)

Un bun traducător trebuie să știe să limiteze textul juridic de alte tipuri de texte, căci nu orice text care conține unii termeni juridici poate fi considerat text juridic. Textul juridic prezintă trei caracteristici care îl disting de alte tipuri de texte (text *normativ* cu un *stil* și un *vocabular* particular). „Orice text este *juridic* dacă are ca scop crearea sau realizarea dreptului”. (Cornu 21) Așadar, textul juridic este

marcat cultural și impune traducătorului numeroase probleme de traducere. În primul rând traducătorul trebuie să știe că există mai multe sisteme de drept și că ar trebui să traducă din categorii diferite marcate cultural, lingvistic și juridic. Există țări unilingve care posedă un singur sistem juridic (Franța, Brazilia, Mexic). Alt grup de țări sunt cele în care domină bilingvismul oficial (Canada, Belgia, Finlanda). Și al treilea grup, sunt țările în care domină un bi sau plurilingvism și un bijuridism (Belgia, Canada, India). Așadar, traducătorul va trebui să plece de la o cultură unică spre una polimorfă. Dificultatea crește odată cu proporția numărului de limbi și de sisteme în cauză.

Traducerea juridică se distinge de alte tipuri de traducere specializată prin caracterul său *coercitiv* (traducătorul juridic este constrâns să redacteze un text care să aibă în final același efect juridic ca și textul sursă). Dificultățile în traducerea juridică rezultă anume din cauza caracterului său obedient, acest caracter îi este dictat de norma de drept. Viața în societate este dirijată de norme juridice care impun la rândul lor obligații, adică constrângeri și prin urmare, sancțiuni. A traduce textele juridice înseamnă a recunoaște elementele juridice și lingvistice care au modelat norma de drept și să le transpună într-o altă limbă și într-o altă cultură. Anume din această cauză traducătorul este constrâns în alegerea uneltelor lingvistice. Se mai distinge traducerea juridică de alte tipuri de traducere și prin caracterul său *cultural*, (limbajul juridic s-a dezvoltat în baza unui sistem juridic care s-a dezvoltat de-a lungul istoriei și în legătură strânsă cu o cultură juridică determinată), a treia distincție a traducerii juridice de alte tipuri de traducere ține de caracterul *interpretativ* (în timpul traducerii interpretativă a textului juridic, obiectivul urmărit de traducător este de a traduce textul juridic astfel încât el să producă în spațiul juridic al limbii de sosire, efectele juridice din textul de plecare, în așa fel, traducătorul nu transferă cuvinte, ci efecte juridice).

Dificultățile în terminologia juridică din perspectiva traducătorului apar și din cauza faptului că termenii juridici sunt de cele mai multe ori marcați cultural, or în spatele unui singur termen juridic se ascunde o întreagă cultură juridică. Probleme de traducere ce derivă din aspectul cultural al unor termeni juridici vizează: termenii care desemnează instituții sau concepte specifice unui sistem juridic concret; termeni care fac referire la o noțiune vagă; termeni care sunt marcați politic sau ideologic.

Termeni care denumesc instituții sau concepte specifice unui sistem juridic concret

Aceștia sunt termenii pe care Sarcevic îi numește “system-bound terms” și care au următoarea definiție “they designate concepts and institutions peculiar to the legal reality of a specific system or related systems”. (Sarcevic 127) Unii autori (Kerby, Bergmans, Dumond, David) consideră că acești termeni nu pot fi supuși procesului de traducere. De exemplu “*common law*”, “*equity*”, “*trust*” în engleză, “*magistrature du parquet*”, “*huissier de justice*” în franceză. Problema traducerii acestor termeni este direct legată de evoluția istorică a sistemului juridic. Anume aceasta permite perceperea apariției unor noțiuni de drept într-o țară sau în alta. Nu este vorba de intraductibilitate, ci de gradul de traducere a textelor juridice. Astfel, *împrumutul* poate fi considerat o tehnică bună de traducere. Se recomandă să optăm

pentru păstrarea termenului de „common law” într-un text, mai ales în cazul când destinatarii sunt specialiști în drept. Alte tehnici de traducere ar fi *parafraza* sau *substituirea descriptivă*. Ceea ce contează este ca aceste noțiuni să fie înțelese corect, căci traducerea înseamnă „a înțelege pentru a-i face pe alții să înțeleagă”. (Durieux 95) Un sistem de drept străin poate mereu să fie înțeles, căci societățile se confruntă cu aceleași probleme sociojuridice de bază. Faptul că aceste societăți identifică soluții folosind mijloace distincte nu înseamnă că este imposibil pentru o societate anume să înțeleagă mijloacele distincte folosite de o altă societate.

Termenii care fac referință la o noțiune vagă

Acești termeni mai sunt numiți și „notions cadre” în franceză pentru că este vorba de noțiuni ale căror conținut este variabil. De exemplu, „good faith” „reasonable” în engleză, sau „force majeure” „bonnes moeurs” „ordre public” în franceză. Problema care o presupune traducerea provine de la faptul că acești termeni fac referință la noțiuni vagi. Cuvintele utilizate într-o limbă sau alta corespund unor noțiuni similare în limba de traducere, câmpul de aplicare nefiind întotdeauna delimitat în același mod.

Termeni marcați ideologic sau politic

Anumiți termeni au o conotație ideologică foarte accentuată care atrage o interpretare diferită în funcție de orientarea politico-ideologică a fiecărei țări. Este de ajuns să ne gândim la astfel de termeni ca „*democrație*” „*socialism*”, „*drepturile omului*” care au semnificație diferită de la o țară la alta. Această problemă de traducere apare mai ales între sistemele juridice care aparțin diferitor tradiții culturale juridice.

Pentru a putea confrunta problemele de acest ordin, traducătorul are nevoie de o inițiere juridico-lingvistică pluriculturală, instrumentele pe care le are la îndemână (dicționarele) nefiind întotdeauna suficiente, iar apelarea la texte paralele în limba de destinație cât și la specialiștii în drept sunt indispensabile pentru a duce la bun sfârșit această sarcină a traducătorului juridic.

Jurisprudența fiecărei țări posedă o structură unitară care reprezintă totalitatea unui nivel cultural, fondat pe o scară de valori proprii. Pentru a traduce legislația sau doctrina penală a unei țări e necesar să înțelegem specificul nu doar la nivel de cuvinte, trebuie să depășim litera pentru a găsi sensul, deci să stăpânim limbajul juridic pentru a accede la cultura juridică. Nida susține că atunci când este vorba doar de o singură limbă, comunicarea nu este întotdeauna absolută, căci două persoane nu înțeleg niciodată cuvântul într-un mod identic. Din acest motiv „nu trebuie să ne așteptăm la o echivalență perfectă între două limbi”. (Focșăneanu 262) Traducerea juridică nu va fi niciodată exactă, ea va fi mereu o operație aproximativă. Traducerea juridică este o *simplică prezumție* care poate fi mereu contestată făcând referință la textul autentic.

Referințe bibliografice

- Cornu, Gérard. *Linguistique juridique*. Paris : Montchrestien, 1990.
- Durieux, Christine. „La terminologie en traduction technique: apports et limites”, *Terminologie et Traduction*, Paris: 2-3, 1992.
- Focșăneanu, Lazar. „Les langues comme moyen d’expresssion du droit international”, *Annuaire français de droit international*. Paris, 1971.
- Friedman, Jonathan. *Cultural identity and global process*. London: Sage, 1999.
- Gémar, Jean-Claude. « Le plus et le moins disant culturel du texte juridique. Langue culture et equivalence », *Meta: Translator’s Journal* 2. 47, 2002.
- Merry, Sally Engle. „Culture and Cultural Appropriation”, *Yale Journal of Law and humanities*, 575, 1998.
- Matzner, Elsa. *Droit et langues etrangeres 2: traductions juridiques, domaine du juriste, du linguiste ou du jurilinguiste*. Presses universitaires de Perpignan, 2000.
- Nida, Eugene. „Translating Legal Terms in the bible”, *Langage du droit et traduction. Essais de jurilinguistique*. Montreal, 1982.
- Sacco, Rodolfo. « La traduction juridique: un point de vue italien », *Les cahiers du Droit*, 28. 4, 1987.
- Šarčević, Susan. „Translation of culture-bound terms in law”, *Multilingua*, 4. 3, 1985, p. 127-133.

**JURIDICAL TRANSLATION: DIFFICULTIES
AND SOLUTIONS**

**TRADUCEREA JURIDICĂ: DIFICULTĂȚI ȘI
SOLUȚII**

ASPECTE PRAGMATICE ALE TRADUCERII JURIDICE: PUBLICUL VIZAT ȘI CLASIFICAREA RECEPTORILOR

Inga STOIANOVA

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

În prezentul articol este abordată problema traducerii juridice din aspect pragmatic. Se menționează că traducerea calitativă a unui text juridic depinde de tipul textului, scopul inițial al comunicării, potențialul pragmatic și contextual al apariției textului, scopul comunicării în traducere, publicul vizat; fiecare din aceste aspecte determină soluțiile traductive.

Cuvinte-cheie: *traducerea juridică, public vizat, receptor, potențial pragmatic, scopul comunicării, strategii de traducere, tipurile textelor juridice.*

The present article discusses pragmatic aspects of juridical translation. It is mentioned that a qualitative translation of a juridical text depends on the text's type, pragmatic and contextual potential of text's emerge, the goal of communication in translation, the target audience; each of these aspects determines translational solutions.

Key-words: *juridical translation, target audience, receptor, pragmatic potential, purpose of communication.*

În ultimele decenii problema traducerii juridice a devenit intens cercetată de către savanții diferitor țări, care abordează diverse procedee de traducere ale textelor juridice/teoria lui Vermeer, conceptul de orientare spre Receptor al lui S. Șarcevic, procedeul funcțional etc.) (Șarcevic) Apariția acestor publicații este motivată de creșterea importanței textului juridic în general, de specificarea faptului că limbajul juridic posedă trăsăturile sale distinctive, de separarea limbajului juridic în calitate de obiect de studiu al jurislingvisticii.

Articolul nostru nu presupune prezentarea tuturor particularităților limbajului juridic, însă vom specifica că delimitarea de către traducător a tipurilor documentației juridice, posedarea terminologiei juridice și stăpânirea aspectelor legale de bază ale unui sau alt stat este de o importanță primordială. Conform părerii savantei italiene Giuliana Garzone „traducerea legală este una dintre acele tipuri de traducere în cadrul căreia traducătorul se confruntă cu cele mai dificile aspecte semiotice: limbajul juridic, de obicei, este cunoscut prin caracterul său stereotipic, complicat, arhaic; discursul juridic este motivat cultural; textele legale au un statut pragmatic special”. (Garzone) Din atare cauză, potrivit concepției generale răspândită în teoria traducerii, traducătorul de texte juridice ocupă o poziție specială și se deosebește de celelalte tipuri de traducători.

Este binecunoscut faptul că alegerea și realizarea strategiilor de traducere este inseparabilă de anumite aspecte, precum precizarea specificului textului, scopul inițial al comunicării, potențialul pragmatic, contextual al apariției textului, scopul comunicării în traducere, publicul vizat etc.

Se știe că sistemele legislative în diferite țări posedă un caracter unic și poartă amprentele vieții politice, sociale, economice și spirituale ale persoanei – purtătoare a unei limbi. Nici nu este exclus faptul că unele sisteme juridice sunt într-o anumită măsură asemănătoare (majoritatea țărilor europene în aspect istoric și cultural au evoluat aproximativ în același mod și au luat drept punct de reper

principiile comune a *dreptului public roman*), însă influența modului de viață și a mentalității națiunilor a contribuit enorm la diferențierea acestora. În aceste condiții anume barierele lingvistice reprezintă obiectul de dificultate pentru traducător, ultimul fiind un reprezentant a doi subiecți:

- națiune – purtătoare de tradiții juridice, care a creat anumite norme adaptabile stilului său de viață;
- altă națiune care dorește să cunoască aceste tradiții, exprimate prin surse juridice.

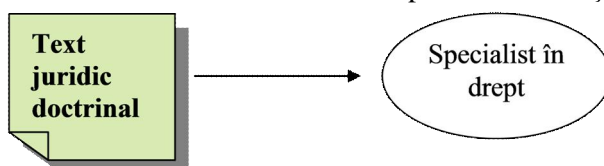
De menționat că publicul vizat al traducerii (adică Receptorul) nu este omogen, cuprinzând reprezentanți ai diferitor pături sociale, și, drept consecință, fiecare din ei are interesele proprii în procesul complex de cunoaștere a sistemului juridic străin. Astfel, în procesul de traducere aspectele pragmatice se evidențiază pe prim plan și devin primordiale pentru traducător.

Sub aspect stilistic traducerea juridică se consideră a fi de gen informativ, scopul principal al acesteia fiind redarea cât mai completă a informației legislative de tip diferit, fie că e vorba despre probleme legale din domeniul ecologiei, medicinei sau politologiei. (Лютцева 110) Astfel, în procesul de traducere traducătorul trebuie să ia în considerație aspectele specifice textului juridic și anume:

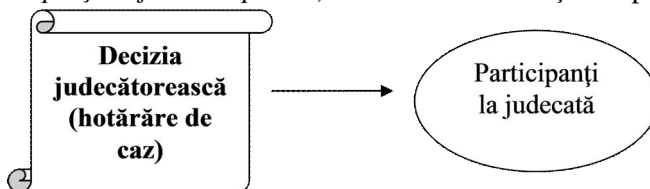
Diversitatea dihotomiei „Text – Receptor”

Textul juridic poate fi adresat unui public larg în caz când textul este un act normativ-legal.

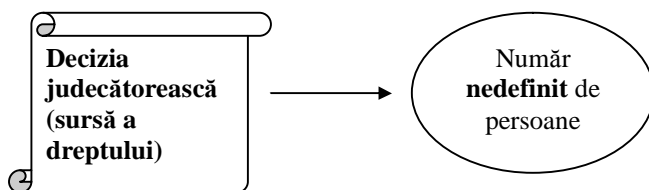
Atunci când este vorba de un text juridic de tip **doctrinal** se presupune că acesta este de obicei creat pentru redarea informației legale unui specialist în domeniul dreptului, deci, se formează un cerc limitat de receptori ai informației.

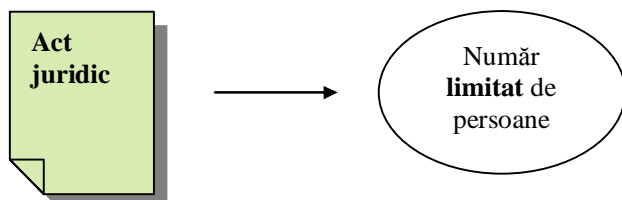
Deciziile judecătorești ca tip de text juridic de asemenea se caracterizează prin anumite particularități. Pe de o parte, în luarea unei decizii curtea își exprimă părerea referitor la anumite fapte, evenimente sau subiecți (adică cercul adresaților este restrâns la *participanții la judecată/proces*) care sunt familiarizați cu aspectele juridice.

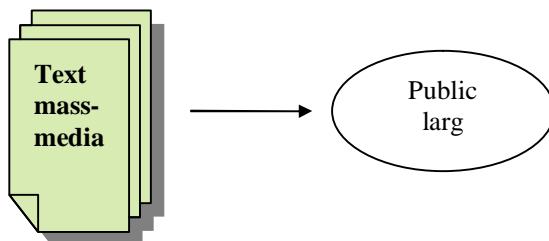
Pe de altă parte, decizia curții devine obligatorie pentru *un cerc nedefinit* de persoane grație caracterului de precedent al deciziilor judecătorești (practica judecătorească drept sursă a dreptului).

Actele juridice ce reglează relațiile de drept între subiecți concreți (contract, recipisă, procură etc.) sunt destinate unui *număr limitat* de persoane. Printre particularitățile unor asemenea texte menționăm, în primul rând, faptul că ele sunt create în mod obligatoriu de specialiști în domeniul dreptului, în al doilea rând, în anumite condiții cercul receptorilor este extins (de exemplu, în cazul adresării în judecată a unei părți din cauza neîndeplinirii obligațiilor). Astfel, putem concluziona, că numărul suplimentar de persoane care nu figurează în mod direct în rapoartele juridice, sau chiar nu sunt incluse în lista adresaților direcți, pot fi într-un fel sau altul prezumați (Шлепнев 100).

Textele Mass-Media (articole analitice și informaționale) nu pot fi considerate drept texte juridice. Însă, includerea lor în această listă se bazează pe considerentele didactice și practice: astfel de texte posedă unele trăsături ale textelor din categoriile sus numite (de obicei, la nivel lexical – termeni și construcții uzuale ale limbajului juridic). Adresatul primar al acestor texte este publicul larg.

2. Forma și terminologia

Printre particularitățile terminologiei juridice face parte și caracterul lor formal (când se referă la acte juridice) și caracterul structural al acestora. Ambele particularități au drept scop de a transmite adresatului un anumit volum de informație printr-o metodă unică, anume așa cum dorește autorul și conform unei anumite structuri.

O altă particularitate a textului juridic se bazează pe caracterul său pragmatic direcționat în două părți: pe lângă scopul pragmatic primar – de a transmite informația Receptorului de bază, mereu există și scopul secundar – cel instructiv. Drept Receptor cel mai frecvent apare subiectul juridic (organul executiv, judecătoresc etc.).

Se știe că pragmatica traducerii nu este mereu identică cu cea a textului inițial, În acest caz problema corelației lor este rezolvată de către traducător care derivă din necesitățile Receptorului.

În funcție de posedarea cunoștințelor juridice categoria de Receptor al traducerii poate fi divizată în câteva subcategorii:

- Specialiști într-un anumit subdomeniu al dreptului la care se referă subiectul traducerii;
- Specialiști ce posedă cunoștințe generale din domeniul dreptului dar care nu sunt specialiști în subdomeniu respectiv;
- Nespecialiști care posedă un anumit volum de informație din subdomeniul dreptului la care se referă textul tradus;
- Nespecialiști – alte categorii (*ibidem* 103).

Pentru a obține un efect comunicativ performant în rezultatul traducerii pentru fiecare categorie, traducătorul trebuie să aplice diverse strategii de redare a informației din textul din limba străină. Aceasta, îndeosebi, se explică prin volumul și nivelul cunoștințelor specializate cunoscute de către Receptor.

De exemplu, spre deosebire de traducerile destinate specialiștilor în drept, traducerile documentelor juridice destinate publicului larg de obicei nu implică accentuarea tuturor nuanțelor juridice. Astfel, un antreprenor ar putea fi interesat de esența unei anumite legi străine (se presupun aspectele generale ale funcționării acestei legi și nu toate detaliile birocratice). În caz de necesitate, traducerea legii va fi readresată specialiștilor – adică juriștilor întreprinderii.

Deci, în activitatea de traducerea a unui text juridic trebuie să se ia în considerație orientarea generală a documentului juridic: unde va fi utilizat traducerea respectivă (doar în scop legislativ sau de inițiere). În orice caz, etapa de inițiere este inevitabilă.

Astfel, potrivit parametrilor menționați, activitatea de traducere a unui text juridic presupune următoarele:

1. În traducerea juridică destinată primului grup de Receptori (specialiști în subdomeniul respectiv al dreptului), traducătorul recurge la modificări minimale, deoarece nu există necesitatea comentariilor, explicațiilor, simplificărilor sau omiterii informației. Mai mult de atât, comentariile etc. sunt inadmisibile în textul tradus grație specificului textului (act juridic destinat aplicării în țara limbii traduse). În cazuri mai rare se aplică traducerea descriptivă, ce se datorează necesității păstrării particularităților stilistice și formale ale textului.
2. În traducerea destinată grupului doi de Receptori (specialiști ce posedă cunoștințe generale din domeniul dreptului) traducătorul ar putea recurge la omiterea detaliilor irelevante, reducerea volumului, structurarea suplimentară a părților textului. Aici s-ar putea ivi necesitatea introducerii unei note istorice sau a comentariilor funcționale, sau (în cazuri mai rare) simplificarea sintaxei sau chiar a stilului funcțional al textului.
3. În cazul traducerii textelor pentru Receptori – nespecialiști care posedă un anumit volum de informație din subdomeniul dreptului, majoritatea modificărilor survin la nivel lexical: traducătorul alege între unitățile lexicale proprii discursului juridic, precum și selectarea între termeni și netermeni, între construcțiile juridice uzuale și ne uzuale în funcție de scopul propus. Proprietățile stilistice și sintactice ale textului se pot păstra. În caz de necesitate, la solicitarea Receptorului, ele se pot modifica.
4. În procesul de traducere a textelor juridice destinate nespecialiștilor/publicului larg/traducătorul recurge la astfel de modificări de traducere precum omiterea informației irelevante pentru receptor; explicația conceptelor și noțiunilor-cheie prin introducerea comentariilor în paranteze, în adnotare sau în text fără paranteze;

simplificarea sintaxei; substituirea unităților terminologice prin lexeme uzuale etc.

Procedeul de bază aici devine – simplificarea.

De remarcat că, strategiile menționate reprezintă o situație „ideală”, însă în practică acestea se întrepătrund în dependență de necesitățile Receptorului. O situație concretă, un text concret și un Receptor concret în mod inevitabil introduc unele precizări în strategia de traducere.

Referințe bibliografice

Garzone, Giuliana. *Legal Translation and Functionalist Approaches: a Contradiction in Terms?* [//www.tradulex.org/Actes2000/Garzone.pdf](http://www.tradulex.org/Actes2000/Garzone.pdf)

Šarcevic, Susan. *Legal Translation and Translation Theory: a Receiver-Oriented Approach* [//www.tradulex.org/Actes2000/sarcevic.pdf](http://www.tradulex.org/Actes2000/sarcevic.pdf)

Лутцева, Марина. «Английская юридическая терминология и способы ее перевода на русский язык», *Вестник ВГУ 2. Серия Лингвистика и межкультурная коммуникация*. Воронеж, 2007, стр. 110-113.

Шлепнев, Дмитрий и Александр Зурабов. «Прагматические аспекты юридического перевода», *Вестник НГЛУ*, Выпуск 4. *Проблемы переводческой практики*. Нижний Новгород, 2008, стр. 98-113.

LA MÉTAPHRASE ET LA PARAPHRASE – MODALITÉS DE TRADUCTION DANS LA TERMINOLOGIE JURIDIQUE COMPARÉE

Nina CUCIUC

Université « Mihail Kogălniceanu », Iași, Roumanie

Following linguistic investigations performed, we found possible the applicability of two technical procedures in the translation of legal terminological entities in the source language (French) to the target language (Romanian), which we call: a) metaphrase b) paraphrase.

We believe that the linguistic process called metaphrase may be reported to the act of translation of translatable terms. If in the receiving language there are no functional equivalents of the notional realities in the given specialized language, then one may resort to the method of paraphrase. Paraphrase is the prerogative of untranslatable terms. The application of the paraphrase process is done by: a) using introductive constructions of the kind *the so-called, the so-labeled, the so-termed* followed by French term (in our case), written in quotation marks (for example: *the so-called "tribunal correctionnel"*) for the oral and written translation; b) invoking, between brackets, the locative syntagm, indicating the country in which such terminological designations exist (the source language), followed by the explanatory formula (defining) [eg *avoué = (in France) lawyer in charge of the activities of procedure at the Court of Appeals*], for the lexicographic variant, that is the translation of the terminological lexical unit in dictionaries.

Key-words: *metaphrase, paraphrase, interpretative theory, functional theory, theory of the skopos, praxiology, judicial terminology.*

În urma investigațiilor lingvistice efectuate, am constatat posibilitatea aplicabilității a două procedee tehnice în cadrul traducerii entităților terminologice juridice din limba sursă (franceza), în limba țintă (româna), pe care noi le denumim: a) metafrază; b) parafrază.

Considerăm că procedeul lingvistic denumit metafrază poate fi raportat actului de traducere ce vizează termenii traductibili. Dacă în limba receptoare nu există echivalențe funcționale ale realităților noționale din limbajul de specialitate dat, atunci se va apela la procedeul parafrazei. Parafraza este apanajul termenilor intraductibili. Aplicarea procedeului parafrazei se face prin: a) utilizarea construcțiilor introductive de tipul așa-numitul(a); așa-zisul(a); denumit(ă), urmat de termenul francez (în cazul nostru), scris între ghilimele (spre exemplu: așa-numitul „tribunal correctionnel”) pentru traducerea orală sau scrisă; b) invocarea, în paranteze a sintagmei locative, ce indică țara existenței acestor desemnări terminologice (limba sursă), urmată de formula explicativă (definitorie) [de exemplu: *avoué = (în Franța) avocat însărcinat cu activitățile de procedură la Curtea de Apel*], pentru varianta lexicografică, adică traducerea unității lexicale terminologice în dicționare.

Cuvinte-cheie: *metafrază, parafrază, teoriile interpretativă, funcțională, a skoposului, a polisistemului, praxiologie, terminologie juridică.*

Quoique l'activité traductionnelle date de plus de deux milles ans, le terme de « traductologie » est de date récente. Dans la vision des théoriciens qui ont étudié ce phénomène linguistique (R. T. Bell, Edmond Cary, Eugene Coseriu, A. V. Fedorov (l'homologue de Mounin), Jean-Paul Vinay et Jean Darbelnet, Jean Delisle, Christine Durieux, André Dussart, John D. Gallagher, Jean-Claude Gémard,

Daniel Gouadec, Jean-Marc Gouanvic, Albir Amparo Hurtado, Jean René Ladmiral, Georges Mounin, Marianne Lederer, Eugene Albert Nida, Christiane Nord, Danica Seleskovitch, Sorin Stati, Katharina Reiss, Gid on Toury, Hans Josef Vermeer, etc.), la traduction représente un fait de bilinguisme au contact d'entre deux cultures. D'après le *Dictionnaire linguistique* (Dubois, 2002), « La traduction consiste à „faire passer” un message d'une langue de départ (langue source) dans une langue d'arrivée (langue cible). Le terme désigne à la fois l'activité et son produit : le message cible comme „traduction” d'un message source, ou „original” à. Dans *Le Nouveau Petit Robert de la langue française* (l'édition 2008), « la traduction à est envisagée de la manière suivante : « Texte ou ouvrage donnant dans une autre langue l' quivalent du texte original qu'on a traduit à. Bénédicte de Buron-Brun (2001) résume la traduction « en une opération de communication entre deux textes dans laquelle intervient le traducteur, sujet doté d'une compétence traductrice (...), fin cogniticien, qui aura la tâche de „reformuler” dans une autre langue, le tout dans un contexte social déterminé et avec une finalité précise à. Selon J.-P. Vinay et J. Darbelnet (1972), la traduction reste une discipline exacte ayant ses techniques et ses problèmes spécifiques (...)  tant en même temps un art – mais un art fondé sur une science.

Tout au long de l'existence traductive, l'activité traductionnelle a été accompagnée, par l'abord critique relatif aux problématiques de traduction. Les plus importants travaux scientifiques datent, comme on l'a pu voir plus haut, de la deuxième moitié du siècle passé portant la signature de certains théoriciens notoires, devenus classiques dans la science traductologique. Georges Mounin reste, pourtant le linguiste incontestable de la théorisation du processus traductionnel, présentée dans son ouvrage *Problèmes théoriques de la traduction*, paru en 1956. (réédité en 1963 et 2004 à Paris, aux  ditions Gallimard).

Les traductologues de la première génération : Vinay et Darbelnet, Delisle, Chuquet, Garnier etc., attribuaient à la traduction le statut d'opération linguistique, en considérant que « la traduction s'inscrit naturellement, dans le code de la linguistique, de la manière définie par Saussure et Bally, insistant sur le fait de la considérer une œuvre scientifique (...); c'est une exégèse et une explication à la fois à. (Lungu-Badea 104)

La génération suivante des théoriciens, en tête avec Edmond Cary, auteur de l'ouvrage *Comment faut-il traduire ?*, inclut les tenants de la théorie qui nient le principe strictement linguistique de la traduction. Les représentants de cette deuxième vague mettent l'accent sur le principe **interprétatif** de la traduction, dans le cadre duquel tout est traduisible.

Les partisans de la théorie interprétative attachent une grande importance au sens (au contenu) au cours de l'activité traduisante : « car ce n'est pas la forme qui prime dans l'affaire de la traduction – il faut traduire non pas les mots, mais le sens à. (Gu u 50) Selon Ana Gu u « L'approche interprétative appliquée à la traduction signifie **la traduisibilité totale et complète** » (51), la traduction des unités lexicales étant possible lors de « l'actualisation (con)-textuelle » de l'unité de traduction. Au niveau de la langue on parle de la *traduisibilité* (la traduction est réalisable) et de l'*intraduisibilité* d'une langue. Au niveau du texte/du discours, les théoriciens parlent d'une démarche onomasiologique : *la traduisibilité du sens*. Danica Seleskovitch et Marianne Lederer sont considérées les fondatrices de la théorie interprétative.

Les adeptes de la théorie interprétative (ou la théorie du sens) accordent une importance magistrale au sens lors de l'acte de traduction : « car ce n'est pas la

forme qui prime dans l'affaire de la traduction, mais le contenu – il faut traduire non pas les mots, mais le sens, l'information renfermée dans l'échelonnement sonore ou écrit ». (Guțu 50) Les postulats théoriques de la théorie interprétative repose, quand même sur les concepts linguistiques traditionnels, mais l'essence réside cette fois « dans la **primauté du sens** qui est attribuée à l'acte traduisant ». (*ibidem*)

Parmi les représentants de la nouvelle génération de la traductologie il est faut mentionner les noms de certains théoriciens de renommée mondiale : R. Bell (*Teoria și practica traducerii*, 2000), M. Lederer (*La traduction aujourd'hui*, 1994), J.-R. Ladmiral (*Théorèmes pour la traduction*, 2001), J.-C. Gémard (*Traduire ou l'art d'interpréter*, 1995), D. Gouadec (*Terminologie et phraséologie pour traduire*, 1997), M. T. Cabré (*La terminologie. Théorie, méthode et application*, 1996), C. Laplace (*La traduction en trois visions : Koller, Coseriu, Seleskovitch*, 1995), D. Seleskovitch et M. Lederer (*Interpréter pour traduire*, 1993), M. Lederer (*La traduction aujourd'hui*, 1994), F. Schleiermacher (*Des différentes manières de traduire*, 199), H. J. Vermeer (*A Skopos Theory of Translation*, 1996), etc.

Au début des années '70 du siècle dernier, Katharina Reiss postule « que la traduction est en dépendance directe du but et du public à l'intention duquel est faite cette traduction ». (33) Dès 1978 dans la série des théories de traduction est attestée une nouvelle théorie dénommée **la théorie du skopos**, lancée par le linguiste allemand H. J. Vermeer (dans un ouvrage publié dans une revue allemande en 1978), théorie qui confère une nouvelle dimension à la théorie du *skopos* (synonymes : *scopus*, finalité). Avec la parution de cet article, l'époque d'une nouvelle doctrine va s'affirmer dans la praxéologie (la théorie de la traduction). La nouvelle théorie dite *du skopos* « repose sur une conception socio-économique de la traduction », donnant la priorité absolue au texte d'arrivée, en mettant l'accent sur le but de la traduction dans l'identification d'une finalité. La *théorie du skopos* (calquée sur l'allemand *Skopostheorie*) est construite, d'après John Desmond Gallagher (147), sur trois principes :

- *Skopos* (la priorité absolue est donnée au texte de l'idiome d'arrivée) ;
- *Cohérence* (le produit final doit porter la marque de la cohérence pour être accessible au public cible) ;
- *Fidélité* (le traducteur doit maintenir le liant entre le texte source (TS) et le texte cible (TC), auxquels s'ajoutent un quatrième, dénommé :
- *Loyauté*, principe éthique, intégré par Christiane Nord, qui estime la loyauté du traducteur envers l'émetteur du texte original. (*ibidem*)

La doctrine de la nouvelle théorie fonctionnelle (la théorie du *skopos*) gagne de plus en plus de terrain, jouissant de beaucoup de succès dans les recherches sur la traductologie « en apportant un éclairage original sur les processus subtils qui sont à l'œuvre dans le cerveau du traducteur pendant l'opération traduisante ». (149). Fin exégète de la théorie du *skopos*, J. D. Gallagher relève six atouts de la théorie du *skopos* :

- 1) la théorie permet de dépasser la vieille dichotomie opposant la traduction littérale à la traduction libre ;
- 2) les traducteurs professionnels prennent plus clairement connaissance de l'objectif de traduction et sont en mesure de travailler d'une manière plus efficace ;
- 3) en s'appuyant sur les stratégies fonctionnelles, les traducteurs de métier peuvent justifier le choix de traduction ;

- 4) les partisans de la théorie fonctionnaliste ont impulsé les recherches dans la pratique et la théorie de la traduction ;
- 5) la doctrine fonctionnelle facilite beaucoup l'évaluation des traductions effectuées par les traducteurs contemporains ;
- 6) les outils conceptuels de la théorie du *skopos* apportent une aide précieuse aux historiens de la traduction, à travers « une meilleure compréhension des choix faits par des traducteurs » des époques différentes.

Il importe, dans la lumière de la théorie fonctionnelle de la traduction (la théorie du *skopos*), de signaler les idées exposées par J. D. Gallagher concernant les rapports entre la théorie du *skopos* et les autres théories de la traduction. Gallagher fait observer que :

- l'approche fonctionnelle est incompatible avec les théories de la traduction automatique sur lesquelles se sont appuyées les spécialistes dans les années '60. Le processus traductif reposerait, selon leurs opinions, sur une opération de transcodage ;
- la théorie de la traduction fonctionnelle (la théorie du *skopos*) serait incompatible avec l'approche sociologique (la sociologie de la traduction) inspirée des travaux de Pierre Bourdieu et défendue par Jean-Marc Gouanvic (1999, 2008), théorie qui est animée par l'élaboration d'« une sociologie générale de la traduction » ;
- en ce qui concerne la *théorie du polysystème* (Gideon Toury, 1995), J. D. Gallagher insiste sur la différence entre l'appareil conceptuel utilisé par les polysystémistes, qui opèrent avec des notions sociologiques, particulièrement avec celles de « normes traductrices », en rapport avec la théorie du *skopos*. Dans la terminologie de la *théorie du polysystème* (la théorie polysystémiste), « *adéquation* (*adequacy*) désigne le caractère d'une traduction qui respecte les normes de la langue de départ, tandis que le vocable *acceptabilité* (*acceptability*) dénomme la qualité d'une traduction qui se plie aux normes de la langue d'arrivée ». (Gallagher 150-151)
- pour J. D. Gallagher, la théorie échafaudée par J. Holz-Mänttari (1984) dénommée la *théorie de l'action traductionnelle* présente des ressemblances avec la théorie du *skopos*, dues aux conceptions reprises chez Hans Josef Vermeer ;
- les idées de la théorie du *skopos* sont également compatibles avec la *théorie de la traduction* exposée par R. Stolze et avec la *théorie de la pertinence* soutenue par E.-A. Gutt (1991), remarque Gallagher ;
- toutefois, il lance des reproches à la *théorie poppérienne* édictée par A. Chesterman (1997), de ne pas se situer sur le même plan des « constructions intellectuelles », la considérant une « métathéorie générale de la traductologie » ;
- la théorie de finalité de la traduction (synonymes : la théorie fonctionnelle de la traduction ou la théorie du *skopos*) est tout à fait compatible avec la théorie interprétative, théorie qui rend compte de la réalité vécue par les praticiens (*ibidem*) et souligne « la nécessité de s'écarter des formules originales pour retrouver, avec la spontanéité de l'expression, le génie de la langue d'arrivée ». (*ibidem*)

Les théoriciens de la théorie fonctionnelle de la traduction soutiennent que « la traduction doit être conforme au genre du texte traduit » et se trouver « en dépendance directe du but et du public à l'intention duquel est faite cette traduction ». (Guțu 33) A l'heure actuelle, les idées de Reiss et de Vermeer sont propagées, selon J. D. Gallagher, tant dans les pays germanophones, qu'en Amérique Latine, au Brésil, au Danemark, en Espagne, en Finlande, en Inde, en Italie, aux

Pays-Bas, dans les pays de l'Est etc. Paradoxalement, les pays anglo-saxons et la France manifestent des réticences envers la mise en pratique de la théorie fonctionnelle de la traduction (la théorie du *skopos*) soutient l'auteur. Toujours d'après J. D. Gallagher, cette réticence est due à trois facteurs :

- a) la position dominante de la stylistique comparée « dans le paysage traductologique français » ;
- b) la parution tardive des traductions françaises des livres allemands en France ;
- c) dans la traductologie française il y a des voix estimant « que la théorie du *skopos* accorde une importance disproportionnée à la pratique ».

En Roumanie, la théorie fonctionnelle de la traduction s'est frayée son chemin à elle, à travers deux niveaux :

- le niveau scientifico-professionnel ;
- le niveau didactique.

La praxéologie roumaine doit l'implémentation de la théorie de la finalité de la traduction aux universitaires-théoriciens qui ont abordé la question de la théorie du *skopos* dans leurs travaux scientifiques dans le cadre de la recherche traductologique, accompagnés de leur activité didactique consacrée à la traductologie et à la pratique de la traduction : Georgiana Lungu-Badea¹, Ana Guțu², Teodora Cristea³, Andrei Bantas et Elena Croitoru⁴, Maria Țenchea⁵ et d'autres.

G. Lungu-Badea (2003, 2009) remarque que la théorie de la finalité (c'est-à-dire la théorie du *skopos* ou fonctionnelle) désigne le but qui a été à la base de la production d'un texte/discours/ énoncé ; la problématique de l'établissement de la finalité d'un texte dans la pratique de la traduction découlant de l'institution de la relation d'entre la situation de communication (la source) et la situation de réception (le cible). (2003 : 56) Dans la traduction des textes de spécialité l'accent tombe sur la compréhension du texte cible ; la charge qui revient au traducteur c'est de faire la distinction entre les finalités réelles et celles considérées fautives. Ce sont les finalités réelles que le traducteur va privilégier dans le cadre de cette dualité. (*ibidem*)

La traduction proprement dite, ne concerne que les textes écrits : les textes de la langue parlée tiennent de l'interprétariat. La typologie de la traduction écrite englobe la dichotomie traduction littéraire/traduction technique. Dans les langages spécialisés, il serait mieux que le traducteur soit un traducteur de profession du domaine donné, un traducteur professionnel, un traducteur spécialisé, c'est-à-dire un praticien qui possède d'excellentes compétences bilingues, en ce qui concerne la perception conceptuelle et notionnelle des langues de spécialité à traduire, avoir les acquis langagiers professionnels et la maîtrise parfaite du vocabulaire, et de la grammaire des deux langues mises en contact traductionnel.

Les traducteurs spécialisés doivent obéir à des impératifs de fidélité au sens et à la forme du texte écrit de l'idiome de départ transposé dans la langue d'arrivée. La qualité de la traduction repose sur la qualité des compétences professionnelles (linguistiques et extralinguistiques) du traducteur à travers l'acte traductif (décodage : déverbalisation, compréhension et encodage : réexpression).

La traduction juridique, qui fait partie de la traduction professionnelle est, comme le remarque Jean-Claude Gémard (4-5), une forme de traduction spécialisée qui exige du traducteur l'assimilation d'un savoir professionnel d'aptitudes et de connaissances spécifiques du domaine référentiel : documentation terminologique,

appropriation des technolèctes véhiculés dans le texte, exploitation du contexte linguistique et extralinguistique, compréhension de la signification des concepts, des notions et des champs sémantiques de la langue donnée – en un mot : le savoir-traduire – en vue de la réalisation d’une équivalence traductive parfaite entre les deux idiomes en contact traductionnel. Le traducteur de spécialité – le médiateur du procès de transposition juridique (dans notre cas), démarre l’opération traductionnelle de recodification du texte de départ à travers « les étapes de prétraduction qui prépare la reproduction du texte cible (TC) conformément aux normes de rédaction de la langue cible (LC), mais aussi conformément aux attentes du bénéficiaire de la traduction (client et destinataire) ». (Lungu-Badea 1)

L’approche fonctionnelle est compatible avec le processus traductif du texte juridique (l’objet de notre étude), puisqu’elle repose, comme on vient de mentionner ci-dessus, sur « la transmission du sens d’un texte et non pas des mots ou des phrases ». La fonctionnalité du type des textes à teneur juridique impose l’identification et l’application spécifique de la stratégie de traduction, en fonction du *skopos* de la traduction. Il est connu qu’il existe deux systèmes de droit :

- le droit continental (totalement codifié) ;
- le droit anglo-saxon (non-codifié).

La méconnaissance des systèmes juridiques non-similaires peut entraîner une traduction impropre, erronée, avec des répercussions graves :

Lorsqu’il y a confrontation entre plusieurs langues et plusieurs systèmes juridiques, les difficultés inhérentes à la terminologie juridique prennent véritablement toute leur ampleur et le recours au droit comparé devient indispensable puisque la traduction d’un terme juridique impliquera la nécessité de comprendre le concept ou la notion juridique dans le système de la langue de départ afin de pouvoir trouver sa correspondance (totale ou partielle) dans le système et la langue d’arrivée. La problématique est alors placée au niveau de la recherche notionnelle et non plus simplement au niveau de la recherche dénomminative. (Sferle 18)

La traduction juridique « est une forme de transfert de l’expression écrite (ou orale) dans le langage juridique du pays cible (au sens large de culture/cadre/milieu juridique), de tout ce qui a été énoncé dans le langage juridique du pays source, tout en conservant les équivalences sémantiques et stylistiques de l’original et ne le conformant qu’au contexte juridique du pays cible (par des équivalents fonctionnels) ». (Dosca 140) J.-C. Gémard suggère l’approche interprétative du texte juridique traduit, le statut d’équivalence restant virtuel dans la majorité des traductions. En traduction juridique « il revient au traducteur de réaliser l’improbable synthèse de la lettre du droit et de l’esprit du système tout en exprimant dans le texte d’arrivée le message du texte de départ ». (11) Pour qu’une opération traductionnelle atteigne son but (*skopos*), remarque Gémard, « le traducteur doit réunir la compétence du juriste et le savoir-faire du linguiste » afin de refléter plus fidèlement le contenu et le contenant ». (ibidem)

Au sein de la traduction juridique il existe de grandes difficultés « lorsque l’on traduit des textes issus de systèmes très différents vers les langues qui sont également très différentes de la langue de départ ». (Guțu 43) Les difficultés d’ordre juridique restent quand même les plus difficiles à surmonter lors de l’opération traductive. Nous nous rallions à l’opinion de A. Guțu (2007), selon laquelle la traduction est également difficile lorsqu’elle se fait entre des systèmes juridiques divergents, même si les langues sont rapprochées, où il s’agit du passage d’un système juridique à un autre tout à fait différent, comme c’est notre cas. La traduction juridique du

français vers le roumain et vice-versa pourrait être un exemple de toute une hiérarchie de difficultés qui découlent des domaines et des branches du droit qui lui sont propres. Les acteurs de la traduction juridique : traducteurs, linguistes juristes et jurilinguistes (au Canada) doivent tenir compte de la spécificité et des particularités des textes juridiques, « affronter des concepts et des notions différentes d’une langue à l’autre », auquel s’ajoutent les règles juridiques qui ne correspondent pas, puisque ces règles sont exprimées « de différentes façons dans chaque langue et dans chaque culture ». (Gémar 9) Les difficultés tiennent aussi de la diversité des normes juridiques dans le **système source** et le **système cible**, et de l’absence des **réalia juridiques correspondants**.

Dans la réalisation des études comparatistes, les linguistes envisagent l’analyse des corrélations entre le pan du contenu et le plan de l’expression, comme tâche essentielle. Dans l’aire des recherches contrastives des systèmes terminologiques, il est important (Țytkina 38) de déterminer les caractères identiques et distinctifs de ceux-ci. F. A. Țytkina relève neuf principes qui doivent être à la base des études comparatistes dans les domaines des langages de spécialité : 1) le principe de systémicité ; 2) le principe de complexité ; 3) le principe de la systémicité contrastive ; 4) le principe classificationnel ; 5) le principe oppositionnel (symétrie-asymétrie, ordonnance – non-ordonnance ; 6) le principe de la paramétrisation ; 7) le principe de la textualisation ; 8) le principe de l’intégralité ; 9) le principe de la cumulation des méthodiques qualitatives et quantitatives.

Nous allons désigner un nouveau principe (qui pourrait y être encadré comme le dixième) que nous dénommons du terme **de principe de la traduisibilité**. Il serait indispensable au plan investigationnel des vocabulaires du droit, pour réussir à dégager le sens juridique le plus justement possible, dans le cadre du processus traductif des unités lexicales juridiques du système source vers le système cible.

Notre recherche est portée sur une investigation comparatiste des systèmes du langage juridictionnel du droit français et roumain **au niveau métalexicographique** (dictionnaire bilingue spécialisé), ayant comme objectif l’identification de certains procédés auxquels se prêteraient les formations terminologiques unimembres et polymembres (que nous appelons de terme de **synapsies**). Par perspective linguistique, nous jugeons opportune une telle démarche linguistique provoquée par la problématique de l’intraduisibilité des termes et qui pourrait aider à mettre en balance l’utilité du principe de la traduisibilité au sein des deux systèmes terminologiques : les langages juridiques du français et du roumain.

Comme on le sait, la typologie traductive déploie deux types de stratégies techniques mises en œuvre :

- a) le sous-type direct (l’emprunt, le calque, la traduction motamotiste) ;
- b) le sous-type oblique (l’adaptation, l’équivalence, la modulation, la transposition).

L’approche fonctionnaliste de la traduction spécialisée remonte elle aussi à cette dichotomie : littéralisme/libéralisme. Si la traduction littérale couvre le processus du transcodage mot-à-mot (l’emprunt et le calque), la traduction libre repère l’adaptation et l’équivalence fonctionnelle. Les traducteurs de métier déploient leur activité dans le domaine de la traduction professionnelle, qui a comme but une finalité performante, prétendant du traducteur la compréhension du texte source (TS) avant la traduction du texte : « L’objectif d’une traduction professionnelle vise la transmission du sens d’un texte et non pas des mots ou des phrases *in abstracto*, d’un texte réel dont le destinataire est bien défini ». (Lungu-Badea 112)

Au début de la démarche linguistique, nous allons faire appel aux procédés techniques dont on opère dans l'activité traductionnelle du langage commun, notamment à:

a) la transposition : « l'élément de la langue source est rendue par des éléments de la langue cible équivalents du point de vue sémantique mais pas formel ». (Dosca 140) Dans la traduction juridique ce procédé serait désigné par le terme **métaphore (l'équivalence fonctionnelle)**, afin de le différencier de la « transposition », connue comme procédé naturalisé dans le langage commun ;

b) l'adaptation : « procédé qui repose sur une équivalence situationnelle impliquant le contexte extralinguistique » (Guțu 29), que nous allons désigner du terme « **paraphrase** » dans la **traduction juridique lexicographique**, pour les mêmes raisons invoquées là-dessus. La **paraphrase** est un procédé d'explicitation contextuelle extralinguistique : la traduction dans le système juridique d'arrivée est rendue par **une définition ou par une explication**, précédé souvent, d'un **syntagme locatif**.

I. La métaphore

Le corps du parquet français comprend deux catégories de justiciers : *procureur général* et *procureur de la République*. Dans le langage de la magistrature roumaine nous avons trois catégories de magistrats du parquet désignés par le terme *procuror* : a) *procuror general* ; b) *prim-procuror* ; c) *procuror-șef*. Analysés sous aspect comparatif, ces termes ne posent pas de problèmes au plan onomasiologique. Toutefois, ces formations terminologiques se présentent tout à fait différemment au plan du contenu. Les syntagmes terminologiques *procureur général* en français et *procuror general* en roumain ne sont pas identiques quant à leur désignation au plan sémasiologique. Si en français *procureur général* signifie « représentant du ministère public et chef du parquet près la Cour de cassation, la Cour des comptes et les cours d'appel », en roumain le composé synaptique *procuror general* désigne le dirigeant de tous les parquets du pays (de Roumanie). L'unité lexicale complexe française *procureur de la République* qui désigne le « représentant du ministère public et chef du parquet près le tribunal de grande instance » équivaut en roumain au terme de *prim-procuror*. Le terme roumain *procuror general* n'a pas d'équivalent en français. Par conséquence (à l'exception du syntagme roumain *procuror general* qui va être traduite, lexicographiquement, par le procédé de la paraphrase), nous aurons dans les deux langues les traductions suivantes réalisées par le **procédé de la métaphore**:

En français :		en roumain :
<i>procureur général</i>	-	<i>procuror-șef</i>
<i>procureur de la République</i>	-	<i>prim-procuror</i>
(pas d'équivalent)	-	<i>procuror general</i>

La métaphore, comme procédé juridique de traduction du français vers le roumain est enregistrée dans un grand nombre de constructions terminologiques. Nous ne pouvons invoquer que quelques exemples :

En français :		en roumain :
<i>abandon de mitoyenneté</i>	-	<i>renunțare la proprietate</i>
<i>abandon des hostilités</i>	-	<i>încetare a ostilităților</i>
<i>abandon d'une accusation</i>	-	<i>renunțare la o acuzație</i>
<i>accusé de réception</i>	-	<i>aviz de primire</i>

<i>allégation</i>	-	<i>afirmarea unui fapt în instanță</i>
<i>allocataire</i>	-	<i>beneficiar al unei alocații</i>
<i>altération de la vérité</i>	-	<i>fals în înscrisuri</i>
<i>dans un écrit</i>		
<i>atteintes aux biens</i>	-	<i>pagube materiale</i>
<i>bâtonnier</i>	-	<i>decanul baroului de avocați</i>
<i>bien-jugé</i>	-	<i>conformitate cu dreptul</i>
		<i>unei decizii judiciare</i>
<i>commettre un expert</i>	-	<i>a desemna un expert</i>
<i>commissaire-priseur</i>	-	<i>ofițer ministerial</i>
<i>commission d'un avocat</i>	-	<i>numirea unui avocat</i>
<i>condamner la vente</i>	-	<i>a interzice vânzarea</i>
<i>corruption active</i>	-	<i>dare de mită</i>
<i>corruption passive</i>	-	<i>luare de mită</i>
<i>coupe-jarret</i>	-	<i>asasin</i>
<i>crédit-bail</i>	-	<i>leasing</i>
<i>criminaliser</i>	-	<i>a transforma un proces civil în penal</i>
<i>déboutement</i>	-	<i>act de respingere a cererii cuiva</i>
<i>débours</i>	-	<i>cheltuieli de procedură</i>
<i>dommage corporel</i>	-	<i>leziune corporală</i>
<i>détention provisoire</i>	-	<i>arest preventiv</i>
<i>dommage matériel</i>	-	<i>pagube materiale</i>
<i>droits de douane</i>	-	<i>taxe vamale</i>
<i>droit de jouissance</i>	-	<i>drept de folosință</i>
<i>droit d'aînesse</i>	-	<i>drept de primăgenitură</i>
<i>droit forfaitaire</i>	-	<i>preț fixat dinainte</i>
<i>droit de timbre</i>	-	<i>taxa de timbru</i>
<i>échelle des peines</i>	-	<i>limitele pedepsei</i>
<i>engager un procès</i>	-	<i>a intenta proces</i>
<i>expertise en écriture</i>	-	<i>expertiză în grafologie</i>
<i>fausser un jugement</i>	-	<i>a ataca o hotărâre judecătorească</i>

Dans le cadre de la métaphore nous avons, donc, affaire à une opération traductive qui se réalise au niveau des équivalences fonctionnelles de la langue d'arrivée. Par la primauté du sens des éléments traduits du système juridique source vers le système juridique cible, la métaphore s'encadre dans la théorie du *skopos* – la *théorie fonctionnelle de la traduction*.

La paraphrase (procédé metalexicographique)

Le terme juridique français « avocat » signifie « auxiliaire de justice, qui fait profession de donner des consultations, rédiger de actes et défendre, devant les juridictions, les intérêts de ceux qui lui confient leur cause, et dont la mission comprend l'assistance (conseils, actes plaidoiries) et/ou la représentation (postulation devant les juridictions où son intermédiaire est obligatoire . (Cornu, 2002) Dans cette interprétation sémantique, comme désignation générique, le terme français « avocat » peut être traduit, en l'équivalant à l'homologue roumain par – « avocat ». Or, ce même lexème est attesté dans la structure de certains syntagmes terminologiques qui n'ont pas d'équivalents dans la langue roumaine. Leur traduction pourrait être accomplie en roumain de deux manières :

- par le terme générique roumain « avocat » ;
- par la paraphrase avec utilisation du syntagme locatif antéposé (qui va précéder la définition explicative), comme modalité d'interprétation traductible de ces constructions terminologiques (toutes les définitions des termes juridiques français sont extraites du *Vocabulaire juridique*, de Gérard Cornu [2002]):
 - avocat avoué (officier judiciaire cumulant les offices d'avoué et d'avocat, sous l'appellation globale d'avocat) – 1) *avocat* ; 2) (*în Franța*) *ofițer judiciar cumulând funcțiile avocatului și a celui ce se numește în Franța « avoué »* ;
 - avocat commis (avocat en matière civile ou commerciale sur le vu de la décision du bureau d'aide judiciaire) – 1) *avocat* ; 2) (*în Franța*) *avocat în materie civilă sau comercială desemnat de biroul de consultanță juridică* ;
 - avocat aux Conseils (auxiliaire de justice ayant la qualité d'officier ministériel qui jouit du monopole de représenter les parties et de plaider devant la Cour de cassation, le Conseil d'État et le Tribunal des conflits) – 1) *avocat* ; 2) (*în Franța*) *avocat reprezentând justițiabilul în așa-numitele Consilii de Stat* ;
 - avocat d'office (ou désigné) (avocat désigné par le bâtonnier en matière criminelle ou correctionnelle sur la simple demande de l'inculpé) – 1) *avocat* ; 2) *avocat desemnat din oficiu* ;
 - avocat honoraire (titre honorifique qui peut être conféré par le Conseil de l'Ordre aux avocats) – 1) *avocat* ; 2) (*în Franța*) *avocat căruia i s-a conferit un titlu onorific în cadrul baroului de avocați* ;
 - avocat salarié (la loi du 31 décembre 1990, art.71, a autorisé l'exercice de la profession par un avocat salarié. Cet avocat conserve son indépendance dans l'exercice de sa profession) – 1) *avocat* ; 2) (*în Franța*) *legea franceză din 31 decembrie 1990 a autorizat exercitarea profesiei de avocat salarizat. Acest avocat își păstrează independența în exercitarea profesiei sale*.

Le seul syntagme de cette série paradigmatique qui a son équivalent en roumain c'est le « faux-ami » *avocat général* (magistrat du Parquet général près la Cour de cassation, la Cour des comptes, la Cour de sûreté de l'État, ou les cours d'appel qui participe à l'exercice des fonctions du ministère public sous la direction du procureur général) qui sera traduit par le terme roumain « *procuror* ». De conclusion, on peut mentionner que les dictionnaires bilingues français-roumains ne présentent aucune équivalence lexicale pour les six syntagmes terminologiques qu'on vient d'analyser. Le terme roumain « avocat » semble renfermer, au plan onomasiologique, toutes les valences sémantiques des syntagmes construites avec l'hyponyme *avocat* dans la terminologie juridique française.

Une autre catégorie de magistrats de la justice française est désignée par le terme générique « juge ». Le nombre de formations terminologiques polymembres ayant ce terme-base étant assez grand, on va se limiter à une simple énumération de ces composés synaptiques :

- 1) *juge ad hoc* ; 2) *juge assesseur* ; 3) *juge administratif* ; 4) *juge aux affaires familiales (J.A.F.)* ; 5) *juge de l'application des peines (J.A.P.)* ; 6) *juge chargé de suivre la procédure* ; 7) *juge civil* ; 8) *juge-commissaire* ; 9) *juge consulaire* ; 10) *juge délégué aux affaires matrimoniales (J.A.M.)* ; 11) *juge départiteur* ; 12) *juge des enfants* ; 13) *juge de l'exécution* ; 14) *juge de l'ex-mise en état* ; 15) *juge fiscal* ; 16) *juge du fond* ; 17) *juge d'instance* ; 18) *juge d'instruction* ; 19) *juge de jugement* ; 20) *juge judiciaire* ; 21) *juge des libertés et de la détention* ; 22) *juge des loyers* ; 23) *juge de la mise en état (J.M.E.)* ; 24) *juge aux ordres et contributions* ;

25) *juge de paix* ; 26) *juge de police* ; 27) *juge rapporteur* ; 28) *juge des référés* ; 29) *juge répressif* ; 30) *juge des tutelles* ; 31) *juge unique*.

A l'exception du syntagme *juge d'instruction*, mis en circulation en Roumanie en 2005, toutes les autres 19 unités terminologiques polymembres n'ont pas d'équivalents dénotatifs dans la langue roumaine. La multitude lexicale énumérée ci-dessus, pourra être traduite par :

- a) l'utilisation d'un seul terme – le mot générique roumain *judecător* ou par :
- b) la paraphrase métalexicographique : par exemple, *juge unique* – (en France) : « magistrat qui, constituant par lui-même une juridiction, statue seul (non en collège) soit, au fond, comme juge du principal (...), soit par décision provisoire (...) ».

Le terme « tribunal » du vocabulaire juridique français est attesté dans toute une série de syntagmes terminologiques :

1) *tribunal administratif* ; 2) *tribunal administratif international* ; 3) *tribunal des affaires de sécurité sociale* ; 4) *tribunal arbitral* ; 5) *tribunal aux armées* ; 6) *tribunal de camarades* ; 7) *tribunal de cassation* ; 8) *tribunal civil* ; 9) *tribunal de commerce* ; 10) *tribunal des conflits* ; 11) *tribunal du contentieux de l'incapacité* ; 12) *tribunal consulaire* ; 13) *tribunal correctionnel* ; 14) *tribunal criminel* ; 15) *tribunal de droit commun* ; 16) *tribunal économique* ; 17) *tribunal pour enfants* ; 18) *tribunal d'exception* ; 19) *tribunal de grande instance* ; 20) *tribunal d'instance* ; 21) *tribunal international* ; 22) *tribunal judiciaire* ; 23) *tribunal maritime commercial* ; 24) *tribunal de police* ; 25) *tribunal de police correctionnelle* ; 26) *tribunal paritaire des beaux ruraux* ; 27) *tribunal prévôtal* ; 28) *tribunal pour enfant* ; 29) *tribunal aux permanents des forces armées* ; 30) *tribunal de première instance des Communautés européennes* ; 31) *tribunal répressif* ; 32) *tribunal social d'entreprise* ; 33) *tribunal territorial des forces armées* ; 34) *tribunal de travail*.

Construit d'après le système jurisprudentiel français, le système juridique roumain présente, quand même des particularités aux niveaux des structures juridictionnelles. Les formations terminologiques au terme-base *tribunal* énumérées plus haut se transformeraient en roumain, au cas d'un calque motamotiste, dans des syntagmes juridiques non-sens. Deux raisons peuvent être invoquées qui sont à la base de ce fait :

- a) l'inexistence de telles réalias dans le domaine judiciaire roumain ;
- b) la non-attestation lexicographique (ou métalexicographique) de leurs équivalents lexicaux dans le métalangage du système juridique roumain (langue cible).

Le roumain n'a d'équivalents fonctionnels que pour trois syntagmes français dès trente-quatre présentées ci-dessus, qui seront rapportés au procédé de la **métaphrase**:

<i>tribunal d'instance</i>	-	<i>judecătorie</i>
<i>tribunal international</i>	-	<i>tribunal internațional</i>
<i>tribunal de grande instance</i>	-	<i>tribunal</i>

La multitude des autres trente-quatre structures terminologiques à statut intraduisible, qu'on vient de présenter, serait traduite par deux modalités possibles dans ce cas :

- par le terme générique roumain – *instanță de judecată* ;
- par la paraphrase (c'est-à-dire par explication).

Le phénomène de la paraphrase peut exister et du côté du roumain vers le français. Voici des exemples :

<i>accizar</i>	- <i>fonctionnaire qui encaisse les accises ;</i>
<i>acordant</i>	- <i>personne qui exécute des travaux à la tâche ;</i>
<i>asignant</i>	- <i>celui qui doit l'assignation ;</i>
<i>atentator</i>	- <i>personne qui commet un attentat ;</i>
<i>atestator</i>	- <i>personne qui atteste, certifie, témoigne ;</i>
<i>audient</i>	- <i>personne qui écoute un témoin à un procès ;</i>
<i>evingător</i>	- <i>personne qui possède par éviction qch. ;</i>
<i>găsitor</i>	- <i>celui qui a trouvé un objet perdu ;</i>
<i>indigenat</i>	- <i>personne à laquelle on a reconnu le droit de citoyenneté ;</i>
<i>a intabula</i>	- <i>enregistrer définitivement un acte de propriété ou un droit réel immobilier dans le registre du rôle ;</i>
<i>intabulat</i>	- <i>enregistré définitivement dans le registre du rôle ;</i>
ou vice-versa : du français vers le roumain :	
<i>afrêteur</i>	- <i>persoană care ia în locațiune un mijloc de transport ;</i>
<i>aliénataire</i>	- <i>persoana în favoarea căreia se face alienarea ;</i>
<i>allocataire</i>	- <i>beneficiar al unei alocații ;</i>
<i>auditeur</i>	- <i>funcționar recrutat prin concurs care debutează la curtea de conturi ;</i>
<i>arrêtiște</i>	- <i>comentator al unei decizii judecătorești.</i>

Conclusions

- Notre recherche a été axée sur l'étude comparative de deux terminologies juridiques : le droit français et le droit roumain. Quoique construit sur modèle juridictionnel français, le système juridique roumain présente des particularités au niveau de la structure juridictionnelle et au niveau du vocabulaire terminologique. Nous avons attesté des unités lexicales terminologiques françaises qui n'ont pas d'équivalents dénotatifs dans la langue roumaine et vice-versa.
- Dans le cadre du processus de la traduction juridique on se met en présence de deux situations linguistiques :
 - a) la traduisibilité des termes juridiques : ce sont des unités terminologiques qui jouissent de la présence de leurs équivalents fonctionnels, sous aspect lexical au plan du sens dans le système juridique cible (d'arrivée) ;
 - b) l'intraduisibilité des termes juridiques due à l'inexistence des réalités juridiques dans le métalangage de l'idiome d'arrivée.
- Suite à nos investigations linguistiques on a pu constater la possibilité de l'applicabilité de deux procédés techniques lors de l'acte traductif des entités

terminologiques juridiques d'un idiome d'origine (le français) vers un idiome d'arrivée (le roumain) :

- a) la métaphore – confirmée dans le cadre de la traduisibilité des termes juridiques ;
 - b) la paraphrase (comme procédé de traduction lexicographique) – notée dans le contexte de l'intraduisibilité des entités terminologiques dans le texte cible.
- Si dans la langue cible les réalités du langage spécialisé manquent, la traduction littérale (motamotiste) des unités lexicales terminologiques dans la langue réceptrice entraîne des confusions sémantiques et terminologiques. Dans ce cas-ci on utilisera le procédé de la paraphrase, qui est une modalité technique par laquelle, la traduction des termes juridiques français pourrait être accomplie du point de vue lexicographique.
 - La paraphrase est l'apanage des termes intraduisibles. L'application du procédé de la paraphrase, dans ce cas, aura lieu par l'invocation, entre parenthèses, du **syntagme toponymique**, qui indique le pays de l'existence de ces réalités terminologiques de la langue de départ (par ex. : « en France »), suivi de la formule explicative (la définition) de l'unité terminologique.
 - Au cas où les termes du langage de spécialité sont attestés et fonctionnent uniquement dans la langue source et leur traduction dans la langue cible s'avère être impossible, le traducteur-linguiste (le langagier) va appeler aux services d'explication et de traduction des spécialistes juristes.

Notes

- ¹ Lungu-Badea, Georgiana. *Mic dictionar de termeni utilizati în teoria, practica și didactica traducerii*. Timișoara: Orizonturi Universitare, 2003.
- ² Guțu, Ana. *Introduction à la traductologie française*. Chișinău : ULIM, 2008.
Gutu, Ana. *Théorie et pratique de la traduction, support didactique à l'intention des étudiants en filière traduction*. Chișinău: ULIM, 2007.
- ³ Cristea, Teodora. *Stratégies de traduction*. București : Editura Fundației „România de maine”, 1998, 2000.
- ⁴ Bantas, Andrei și Elena Croitoru. *Didactica traducerii*. București: Teora, 1998.
- ⁵ Țenchea, Maria. *Études de traductologie*. Timișoara : Mirton, 1999.

Références bibliographiques

- Bantaș, Andrei și Elena Croitoru. *Didactica traducerii*. București: Teora, 1998.
- Buron-Brun, Bénédicte de. « La traduction en langues étrangères appliquées: compétences et polyvalence ». *Buletin Științific, UMK-Iași*, n°16, 2007, p. 31-41.
- Bourdieu, Pierre. *Le sens pratique*. Paris : Éditions de Minuit, 1980.
- Cary, Edmond. *Comment faut-il traduire?* 2e édition revue et corrigée. Lille : Presses Universitaires de Lille, 1986.
- Cristea, Teodora. *Stratégies de traduction*, 2e édition. București : „Romania de mâine”, 2000.
- Dosca, Aliona. « Specificul terminologiei juridice pentru viitorii traducători ». *Lecturi filologice*, 4. Chișinău : ULIM, 2006, p. 139-144.
- Gallagher, John. « La théorie fonctionnelle de la traduction ». *Qu'est-ce que la traductologie ? Études réunies par Michel Ballard*. Arras : Artois Presses Université, 2006.

- Gémar, Jean-Claude. « Langage du droit, traduction et équivalence: lettre et “esprit” des lois ». *Lecturi filologice*, 4. Chișinău : ULIM. 2006, p. 5-12.
- Gouanvic, Jean-Marc. *Sociologie de la traduction*. Arras : Artois Presses Université, 1999.
- . « L'enjeu d'une théorie sociologique de la traduction », *Qu'est-ce que la traductologie ? Études réunies par Michel Ballard*. Arras : Artois Presses Université, 2006.
- Guțu, Ana. *Théorie et pratique de la traduction, support didactique à l'intention des étudiants en filière traduction*. Chișinău : ULIM, 2007.
- Guțu, Ana. *Introduction à la traductologie française*. Chișinău : ULIM, 2008.
- Holz-Mänttari, Justa. *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki : Suomalainen Tiedeakatemia, 1984.
- Lungu-Badea, Georgiana. *Mic dicționar de termeni utilizați în teoria, practica și didactica traducerii*. Timișoara: Editura Orizonturi Universitare, 2003.
- . *Traducerea științifică. Repere*. 2004.
- www.litere.uvt.ro/documente_pdf/articole/uniterm/uniterm1_2004/glungu.pdf (consulté le 09.08.09).
- Reiss, Katharina. *La critique des traductions, ses possibilités et ses limites*, traduit de l'allemand par Catherine Bocquet. Arras : Artois Presses Université, 2002.
- Sferle, Adriana. *La rédaction des textes juridiques dans plusieurs langues*, 2008.
- www.litere.ro/vechi/documente_pdf/articole/uniterm/uniterm6_2008/uniterm2008.pdf (consulté le 09.08.09).
- Toury, Gideon. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphie: John Benjamins, 1995.
- Țenchea, Maria. *Études de traductologie*. Timișoara : Editura Mirton, 1999.
- Циткина, Ф. А. *Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения)*. Львов: ЛГУ, 1988.
- Vinay, Jean-Paul et Jean Darbelnet. *Stylistique comparée de l'anglais et du français*. Paris : Didier, 2000.

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF LEGAL TEXTS

Tatiana PODOLIUC

Free International University of Moldova

This article is devoted to the problem of translation of legal texts from English into Russian. In this article we reveal the peculiar characteristics of juridical texts. The material is based on the publications of English and American legal texts from such areas as criminal law, common law, judicial and criminally-executive practice; we also investigate the ways and acquisition of translation of legal texts from the point of view of equivalents at the lexico-semantic level of language.

As it is known, the law is one of those humanitarian areas which are characterized by the presence of a significant amount of the national-cultural specific lines reflecting developed norms of mutual relations of the person with the state and other people. Legal texts owing to the mission should be exact and authentic; they order the certain form of actions and formulate principles of the permission of disputable situations and develop rules of social behavior in a society.

Key-words: *interlingual, intralingual, authentic, law-enforcement, drug trafficking, weapon, human traffic, correlation, jail, prison, verbal judo.*

Articolul este dedicat problemei traducerii textelor juridice din limba engleză în limba română. Sunt prezentate trăsăturile caracteristice textelor juridice. Ca surse de bază pentru acest articol au servit texte juridice originale selectate din literatura de specialitate engleză și americană și includ astfel de domenii ca dreptul penal, drept comun, activitatea practică juridică și cea de executare a pedepsei. Modurile de traducere a textelor juridice și modul în care pot fi dezvoltate deprinderi în traducerea textelor cu conținut juridic sunt cercetate din punct de vedere a echivalențelor la nivelul lexico-semantic al limbii.

După cum se știe, dreptul face parte din acel domeniu, care este caracterizat prin prezența unui număr semnificativ de sfere de activitate de caracter național-cultural, ce reflectă normele stabilite între individ și stat sau între un individ și alte persoane. Datorită misiunii lor textele juridice trebuie să fie autentice și să conțină echivalente exact formulate fapt ce impune anumite forme de acțiuni și principii, care să nu admită situații ambigue.

Cuvinte-cheie: *interlingual, intralingual, autentic, executarea legii, trafic de stupefiante/ droguri/ arme, trafic cu ființe umane, apărător al ordinii, polițist, închisoare, luptă verbală.*

The linguistics and translation are closely interconnected and essentially supplement each other as a theoretical basis and its applied use. Translation studying allows finding out important features which can remain not revealed within the limits of “monolingual” research.

In domestic and foreign translation studies the understanding of translation as a channel of interaction of languages and cultures is more and more affirmed. Such approach means, according to the majority of researchers, that as a result of translational activity there appears the new text which replaces the text of the original in other culture, other language, other communicative situation. On this way there is achieved the equivalence of two texts which assumes not their absolute identity but a sufficient generality for communications in concrete conditions. The

translator, as the intermediary, should be not only a bilingual person but a bicultural person as well.

The concept of interaction of cultures means a presence of general/private elements, and discrepancies/coincidence which allow distinguishing one linguocultural generality from another. Any translator, working with the legal text, should consider the usage requirements – language habits of native speakers – and do not break the habitual perception of the legal document. Divergences of lingual and ethnic character between foreign language and target language carriers can have cultural-historical and actual character.

Legal provisions are ways to regulate human behavior, and are stated in the form of constitutions, laws, regulations reflected in judicial decisions, in which the word is the instrument par excellence of the law. The law was born upon the previous basis of the general language, initially composed only of unwritten or non transcribed sounds. An act, a judgment, a rule imply language; they must state what is considered sufficient in the case; no more, no less. The advantages of stating the law in writing are evident; individual memory and opinion are no longer erratic. The consequence is a higher degree of nominalization, a greater use of metaphors, and a more stressed lexical density. The ways of argumentation are thus enhanced and multiplied, variations become more common, etc., and all this makes legal language more complex.

Language and the law are, thus, closely linked. Words are not only their natural tool, as said above, but their technical tool, as many jurists eventually come to understand. The fact is well known that among speakers of different linguistic codes, in view of the corresponding grammatical differences and psychological factors, one and the same fact is noticed and communicated differently. And, in turn, through language the peculiarities of a given linguistic and cultural community are reflected in the law.

Language transmits information not only to the receiver of the message but also about the sender thereof. The legal or forensic style shown in acts, regulations, etc., shows also, or is likely to show, not only the legal will of the author but some extra-juridical elements that condition and supplement it. This style includes certain uses of tenses, ways of expression and features that make it unmistakable. The language of the Commandments is not the same as that of the Criminal Code. A judge writes his decision not like a lawyer or a notary in our legislation when wording a contract of sale, or like a writer describing a commercial transaction.

In this article we try to reveal the peculiar characteristics of juridical texts. The material is based on the English and American legal texts from such areas as criminal law, common law, judicial and criminally-executive practice; we also investigate the ways and acquisition of translation of legal texts from the point of view of equivalents at the lexico-semantic level of language.

As it is known, the law is one of those humanitarian areas which are characterized by the presence of a significant amount of the national-cultural specific lines reflecting developed norms of mutual relations of the person with the state and other people. Legal texts owing to the mission should be exact and authentic; they order the certain form of actions, formulate principles of the permission of disputable situations and develop the rules of social behavior in the society.

The reference to legal texts of the specified thematic orientation becomes especially actual now when professional cooperation of lawyers in the field of law-

enforcement and legal activity is more and more internationalized because the struggle against the international terrorism, drug trafficking, used of weapons, strategic materials, human traffic, practical necessity of correlation of national legislations with the international norms of the law, an exchange of experience of activity of police, court, the appearance of public prosecutor and bodies of execution of punishments of the various countries arises financial and economic crimes.

If to adhere to a wide understanding of the term 'the legal text' it is necessary to understand that as well as in any special professional text, a share of actual terms as system units is not too great – about 5-7 % from the total number of words. The greatest interest and difficulty present lexical units (word-combinations of various degree of freedom) regularly functioning in legal texts.

The lexicon of modern legal texts is interesting to the linguistic analysis and translation practice also because it actively fills up the structure of common words of this or that language as legal problems are extremely widely discussed today in a society, and the legal culture of the population steadily grows. All it means that there is a great necessity to raise the professional competence of the translator of this subject domain.

By the way, the functioning of the lexical units correlated with the legal area in the American variant of the modern English language is pertinent. Americans like to resolve all their problems in a judicial order, a share of lawyers per capita is essentially more than in other countries. All it finds its reflexion in a language: quantitatively and functionally the legal lexicon in the common dictionary of the average American takes much more important place, than in the lexicon of the citizens of other countries. Hence, the translator should be ready, whenever possible, with observance of all cultural subtleties to translate the legal lexicon not only in the texts of legal documents, but in the texts of other styles and genres, including the art texts.

Further we would like to discuss some most typical linguistic and cultural difficulties which the translator faces in the course of translation of legal texts.

1. Translation of lexico-semantic variants of such words which correlation to the legal area is not fixed in dictionaries, but at the same time it became a part of the semantic structure of a word. These units are a vivid example of semantic derivation which is a very actual process in modern languages. Such words and phrases as therapy, peace officer, profiling, police discreteness, health screening which in the legal texts have the meanings *перевоспитание, офицер полиции, психологическое тестирование заключенных, полномочия полиции, медицинское обследование* are often used in common lexicon. It is only the context which usually is not long in such cases that reveals the true meaning of these units.

2. Translation of words having equivalents in the Russian language but specifying the realities not inherent for the Russian legal culture. In such cases the literal translation demanding some notes or approximate translation when the specific term in the English language is translated by the patrimonial term in Russian is possible. Anyhow, such units demand either the use of the intralinguistic compensation, i.e. a word is translated by the phrase, or intercultural compensation when a translation demands some commentary. A typical example is the use of such pair as jail-prison translated usually as *тюрьма*. It is not necessary to define the difference between these two words in all contexts but the translator should know that jail is a place where people are kept during the process of investigation

or the offenders, serving time punishments till 1 year for not severe crimes which corresponds to the Russian *изоляция временного содержания*. Prison is an establishment of execution of punishments where the persons who have committed grave crimes and serving time punishments more than for 1 year are kept. It also should be noted that the modes of the maintenance of prisoners in establishments of these two types are various on severity degree, as well as on financing sources.

In the English language there are some nouns with the meaning *убийство* from which one, murder, is patrimonial, and others – specific terms: homicide (premeditated murder) and manslaughter (unpremeditated murder). The example of functioning of such words as crime – felony – misdemeanor is similar. The noun crime designates a crime in general (unlike an administrative offence), while misdemeanor (not severe crime) is punished with either the penalty, or serving a term of punishment in local prison (jail), and felony – the heavy criminal offence punishable with a long term of imprisonment in a state or federal prison.

The word felony can be found in all dictionaries. It is translated as *фелония*. Such variant of the transliterated translation can be considered admissible if the translation is addressed to the experts knowing what this term means. However while translating this word in the text intended for wider reading it is required to search the other variant of translation, to avoid a problem of opacity in the translated text.

3. The literal translation of word-combinations demanding detailed explanation on the part of a translator if, of course, the translator is competent to give such comment.

Let's consider the translation of such word-combinations, as limited divorce, indeterminate sentence, Index crimes, Crime index, sensibility training and verbal judo. In all these cases, word-combinations designate the realities which do not exist in the practice of the Russian judicial-legal system and consequently demand to compensate objective discrepancy of translation with the cultural comment. So, limited divorce is *раздельное проживание супругов по решению суда*, indeterminate sentence is *приговор суда с неопределенным сроком тюремного заключения, когда реальный срок определяется тюремной администрацией или специальной комиссией, принимающей во внимание поведение заключенного, состояние его здоровья и другие факторы*.

Crime Index is a list from 8 of the most grave crimes, among which 4 types of crimes are against the person (murder, sexual assault, robbery, aggravated assault) and 4 – against the property (burglary, larceny, car theft, arson). Accordingly, Index crimes are the types of crimes listed above.

Comprehension and equivalent translation of such word-combinations as sensibility training or verbal judo demand from the translator not only the linguistic competence, but penetration into the sphere of the professional culture of the police as well. We think that it is the most difficult case for the translator who is not a specialist in this area to find the equivalents in the target language. So, sensibility training is *курс обучения общению полицейского с различными группами людей в кризисных ситуациях (negotiating with terrorists; interrogation of the victims who are in a condition of a psychological trauma, etc.)*.

Verbal Judo often translated as *словесное дзюдо*, demands specification and explanation. The translator should know that it is a technique of application of certain language means with the purpose to achieve the results with the help of a dialogue.

4. Translation of the terminological word combinations which are phraseological units containing obviously expressed cultural components. To give the equivalent translation the translator should not translate word-for-word but give a thought-to-thought translation. Thus, Miranda rule/warning, translated as право человека не давать показания в отсутствие адвоката is widely used in legal texts. For the majority of Americans this word-combination is perceived as a linguistic unit, and hardly many people remember a judicial precedent of 1966 when the Supreme Court of the State of Arizona recognized as inept the confession of the accused by the name of Miranda which he gave in the absence of the attorney. Since then in the practice of the American justice Miranda rule operates everywhere and is not associated with the concrete litigation. The functioning of the word combination Miranda rule/warning is the case when in diachrony its use is motivated but in synchrony it creates certain difficulties for translation.

Such phraseological units as three strikes law, three strikes justice, three strikes offender are not always shown in the phraseological dictionaries. Their Russian translations законы трех ударов, правосудие трех ударов, правонарушитель, осужденный по закону трех ударов are literal and demand from the translator the cultural comment. These word combinations are metaphorically rethought units and correspond to the game rules in baseball according to which the player receiving three penalty kicks leaves the game (three strikes – and you are out). Under the American legislation developed and accepted in a number of states in the late eighties of the XXth century and operating till now, the person, having two previous convictions and breaking the law for the third time, receives an extremely strict punishment up to a death penalty or life imprisonment, as a rule, disproportionate to the gravity of an offence.

5. Translation of long word phrases which function with some omitted words. From grammatical and semantic points of view the key word is always vivid and predictable from the context. The Russian translation, however, demands restoration of the omitted word. For example, Rules of evidence – правила сбора, хранения и представления вещественных доказательств; Drug Institute – институт по борьбе с незаконным оборотом наркотиков; Financial Fraud Institute – Институт по борьбе с финансово-экономическими преступлениями; driving under the influence (DUI) – вождение автомобиля в состоянии алкогольного опьянения, etc.

6. Translation of the abbreviations accepted and widely used in the given professional environment. These units are used not only in written but oral texts as well. For example, DUI/DWI - Driving under the influence/driving while intoxicated (car driving in a state of intoxication); ROR – release on recognizance (освобождение с подпиской о невыезде), GBMI – guilty but mentally ill (виновный, но требующий принудительного психиатрического лечения в период отбывания срока исполнения наказания).

7. Translation of collocations having various meaning in the British and American variants of the English language. Such cases are not so numerous in legal texts, however incorrect translation frequently essentially deforms the meaning of the original text. So, both in British, and in American variants there are word combinations Attorney General, however while doing their translation it is necessary to know what variant of the English language is used in a concrete case. In the USA the posts of the General public prosecutor and the Minister of Justice are combined by one person while in Great Britain these posts are occupied by

different officials. The same is true with the translation of the word combination Solicitor General – заместитель Генерального прокурора/заместитель министра юстиции.

The proper equivalent translation of the legal texts requires from the translator a high level of his linguistic and cultural competence. As a rule to get a sufficient degree of completeness and accuracy the translator often uses the interlanguage and intralanguage compensations. The greatest difficulty for the translator is caused not by the use of terms and phrases which are fixed in specialized dictionaries but the use of those linguistic units which are connected with the cultural aspects regularly used in legal texts. It is difficult to overestimate the importance of the translational notation which allows to provide complete understanding of the translated legal text, to fill lacks of the background knowledge of the reader of the target text and to resolve the conflict of cultures in the professional area.

Bibliographical references

- Bell, Roger. *Translation and Translating*. London: Longman, 1997.
Duff, Alan. *Translation*. London: Oxford University Press, 1996.
Komissarov, Vilen. *Practicum po perevodu*. Moskva: Visshaya Shkola, 1990.
Podoliuc, Tatiana. *Texts for Specialized Translation*. Part I. Chișinău: ULIM, 2002.

LATIN BORROWINGS IN THE TEACHING OF THE ENGLISH JURIDICAL TEXTS

Zinaida CAMENEV

Free International University of Moldova

Articolul este dedicat unuia din mijloacele de îmbogățire a limbilor, așa numitului „împrumut de cuvinte” și anume, împrumuturi de cuvinte din limba latină. Academicianul N. Corlăteanu considera că „împrumutul de cuvinte” este un element esențial în limbă, deoarece oamenii cu limbile lor nu trăiau în mod izolat, dar existau legături între popoare. Cercetarea explorează un corpus de texte depășind 100, 000 cuvinte în baza căruia a fost alcătuit un glosar de 150 cuvinte aplicabile la domeniul „Justice”. Limba engleză nu este unica unde cuvintele de origine latină sunt încă întrebuințate. Unitățile selectate au fost clasificate după structură în trei grupe. Au fost depistate metodele de traducere.

Cuvinte-cheie: *împrumut de cuvinte din latină, termen juridic, corespondență structurală, barieră lingvistică, strategie de învățare.*

The article is dedicated to one of the means of enriching the vocabulary, of the so called “borrowings” from Latin into English. Academician N. Corlăteanu considered that “the borrowings” are an essential element in a language because people with their languages didn’t live isolated one from the other and during their contacts used words borrowed from their neighbours. A corpus of texts of 100,000 words was investigated from which a glossary of 150 juridical terms were selected. They were classified according to their structure into three groups with their corresponding equivalents into Romanian.

Key-words: *Latin borrowing, juridical term, structural correspondence, linguistic barrier, strategie of learning.*

One of the most important factors that contribute to the enriching of the lexicon of a language are the lexical borrowings. Academician N. Corlăteanu affirmed that borrowings are not an occasional factor: “...they must not be considered as an abnormal phenomenon. On the contrary, the borrowing is presented as an essential element in the life of any language being the result of mutual connection among the people. There do not exist people and isolated languages, but only languages in interrelations. (Corlăteanu 23)

The people cannot live isolated without any contacts as a result of such contacts new concepts and lexical units enter the lexical system of the languages in contact. It is impossible to do without borrowings and international words, these being the results of contacts among nations on the economic, diplomatic and cultural levels.

The present work is addressed first of all to the juridical specialists being connected with the terminology in the domains of public and private law. It includes the English, American and European law terms of Latin origin because some of them do not have exact structural correspondences in the Romanian language, this leading to difficulties in finding an equivalent in the process of translation of the English juridical texts into Romanian.

This compartment of the English juridical lexis wasn’t profoundly researched till nowadays. For the contextual analysis of the evidenced juridical terms a special corpus of texts dedicated to the public and private law of 100,000 (Podoliuc 1-41; 70-91) was investigated out of which 150 terms were analysed and translated.

There were investigated materials from the system of Anglo-America law of Great Britain, the USA, Australia, New Zealand and Kanada, as well as the manuscripts of the Romance law which had a great importance for the international law practice.

The scientific terminology is a part of the vocabulary which represents exhaustively its specificity which must be open, flexible and susceptible. Lack of such an investigation made us come to the point to eliminate this aspect in applied linguistics.

Working with a corpus of juridical texts we came across a big quantity of Latin juridical expressions. Latin being in the Middle Ages the language of law on the territory of Western Europe influenced immensely the formation of the juridical terminology of the majority of the European languages, not to speak about the fact that Latin was the basis of many Romance languages, and also the English language, because English was not an exception. All the possible languages borrowed both roots of Latin origin of words, word-combinations, winged expressions as well (Gumenuic).

The English juridical vocabulary also included such elements from Latin. This can be explained by the fact that from the Middle Ages there was a diction which expressed a great truth: *Ex Oriente lux, ex Occidente lex* (de la Orient (adică Bizanț) vine lumina, de la Occident (adică Roma) vine legea). That is why in the English juridical texts we come across juridical terms of Latin origin.

In the domain of jurisprudence the so-called "Latin layer" or "the antique heredity" was very important, for example, *sub judice* – în cursul judecății; *subpoena ad testificandum* – citație adresată unui martor pentru a se prezenta și a depune mărturie; *salvo jure* – fără prejudiciu, etc.

In our work we divided the juridical terms of Latin origin according to their structure into:

1) simple one word terms, for example:

caveat – protest, contestație, opoziție, notificare;

adjunction – adjuncțiune, o formă a accesiunii mobiliare;

mutuum – împrumut de consumație;

actio – acțiune, în sens procedural;

commorientes – comorienți (se prezumă că moartea comorienților a avut loc simultan).

2) two-member terms, for example:

bona fide – bună credință;

mala fide – rea credință;

animus revocandi – intenție de a revoca;

animus testandi – intenție de a testa;

malicious prosecutio – începerea răuvoitoare, șicanatorie a procedurilor de urmărire penală sau de declanșare a falimentului;

3) multimember terms, for example:

Mobilia secuntur personam – principiu aplicabil în dreptul internațional privat, potrivit căruia regimul bunurilor mobile este guvernat de legea națională a persoanei respective;

Actio personalis moritur cum persona – o acțiune personală încetează odată cu moartea persoanei în favoarea căreia este recunoscută;

Nemo dat quod non habet – nimeni nu poate da mai mult decât are;

Ignorantia legis neminem excusat – necunoașterea legii nu scuză pe nimeni;

Nulla poena sine lege – nici o pedeapsă fără lege.

Speaking and consulting the specialists in jurisprudence we found out that these terms are common to the institutions named above and are used to express the

perenity and universality of the juridical and moral values synthesizing fundamental principles of the law used very frequently in the English and American practice.

Terminology as a special domain of knowledge attracts the greatest attention of the investigators. This is explained by the international character of modern scientific words and the attempts to unify the terms in order to overcome the language barriers in different spheres of the human life.

Speaking about the language of law and legislation, about the juridical terminology it is necessary to note that the culture of law presupposes a strictly professional language, simple and understandable to all layers of population.

Nowadays English is used in all the spheres of life as well as in science. The appearance of the English scientific language is attributed to the XVIII century. This fact put an end to bilingualism because Latin had a great influence over English.

As we know it is rightful to think that there were two possible ways of forming the English juridical terms at that time: 1) the usage of the vernacular English words and 2) was considered the borrowings from the other languages. An important role in the formation of juridical terminology is especially resumed to Latin. The influence of the Latin language over the juridical terminology has a cultural character as well. Law and legal languages are system-bound, i.e. they reflect the history, evolution and culture of the language itself.

Law as an abstract concept is universal as it is reflected in written laws and customary norms of conduct in different countries. Legal concepts, legal norms and application of laws differ in each individual society reflecting the differences in that society. Legal translation involves the translation from one legal system into another. A basic linguistic difficulty in legal translation is the absence of equivalent terminology across different languages.

Another source of difficulties in legal translation is cultural differences, “culture” being defined by Halliday (66) as a “semiotic system” and “a system of meanings” or information encoded in the behaviour potential of the members of the society. Translation involves trust on the side of the reader or user. The audience that does not know the original meaning of the terms of the text believes that the translation is a fair representation of it (Duță 152). Translation of special literature is an indispensable part of the professional training of a specialist in every domain, jurisdiction as well. We are sure that while reading juridical texts the students observe the terms of the Latin origin. They must translate the juridical texts with the help of special dictionaries (Dumitrescu, 1990; Jitaru, 2001; Pucleanu, 1999).

In training the law students we elaborated a vocabulary of the juridical terms of Latin origin, pointed out the words to focus their attention on these terms, making the students keep an individual vocabulary notebook, which is one of many good vocabulary learning strategies in training special texts. It is necessary to encourage learners to identify and develop a personalized inventory of strategies for vocabulary learning.

The material concerned gives us the possibility to make some conclusions:

1. The principal group of Latin words which came into English has no analogies there. They represent “law” itself and present a certain linguistic interest.
2. Some Latin juridical words and word combinations are translated in a descriptive way.

3. Juridical terms have always only one meaning, are not polysemantic, their meanings do not depend on the context.

Bibliographical references

- Dumitrescu, Dumitru. *Dicționar englez-român de asigurări, termeni juridici și drept comercial*. București: Litera international, 2003.
- Duță, Victor. *Războiul Parapsihologic. Tehnici de manipulare*. București: Icar, 1997.
- Halliday, Michael and Karen Hasan. *Language, Context and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective*. Melbourne: Deakin University, 1985.
- Jitaru, Lucian. *Dicționar de maxime și expresii juridice latine (latin-român-rus)*. Chișinău: Museum, 2001.
- Podoliuc, Tatiana. *Texts for Specialized Translation (Part I, II)*. Chișinău: ULIM, 2008.
- Pucleanu, Mihail. *Dicționar juridic Englez-Român*. București: Editura All BECK, 1999.
- Гуменюк, Виктор. *Особенности употребления английской фразеологии в сфере юриспруденции. Происхождение некоторых фразеологизмов*. Петропавловск-Камчатский, 2006.
- Корлэтяну, Николай. *Лимба молдовенеаскэ контемпоранэ. Лексиколожия*. Кишинэу, 1982.

TRADUCTION JURIDIQUE: DIFFICULTÉS À SURMONTER

Galina AZEMCO

Universitatea „Taras Șevcenko”, Tiraspol

When translating legal terms, the translator may use different stratagems depending on the legal systems of member states. When different countries have similar legal systems, direct literal translation is usually possible. Translation of materials relevant to countries with different legal systems requires knowledge of legal terminology, interpreter of the participating countries, which is the difficulty for the translator-linguist. The article deals with some difficulties which are encountered in the translation of legal terms from Russian into French.

Key-words: *terminology, different legal systems, terminological difficulties, decision, order, decree, decision of inadmissibility, interpretive judgments, court, demand, request, appeal, prosecution, prosecutor, judge.*

La traducerea materialelor juridice, traducătorul poate utiliza strategii diferite, în funcție de sistemele juridice implicate. În aceeași țară (bilingvă sau multilingvă), traducerile se fac în conformitate cu sistemul juridic. Atunci când diferite țări au sisteme juridice similare, e posibilă o traducere literală. Traducerea între diferite sisteme juridice impune ca traducătorul să fie conștient de terminologiile juridice implicate, ceea ce constituie dificultăți pentru un translator-lingvist. În articol sunt indicate unele constângeri, ce apar la traducerea termenilor juridici din limba rusă în limba franceză.

Mots-clés : *la terminologie, système juridique différent, difficultés terminologiques, décision, arrêt, arrêté, arrêt d'irrecevabilité, jugement interprétatif, cour, demande, requête, appel, Ministère public, parquet, magistrat.*

La difficulté de la traduction juridique est d'autant plus grande qu'elle comporte non seulement le passage d'une langue à l'autre, mais encore la transposition du message d'un système de droit à un autre
(Benjamin Heyden)

L'objectif de ce travail est de mettre en évidence et d'étudier dans une perspective traductologique la permanence et la régularité de certaines oppositions entre les langues russe et française. Pour réaliser l'adéquation de la traduction d'une langue à une autre, le traducteur utilise les ressources linguistiques, des techniques appropriées et des méthodes de langue, qui est la traduction.

Dans certains domaines, comme la science et la technologie, l'évolution du monde contemporain a rapproché les réalités et les mots. Un terme technique aura souvent un équivalent exact, et un seul, dans une langue déterminée. Apprendre à s'exprimer dans cette langue n'exigera dès lors que la maîtrise de la terminologie et de la grammaire.

Le monde juridique est différent. Chaque système de droit se caractérise par sa singularité fondamentale. Pour traduire, il faut saisir le sens profond d'un texte conçu dans une langue donnée, par référence à un système juridique déterminé, et le rendre dans une langue étrangère, de façon compréhensible par un lecteur qui raisonne sur la base d'un ordre juridique différent.

Donc le principal défi découle du fait qu'il n'existe souvent pas d'équivalent dans la langue cible pour des termes ou des concepts juridiques dont il est question dans le texte source. Les institutions juridiques, les législations et les procédures judiciaires diffèrent souvent d'un pays à l'autre.

À travers quelques exemples concrets tirés de notre pratique de traduction, nous allons nous attacher à démontrer que malgré la richesse de la langue française il est donc relativement rare d'y trouver des termes fortement « colorés », propres à telle ou telle culture juridique.

Comme nous aborderons les difficultés terminologiques propres à la traduction du russe en français des décisions de la Cour Constitutionnelle, prenons comme exemple les types de ces décisions en russe qui sont: постановление – *arrêt, ordonnance*; определение – *arrêt d'irrecevabilité*; определение о разъяснении судебного решения – *jugement interprétatif*; решения – *décisions*. D'ailleurs chaque terme est donné dans le dictionnaire selon le contexte: tantôt *décision*, tantôt *jugement*, *arrêt*, *arrêté*, *disposition*, *définition*, *ordonnance*, *résolution*.

Le Larousse interprète le mot *arrêt* comme *décision* rendue par une juridiction supérieure – *Arrêt de la Cour de cassation*; l'*arrêté* est une *décision* exécutoire de certaines autorités administratives; *jugement* – décision rendue par un tribunal (d'instance); *ordonnance* – acte juridictionnel ou d'administration judiciaire émanant d'un magistrat du siège, etc. Si l'interprète n'est que linguiste et s'il fait une interprétation simultanée, il n'a pas le temps de consulter le dictionnaire.

Outre le choix du mot parmi quelques synonymes le traducteur juridique se trouve confronté à d'autres problèmes spécifiques: l'agencement des mots, la rection des verbes, etc.

Compte tenu de la forte polysémie du vocabulaire juridique il est nécessaire d'analyser chaque terme dans un contexte.

Судебное постановление – *arrêt ou décision penale, décision administrative* (arrêté), *décision judiciaire* (de droit commun), *décision juridictionnelle* (dans une affaire civile), *décision avant dire droit, décision au fond* et encore une cinquantaine de nuances pour ce mot. La *décision* peut être *cassée, attaquée, cassée, prise et entreprise, annulée et mise à néant, rapportée ou rendue sur-le-champ*. Les termes à traduire sont propres à une culture juridique spécifique et n'ont pas leur équivalent direct dans la culture de la langue française, aussi le traducteur est-il obligé de faire parfois une interprétation sémantique.

Pour maîtriser ce qu'il est convenu d'appeler les langues de spécialité, l'auteur du texte doit posséder une double compétence: bien connaître la nomenclature du sujet et être capable de tirer pleinement parti, dans un certain registre, des ressources langa-gières propres à mettre en valeur les éléments de la nomenclature.

Le mot même *суд* doit être choisi parmi les équivalents fonctionnels.

Cour c'est un tribunal d'ordre supérieur: Cour d'arrêt, Cour d'assises, Cour constitutionnelle, Cour des comptes.

Tribunal – juridiction formée d'un ou de plusieurs magistrats qui jugent ensemble.

Juridiction – est un ensemble des tribunaux de même ordre, de même degré hiérarchique: ... du premier degré, statuant en première instance, ... du second degré, d'appel.

For qui signifie toujours *cour*, mais qui a changé de sens, ne s'employant plus que dans la locution *en (mon) for intérieur*.

Ces exemples démontrent bien que la traduction ne peut rester limitée au niveau des simples termes et que l'expression du message en langue cible doit tenir compte des systèmes linguistiques ou juridiques dans lesquels elle s'inscrit.

Pour la locution *подать жалобу* on peut choisir parmi *présenter une requête*, *porter ou déposer une plainte*, *une demande*. Mais si le nom *demande* est employé avec le verbe *produire*, alors le terme *demande* signifie déjà *заявка*. La locution française *former une demande* acquiesce le sens de *предъявлять иск*, ce qui peut être traduit de même à l'aide des locutions: *entamer des poursuites*, *initier une action judiciaire*, *lier l'instance*. N'étant pas satisfait de la décision rendue on peut *se pourvoir* ou *former un pourvoi en cassation*, *faire appel*, *interjeter appel*, *introduire une instance*, *porter l'appel*, *recourir en appel*, *engager une procédure*.

Pour obtenir la traduction d'une forme particulière, le traducteur peut faire appel aux dictionnaires spécialisés, plus ou moins nombreux et exhaustifs selon les combinaisons linguistiques. Or, si ces ouvrages de référence nous proposent bien de multiples solutions, ils ne nous aident pas toujours à poser un choix clair et définitif.

Le terme russe *прокуратура* peut être traduit comme *Ministère public* et comme *Parquet*. Pour trouver l'équivalent français du simple mot russe *судья* (*juge*) il faut être familiarisé avec le système juridique français.

Ministère public – magistrature établie d'une juridiction et requérant l'application des lois au nom de la société. On dit aussi *magistrature debout*, *parquet*.

Parquet – ensemble des magistrats qui exercent les fonctions du ministère public. Synonyme – *magistrature debout*.

Magistrature – corps des magistrats;

Magistrat (assis) – tout fonctionnaire ou officier civil investi d'une autorité juridictionnelle (membre des tribunaux, des cours, etc.); *magistrat assis ou juge*;

Juge – magistrat chargé de rendre la justice en appliquant les lois;

Magistrat (debout) – le magistrat qui exerce les fonctions du ministère public auprès de la Cour de cassation, la Cour des comptes et la cour d'appel. Il est nommé également *Procureur*.

Nous sommes persuadés que ces difficultés d'équivalence ou de non-équivalence terminologique se manifestent non seulement dans la traduction législative ou juridique « dure », mais également lors de la traduction de documents ordinaires de droit si ceux-ci impliquent le droit des pays différents.

Malgré toutes les contraintes auxquelles est soumis le traducteur, la traduction reste un processus créatif qui invite à l'interprétation et non pas à la transposition.

Références bibliographiques

- Covacs, Alexandre. « La réalisation de la version française des lois fédérales du Canada », *Langage du droit et traduction*. Québec: coéd. Linguatex Collection et Conseil de la langue française, 1982.
- Darbelnet, Jean. « Niveaux et réalisations du discours juridique », *Langage du droit et traduction*. Québec: coéd. Linguatex Collection et Conseil de la langue française, 1982.
- Houbert, Frédéric. « La traduction des termes à fort contenu culturel: étude de cas », *Village de la Justice*, <http://village-justice.com/journal/articles/traduction/culturel.html>.

DIFFICULTIES IN THE USAGE AND TRANSLATION OF THE LAW TERMINOLOGY IN THE SPECIALIZED TEXTS

Natalia AZMANOVA

Free International University of Moldova

This article tells us about different centres of terminology where people analyse and study terminological progresses and development. They follow how new terms appear and change. The scholars that deal with this science give their advice and opinions about these processes. This information is very useful for us and we must have some terminological knowledge. Thus terminological knowledge can be used in many domains of science and life. It can be used to further improve major applications, such as computer-aided translation, law terms translation, and it is used even to improve our communication. Terminology is at the service of science, technology and communication: as a result, it must work within the limits of providing a service to other disciplines.

Key-words: *terms, usage, terminology, communication.*

În studiul de față sunt prezentate diferite centre terminologice pentru analiza și studierea progresului și dezvoltării terminologiei ca ramură a științei lingvistice. Informația ce ține de procesele utilizării terminologice este foarte utilă, rezultatele fiind aplicate în multe domenii științifice și sociale, un rezultat evident fiind și îmbunătățirea traducerii prin asistarea la computer, traducerea unor termeni juridici, îmbunătățirea comunicării interumane.

Cuvinte-cheie: *termeni, utilizare, terminologie, comunicare.*

Legal language, broadly construed as the language of the legal profession, has been the object of numerous studies. Many of these advocate reforming it to make the language more understandable to the ordinary citizens whose lives and fortunes may be affected by it. But, of course the vocabulary of this language is very difficult and there appear lots of problems to the majority of simple men in understanding it. Practically every term of the legal domain needs an explanation by the help of some common words. That's why the next step of my research is analyzing some passages taken from some documents and legal texts. I am going to analyze the style and language of the text, their translations in Romanian, the words' origin, and their explanations given by different specialized dictionaries.

The English variant is:

“Most of us think of an assault, as involving a physical or perhaps verbal attack. Legally, however, it involves a threat or attempt to physically injure someone else. Actually inflicting injury on someone is legally a battery. Or consider mayhem. It is normally used to refer to a state of violent disorder or confusion, roughly synonymous with havoc. The law defines it differently.”

The Romanian variant:

“Mulți dintre noi consideră că cuvântul „assault” reprezintă un fel de atac fizic verbal. Totuși, legal, cuvântul dat înseamnă o amenințare sau o încercare de a pricinui cuiva o daună psihică. De fapt pricinuirea unei daune cuiva este, conform legii numită în engleză „battery” ceea ce înseamnă în limba română – „lovitură”. Sau, poate fi de asemenea considerată în engleză „mayhem” ceea ce va fi tradus ca „nedreptate”. În

mod normal, acest concept deseori se referă la o dizordine sau confuzie violentă, fiind un sinonim cu cuvântul „havoc” ceea ce înseamnă însăși „dezastrul”. Legea definește acest termen în diferite feluri.”

The style of the passage is bookish. The language is not understandable to the ordinary people but only to the specialists in the field of law. Although we know that in most legal texts the sentences are complex, here they are simple and not very long. They have only one predicate, one subject and some other parts of the sentence. (Ginsburg 175)

The underlined words belong to the law field and their meaning and origin must be explained. The term “assault” came from the Old French word “asaut” that means “assault, tack”, and, as it was mentioned above, it can be translated into the Romanian language as “atac, lovitură, dezastru, nedreptate. The English Oxford Dictionary of Law explains us the word in question as “an intentional or reckless act that causes someone to be put in fear of immediate physical harm. Actual physical contact is not necessary to constitute an assault (for example: pointing a gun at somebody may represent an assault). But the term is used to include both threatening acts and physical violence.”

The next underlined word is “attack” that dates back to the 1600 year, so to say the 16th century. It was borrowed from the French language, and namely from the word “attaquer”, from Florentine “attacare” (battaglia) – “join (battle),” thus the word is doublet of “attach” which was used also in the 15th-17th centuries in the sense now reserved to “attack”. In the Romanian language it will sound as “atac”. The English Oxford Dictionary explains us the word in question as “to take aggressive action against somebody, and also to act harmfully on somebody”.

Now I want to mention the concept “injury” that came also from the French word “injurie” that means “wrongful action”. It also may come from the Latin word “injuria”, that means “wrong, hurt”. This term is translated into Romanian as “nedreptate, daună, leziune, rană”. In our English variant below can be observed another word from the same family as “injury”, and namely the verb “to injure”. This is a back-formation first recorded in 1583, but the earlier verb was “to injury”. The English Oxford Dictionary of Law explains us the word in question as “the infringement of a right and the actual harm caused to people or property”. (Martin 275)

The next term is “battery” that was borrowed from the Middle French word “batterie”, from the Old French “baterie”, from “batre” (that means a “beat”). It can also come from the Latin language, and namely from the word “bauttere” (also with the meaning “beat”). In Romanian language it will sound as “bătaie”. The English Oxford Dictionary of Law explains the the word in question as “The intentional or reckless application of physical force to another person. Common battery is a criminal offence as well as a tort, even if no actual harm results. The consent of the victims is a defense to common battery. If actual harm does result, however, the consent of the victims will provide a defense only when the injury is inflicted for good reason.”

In Romanian it will be translated as “nedreptate, mutilare, schilodire”. The English Oxford Dictionary of Law explains us the word in question as “the violent disorder, chaos. Originally meaning the crime of maliciously injuring someone: from Old French”.

Havoc is a term that was borrowed from the French word “havok”, that was used in phrase “crier havok” that meant “cry havoc”. It was a signal to soldiers to seize

plunder. The word may also come from the Old French word “havot” – “plundering, devastation” or from the Latin word “habere”, with the meaning “to have, possess”. In the Romanian language we can translate it as “dezastru, prăpăd”. The English Oxford Dictionary of Law explains us the word in question as “a widespread destruction, and a great confusion or disorder”.

The English variant:

“The fact that the ordinary and *legal* definitions of *crimes* often differ suggests that *jury* instructions play an essential role in educating *jurors* regarding the proper legal standard. This is not always an easy task, especially when the popular conception of a crime differs in some important way from the legal definition.”

The Romanian variant: “Faptul că definițiile ordinare și legale al cuvântului „crimes” (crime) deseori sugerează că educarea profesională a juraților, joacă un rol esențial în instruirea acestor persoane, conform standardelor legale. În cele mai multe cazuri, acesta nu este un lucru ușor, îndeosebi când concepția populară a unei crime diferă mult de definiția legală.”

Here, the language is literary, containing many unknown and complicated words. Unlike the first passage, this one has two complex sentences, some predicates, several subjects and some commas. They are quite long.

The underlined words are also of legal domain.

The first is the term “*legal*”, a very important one to be mentioned. It was borrowed from the Latin language, and namely from the word “*legalis*”, that means “legal, pertaining to the law”, or from the term “*lex*” (law), from the same language. It can be also related to “*legere*” (to gather), to the notion of “a collection of rules”. In Romanian it will be simply translated as “legal, care corespunde cu legea”. The Oxford Advanced Learner’s Dictionary explains us the word in question as “something connected with the law, something allowed or required by law”. (Hornby 877)

“*Crimes*” is the next concept to be analyzed. It comes from the Old French word “*crimne*”, and from the Latin term “*crimen*”, that means “charge, indictment, offence”. In the Romanian language it is translated as “*crimă, infracțiune*”, and, I think that in my language it was also borrowed from the Latin one as in English. But the book “English for press”, translates the term as “*delicvență*”. (Eloi le Divenach 169)

The English Oxford Dictionary of Law explains the word in question as “An act or sometimes a failure of act that is dimmed by statute or by common law to be public wrong and is therefore punishable by the state in criminal proceedings. Examples of crimes are: murder, burden, fraud, human traffic etc.”

The third underlined word is “*jury*” that comes from the Old French term “*ajurie*”, that means “help, relief”, and also from the Latin word “*adjutare*”. In Romanian I can translate it as “*jurați, juriu*”. The English Oxford Dictionary of Law explains us the word in question as “a group of jurors selected at random to decide the facts of a case and give a verdict. Most juries are selected to try indictable offences in the Crown Court, but juries are also used in some civil cases (including claims in respect of false imprisonment, malicious prosecution, and defamation).”

The last term is “*juror*”. It was borrowed from the Anglo-French concept “*jurour*”, or from the Latin term “*juratonem*”. The last one means “swearer”, agent noun from “*jurare*” – “to swear”, that is translated into Romanian as “a se jura că, a înjura, a jura”. The term Juror will be reproduced in the Romanian language as “*jurat*”. The English Oxford Dictionary of Law explains the word in question as “a member of a jury. Jurors are chosen from the electoral register, they must be aged between 18

and 70. Each juror must swear or affirm that he will faithfully try to case and give a true verdict according to the evidence.”

The English variant:

“In order to prove this crime as a murder, each of the following elements must be proved:

1. A human being was killed;
2. The killing was unlawful; and
3. The killing was done with malice aforethought.”

The Romanian variant:

“Pentru a demonstra că această infracțiune constituie un omor, fiecare din elementele următoare trebuie să fie dovedite:

1. A fost omorâtă o ființă umană,
2. Omorul a fost ilicit, și
3. Omorul a fost săvârșit cu intenție criminală.”

The style of this passage is bookish. It contains 5 words from the legal sphere. They cannot be understood without being explained, using some words belonging to neutral vocabulary. Here, some simple sentences are used. They represent an enumeration of facts.

The first word that must be analysed in this situation is „murder”, that came from the Old English word *morðor* (pl. *morþras*), that means “secret killing of a person, and namely an unlawful one”, also “a mortal sin, crime, punishment, torment, misery”. The spelling with *-d-* probably reflects influence of Anglo-French term *murdre*, from O. French concept *mordre*, from M. Latin word *murdrum*. In Romanian it will be translated as “infracțiune, crimă”. The English Oxford Dictionary of Law explains the word in question as “Unlawful homicide that does not fall into the categories of manslaughter or infanticide. The *mens rea*(state of mind) for a murder is traditionally known as malice aforethought. Murder is the subject to the special defences of diminished responsibility, suicide pact, and provocation, which serve to reduce the defendant’s conviction from murder to voluntary manslaughter.

The next underlined word is the verb “to kill” that came from Old English, and namely from the term *cwellan*, that means “to kill”. In Romanian it will sound as “a asasina, a omori, a ucide”. The English Oxford Dictionary of Law explains the word in question as “to make somebody die”.

The third word to be analyzed is “unlawful”, which has the root “law” that came from Old English term *lagu* (pl. *laga*, comb. form *lah-*) with the meaning of “law”. It has the prefix *un-*, that means “not”, and the suffix *-ful*. In Romanian the word will be translated as “illicit, ilegal”. The English Oxford Dictionary of Law explains the term in question as “not allowed by law”. The same dictionary shows the meaning of the word combination “unlawful killing” and namely “a murder or other killing which is considered a crime, for example when a person dies because somebody is careless”.

Now we would like to point our attention to the word combination “malice aforethought”. But, first of all I will analyze them one by one. The first will be “malice”, that means “a desire to hurt another” comes from from the Old French word *malice* “ill will, spite” from the Latin term *malitia* “badness, ill will, spite” from *malus* “bad”. In legal use it means “a wrongful intent generally”. In Old French *malicius* means “showing ill will”.

The American Heritage Dictionary defines the word *malice* as: “A desire to harm others or to see others suffer; extreme ill will or spite”. (Zagarenski 77) This might suggest to a juror that killing someone who you hate – even if the killing is involuntary or accidental – is murder. In reality, accidentally killing someone you hate or against whom you have malice might be manslaughter, but it would normally not be murder. In Romanian the term “malice” will be translated as “intenție criminală, răutate, malițiozitate”. The English Oxford Dictionary of Law explains us the term in question as “in criminal law it is a state of mind (*mens rea*), usually taken to be intention or recklessness: it does not require any hostile attitude.

The next word from the combination that was mentioned bellow is “*aforethought*.”

This is an archaic word which logically suggests that the killer must have thought about the act beforehand, suggesting deliberation or premeditation. The term can be divided into two words: “afore”+“thought”. So, they were borrowed into English appantly, and then were joined into one word. The first part “afore”, came from the Old English concept “onforan” that now sounds as “before”. The second part, just like the first, came from Old English. In Romanian the whole term will sound as “intenționat, premeditat”.

The English Oxford Dictionary of Law explains the word combination “*malice aforethought*” as “The *mens rea* (state of mind) required for a person to be guilty of murder. It is unnecessary for there to be any element of hostility or for the intention to kill to be “forethought” (premeditated). The term covers: 1. intention to kill; 2. intention to cause grievous bodily harm; 3. realizing while doing a particular act that death would be a virtually certain result. 4. Realizing that grievous bodily harm will be a virtually certain result from the act.

The English variant:

“The scope of judicial *review* may be limited to certain questions of fairness, or whether the administrative action is *ultra vires*.”

The Romanian variant:

„Scopul urmăririi juridice poate fi limitat la anumite întrebări care vor arăta corectitudinea acțiunii, sau dacă acțiunea administrativă este *ultra vires*, adică lipsită de un efect legal (ilegală)”.

The style of this passage is bookish. It contains some word combinations belonging not only to the law field, but one of them also to another language. This extract represents only one sentence, and it is a complex one. It has two predicates and two subjects.

These word combinations, that are important to be analyzed, are: “*judicial review*” and “*ultra vires*”.

The first one is composed of two words: “*judicial*” that was borrowed from the Latin term “*judicialis*” or belonging to a court of justice, from *judicium* “judgment, decision”, or from *judicem*. In Romanian it will be translated as “judecătoresc, judicial, juridic”, but, more precisely, namely in this context it will sound as “juridic”. Another word is “*review*”. The English Oxford Dictionary of Law explains the word combination in question as “The principal means by which the High Court exercises supervision over public authorities in accordance with the doctrine *ultra vires*.”

The next combination from this law document passage is “*ultra vires*” that was borrowed in English vocabulary from Latin, which means “beyond the powers”. It will be translated into Romanian as “lipsit de un efect legal, adică un lucru ilegal”. The English Oxford Dictionary of Law explains the word combination in question as

“Describing an act by a public authority, company, or other body that goes beyond the limits of the powers conferred on it. *Ultra vires* acts are invalid. This doctrine applies to all powers, whether created by statute or by a private document or agreement.”

Making this research, we could observe that the style of law texts is usually formal, and contains a fair amount of legal jargons, but it does not have an inordinate amount of legalese. At the same time we found out that documents have a certain structure, they have a certain translation connected with the legal field. The fact that we observe this for the first time may be because we didn't pay attention so deeply on law terminology. But everybody sooner or later comes across some moments, may be difficulties, problems that can be easily solved when we know something about law, or at least operate with law documents or even simple juridical texts. We must know how to translate the texts correctly, what the unknown words mean. Sometimes we even need know the term's origin in order to translate it in a correct way.

Bibliographical references

- Eloi, le Divenach. *Engleza în presă*. Bucuresti: Cartier, 2002.
- Ginsburg, R. *A Course in Modern English Lexicology*. Moscow: Visshaia Skola, 1979.
- Harris, Simon. *Procedural Vocabulary in Law Case Reports. English for Specific Purposes*. New York: Printing Press, 1997.
- Hornby, Albert. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. New York: University Press, 2005.
- Martin, Elizabeth. *The English Oxford Dictionary of Law*. New York: NY Publisher, 2006.
- Zagarenski, Pamela. *The American Heritage Dictionary of the English Language*. New York: Oxford University press, 1982.

**TRANSLATION:
QUALITY, EFFICIENCY AND CONSTRAINTS**

**TRADUCEREA:
CALITATE, EFICIENȚĂ ȘI CONSTRÂNGERI**

PROBLEME DE LIMBĂ ȘI COMUNICARE ÎN TRADUCEREA SIMULTANĂ

Gheorghe MOLDOVANU

Academia de Studii Economice a Moldovei

Articolul de față prezintă o tentativă de îmbinare a teoriei și practicii în domeniul traducerii. Inspirat din propria experiență de traducere simultană, îmbogățită de-a lungul timpului, studiul reunește și descrie elementele componente ale mecanismului invizibil al traducerii simultane.

Cuvinte-cheie: *traducere simultană, conținut semantic al mesajului, înțelegere spontană, exegeza și explicitarea mesajului, transmiterea mesajului, oralitate, disocierea sensului și a formei, opacitatea mesajului, memoria interpretului, trecerea de la o limbă la alta, reexprimarea mesajului.*

Le présent travail constitue une tentative d'articulation de la théorie à la pratique en matière de traduction. C'est à partir de notre propre pratique d'interprète de conférence, en la prolongeant et en la dépassant, que nous avons entrepris ici de réunir et de décrire les éléments constitutifs du mécanisme invisible de l'interprétation simultanée.

Mots-clés : *interprétation simultanée, contenu sémantique du message, compréhension spontanée, exégèse et explicitation du message, transmission du message, langage oral, dissociation du sens et de l'expression, hermétisme du message, mémoire de l'interprète, passage d'une langue à l'autre, réexpression du message.*

Introducere

Traducerea simultană exercită un rol nodal în viața internațională. Interpretul, în calitatea sa de mediator la conferințe internaționale este un participant activ la evenimente de importanță capitală în cadrul cărora se adoptă decizii majore privind destinul umanității. Nu întâmplător numeroși tineri se identifică în visele lor cu acest personaj discret și savant care creează contacte prețioase între mai marii lumii. De aceea, sub aspect profesional, ei se orientează spre facultățile de limbi străine și școlile de traducere.

În prezenta comunicare, bazându-mă pe experiența de traducere simultană pe parcursul a două decenii și pe aceea de cadru didactic preocupat de predarea cursului de traducere, voi încerca să descriu mecanismul invizibil al traducerii simultane și să trec în revistă calitățile inerente unui interpret, care trebuie să treacă cu viteza fulgerului nu numai de la o limbă la alta, dar, de asemenea, de la un univers mintal la altul, de la o conferință la alta, altfel zis, de la un domeniu al cunoașterii la altul, de exemplu de la drept la economie, de la medicină la politică de la industrie la comerț etc. Este evident că atare competențe implică un set de probleme de limbă și comunicare, la care mă voi referi în continuare.

Este oportun să menționez din start că publicul larg are o idee foarte vagă, uneori chiar eronată, despre acest fenomen complex, definit ca traducere simultană. Drept dovadă pot servi chiar studenții de la facultățile de limbi străine care doresc să abandoneze cariera de profesor pentru a deveni interpret. Eroare! La facultățile de limbi străine se predau limbile moderne. Or, profesiunea de interpret necesită o

pregătire total diferită: ea implică utilizarea cu măiestrie a **tehnicilor** de traducere simultană.

Cât privește limbile, este de menționat că stăpânirea la perfecție a cel puțin două limbi, capacitatea de a se exprima cu precizie și eleganță în ambele, este unul din pre-rechizitele de bază pentru a putea aborda tehnicile de traducere. În plus, doritorii de a deveni interpreți trebuie să dea dovadă de multă suplețe, rezeziune maximă în reacțiile psihologice, curiozitate și, desigur, să fie foarte echilibrați psihic. Un bun interpret este obligatoriu și un bun orator care reușește să convingă auditoriul. Printre altele, anticipând, voi menționa că metoda utilizată de interpret diferă total de cea folosită de traducător: contrar traducătorului care operează cu vocabulele din text, interpretul nu dispune de timp pentru a desena pietricică cu pietricică mozaicul său. El descifrează cu rezeziune discursul oratorului, construind cu brio, în conformitate cu particularitățile limbii în care traduce, propriul său discurs.

Demersul interpretului în traducerea simultană

În continuare, vom încerca să urmărim pas cu pas, dar de o manieră sumară, demersul întreprins de interpret. De fapt, a interpreta înseamnă a exprima într-o limbă ceea ce a fost spus în altă limbă. Cu alte cuvinte, traducerea simultană începe prin a înțelege ceea ce a fost spus de către vorbitorul din sală. După ce mesajul transmis a fost perceput și înțeles de către interpret, acesta din urmă trece la faza următoare a activității sale: ea constă în reducerea și comasarea informației (*stricto sensu*, comasarea și perceperea informației se întrepătrund în activitatea mintală a interpretului). Apoi, urmează operațiunea prin care mesajul analizat este transpus în altă limbă. În fine, interpretul comunică informația dată auditoriului astfel de parcă el ar fi persoana care vorbește. După cum se vede, activitatea interpretului reprezintă o suită de operațiuni de codare și decodare.

Bineînțeles, această descriere etapizată a fenomenului în cauză este valabilă doar în scopuri didactice, traducerea simultană reprezentând, în fapt, transmiterea mesajului în altă limbă practic în același timp în care mesajul a fost pronunțat în limba de origine, decalajul fiind de ordinul câtorva secunde. Însă, spre deosebire de operatorul codului Morse, interpretul nu codifică semnele lingvistice din limba de origine în semne lingvistice din limba țintă. El analizează și explică, mai degrabă, sensul informației din limba de origine fără a se preocupa îndelung de aceasta și nici de formulările pe care le va alege în procesul de exprimare a mesajului în limba țintă.

Interpretul se va concentra preponderent asupra analizei rapide a informației pronunțate în limba de origine și exprimării spontane a conținutului semantic al mesajului în limba țintă. Or, atunci când conținutul semantic al mesajului va fi identic în ambele limbi și forma de exprimare în limba țintă va îmbrăca stilul mesajului original. Aici, se poate isca o întrebare firească: putem oare să ne imaginăm că un interpret fără o pregătire specială să poată transmite cu exactitate conținutul semantic al mesajelor cu un pronunțat caracter tehnic?

Fără a intra în detalii asupra acestui capitol, voi menționa doar că interpretul nu se va substitui specialistului în domeniu și nici nu se va limita la repetarea literală a ceea ce aude în cască. Ambele alternative sunt imposibile. Atâta doar că interpretul are nevoie de o anumită inițiere în domeniul respectiv fapt care îi va

permite înțelegerea mesajului. Vom vedea, în cele ce urmează, că traducerea simultană înfirmă concepția oarecum naivă despre limbi, conform căreia cuvintele din care sunt alcătuite limbile ar fi niște semne cu conținut semantic identic, a căror traducere ar fi posibilă cu ușurință dintr-o limbă în alta.

Din contra, practica traducerii simultane demonstrează că vocabulele unei limbi evocă, în plenitudinea evantaiului sensurilor derivate, câmpuri semantice infinit mai largi decât sensul primar al acestora. Dacă, prin logica absurdului, am putea să ne imaginăm ca traducerea simultană nu este altceva decât repetarea în limba țintă a cuvintelor din mesajul original, activitatea de interpretare ar fi un simplu joc copilăresc. De fapt, cuvintele sunt ceea ce sunt, și anume purtătoare ale unui sens infinit de variabil în funcție de context, de situația de comunicare, de interlocutori etc. Din această perspectivă, o traducere mot à mot ar însemna doar o relatare a sensurilor primare ale cuvintelor, mesajul rămânând indescifrabil și imperceptibil în limba țintă. În acest sens, traducerea simultană nu constă în traducerea cuvintelor, dar în degajarea unui sens și formularea explicită a acestuia în altă limbă.

Această abordare însă nu diminuează rolul limbii. Desigur, dificultățile lingvistice nu trebuie ignorate, numai că ele se adaugă la cele de analiză și explicitare. Interpretul nu este un lingvist care analizează faptele de limbaj, dar un lingvist care cunoaște cu un grad de spontaneitate și intuiție completă limbile pe care le utilizează în exercitarea activității sale de interpret.

Așadar, procesul de traducere simultană ar putea fi prezentat schematic în felul următor. 1. Audiarea unui semnificant lingvistic purtător de sens (domeniul limbii) și înțelegerea mesajului prin analiză și exegeză (domeniul gândirii); 2. Abandonarea (uitarea) imediată și voluntară a semnificantului pentru a reține doar imaginea mintală a semnificatului (concepte, idei etc.) 3. Producerea unui nou semnificant în limba țintă având un scop dublu: (a) să exprime în integralitate mesajul original și (b) să fie pe înțelesul destinatarului. Să examinăm în continuare procesul mintal grație căruia devine posibilă transmiterea cvaziinstantanee a unui mesaj oral într-o altă limbă.

Înțelegerea mesajului

Mesajul pe care îl recepționează interpretul ține de oralitate, lucru care trebuie luat în considerare. Pentru studiul de față, este oportun să menționez că mesajul oral nu are caracter repetitiv precum textul asupra căruia traducătorul poate reveni. De ce este absolut obligatoriu a înțelege mesajul în loc de a traduce ceea ce se aude în cască? Aceasta fiindcă, spre deosebire de mesajul scris înregistrat pe suport hârtie sau în formă electronică, mesajul oral nu există independent de autorul său decât în ceea ce a înțeles auditorul. Mai mult, el se păstrează în memoria interpretului nu ca formă (cuvinte, gesturi, intonație), dar exclusiv ca sens.

Din acest punct de vedere, concentrarea asupra cuvântului este mai degrabă un obstacol care urmează să fie depășit decât un avantaj, atunci când este vorba de o înlănțuire de zeci, sute și chiar mii de cuvinte. Luat aparte, cuvântul are tendință să evoce toate sensurile sale actuale, uneori chiar sensul etimologic. De aceea, cu cât mai puțin persistent este acest cuvânt în memoria interpretului, cu atât mai ușor interpretul va reține sensul mesajului.

Pentru a ilustra cu mai multă claritate acest lucru, voi aminti dictonul *scripta manent - verba volant*, numai că de această dată voi atribui un sens pozitiv sintagmei *verba volant*, deoarece, deși forma aleasă de către orator se volatilizează și dispare imediat, sensul mesajului nu se pierde, el este reprodus cu fidelitate de către interpret. Bineînțeles, oratorul nu are cum să verifice dacă interpretul a tradus exact acel sau alt cuvânt, în schimb el poate să-și dea seama dacă mesajul său a fost sau nu înțeles de către participanții la reuniune în funcție replicile și de reacțiile acestora.

Este evident că pentru a fi înțeles, mesajul trebuie să fie inteligibil. Or, în primul rând, nu toți participanții vorbesc ca Demostene. În al doilea rând, de cele mai multe ori, interpretul este constrâns, pentru a transmite exact mesajul, să-l explicitizeze în sinea lui, să reconstituie elementele implicite pe care vorbitorul a putut să nu le formuleze pentru a fi înțeles de către destinatarii discursului său în limba de origine. Această coercitare trebuie luată în considerare pentru a fi depășită, întrucât interpretul va trebui să transmită mesajul de o manieră, iarăși, inteligibilă în limba țintă. Astfel, interpretul trebuie să fie inițiat atât în contextul reuniunii, cât și în cultura oratorului în vederea descifrării caracterului opac, ermetic al mesajului.

Pentru ilustrare, voi ilustra cu un exemplu concret. Participam, în Algeria, la o reuniune în domeniul industriei metalurgice. La un moment dat, într-un schimb de mesaje, s-a abordat problema legată de tehnologia de fabricare a diferitor tipuri de oțeluri speciale. Iată acest schimb de mesaje între participanți.

Întrebare: Quelle est la durée de refroidissement de cette nuance.
Răspuns: À l'air.

La prima vedere, replica à l'air nu reflectă răspunsul la întrebarea adresată. În realitate, macrocontextul, luările de cuvânt precedente lăsaus de înțeles că, pentru a fi răcite, diferite tipuri de oțeluri puteau fi scufundate într-o baie cu ulei, apă, saramură etc., în funcție de durata de răcire dorită. Răcirea acestora în aer liber înseamnă că durata de răcire este una normală. Exemplul dat confirmă faptul că, uneori, cele mai simple cuvinte pot părea ermetice dacă sunt „decupate” din context. Așadar, una din sarcinile interpretului este să analizeze și să integreze în contextul logic al mesajului original componentele implicite ale acestuia pentru a fi în măsură să-l transmită fără distorsiuni și de o manieră inteligibilă în limba țintă.

Analiza mesajului

O altă constrângere a traducerii simultane este repeziciunea analizei mesajului pe care este nevoit să o efectueze interpretul, activitate desfășurată practic simultan cu emiterea mesajului de către vorbitor, aceasta cu o viteză de aproximativ 150 de cuvinte pe minut. Puține activități umane necesită o atare concentrare și implică o atare oboseală.

Pentru persoanele neinformate, interpretul aude și vorbește concomitent. De fapt, nu este tocmai așa. În realitate, traducerea simultană se aseamănă cu vorbirea în glas. Astfel, atunci când vorbim, noi nu formulăm, mai întâi, în minte, pentru a exprima, mai apoi, în glas ceea ce dorim să spunem. Din contra, discursul nostru este continuu, fiind alcătuit din 2 componente care, practic, se suprapun: impulsul mintal și expresia orală care rezultă din ea, acestea aflându-se în raport de cauză și efect.

Pentru a schematiza, putem afirma că enunțul este pronunțat în momentul în care este conceput gândul următor. În procesul de traducere simultană, interpretul face, *mutatis mutandis*, același lucru de parcă ar produce un discurs spontan: el aude fraza următoare a vorbitorului în timp ce enunță ideea precedentă. Atenția lui este distribuită în felul următor: să audă și să rețină sensul frazei emise de către vorbitor și în același timp să asculte fraza pe care o pronunță el însuși exprimând ideea din fraza precedentă. Așadar, ca și în vorbirea spontană, impulsul mintal și exprimarea orală se suprapun, atâta doar că interpretul exteriorizează gândul provenit din exterior, acel al oratorului.

În fond, impulsul mintal propriu este substituit cu efortul de analiză și înțelegere a ideii dezvoltate de către vorbitor. Iată de ce interpretul nu dispune de timp să memorizeze cuvintele pronunțate de către orator, lucru, de altfel imposibil, scopul lui fiind de a înțelege gândul vorbitorului care va da naștere actului de vorbire următor în limba țintă. Astfel, interpretul nu este un „papagal”, dar un analist, iar memoria lui nu înregistrează cuvinte, ea este axată pe sensul exprimat de cuvintele în cauză.

Să vedem acum care sunt evidențele față de memoria interpretului. În acest context, este important să disociem capacitatea de memorizare a sensului și capacitatea de memorizare textuală. Facultatea de memorizare a sensului este de importanță majoră pentru activitatea de interpretariat, ea fiind funcție a înțelegerii. Tentative de a exersa memoria textuală este inoportună și inutilă pentru interpret. Mai mult, interpretul este pus în situația să disocieze imediat forma lingvistică și conținutul semantic al mesajului, sarcina lui esențială fiind exprimarea în altă limbă (deci într-o altă formă) a sensului mesajului din limba de origine în toată plenitudinea și cu toate nuanțele sale. La etapa de analiză și înțelegere a mesajului, interpretul nu se preocupă de formă, el nu înmagazinează în memorie o avalanșă de cuvinte, dar se interesează doar de conținutul semantic al mesajului. În ceea ce privește cifrele, numele proprii etc., interpretul nu se străduiește să le memorizeze, dar le notează în scris.

Trecerea de la o limbă la alta

După cum am menționat *supra*, traducerea simultană nu presupune pur și simplu transpunerea cuvintelor dintr-o limbă în alta și că între faza de audiere a mesajului de către interpret și reexprimarea acestuia în limba țintă se inserează operațiunea de analiză a sensului. După efectuarea analizei în cauză, traducerea simultană se reduce la transpunerea unui enunț verbal din limba de origine într-un enunț verbal în limba țintă.

Deși putem constata (dar mai degrabă cu titlu de excepție) existența unor echivalențe între cuvintele diferitor limbi (astfel pot fi traduse fără echivoc cuvintele care exprimă experiența umană elementară, identică în toate civilizațiile, precum soare, mamă, dragoste etc.), regula este prezența masivă a cuvintelor intraductibile. Interpretul trebuie să se ghideze de ideea conform căreia cvazitotalitatea cuvintelor sunt intraductibile, dacă prin traductibilitate se înțelege capacitatea unui cuvânt dintr-o limbă de a înlocui un cuvânt din altă limbă, fără niciun risc de eroare, în toate contextele posibile.

Într-adevăr, pe măsură ce civilizațiile se dezvoltă, ele se deosebesc nu numai prin limbă, dar și prin concepte. De exemplu, în situația în care un

cumpărător îi mulțumește vânzătorului pentru un oarecare serviciu, acesta din urmă îi va răspunde, în engleză, *You are welcome*, în franceză, *A votre service*, iar în română *Cu plăcere* (a se cf. cu variantele calchiate *Vous êtes bienvenu* sau *Sunteți binevenit*). În activitatea sa, interpretul trebuie să țină cont de modul în care limbile reflectă realitatea concretă, lucru posibil doar în rezultatul intervenției intelectuale a acestuia.

Așadar, traducerea simultană nu înseamnă cunoașterea echivalențelor lexicale care s-ar substitui în mod automat în diferite limbi, dar mai degrabă utilizarea adecvată a termenilor care exprimă același lucru, abandonându-se expresia lingvistică inițială. În această ordine de idei, putem afirma că există trei nivele de echivalență între cuvintele din diferite limbi: (a) traducerea etimologică (sensul primar al cuvintelor), (b) traducerea convențională (terminologia consacrată a unui domeniu, subdomeniu) și (c) traducerea contextuală (reexprimarea creativă prin utilizarea echivalentelor lingvistice cu o valoare semantică actualizată într-un context dat).

Exprimarea mesajului în limba țintă

În această etapă, interpretul se află în situație obișnuită de vorbitor care se exprimă spontan. Fiind în posesia unui gând de care este absorbit momentan, el îl exprimă în limba sa maternă, fapt care ține de procesul mintal normal al actului de vorbire (la întrunirile internaționale de cel mai înalt nivel interpretul traduce doar din limba străină pe care o stăpânește la perfecție spre limba maternă). Cu cât gradul de înțelegere a mesajului original este mai avansat, cu atât mai bine interpretul își însușește acest gând. Drept rezultat, cu atât mai mult cele trei faze ale procesului de interpretare (audierea – înțelegerea - exprimarea) produc impresia că există doar două (audierea și exprimarea).

Din aceste considerente, observatorul neinițiat consideră că asistă la o transpunere literă cu literă a mesajului. În realitate, faza de înțelegere comportă cel mai important element al traducerii simultane - acel al dispariției formei verbale a mesajului original și al însușirii gândului vorbitorului de către interpret. Astfel, mesajul revine la starea sa de concept neformulat, analog cu starea sa inițială înainte de a fi fost exprimat de către orator și poate din nou să fie enunțat la viteza normală a actului de vorbire. Uneori, gândul interpretului este mai bine structurat decât cel al oratorului care pune accentul, mai ales, pe ceea ce vrea să spună decât pe forma de exprimare. Interpretul, fiind scutit de acest efort mintal, se concentrează în totalitate asupra formei pentru a transmite o idee preexistentă.

Această disociere, pe de o parte, a gândirii și, pe de altă parte, a formei de exprimare a ei în procesul de traducere simultană, nu infirmă sub nicio formă ideea despre relația existentă între limbă și gândire. Mai mult, metoda demonstrează că limba și gândirea nu formează un tot unitar imuabil, ci că între ele există un feed back permanent de impulsuri mintale care își găsesc manifestare în cuvinte și de cuvinte care se transformă în impulsuri mintale propriu-zise.

ON “LINGUISTIC HOSPITALITY” IN TRANSLATION

Gabriela DIMA

”Dunărea de Jos” University of Galați

Evidence from literature shows a spectacular perspective on the concept of translation, both synchronically and diachronically, translation theorization and practicalities providing a generous frame of intercultural communication worldwide, triggering dialogues between big and small countries as well. The paper presents an interdisciplinary approach to analyzing the dialogical nature of translation from a lexicographic, communicational, philosophical, linguistic and cultural point of view with a parallel corpora application.

Key-words: *translation, linguistic hospitality, dialogical, otherness.*

Literatura de specialitate demonstrează perspectiva extraordinară asupra conceptului de traducere, atât în plan sincronic cât și diacronic, considerațiile teoretice și practice asigurând un cadru generos de schimburi interculturale internaționale. Lucrarea prezintă o analiză interdisciplinară a naturii dialogice a traducerii din punct de vedere lexicografic, comunicațional, filozofic, lingvistic și cultural cu aplicație pe un corpus paralel.

Cuvinte-cheie: *traducere, ospitalitatea limbajului, dialogic, alteritate.*

“All translation involves some aspect of dialogue between self and stranger...Dialogue means just that, *dia-legein*, welcoming the difference”. (Kearney XVII) The dialogical nature of translation can be retrieved by paraphrasing the etymology of the word, meaning ‘transfer from Source to Goal upon the translator’s decision’. By following the trajectory, some interesting interdisciplinary interpretations can be launched in connection with the translation phenomenon:

1. A *lexicographic* approach in English will display multiple etymology for the word *translation* according to Webster’s Third New International Dictionary (2429). It first entered the English vocabulary via Middle English *translacioun*, coming from Middle French or Latin *translation* from *translatus*, as the suppletive past participle of *transfere*, to transfer, to translate, and the endings - *ion*, - *io*, -*ion*. In point of meaning, the dictionary makes three derived distinctions from the more general meaning ‘an act, process or instance of translating’:

- a. a rendering from one language or representational system into another “~ *is an art that involves the re-creation of a work in another language for readers with a different background*” (Malcolm Cowley); also: the product of such a rendering;
- b. the removal, transfer, or conveyance from one place or condition to another;
- c. a change or alteration to a different substance, form or appearance: transformation, transmutation, conversion.

In this paper only the two meanings (1 a, b) are taken into account.

2. A strictly *communicational* approach bearing upon the meaning in 1b focuses upon the generic sense of translation encompassing not only a way of translating oneself to oneself in a range of dichotomies, e.g. inner to outer, private to public, unconscious to conscious, but also of translating oneself to others by a

transfer of understanding between different members of the same linguistic community. (Kearney XIV-XV) The oppositions mentioned above become markers of a certain tension which manifests each time two people engage in a dialogue. This tension is the natural result of various overlapping factors such as: the social role which the protagonists may play, e.g. friend, stranger, employee, customer, student, etc.; the psychological role imposed by any of the relationships of equality, superiority, and inferiority that may be felt; the setting; the topic under discussion; and the language function performed by the speakers. It is mostly through the language function that we can release the tension using an array of techniques: answering, attracting attention, agreeing, disagreeing, refusing, holding the floor, asking permission, giving reasons/opinions, persuading, giving advice, expressing enthusiasm, apologizing, etc. Words are selected and translated according to the message implied by the speaker, as illustrated below.

(1) -Giving opinions:

Informal: *Honestly...; If you ask me...; The point is...; As I see it...; Don't you agree*

that...

Formal: *All things considered, I must say that...; I'd like to say that I think that...*

-Disagreement: *I'm not sure I quite agree...; Yes, that's quite true, but...*

3. A *philosophical* approach which changes the trajectory between the two poles, Source and Goal, into a journey: "The arc of translation epitomizes this journey from self through the other, reminding us of the irreducible finitude and contingency of all language" (*ibidem*: xix). The Source is the self, the Goal is the other, and the Path allows a kind of *linguistic hospitality* seen as "the act of inhabiting the word of the Other paralleled by the act of receiving the word of the Other into one's own home, one's own dwelling". (*ibidem*: xvi) The journey has been planned by the translator as a means of emancipation and change through otherness, after the journey has completed, the engaged self finds itself and returns to itself again this time 'altered' and 'enlarged', 'othered', having passed through the field of foreignness. The dynamic force that ensures the journey is the *translator*, a middleman who does the work for two masters, the author and the reader, the self and the other, under the hyponymic triad Source/Target Culture (S/TC)/ Source/Target Language(S/TL) /Source/ Target Text (S/TT). He, the *hermeneus* or *interpretes* strives hard to reduce the dialogical tension which in the act of translation is more pregnant due to a deeper feeling of the unknown: "This emphasis on the *labour* character of translation refers to the common experience of tension and suffering which the translator undergoes as he/she checks the impulse to reduce the otherness of the other, thereby subsuming alien meaning into one own's scheme of things". (*ibidem*: xv) And here words are of a precious help "since they are the fabrics we use to dress our thoughts". (Stavans 2005)

4. A *linguistic* approach which reiterates the specific acceptance of the term in 1a, that of transfer of meaning from one language to another, respecting the fact that:

Not only are the semantic fields not superimposed on one another but the syntaxes are not equivalent, the turns of phrase do not serve as a vehicle for the same cultural legacies; and what is to be said about the half-silent

connotations, which alter the best- defined denotations of the original vocabulary, and which drift, as it were, between the signs, the sentences, the sequences, whether short or long. (Ricoeur 6)

The problem of equivalence has been a matter of controversy along the centuries. There are at least three main groups of authors who tried to synthesize their theories on the matter.

The first group includes specialists who favor a linguistic approach to translation (Jakobson, Nida and Taber, Catford). In Jakobson's opinion translation proper meant the transposition of a text from one language to another, 'interlingual translation' as he called it, involving two equivalent messages in two different codes with no full equivalence between them (233). Jakobson's view was shared by theorists like Catford and Nida who emphasized transference of meaning across languages and the resultant linguistic equivalence. Catford for instance, analyzed the correspondence of lexicon and grammar. Nida and Taber classified formal correspondence and dynamic equivalence as two major types of equivalence. Formal correspondence is concerned with the message itself and dynamic equivalence with the effect. They acknowledged that there are not always formal equivalents between language pairs.

The second group of theorists view equivalence as being a transfer of the message from the SC to the TC and support a pragmatic or functional-oriented approach to translation. While characterizing translation as an interlingual rather than a socio-cultural activity, however, scholars such as Catford and Nida did not lose sight of the role that cultural elements play in the process of translating. Catford drew a distinction between cultural untranslatability and linguistic untranslatability (101-103). Focusing on the language function and relating linguistic features to the context of both ST and TT, House set out his notions of semantic and pragmatic equivalence and proposed that the function of a text be determined by the situational elements of the ST.

The third group is made up of those translation theorists who choose to stand in the middle, such as Baker for instance, who claims that equivalence is used "for the sake of convenience - because most translators are used to it rather than because it has any theoretical status" (5-6) and examines the notion of equivalence at four different levels in relation to the translation process, i.e. the word level, the grammatical level, the textual level, and the pragmatic level. Taken together, these levels encompass all aspects of the translation process.

Bridging the gap between equivalence and perfect adhesion requires that the translator should resort to an unexpected inventory of translation strategies and techniques (Dima : 2009) which are meant to contribute to adapting and adopting the Other linguistic system. Strategy, procedure, method are generally the most frequent concepts used in designing translation methodological patterns. Translation strategy/procedure is seen either as a conscious plan, the "translator's potentially conscious plans for solving concrete translation problems in the framework of a concrete translation task" (Krings 1986) or task, translation strategies: "involve the basic tasks of choosing the foreign text to be translated and developing a method to translate it". (Venuti, 1998: 240)

5. A *cultural* approach focuses on the idea that the momentous encounter with the Other outside the nation was a crucial reminder of the necessity of translation. The great translations of biblical and classical texts have played

formative roles in the development of both national and cultural identities. Language is a part of culture, plays an important role within and reflects culture. As a mirror of culture, language is strongly influenced and shaped by it. Nida acknowledged that 'translation is the communication of two cultures', a culture-to-culture process, not only a word-to-word process. In his opinion, the translator's understanding of the difference between two cultures is more important than mastering the two languages.

Venuti asserted that *domestication* and *foreignization* are two basic translation strategies which provide both linguistic and cultural guidance. Domestication is an ethnocentric reduction of the foreign text to TL cultural values, bringing the author back home, while foreignization refers to an ethnodeviant pressure on the cultural values to register the linguistic and cultural difference of the foreign text, sending the reader abroad. (20) However, he points out that "all translation is fundamentally domestication and is really initiated in the domestic culture". (Baker 240) Shuttleworth and Cowie insist that, generally speaking, *domestication* designates the type of translation in which a transparent, fluent style is adopted in order to minimize the strangeness of the foreign text for TL readers. *Foreignization* means that the TT produced deliberately breaks the conventions of the TC and TL by retaining something of the foreignness of the original. It can take the reader to the foreign culture and make him feel the linguistic and cultural differences. It encourages a type of translation practice in which traces of the foreign are left as much as possible within the translated text. (59) Domestication and foreignization are concerned with the two cultures, the former meaning replacing the SC with the TC and the latter preserving the differences of the SC and adopting elements from the TC. Domestication and foreignization come into being only when differences in both linguistic presentation and cultural connotations are present.

6. Theory without practice or practice without theory cannot give us a clear image of what actually happens when translators start to translate a ST into a TT. We may ask ourselves what the translator actually does, how he does it and how acceptable the result of his work is. Translation as a product is visible for everyone, but translation as a process is an individual experience that makes each translating act unique in the universal frame. To illustrate the theoretical considerations above we have resorted to a parallel corpora analysis sample of Mircea Eliade's short story *Douăsprezece mii de capete de vită / Twelve Thousand Head of Cattle* and its translation into Romanian by Tappe. In the preface, the author states that the story has been chosen for its literary value which is by no means exhausted with one reading as the full subtlety of the tale may not become apparent until it has been re-read several times. The action is placed against the same imaginary background of Bucharest, the same as the Eliade's other fantastic stories, a mythical city, full of signs and symbols, wherein the characters travel along a spiritual path, coming out of time and space through the manifestation of the sacred in the profane, also a recurring element in Eliade's writings.

In the aligned fragments below we have checked up the extent to which the rendering of some socio-cultural elements in the story have fulfilled equivalence in English sheltered under the umbrella of linguistic hospitality through domestication and foreignization.

SOURCE TEXT	TARGET TEXT
<p>a.</p> <p><i>Cârciumarul</i> se reîntoarce la <i>tejghea</i> și umplu cu grijă <i>păhăruțele de țuică</i>.</p> <p>-Dumnealui spune că a fost alarmă, vorbi el deodată <i>prinzând curaj</i>.</p> <p>-Exercițiu!, strigă Gore cu oarecare greutate căci avea gura plină.</p> <p>-N-a fost, spuseră mai mulți deodată. Exercițiu a fost săptămâna trecută. Azi n-a fost nimic...</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>b.</p> <p>-Cine ține prinsoare cu mine pe-o damigeană de <i>țuică</i>?, spuse ridicându-se hotărât în picioare.</p>	<p>a.</p> <p>The <i>innkeeper</i> returned to the <i>bar</i> and carefully filled the <i>little brandy glasses</i>.</p> <p>"This gentleman says there was an alarm," he suddenly said, <i>taking courage</i>.</p> <p>"An exercise!" cried Gore, with some difficulty as he had his mouth full.</p> <p>"No", said several at once. "The exercise was last week. There's been nothing today."</p> <p>.....</p> <p>...</p> <p>b.</p> <p>"Who'll bet me a demijohn of <i>plum brandy</i>?" he said, rising resolutely to his feet.</p>

When writing *cârciumar*, the author makes reference to the owner of the establishment, not only of just a simple person who serves the clients as a bartender or a waiter. We are aware of this fact if we take into account the epoch where the action takes place. The English equivalent *innkeeper* is properly chosen through foreignization since it names someone who owns or manages an inn being easily recognizable to English speakers. Instead of the word *inn*, which represents a small pub or hotel, built in an old-fashioned style (Longman) the translator could have used *pub*, but it would have been much distanced from the ST word, meaning simply 'a building in Britain where alcohol can be bought and drunk'. (ibidem) *Cârciumă* is better rendered by *inn* taking into consideration Eliade's style and the original text as a whole.

According to Dicționar Român-Englez *tejghea* can be translated as both *bar* and *counter*, with *counter* referring strictly to 'the place where you pay or are served in a shop, bank, restaurant' (Longman). Similarly, this is the second meaning for *bar* 'where alcoholic drinks are served' besides the first, general meaning that of 'a place where alcoholic drinks are served' (ibidem). We consider that by applying domestication, *counter* would be too specialized for the English readers, while *bar* would be a little bit inappropriate for the Romanian ones. Our choice goes for *bar*, through foreignization, the same as the translator's suggestion.

Besides the linguistic translation difficulties resulting from the use of diminutives in the ST, the word *păhăruțele* points out to the intended use of the object, not to its description, fact later revealed by further reading the text and learning that the glasses are for *țuică*, a special type of Romanian spirit. So, the English equivalent for *păhăruțele* should be in our opinion *brandy glasses* by foreignization, not *little glasses* as it was literally translated by Tappe.

As for *țuică*, according to DEXI, the definition is 'a strong alcoholic liquor distilled from fruits, most frequently plums'. The most appropriate term for its translation is therefore *plum brandy* as the translator proposed, this being the name given to 'spirit distilled from wine or other liquors' and in the United States to that

distilled from cider and peaches. In northern Europe, it is also applied to a spirit obtained from grain.

The Romanian expression *a prinde curaj*, has been rendered in English by a word-for-word translation, *take courage*, even if its actual meaning is ‘*need courage to do something*’. (Longman) We consider that a better translation through foreignization would have been *take heart* meaning ‘to feel encouraged’. (Longman)

The present paper has dealt with some of the most important aspects devoted to the theory and practice of translation by providing a model of understanding well-established concepts in the domain, with a view to underline both the specificity and universality of the act of translation performed by the translator as the source and vehicle of achieving intercultural communication, as Ricoeur himself stated:

When the translator acknowledges and assumes the irreducibility of the pair, the peculiar and the foreign, he finds his reward in the recognition of the impossible status of the dialogicality of the act of translating as the reasonable horizon of the desire to translate. In spite of the agonistics that make a drama of the translator's task, he can find his happiness in what I would like to call linguistic hospitality. (10)

Bibliographical references

- Baker, Mona. *In Other Words. A Coursebook on Translation*. London: Routledge, 1992.
- Catford, John. *A Linguistic Theory of Translation: An Essay on Applied Linguistics*. London: Oxford University Press, 1965.
- Dicționar Explicativ Ilustrat al Limbii Române (DEXI)*. Chișinău: Editura Arc, Editura Gunivas, 2007.
- Dictionary of Contemporary English. The Complete Guide to Written and Spoken English*. Longman, 1995.
- Dicționar român – englez*, București : Teora, 2006.
- Dima, Gabriela. „Strategies Used in Translating Syntactic Irregularities in Shakespeare’s “The Twelfth Night””. In *Translation Studies: Retrospective and Prospective Views*, Editors: Elena Croitoru & Floriana Popescu, Year II, Issue 6, Galati : Galati University Press, 2009.
- Eliade, Mircea and Mihai Niculescu. *Fantastic Tales*. Bilingual edition, translated and edited by Eric Tappe London: Forest Books, 1990.
- House, Juliane. *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübingen: TBL Verlag Gunter Narr, 1977.
- Jakobson, Roman. „On Linguistic Aspects of Translation”. In R. A. Brower (ed.). *On Translation*. Cambridge : Harvard University Press, 1959.
- Kearney, Richard. „Introduction: Ricoeur’s philosophy of translation”, Ricoeur, Paul. *On Translation*, London and New York: Routledge, 2006.
- Krings, Hans-Peter. „Translation problems and translation strategies of advanced German learners of French (L2)”, House, J & S. Blum-Kulka (eds.), *Interlingual and intercultural communication*. Tübingen: Gunter Narr.
- Nida, Eugene Albert and Charles Russel Taber. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill, 1969 / 1982.
- . *Language and Culture-Contexts in Translation*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2001.
- Ricoeur, Paul. *On Translation*. London and New York: Routledge, 2006.

Shuttleworth, Mark and Moira Cowie. *Dictionary of Translation Studies*. Manchester, UK: St Jerome Publishing, 1997.

Stavans, Ilan. *On Dictionaries: A Conversation with Ilan Stavans*.

<http://translationjournal.net/journal/32dictionaries.htm>.

Venuti, Lawrence. *The Translator's s Invisibility*. London and New York: Routledge, 1995.

---. „Strategies of translation”. in Baker, Mona (ed.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge, 1998.

Webster's Third New International Dictionary. Könnemann, 1996.

APORTUL STAGIILOR DE TRADUCERE LA FORMAREA TRADUCĂTORILOR ȘI INTERPREȚILOR DE CONFERINȚĂ

Ludmila ZBANȚ

Universitatea de Stat din Moldova

Nos réflexions portent sur l'importance des stages pratiques dans la formation universitaire des futurs professionnels de la traduction. Nous mettons en valeur les compétences dont doivent faire preuve les diplômés en traduction et en interprétation de conférences au moment de leur insertion sur le marché de travail. Ces compétences sont mieux développées dans les conditions des stages professionnels qui permettent aux étudiants de se retrouver dans une ambiance professionnelle réelle et de vérifier leurs capacités d'utilisation des sociolectes dans leur langue maternelle et dans les langues étrangères qu'il possèdent, ainsi que leurs aptitudes de médiateurs dans la communication interculturelle et interlinguale.

Mots-clés : *communication interculturelle, compétences, sociolecte, stages professionnels, traduction.*

Our considerations focus on the importance of practical training in the university education of future professionals in the field of translation. We focus on the skills that graduates must possess in translation and conference interpreting at the time of their insertion in the labour market. These skills are better developed during practical trainings and they allow students to find themselves in a professional atmosphere and to test their actual capacity to use sociolects in their mother tongue and *in the* foreign languages they speak, *as well as their* skills as mediators in interlingual and intercultural communication.

Key-words: *intercultural communication, competence, sociolect, practical training, translation.*

Conform unor studii ce țin de formarea specialiștilor de limbi străine, se constată o preferință clară pentru cea de traducător și interpret de conferințe. În condițiile unei globalizări care acoperă, practic, toate domeniile de activitate umană, traducătorii ocupă poziția strategică de mediatori interlinguali și interculturali și asigură buna funcționare a organismelor și instituțiilor politice, economice, culturale. Aceste considerente contribuie la o mai bună înțelegere a importanței unei formări calitative la nivelul universitar a viitorilor profesioniști ai traducerii.

Demersurile abordate de universitățile din lume în pregătirea specialiștilor traducători se înscriu în strategiile de formare elaborate de fiecare universitate, dar se ține cont și de anumite cerințe generale, inclusiv cea de oferire a unui spațiu suficient de amplu pentru stagiile de traducere, organizate pe parcursul ambelor cicluri ale învățământului universitar.

Opinia unui număr important de formatori ai specialiștilor în domeniul traducerii constă în condiția demarării acestei formări de la ciclul licență, fapt ce contribuie la o includere timpurie în condițiile socioprofesionale și la formarea competențelor necesare pentru profesia de traducător din primii ani de studii la universitate.

Există o serie de competențe înaintate de organisme profesionale naționale și armonizate cu cele internaționale. Chiar dacă, la moment, Republica Moldova nu face parte din familia țărilor integrate în Uniunea Europeană, ea și-a anunțat clar

intenția de a adera la spațiul comunitar în viitorul cât mai apropiat. Această opțiune centrează activitatea academică, mai întâi de toate, pe importanța formării la nivel universitar a competențelor profesionale necesare specialiștilor din domeniul traducerii, raliată așteptărilor pe piața muncii, națională și internațională.

Printre competențele de format în vederea unei activități profesionale de traducere figurează cele lingvistice, interculturale, *competențele privind cercetarea terminologică juridică, competențele tematice, tehnologice, competențele privind modul de furnizare a serviciilor de traducere:*

(http://www.ier.ro/index.php/site/page/competente_stagii_dct).

Dezvoltarea **competențelor lingvistice și interculturale** debutează de la condiția că un traducător și un interpret trebuie să cunoască la perfecție limba maternă și limbile oficiale utilizate în instituțiile Uniunii europene: engleza, franceza și germana, din care se realizează traduceri în limba maternă. În același timp, se consideră că limba maternă este studiată aprofundat în învățământul preuniversitar. Însă, în republica noastră există mai multe circumstanțe, obiective și subiective, care certifică existența unor lacune de ordin lexical, gramatical și stilistic în operarea cu limba maternă la nivel profesional, ceea ce pune în valoare necesitatea achiziționării unui sau mai multor sociolecte specializate pe domenii profesionale sau orientate spre competențele socioculturale ale destinatarilor concreți ai traducerilor. O atare abordare a condițiilor de formare a traducătorilor contribuie la dezvoltarea permanentă a **competențelor tematice** și a celor **privind cercetarea terminologică juridică**, la nivel intra și interlingval. Un lucru, însă, este sigur: perfecționarea permanentă a nivelului de cunoaștere a limbii materne rămâne o condiție obligatorie în formarea traducătorilor.

Cadrul competențelor **lingvistice și interculturale** pune accentul pe ameliorarea cunoștințelor și agreează prezența în portofoliul de limbi al traducătorului a 2-3 limbi din cele vorbite în țările Uniunii Europene, fie cu o utilizare activă, fie una pasivă, ceea ce asigură, în caz de necesitate, realizarea unor traduceri cu un divers grad de complexitate. Pe lângă acestea, trebuie să ținem cont de faptul că, pentru a produce niște traduceri calitative marcate de precizie, de naturalețe și de eficacitate maximă, este recomandată direcția de traducere spre limba maternă (Giles 180). Această condiție este frecvent indicată expres în codurile deontologice ale diferitelor asociații și instituții în care se practică traducerile pe o scară largă.

În condițiile Republicii Moldova trebuie să ținem cont și de specificul multietnic și, respectiv, multilingval al societății noastre, mai ales că, în documentele oficiale, se stipulează condiția asigurării, în instanțele de judecată, a traducerii din limba română în limba maternă a minorităților naționale concrete, fapt ce pune în valoare importanța cunoașterii și folosirii profesionale, în special în procesul traducerii juridice, a limbilor bulgară, găgăuză, rusă, ucraineană.

Se atestă, totuși, anumite situații specifice, în care este acceptată efectuarea traducerilor spre limba străină, ceea ce se explică prin mai multe condiții de ordin economic, social ș.a., de exemplu, atunci când piața cere să se producă traduceri în ambele direcții. Este și cazul țării noastre, care nu-și poate permite luxul formării specialiștilor traducători cu specializări foarte înguste pe direcții și pe domenii concrete de traducere. Astfel, constatăm cu regret, insuficiența calității unor traduceri efectuate spre limbile străine, ceea ce se explică nu atât prin nivelul scăzut de cunoaștere a limbilor străine (cu toate că trebuie să recunoaștem și acest

lucru), ci prin absența de competențe necesare unei comunicări interlinguale adecvate.

Ameliorarea nivelului de comunicare profesională în limbile străine este condiționată și de posibilitatea comunicării cu purtători nativi ai acestei limbi. Deciziile de la Bologna, care direcționează procesul de formare în universități, pun accentul pe mobilitatea academică. Dar, de această mobilitate beneficiază, din păcate, un număr destul de restrâns de persoane. Fără diminua importanța mobilităților deja existente, vom menționa necesitatea identificării unor posibilități suplimentare pentru a organiza o comunicare profesională de calitate într-o limbă străină. În acest context, credem util să ne adresăm Camerei de Comerț și Industrie și filialelor ei, reprezentanților întreprinderilor străine stabilite pe teritoriul țării noastre, cu propunerea de a oferi posibilitatea desfășurării unor stagii profesionale, nu atât pentru traducere (fără a o exclude totuși), cât pentru o perfecționare lingvistică în domeniul comunicării profesionale în limbile străine și, desigur, în limba maternă.

Minimalizarea ponderii factorilor cu impact negativ în formarea traducătorilor poate fi obținută prin organizarea bine gândită a stagiilor profesionale în instituțiile și organisme care oferă clienților un spectru larg de servicii de calitate și astfel pot deveni parteneri de încredere în formarea viitorilor traducători și interpreți de conferințe. Anume în aceste instituții va fi posibilă ajustarea și dezvoltarea **competențelor privind modul de furnizare a serviciilor de traducere**. Este posibilă și valorificarea **competențelor tehnologice** grație programelor informatizate de care dispun birourile de traducere, alte instituții prestatoare de servicii de traducere, în care utilajul modern este pus la dispoziția traducătorilor.

Încadrarea propiu-zisă în activitatea de traducere pe parcursul stagiilor profesionale facilitează o mai bună cunoaștere a condițiilor de comunicare cu beneficiarii serviciilor de traducere. Stagiile contribuie la o **conștientizare reală** a necesității unei pregătiri fundamentale în domeniul de specialitate, căci lipsa capacității de a răspunde cerințelor înaintate de clienți pune sub semnul întrebării profesionalismul traducătorului și, deci, posibilitatea activității în domeniul respectiv.

Or, problema ce se conturează la momentul actual referitor la bazele pentru stagiile de traducere și interpretare se explică prin lipsa unei coordonări și a unei cooperări cu reprezentanții domeniului traducerii de pe piața muncii. Ceea ce se întâmplă în realitate, este că, deseori, studenții își găsesc în mod individual locuri de stagii, în funcție de posibilitățile personale: în organizația concretă activează vreo cunoștință, nu li se pun condiții de lucru prea drastice, localul este amplasat mai aproape de casă etc. Rare sunt cazurile când stagiarii se interesează de poziția instituției respective pe piața muncii, de serviciile de traducere oferite, de posibilitatea unei angajări ulterioare în acest birou, firmă, minister etc.

Universitățile colaborează cu unele ministere, organisme internaționale stabilite la Chișinău, cu unele birouri de traducere. Este vorba, mai curând, despre niște relații personale, care s-au stabilit de mai mulți ani și care contribuie la crearea unor condiții corecte pentru plasarea unor studenți la stagiile profesionale. Nu suntem însă siguri de faptul că studenții vor avea posibilitatea să se antreneze în diferite tipuri de traducere, în utilizarea unor noi tehnologii puse în serviciul traducătorului etc. Suntem conștienți de faptul că nu toate instituțiile au

posibilitatea de a oferi o bază solidă pentru practica de traducere și de comunicare interculturală.

Credem că este necesar de a reorienta vectorul organizării stagiilor profesionale pentru studenții în formare în departamentele de traducere. Ar fi mai practic, considerăm, ca oferta locurilor de stagii să vină de pe piața muncii spre universitate, ofertă mediată de asociațiile profesionale de traducere care cunosc mai bine situația din domeniu în republica noastră.

Din păcate, asociațiile profesioniștilor în traducere nu dispun de o bază solidă care le-ar permite să garanteze niște acțiuni de lungă durată, cu o susținere metodologică și financiar adecvată. Asociația Traducătorilor Profesioniști și Asociația Traducătorilor Autorizați din Republica Moldova organizează anual formări de scurtă durată pentru membrii săi, dar ele sunt destinate unui public eterogen și nu țin cont de anumite probleme concrete care ar contribui la dezvoltarea unor competențe necesare traducătorilor și interpreților, mai ales că, în acest domeniu de activitate profesională sunt acceptate și persoane care nu au o specializare în domeniu.

Propunem să analizăm posibilitățile unei colaborări mai concrete, axate pe o serie de activități de formare punctată pe competențe lingvistice, traductologice, terminologice, tehnologice. Aceste formări ar trebui să fie organizate pe o durată de 3-5 zile, cu invitarea specialiștilor din diferite domenii de specialitate, inclusiv de la Ministerul Justiției și subdiviziunile lui, care să facă niște prezentări ale domeniilor respective, cu analiza specificului domeniului din perspectiva traducerii. Este binevenită mediatizarea propriei experiențe de către birourile de traducere în ceea ce ține de oferirea serviciilor de traducere, a dificultăților existente, etc.

Noi, universitarii, nu suntem la curent cu toate nuanțele și specificul activității birourilor de traducere. De aceea, implicarea mai activă a specialiștilor de pe piața muncii în formarea viitorilor traducători și interpreți de conferințe, ar contribui la o mai bună pregătire a lor pentru încadrarea ulterioară în spațiul profesional.

Cunoaștem experiența unor țări, cum ar fi, de exemplu, Franța, Canada ș.a. în care se practică o conlucrare directă cu lumea academică universitară a organismelor și a instituțiilor care oferă sau recurg la serviciile de traducere. Este știut că, în țara noastră, numărul unor astfel de organizații este foarte redus, dar chiar și așa, este real de creat condițiile adecvate în vederea pregătirii specialiștilor pentru activitate fie în întreprinderea respectivă, fie în biroul de traducere concret, fie în anumite proiecte internaționale. Fiecare partener cunoaște necesitățile sale în cadre profesionale și poate contribui la formarea lor de pe băncile universităților, în primul rând, acceptându-i la stagiile de traducere care sunt prevăzute în planurile de formare la anul doi și trei de studii la nivel de licență și la anii 1 și 2 de studii la nivel de masterat.

Propunerile de locuri de stagii ar trebui să vină de la posibili angajatori. Universitățile ar putea fi informate la sfârșitul anului academic precedent despre posibilitățile de organizare a stagiilor profesionale în birourile de traducere concrete sau în diferite organizații, cu descrierea detaliată a activităților în care va fi implicat stagiarul pe parcursul întregului stagiou. Este clar că ne dorim să-i oferim o diversitate maximă de tipuri de traducere, scrisă și orală, cu tematică concretă. Este important ca stagiarul să obțină în urma acestor aplicații practice niște

deprinderi de comunicare profesională și interumană și să fie mult mai motivat pentru studii calitative.

Din partea lor, agenții economici implicați în activitatea de traducere ar putea pretinde la niște facilități fiscale, remunerări pentru organizarea stagiilor etc., ceea ce ar contribui fără îndoială, la o responsabilizare mai înaltă și la un interes sporit din partea acestor instituții.

Lucrurile pot fi schimbate spre bine doar dacă vom întreprinde acțiuni într-o echipă unică, care ar întruni universitari, profesioniști ai traducerii, reprezentanți ai mediului de afaceri, reprezentanți ai factorilor de decizie din țara noastră. Trebuie să conștientizăm importanța bunei organizări a stagiilor profesionale în vederea formării unor generații de traducători cu abilități multiple, care ar fi capabili să asigure o calitate apreciată a serviciilor de traducere pe plan național și internațional.

Referințe bibliografice

http://www.ier.ro/index.php/site/page/competente_stagii_dct (accesat 26.09.2011)

Giles, Daniel. *La traduction. La comprendre, l'apprendre*. Paris : Presses Universitaires de France, 2005.

AUX CONTRAINTES DE TOUTES SORTES

Constantin FROSIN

Université « Danubius », Galați, Roumanie

A voir la joie et la bonne mine de certaines personnes qui se mettent à la traduction, malgré le mauvais jeu que peuvent représenter certains textes, nous restons perplexes d'abord, puis nous nous faisons un point d'honneur d'attirer l'attention des éventuels amateurs sur les écueils qui attendent les navigateurs en eaux troubles, c'est-à-dire dans un domaine qui présente pour eux bien des inconnues. Traiter la traduction en tant que démarche, à la légère et considérer inconsidérément (sic !) que n'importe qui peut traduire, voire n'importe comment, s'avère dangereux pour tout le monde. La lecture attentive des lignes qui suivent pourra leur éviter déconvenues et inconvénients...

Mots-clés : *traduction, qualité, contrainte, traduire, culture, choix.*

We are utterly perplexed observing the joy and the good face they put on translation, despite of the dangers involved by some texts, but we also make it a point of honour to draw the attention of the possible amateurs to the snags they can hit when sailing close to the wind, id est in a field they ignore to a large extent... Handling and treating lightly the approach of the translation, without due consideration, can turn out dangerous for everybody. A careful examination and an attentive reading of the lines below can spare them trouble and save them a chore...

Key-words: *translation, quality, constraint, translate, culture, choice.*

Pour que Qualité de la Traduction il y ait, l'on doit se faire à l'idée que la Traduction est sujette – qu'on le veuille ou non – à toutes sortes de contraintes, que cette démarche est contraignante, que l'approche du texte cible ou B se fait sous la contrainte, sous le poids de règles venues compliquer l'effort du Traducteur, dans un domaine où la principale règle est l'absence de règles, car ni la poésie, ni la prose ne respectent à la lettre des règles inventées par tel ou tel écrivain ou critique littéraire, et l'expérience du Classicisme l'a prouvé sans conteste. Et pourtant...

Et pourtant, il faut rester fidèle au sens, mais aussi *aux sans* (les absences du texte), comme il faut garder à l'esprit que *qui peut le plus, peut le moins*, ce qui pour le Traducteur signifie : celui qui emboîte le pas à l'écrivain, doit faire exactement le même nombre de pas que l'auteur premier, si l'on brigue le titre d'auteur second, et non pas *secondaire*... Il ne faut priver le texte de son sens profond, comme il ne faut le priver de ce qui fait son spécifique et son charme (comme quoi, le Traducteur doit tomber sous le charme devant le texte à traduire, et non pas s'ériger en critique littéraire à l'insu du lecteur).

Comme il ne faut pas qu'il tombe en adoration devant l'auteur et son texte, ce qui reviendrait à dire qu'il lui reste à *dorer* le blason de l'auteur - ce qui équivaut à dorer la pilule au lecteur, donc lui donner le change en changeant, plus ou moins perceptiblement, le texte original, voire primordial, car il faut savoir discerner et déceler l'intention première de l'auteur, car plus d'un auteur, même les poètes, pensent une chose et disent une autre chose, ce qui pose problème au Traducteur qui ne s'en rend pas compte ou fait semblant de ne pas s'en apercevoir, par commodité, pour faciliter sa tâche, autrement assez ardue, sinon pénible.

Il faut adapter le texte final à la possibilité de réception du destinataire, car ce n'est plus l'écrivain qui est l'émetteur du texte traduit, mais il se voit substitué par le Traducteur. On se doit donc d'accepter le compromis de ne pas respecter la couleur locale, parfois même les particularités historiques ou sociales d'un texte, que le lecteur français actuel ne saurait plus comprendre. *Car cu boi* ne donne plus rien en français actuel, pour la bonne raison que l'objet qui illustre cette séquence lexicale n'existe plus. Il ne correspond plus rien à cette construction lexicale, aussi n'y voit-on aujourd'hui que du feu... Serait-ce que le Traducteur a fait long feu ?

Ne fût-ce qu'au vu de ces quelques considérations lapidaires, on se rend facilement compte que la Traduction est une entreprise risquée, voire – parfois – une entreprise vouée à l'échec, car de grands écrivains comme Corneille, Molière, Hugo ne sont plus étudiés dans les écoles françaises. On aura tout vu ! Pour qui traduira-t-on alors désormais ? Car il est clair comme de l'eau de roche que la disparition de la Culture – on doit devenir une masse d'idiots votants, de béni oui-oui – entraînera à sa suite la disparition des traductions littéraires et, finalement, la disparition de la Littérature elle-même !

La Traduction a fait couler beaucoup d'encre, trop même et engendre encore des centaines, sinon des milliers d'ouvrages dédiés à ce sujet. Tout bien pesé et toute réflexion faite, la Traduction est une affaire de synonymie ! On complique les choses pour se faire remarquer et se mettre ainsi en avant, mais les choses sont autrement simples. A mon avis, qui ai traduit environ deux cents livres de toutes sortes en français, spécialement de la poésie, il suffit d'avoir sur sa table de travail le *Grand Robert de la Langue Française* et plusieurs bons et gros dictionnaires de synonymes.

Il faut aimer - non seulement accepter - le travail de longue haleine, abonder – dans la langue cible - dans le sens et surtout dans les sens de l'auteur et du livre à traduire. Et prendre conscience des risques qu'il encourt –non seulement lui, mais également l'écrivain qu'il traduit, la littérature qu'il représente, ainsi que son propre prestige à lui. Toute inobservation de ces contraintes risque de bousculer la donne, de faire mauvaise figure sur tous les plans, de faire de la Traduction un médiocre cas de figure ; que dire de la figure que fera le Traducteur qui, par impéritie et incompetence, défigure l'Auteur et son Œuvre...

Mais il y a aussi de ces contraintes qui banalisent le travail du Traducteur, comme les contraintes temporelles : il travaillera sous pression et souvent même contre la montre, car les éditeurs sont impatientes de mettre le livre sur le marché et de rentrer dans leurs frais ; des contraintes spatiales (voire !) : il s'agit de l'espace typographique, certes, mais aussi des distances que le traducteur doit parcourir pour voir son éditeur et négocier sa traduction, la distance entre son domicile et une bonne bibliothèque ou librairie, au cas où il aurait besoin de bons dicos ou encyclopédies, etc.

Il y a lieu de faire entrer en ligne de compte une autre distance : entre sa propre culture et la culture de l'auteur, reflétée et retrouvée dans son œuvre, la distance temporelle, l'écart comme on dit, entre le moment où le Traducteur entreprend son travail et le moment où l'œuvre a été écrite, et là, une question fondamentale se pose, qui risque de rendre vain tout résultat de cet effort : quand on traduit Corneille, faut-il traduire le traduire en roumain dans la langue du dix-septième siècle ? Est-ce qu'il faut être et rester fidèle à l'écrivain et à son œuvre jusqu'au bout ? Autrement dit, traduire en roumain actuel, serait trahir le texte et son auteur ?

A lire un pareil texte, on n'en verrait pas le bout de le déposer... Et cela mettrait pour sûr les lecteurs à bout, cela leur donnerait sur le bout et ils auraient, certes, un certain juron sur le bout de la langue... Le dévouement du Traducteur deviendrait un *dé* (qui) *vous ment* et la fidélité deviendrait : *fi des litté(-ratures)*... Et littérature devient alors : *lis tes ratures*... Hélas ! A notre humble avis, il faut traduire dans la langue vivante, actuelle, sans faire marche arrière, car les valeurs de la littérature sont atemporelles, autrement dit, elles sont valables et désirables à n'importe quel moment, donc la langue dans laquelle on traduit, importe peu...

Que dire des contraintes esthétiques et stylistiques, qui sont décisives et peuvent influencer sur le goût et l'appréciation finale du lecteur ? S'il n'est pas lui-même un écrivain, le Traducteur de littérature ne sera jamais à la hauteur de la tâche et sa traduction risque d'être un coup d'épée dans l'eau, voire de faire chou blanc. Une première conclusion : ne vous mettez pas à traduire un texte littéraire, si vous n'êtes pas vous-même écrivain ou poète ! Cela sera une traduction correcte lexicalement et grammaticalement, mais n'aura rien à voir avec la littérature, et compromettra l'image de la littérature à laquelle appartient l'œuvre traduite... Double échec !

Pour revenir aux contraintes esthétiques, disons qu'on aura l'embarras du choix entre son propre goût – donc, sa propre subjectivité, et le goût de l'époque, qui peut différer du sien... On pourra nous rétorquer que, dans ce cas précis, il faudrait qu'on traduise un même livre dans plusieurs registres de langues : à l'intention des intellos en français littéraire et livresque, pour les gens d'une culture moyenne en français standard, pour les moins éduqués en français familier et populaire, pour les habitants de la zone, des quartiers mal famés, en français argotique et vulgaire, trivial... Et dire qu'il faudrait des libraires spécialisés dans la vente de tels livres... !

Mais les contraintes sont encore plus dures lorsqu'on doit traduire un texte poétique ou ambigu : le Traducteur doit interpréter le texte, tout en se gardant de surajouter ou alors de priver le texte de ses sens vrais et profonds, souvent à côtés des sens indiqués, mis en exergue par la forme choisie, la prosodie, etc. On aura alors recours à d'autres traductions – car si comparaison n'est pas raison, elle pousse à la raison, ou à une histoire littéraire qui éclaire un peu le contexte littéraire où le livre respectif est paru, voire à une exégèse du livre ou de l'auteur respectif, car dans le doute, voire dans le flou, Traducteur, abstiens-toi !

Le plus important, c'est de se contraindre soi-même à respecter l'œuvre à traduire, tout comme l'idée de littérature, ce qui suppose que le Traducteur ait beaucoup lu dans la langue où il se fait fort de traduire. Et là, nous pensons qu'il faut ou bien que l'apprenti traducteur consulte un Maître traducteur, ou bien qu'il demande l'avis des Français, dans notre cas, par courrier ou courriel. Il nous est arrivé d'avoir des doutes, et le fait d'avoir des amis écrivains et critiques littéraires, nous a permis de lever ces doutes et de continuer notre travail sans craindre des erreurs possibles ou regrettables, susceptibles de jeter une ombre au tableau...

Le Traducteur doit s'atteler à un permanent exercice d'admiration par rapport à l'œuvre à traduire et d'humilité par rapport à l'Auteur de cette œuvre. Il ne faut pas avoir honte de reconnaître, à un certain moment, qu'on est incapable de traduire telle ou telle phrase... Nous nous souvenons ici d'une Collègue qui nous appelait à minuit même au téléphone, pour nous demander comment traduire une page de *Mort à crédit* de Louis Ferdinand Céline, car, disait-elle en toute sincérité, elle devait traduire cela avec ses étudiants le lendemain, et elle n'y comprenait

dalle... Nous avons traduit ce livre pour les éditions Nemira, donc nous nous y connaissons...

Ou que dire du grand traducteur italien Marco Cugno qui, lorsque nous lui fumes présenté en 1998, à l'Université de Turin, nous demanda de but en blanc : « Avez-vous quelque chose à voir avec ce livre ? » et exhiba les *Poèmes* de Ion Barbu, que nous avons traduits en 1995 pour les éditions Eminescu, à l'occasion du Centenaire du Poète. Sur notre réponse affirmative, il vint vers nous, nous embrassa et nous présenta ses hommages en présence de ses étudiants, en déclarant : « Je n'aurais jamais pu traduire Ion Barbu en italien, sans votre traduction, qui m'a tiré d'embarras, et que je considère comme un chef-d'œuvre de traduction ! »

Et à propos des *Poèmes* de Ion Barbu, bien que ce ne soit pas ici un Atelier de traduction, j'attire votre attention sur la difficulté - énorme et dangereuse - de se mettre à traduire un tel livre, où la forme - impeccable, règne sur le contenu, lequel s'efface - apparemment - derrière les superbes trouvailles poétiques en fait de prosodie, de rythme et de rime... Nous ignorions au début par quel bout le prendre, ce livre, car le sens y manquait en faveur d'un déferlement d'images superbes, défiant toute réalité palpable et visible, laquelle justement se situait au-delà du visible et du palpable...

Eh bien, la première contrainte - si contrainte il y a - consistait à reconstruire le texte et à lui conférer un sens (ou plusieurs), détruire l'absence de sens pour permettre au sens de se présenter, de devenir visible, car occulté par la maîtrise stylistique, mathématiquement rigoureuse, du poète mathématicien. Ce texte haut en couleurs illustrait on ne pouvait mieux, le dicton : *Ut pictura poesis*. En effet, il fallait partir des images splendides pour voir ce qui se cachait derrière, quel état d'âme les avait inspirés et quel état d'esprit les avait conçues, quelle philosophie se retrouvait là, opérant par des symboles difficiles à décrypter.

Et là, les choses se compliquent énormément, car les symboles sont très importants dans la représentation du monde, pour la philosophie occulte, car Ion Barbu était un Grand Maçon, ce qui faisait qu'il maîtrisait à merveille les symboles et leurs significations, il opérait avec comme en jouant, mais pour le plaisir des sens et des yeux du lecteur. Par contre, pour le Traducteur, tout change du tac au tac, car sa culture doit être riche de lectures dans ce domaine aussi, car il faut de tout pour faire une bonne traduction, n'est-ce pas ? Il faut se garder de mesurer les autres à son aune, et voir d'abord à qui on a affaire, avant d'accepter (*d'essayer*) de traduire un tel poète...

Un autre exemple, plus malheureux cette fois-ci : nous avons traduit en 1992, *Mort à crédit* de Céline, pour les éditions Nemira de Bucarest. Dan Petrescu, le célèbre dissident, à qui nous avons remis la traduction au bout de trois semaines, nous a dit que c'était un record absolu, digne du *Guinness Book*, car le livre faisait 638 pages d'une difficulté considérable. Eh bien, c'est la traduction amputée de Martha Ivanescu qui est parue, et non pas la nôtre... !

Une autre contrainte est spécifique des traductions de poésie. L'on s'est toujours demandé s'il faut garder la rime ou pas, en préférant le vers blanc, ce qui est beaucoup plus commode, voire confortable, n'est-ce pas ? Il suffit de parler de l'intraduisibilité d'Eminescu, par exemple, pour le laisser en proie à l'oubli, ou pour le traduire vaille que vaille, en en tirant une pâle et médiocre version, qui n'a rien à voir avec l'original. Voir le cas de la malheureuse traduction d'Elisabeta Isanos, publiée par les éditions Litera en 1991 (si je ne me trompe) en 10 000

exemplaires de luxe. Cette traduction immola injustement le grand Poète national roumain...

Eh bien, chers Collègues Traducteurs, tout est possible, même de garder la rime, de marcher sur les brisées du poète, d'épouser sa conception de la poésie et de refaire en français, par exemple, sa poésie unique ! On l'a réussi en anglais (voir la version du jeune Cornel Popescu), en chinois (et dans tant d'autres langues !), pourquoi ne le réussirait-on pas en français ? D'après les critiques avisées de Jacques Charpentier (directeur de la Maison de Poésie de Paris) et Roland le Cordier (ex-Président d'Honneur de la SPF – Société des Poètes de France (dont nous sommes membre), notre traduction de *Luceafarul* a été considérée comme de la vraie poésie de haute volée !

Cela a déterminé les éditions Larousse à changer la définition de Mihai Eminescu, qu'elles considéraient jusqu'en 1997 y compris, comme un auteur de contes et de nouvelles populaires, mais jamais comme un poète ! Pourquoi ? Parce que les traductions de *Luceafarul*, comme d'autres poèmes d'Eminescu, ne sont jamais passées en français, car trop peu convaincantes, même médiocres. Grâce à notre *Luceafarul* et aux chroniques littéraires signées par George Calinescu jusqu'à Petru Cretia et Eugen Simion, *Larousse* n'a pas eu le choix et a changé l'entrée d'Eminescu : « Mihai Eminescu, le grand Poète national des Roumains »...

Un bon traducteur peut donc contribuer décisivement à l'image et au prestige de tel écrivain, voire de toute une littérature, conférant du prestige au peuple et au pays où il s'est affirmé. Comme on voit, le rôle du traducteur est des plus importants, car il peut améliorer ou ravalier le prestige d'un auteur, d'une œuvre, voire de toute une littérature ! Aussi se doit-il de faire attention à ces contraintes, qui peuvent se venger lorsque le Traducteur les ignore, voire, faire périr le texte.

Si la traduction est bien une forme d'écriture, traduire c'est connaître et faire connaître. Ce qui fait dire à Roman Jakobson : « Seule est possible la transposition créatrice » (*Aspects linguistiques de la traduction, Essais de linguistique générale* 86). Voire, la traduction est un texte parlant, une voix, la voix de l'auteur-traducteur et de l'auteur original. On peut en conclure à ce que la traduction reformule le monde, le transpose et le module, le représente !

Giovanni Dotoli (professeur à l'Università di Bari) nous dit que la seconde partie du XXe siècle a le grand mérite de créer la pensée de la traduction. On ne parle plus stylistique, mais traduction tout court. Théorie du langage et théorie de la traduction ne se sépareront plus. Traduire n'est plus le point faible des notions du langage.

Henri Meschonnic affirme péremptoirement : « C'est le discours et l'écriture qu'il faut traduire ! La banalité même ». (12) Dans cette perspective, selon Giovanni Dotoli, la traduction utilise la linguistique sans en faire partie. Elle est plutôt du côté de la littérature, c'est-à-dire de la création.

D'après Mathieu Guidère, « la traduction est universelle et spécifique, elle est transfert culturel. Elle concilie le particulier et l'universel » (voir *Publicité et traduction*, 2000).

Selon Michel Paillard, la traduction est un facteur de cohésion discursive et textuelle. Elle unit et ne sépare pas. Elle est indivisible.

Dans *l'Epreuve de l'étranger*, Antoine Berman considère que l'acte du traduire est éthique : l'essence de la traduction est d'être ouverture, dialogue, métissage, décentrement. La traduction est donc une manifestation ethnocentrique :

elle doit rester dans son domaine d'herméneutique et de dialogue avec l'étranger, en gardant le propre.

Selon Meschonnic, la traduction poétise et réécrit, est poésie et réécriture-écriture. Il voit l'acte de traduire comme le fondement de la littérature, car autonome et pluriel, incapable de se séparer du contexte littéraire. La traduction est selon lui, un laboratoire expérimental du langage, où le rythme suit son cours, le long de l'histoire. En un mot comme en cent, traduire, c'est écrire, conclut-il.

Le fait est que, parfois, Meschonnic complique, voire con-plique trop les choses, ce qui fait passer à l'éventuel traducteur l'envie de traduire... Et ce dont il n'avait pas pris conscience, lui, c'est que plus il y a de règles, moins on les respecte, moins nombreux sont ceux qui les observent, tout comme les contraintes. Selon nous, qui trop contraint, mal embrasse...

A qui donnons-nous alors la préférence ? Eh bien, à Yves Bonnefoy : « Toutes les composantes se coordonnent et le traducteur poète ne quitte jamais la capacité d'universel du texte, qu'il découvre dans le vers et qu'il reconstitue. Ce vers est fondateur du langage, il ouvre au travail de la forme dans la parole ». (107)

Selon Yves Bonnefoy, le français tend à interpréter, à signifier ; le mot français est fermeture. Il donne la profondeur de la mémoire à la langue française, par le sentiment de l'objet profond. Il nous précise son art de l'écoute, d'aller au-delà du mot du texte, de suivre le regard de l'auteur. Certes, la traduction est un dialogue avec les autres poètes... L'atelier du traducteur poète a une seule chambre : celle de l'infini de la poésie.

D'après lui, pour le traducteur poète et pour le poète, la forme est un « réseau de correspondances », qui donne aux mots l'intensité et l'éclat, supra conceptuel. « Raviver les couleurs » ! Voilà une merveilleuse définition de la tâche du traducteur poète. Il retend les cordes de l'instrument pour écouter la musique du texte, avec ses suggestions, ses évocations, sa vérité qui est le temps, lequel consume mais illumine » (*Le Canzoniere en sa traduction*). Autrement dit, la traduction est une lecture écrivante !

Il pense que la traduction est un dire poétique, un voyage au cœur du sens (ce à quoi nous sommes tout à fait d'accord !), vers la densité de la présence, de la vie elle-même et de la nécessité de la restituer. Résultat : le texte traduit a la même valeur que celui de l'auteur. Mais il ne s'agit pas d'annexion. Il s'agit, nous dit Giovanni Dotoli, « de connaissance participative et de conscience de la poétisation de la réécriture ». Mais, nous avertit Yves Bonnefoy: la traduction de la poésie est poésie, ou n'est pas.

Pour Paul Ricoeur, traduire, c'est « hospitalité langagière donc, où le plaisir d'habiter la langue de l'autre est compensé par le plaisir de recevoir chez soi, dans sa propre demeure d'accueil, la parole de l'étranger ». (20) La traduction est un voyage au cœur de l'Autre et du nôtre.

Autant de têtes, autant d'avis, dit le proverbe. Pour Antonio Lavieri, « Traduire signifie être au centre du monde, percevoir le sens du langage, être en discours, voir les symboles du texte, ainsi que l'avait déjà compris Paul Valéry » (*Esthétique et poétique du traduire*). Selon lui, la traduction sera un miroir qui fuit, exactement comme il arrive dans la poésie, et dans le poème, souligne à maintes reprises Henri Meschonnic.

On a réalisé à temps l'amplitude interdisciplinaire de l'acte du traduire : « La traduction est par excellence interdisciplinaire, précisément parce qu'elle se situe entre des disciplines diverses, souvent éloignées l'une de l'autre ». (Berman 291)

Nous allons mettre le point final à ce discours, capable de s'avérer interminable, en citant Giovanni Dotoli qui considérait la traduction le huitième art, dans le schéma des sept arts théorisé par Ricciotto Canudo au début du XXe siècle : d'un côté les arts immobiles (peinture, sculpture et architecture) et de l'autre les arts mobiles (musique, poésie et danse), réunis par le septième art, le cinéma, d'après le principe de la fusion des arts, c'est-à-dire de la condition humaine.

Pour que notre démarche *inventoriante* soit un tant soit peu complète, citons également Paul Ricoeur : « La traduction est défi et bonheur, avec ses paradigmes, ses passages et ses mystères ». (67) Ou encore, John E. Jackson qui affirmait que c'est dans le rapport à l'autre, à l'étranger qu'on définit au mieux le rapport au propre ou à soi.

Et notre propre conclusion : Trop parler (de la traduction), nuit... Bien faire (=traduire) et laisser dire (par les autres toutes sortes de... con-sidérations* sur la traduction). Trop parler de la traduction, en théorisant absurdement une démarche purement pratique, me paraît malhonnête à l'égard des traducteurs, qui sont laissés de côté pour l'amour de sophismes (plus ou moins...) concernant la traduction, l'œuvre (?) de théoriciens qui disent ce qui leur passe par la tête, sans mettre la main et traduire d'abord une centaine d'œuvres au moins, et seulement ensuite tirer des conclusions et des plans sur la comète de la Traduction... A qui veut l'entendre !

* Même les conneries peuvent sidérer, voire séduire, parfois... hélas !

Références bibliographiques

- Benjamin, Walter. « La tâche du traducteur », *Œuvres*, traduction de l'allemand par Maurice de Gandillac, Rainer Rochlitz et Pierre Rusch, Paris : Gallimard, 2000, 3 vol.
- Berman, Antoine. *La traduction et la lettre ou L'auberge du lointain*. Paris : Editions du Seuil, 1999.
- . *L'âge de la traduction. La tâche du traducteur*. Paris : Presses Universitaires de Vincennes, 2008.
- Bonnefoy, Yves. « Sur la traduction poétique », *Steiner « Cahiers de l'Herne »*, numéro dirigé par Pierre-Emmanuel Dauzat, Paris : 2003.
- Eco, Umberto. *Dire presque la même chose. Expériences de traduction*, traduit de l'italien par Myriem Bouzaher. Paris : Bernard Grasset, 2006.
- Frosin, Constantin. *La traduction entre mythe et réalité*. Paris : Le Brontosaurus éditeur, 2003.
- Meschonnic, Henri. *Poétique du traduire*. Paris : Verdier, 1999.
- Mounin, Georges. *Les Belles infidèles. Essai sur la traduction*. Paris : Presses universitaires de Lille, 1994.
- Ricoeur, Paul. *Sur la traduction*. Paris : Bayard, 2004.
- Steiner, George. *Après Babel. Une poétique du dire de la traduction*, trad. de l'anglais par Lucienne Lottinger et Pierre Emmanuel Dauzat. Paris : Albin Michel, 1998.
- Verhesen, Fernand. *À la lisière des mots. Sur la traduction poétique*. Bruxelles : Edition de la Lettre Volée, 2003.

CULTURE(S), LANGUES-CULTURES, CULTURÈMES, ÉQUIVALENCES

Victor UNTILĂ

Université Libre Internationale de Moldova

The cultural diversity of the world highlights a distinctive opposition of the ways of thinking, feeling, acting and of building their verbal expression. Being placed at the confluence of linguistic and psychological, representing mental structures and elements of the language, *culturemes* constitute a manifestation by excellency, characteristic to a worldview of reality carving and of the cultural subjectivity.

Avoiding the neglect of the existing theories/researches in the modern translatology, exceeding the “universals quarrel” of translation on the equivalences in the case of *culturemes* in general, and of popular expressions in particular, we advocate a dynamic and functional bipolar interconnectionism language-culture. This research reveals the three-dimensionality (Reality-Symbol-Imaginary) plenary expressed through the dimensions of linguistic variation: of civilization, diachronic, semantic, diatopic, diastatic, diaphasic (stylistic), functional which influences the strategies of translatology, ensuring a genuine integrity and/or gearing of the languages and cultures, emphasizing and conjugating the general, particular, singular and thereby profiling true linguistic-cultural equivalences.

Key-words: *cultural diversity, language-culture, culturemes, dynamic and functional bipolar interconnectionism, linguistic variation, linguistic-cultural equivalence.*

Diversitatea culturală instituie o opoziție distinctivă între modurile de a gândi, de a acționa și de a construi expresia verbală. Situându-se la răscrucea lingvisticului cu psihologicul, prezentându-se ca structuri mentale și elemente lingvistice, *culturemele* constituie o manifestare prin excelență a viziunii asupra lumii, a decupajului realității și a subiectivității culturale.

Fără a neglija teoriile existente în traductologia modernă, depășind „cearta universalităților” traductologice asupra echivalențelor, în cazul *culturemelor toto genere*, și în cazul expresiilor populare, în particular, pledăm pentru un interacționism dinamic și funcțional limbă-cultură. Acest demers pune în valoare tridimensionalitatea limbajului : *Realitate-Simbol-Imaginar*, exprimat plenar prin dimensiunile variației lingvistice : civilizațională, diacronică, semantică, diatopică, diastatică, diafazăică (stilistică), funcțională și influențează strategiile traductologice asigurând o veritabilă interitate și/sau angrenare reală a limbilor-culturi, discriminând și conjugând particularul, generalul și singularul cu o profilare a unor veritabile echivalențe lingvistico-culturale.

Cuvinte-cheie: *diversitate culturală, limbă-cultură, culturem, interconexiionism dinamic și funcțional bipolar, variație lingvistică, echivalență lingvistico-culturală.*

*Un peuple est un miroir dans lequel chaque voyageur
contemple sa propre image. /André Maurois /*

Défis de la culture

Le concept de *culture* est un des plus difficiles à définir. Plus de mille définitions au moins sont cumulables dans les différents travaux en sciences humaines et dans les multiples dictionnaires. Le terme *culture* désigne tout à la

fois des produits artistiques ou culinaires, des manières d'être, des façons de réagir face à l'imprévu, des modalités pour forger du lien social, des rituels face aux différents moments de l'existence, etc. La culture est donc un rapport au monde, à soi et à l'autre, qui se traduit sous de multiples formes.

Dans le monde cosmopolite du XXIe siècle, nous sommes plus que jamais confrontés aux différences culturelles et nous sommes théoriquement beaucoup mieux préparés à accepter la diversité que ne l'était le siècle passé. La cohabitation culturelle est une question fondamentale, car le XXIe siècle ouvre une ère nouvelle où les problèmes de la mondialisation culturelle sont devenus des enjeux incontournables. Les affrontements entre cultures explosent aujourd'hui dans des conflits très violents et *le choc des civilisations* menace la survie même de l'humanité. Toute la question, le grand défi, est de savoir comment nous parviendrons à pacifier le rapport entre des cultures différentes. En même temps les cultures continuent à s'identifier au niveau de leurs structures culturelles spécifiques en profilant une vision du monde propre. Il n'existe pas un fonds culturel commun, lié aux mêmes valeurs, au même modèle de rationalité, même si on essaie de le délimiter on retombe vite dans les différences, pour ne pas dire dans les antagonismes. Mais si dans les sciences naturelles *l'antagonisme régulateur (réel)* constitue la référence fondamentale, l'approche compréhensive-explicative des cultures devrait mettre en fonction un *antagonisme adaptatif*, qui conjoint les contraires. L'étude étendue et approfondie des cultures pourrait nous conduire à la possibilité d'entrevoir et de construire le système antagoniste des régulations manquées, « faire jouer ensemble les trois perspectives de l'antagonisme ternaire : multiculturel, interculturel, transculturel » (Demorgon 399), et d'intégrer l'interculturel dans la perspective co-actionnelle et co-culturelle (voir Ch. Puren). Il n'existe pas d'identité du *moi* sans l'identité de *nous*. L'approfondissement de la connaissance de l'Autre ne peut aboutir à rien de bon par l'abandon de la pensée de l'universel. Le postmodernisme avec ses dérives déconstructivistes et le règne impérialiste du néo-libéralisme individualiste et relativiste, la mondialisation politique, économique et culturelle impose le retour de l'anthropologie culturelle et sociale pour répondre aux défis du XXIe siècle.

Langues-cultures

À part un fonds commun, universel, qui fait la synthèse de l'expérience de vie et de la sagesse des sociétés humaines, les langues véhiculent des stéréotypes linguistiques et culturels spécifiques qui particularisent ces communautés. L'échange dialogique (interculturel) entre les cultures se propose d'éclairer et d'intégrer l'*opacité* et l'*étrangeté* de l'Autre, de contribuer de cette manière à un développement durable, mission à laquelle la nouvelle science des *langues-cultures* a sa grosse pierre à apporter parce qu'« une langue-culture, dans son écart, fournit d'autres prises - un autre aperçu - sur l'impensé et sa fécondité se mesure à la puissance de cette prise et de cet aperçu ». (Julien 238) Le traitement conjoint des langues et des cultures représente un progrès de première importance qui doit se confirmer et s'amplifier. Cela suppose qu'il ne s'agisse pas d'une simple juxtaposition mais d'une « véritable intérité entre elles - engendrement réel des langues et cultures, en distinguant et en conjuguant ce qui leur est particulier, général et singulier ». (Demorgon 396)

La complexité traductologique

L'aperçu global des différentes approches, théories de la traduction révèle un constat quasi unanime : la traduction est sujette à une complexité épistémologique du fait qu'elle comporte des facteurs linguistiques et extralinguistiques. Les différentes approches/théories montrent qu'aucune, prise isolément, ne peut rendre compte de cette complexité. Au contraire, une meilleure appréhension de la traduction nécessite une combinaison des approches linguistiques, sociolinguistiques, fonctionnelles, communicatives et culturelles. Une démarche pluridisciplinaire et/ou interdisciplinaire serait salubre dans la mesure où il n'existe pas de limite claire entre toutes ces différentes approches dont la catégorisation relève parfois de l'arbitraire. Pourtant, la traductologie apparaît comme une discipline pragmatique de la communication interlinguistique et interculturelle. Le rôle de la traduction, l'un des rouages essentiels des échanges (inter)culturels, du trafic interculturel et de la négociation des différences devient primordial dans ces conditions, même si la linguistique contemporaine perçoit encore la traduction comme une opération, relative dans son succès, variable dans les niveaux de la communication qu'elle atteint. La traductologie a réussi à dépasser l'autarchie de la recherche linguistique et s'ouvrir vers d'autres disciplines, surtout sur le culturel. Bassnett et Lefevere ont été sans doute parmi les premiers à encourager le tournant culturel en traductologie en décrétant que la traduction est un produit culturel conditionné par de nombreux facteurs sociaux et politiques. Dans ces conditions la traduction surgit non seulement comme voie et accès à un niveau du savoir, mais comme actant social et (géo)politique qui agit sur les cultures et les sociétés, qui véhicule et rend dominantes certaines représentations, modèles mentaux exprimés par les moyens linguistiques propres. Entrouvrir au maximum la fenêtre sur la culture originale s'il n'est pas possible de combler intégralement la distance entre deux mondes serait le grand défi et enjeu de la traductologie. Dans ce sens la traduction ne reflète pas une division, elle affiche une diversité dans l'unité.

Dans ce cadre d'idées le questionnement épistémologique et traductologique suivant devient d'une pertinence saillante: Peut-on comparer les cultures ? Peut-on, donc les interpréter et les traduire ? Sommes-nous dans une situation d'intraduisibilité, si oui, comment s'en sortir ? Comment le faire ? Faut-il essentialiser les différences, les spécificités socioculturelles et promouvoir, comme suite, la clôture et le repli identitaire (relativisme culturel) ou se laisser entraîné dans la perspective universaliste d'un uni/ pluri/ multi/culturalisme cosmopolite et globalisant ? Traduire l'esprit populaire d'une nation dans une langue d'une nation d'autre esprit ce n'est pas vraiment facile.

Du point de vue méthodologique la mission traductologique est autant difficile qu'importante : comment une réalité socioculturelle (extralinguistique) spécifique, exprimée par les signes d'un système sémiotique verbal peut être transférée dans un autre système, en mettant en valeur la tridimensionnalité du langage (Réalité, Symbole, Imaginaire, voir S. Auroux). Le (bon) traducteur doit, dans ces circonstances, s'interdire de naturaliser la culture de l'original, comme il s'interdit de laisser en ombre ce qu'il convient de faire comprendre. Il doit maîtriser l'altérité, dévoiler le non-dit de l'Autre (l'implicite) et l'étrangeté/l'étrangéité pour contenter les oreilles, négocier les différences et garder un peu de „poussière d'or”

de celles dernières. Pour ce faire les seules compétences linguistiques du traducteur ne suffisent pas. Il doit posséder des connaissances vastes, avoir des compétences interprétatives et savoir manipuler les types d'interprétation. Bref, travailler sur la traduction des cultures – comme l'affirme T. Cristea :

c'est non seulement se demander ce que l'on traduit, pourquoi l'on traduit, comment on traduit, c'est aussi s'interroger sur les récits contemporains de l'intraduisible et, par là, mettre en question la thématique de l'incompatible, celle de l'original/originel et de la traduction/trahison. Bref, traduire, c'est penser la culture comme rapport entre les cultures.
(45)

Définition(s) des culturèmes

Le questionnement traductologique pourrait être complété dans le cas des *culturèmes*, qui constituent l'essence de la spécificité culturelle des nations : Quelles stratégies choisir pour franchir le fossé culturel, pour diminuer l'écart culturel? Comment traduire les *culturèmes* dans une édification commune du savoir humain au lieu de se fixer sur la quête narcissique exclusive? Comment trouver des items cibles équivalents à la spécificité de la culture source? Quels sont les rapports qu'entretiennent entre elles la culture source et la culture cible dans la traduction? L'étude contrastive/culturaliste des expressions populaires serait-elle un indicateur sur la façon dont s'organisent les univers civilisationnels? Comment faire coïncider „les miroirs” des peuples, au moins du point de vue du transfert traductologique? Quelles compétences interprétatives doit s'assumer le traducteur? Quelle stratégie prendre pendant l'acte traductif : *conservatrice* (moins altruiste face à l'étrangeté/étrangéité); *réformiste* (moins préservatrice des traditions linguistiques) ou de *l'imaginaire linguistique* (voies pragmatiques pour l'acte traductif).

Le terme *culturème*, créé selon le modèle *phonème, morphème, lexème*, etc., est une notion d'emballage qui va au-delà des idées d'un domaine, touchant toutes les créations socioculturelles. Les culturèmes, très peu théorisés par les recherches linguistiques et/ou sociologiques avaient été signalés sous la même et/ou différente appellation par : A. Martinet - *termes culturellement marqués*; Vinay et Darbelnet (1958) – *allusions prestigieuses*; Moles, (1967) – *culturèmes (atomes de culture)*; Newmark (1977) – *foreign cultural words*; Els Oksaar, (1988) – *Verhaltenweisen im Kommunikationsakt*; H.Vermeer et H.Witte (1990) – *culturèmes*; R. Galisson (1991) – *mots à charge culturelle partagée*; Amparo Hurtado-Albir (1993) – *allusions culturelles*; O. Benko et I. Evseev, (1985) - *culturèmes* dans une perspective sociologique; Herrero, (2000) – *marcadores culturales especificos*; Aixelá, (1996) – *culture specific items*; Nord, (1997) – *culture-specific phenomena, culture markers*; etc. Somme toute, « défini comme unité de taille variable, porteuse d'information culturelle, le culturème est aussi un concept théorique désignant une réalité culturelle propre à une culture qui ne se retrouve pas nécessairement dans une autre ». (Badea 69)

Quelque soit leur forme, les culturèmes renferment un potentiel culturel propre à une langue, ayant une motivation historique et socioculturelle qui ne se retrouve nullement dans la langue cible ou se retrouvent partiellement, mais avec une valeur

culturelle différente. Définis par le caractère mono culturel, la relativité du statut et l'autonomie par rapport à la traduction, la non traduction (in)volontaire des culturèmes mène à un échange culturel et informationnel dissymétrique. L'effort des chercheurs sur les rapports et apports des cultures (Cordonnier) de trouver des relations réciproques bénéfiques proposant des méthodes, procédés/procédures souvent voisines ou se chevauchant vont de la naturalisation/domestication extrême (paraphrase, substitution, explication) à la plus grande exotisation (emprunt direct, transfert). Ainsi, Izir (1987) proposait 7 procédures ; Newmark (1988) – 8 méthodes et 15 procédures ; Hervey, Higgins (1992) – 4 ; Franco (1995) – 11 ; Maillac (1996) – 12 ; Mayoral (2000) – 7 ; Davie (2003) – 7 ; Chesterman – 30 stratégies ; Molino, Hurtado – 18 techniques de traduction etc. (voir Gambier)

Le quiproquo de l'équivalence

La visée stratégique et idéale de toute traduction est bien sûr l'*équivalence linguistique* totale (ex : *tel père, tel fils/aşa tată, aşa fiu*). Étant un *procédé de traduction qui rend compte de la même situation que l'original, en ayant recours à une rédaction entièrement différente* (Vinay, Darbelnet) l'équivalence est une réorganisation complète dans la langue cible des éléments du texte/message original qui n'affecte pas la référence à la situation communicative du texte source. Une locution populaire française sera rendue par la locution correspondante toute faite en roumain et vice vers ça. La plupart des équivalences sont en fait figées, appartenant à un répertoire phraséologique d'idiotismes, de clichés, de proverbes, d'expressions idiomatiques et métaphoriques qui, en grande partie, se retrouvent dans les sources lexicographiques respectives. Par exemple : *aux calendes grecques/la calendele greceşti*. Sinon, l'équivalence idiomatique est à traiter en bloc, parce que, selon M. Ballard, *avec l'idiomatique triomphe l'opacité des langues les unes aux autres, leur arbitraire, leur singularité, leur désir de se fermer*. En effet, grâce à l'étude des équivalences idiomatiques, on se rend compte que les langues ne peuvent pas être transcodées, le transfert du mot à mot à l'aide d'un dictionnaire n'aboutit qu'à non sens. La traduction par équivalence d'une expression doit répondre à certaines caractéristiques, telles que présenter la même signification et la même dénotation, appartenir à la même situation communicative et contenir la même information. Cela signifie que le traducteur doit non seulement trouver une expression dans la langue cible qui ait le même sens, mais aussi la même dénotation. La présence de l'élément pivot de l'expression ou du moins du même champ sémantique permettent en effet au traducteur d'appliquer la même stratégie énonciative que l'auteur de l'original, en restituant au lecteur cible le même effet de style (ex : *bâtir des châteaux en Espagne/a face planuri ca ȱiganul*). Lorsqu'il existe une expression sémantiquement synonyme dans la langue cible, le traducteur pourra facilement recourir à l'équivalence (ex : *être pressé comme un lavement/a se îndesa ca ȱiganul la praznic*). Même si l'équivalence est toujours possible, elle demeurera relative parce qu'elle est sujette à des influences de facteurs aussi bien linguistiques que culturels.

La notion d'équivalence est donc partagée et/ou disputée par les linguistes et les théoriciens de la traduction. Les linguistes l'associent à la langue en tant que système et étudient ses différentes structures et fonctions. Les théoriciens de la traduction, quant à eux, placent l'équivalence du point de vue opérationnel dans le

domaine pragmatique (actionnel) sur le *plan du discours* et la perçoivent comme le fruit de l'interaction entre le traducteur et son texte. De ce fait, l'opération traduisante est considérée comme un *processus dynamique de production* et non pas comme un simple processus de remplacement de structures ou d'unités préexistantes dans une langue par celles d'une autre langue. L'équivalence idéale serait donc celle qui, dans une situation d'asymétrie, permettrait au texte d'arrivée de *fonctionner* ou d'avoir une utilité, un but pratique dans la culture réceptrice de la traduction. Les théoriciens traductologues assurent avoir identifié plus de cinquante-sept équivalences. Pourtant, les équivalences les plus souvent analysés sont : *linguistiques, paradigmatiques, stylistiques, sémantiques, formelles, référentielles, pragmatiques, dynamiques et fonctionnelles*. Il faut noter que ces équivalences se placent sur des plans différents. L'équivalence linguistique, par exemple, se place sur le plan de la sémantique, l'équivalence paradigmatique se place sur le plan grammatical et l'équivalence pragmatique se place sur le plan extralinguistique.

Dans le cas des expressions populaires *l'équivalence fonctionnelle* serait la plus adéquate, parce que c'est le processus par lequel le traducteur recherche, dans la langue d'arrivée, les éléments linguistiques, contextuels et culturels lui permettant de rendre un texte qui peut être fonctionnel dans la culture réceptrice. Le qualificatif *fonctionnel* doit être compris ici dans le sens pragmatique. C'est-à-dire que le but du traducteur est de rendre un texte qui permet d'accomplir les mêmes actes que le texte de départ. Pour y parvenir, le traducteur utilise souvent des moyens parfois controversés. Traduire selon *l'équivalence fonctionnelle* signifie accepter que la traduction soit une activité pouvant être qualifiée d'analogique, dans ce sens qu'elle n'est pas une science comportant des termes précis et univoques mais plutôt des termes approximatifs, à la rigueur équivalents, et inégaux la plupart du temps. Les proverbes et les expressions idiomatiques fournissent de bons exemples d'équivalence fonctionnelle. L'équivalence ne doit pas être recherchée dans les éléments linguistiques du proverbe ou de l'expression idiomatique, ni dans la phrase en soi, ni dans les images contenues dans cette dernière, mais plutôt dans la fonction (la pragmatique) du proverbe ou de l'expression idiomatique. Le proverbe ou l'expression idiomatique de départ est remplacé par une expression dans la langue d'arrivée ayant les mêmes fonctions dans la culture réceptrice. Le processus employé dans ce cas est le remplacement d'un signe de la langue de départ par un signe de la langue d'arrivée. Traduire est un processus qui va au-delà du simple remplacement des éléments lexicaux et grammaticaux d'une langue par ceux d'une autre langue. L'atteinte de l'équivalence peut, en fait, comprendre „la perte” d'éléments linguistiques de base présents dans le texte de départ, auxquels se substituent des éléments linguistiques de la langue d'arrivée ayant une fonction équivalente. Cela veut dire que dans sa recherche de l'équivalence fonctionnelle, le traducteur s'éloigne de l'équivalence linguistique, en usant et chevauchant divers procédés *accommodatio* : de reformulation, de l'adaptation, de la modulation etc. pour pouvoir tenir compte de la différence entre les réalités culturelles de chaque société et exprimer le même effet, impliquant souvent une restructuration grammaticale, sémantique et stylistique laissant intacte le constituant fondamental (le signifié) de l'unité de traduction.

La complexité des expressions populaires

Culturèmes par excellence, les expressions/locutions populaires constituent « un fait de langue qui naît d'un mode de vie, d'usages communs, d'actions répétées par la connivence d'un groupe ». (Duneton 16) De fait, on a souvent soutenu qu'elles ont été reléguées à une fonction représentative, pour donner de la couleur locale, lorsqu'elles reproduisent un parler régional ou familial, ou bien, qu'elles servent une fonction humoristique ou caricaturale, lorsqu'elles se prêtent à des jeux de mots. Par leur nature synthétique et directe, les expressions populaires (tournures idiomatiques) savent exprimer en peu de mots une idée qui demanderait parfois un long développement. Autant que les proverbes, les stéréotypes, clichés et autres figements les expressions populaires naissent d'une culture commune, sortent directement de la « voix du peuple », en les utilisant le locuteur est conscient de tout cela, sait pertinemment qu'il n'est pas le créateur de ces énoncés. De plus, il se rend aussi compte que son interlocuteur possède les mêmes connaissances et qu'il saura reconnaître l'énoncé figé. Ce qu'il veut prouver donc, ce n'est pas sa capacité à bien parler, mais plutôt à faire savoir : savoir qu'il y a une sagesse populaire, une connaissance partagée avec ses destinataires, qui lui servira à communiquer sa pensée, à convaincre l'autre que son discours est valable et certifié par une culture partagée. De cette manière, il appuie son discours sur des raisons irréfutables, il utilise une reconnaissance sociale et se prête à attirer l'attention de son destinataire, pour le persuader de la justesse de ses propos.

L'histoire des mots - nous explique l'auteur cité - est soutenue seulement par les textes qui nous sont parvenus, d'autant plus rares que l'on remonte dans le temps. Les paroles s'envolent et pendant des siècles, jusqu'à la période contemporaine, la langue s'est formée presque uniquement de bouche à l'oreille ; elle a vécu sur du vent. L'écrit ne constituait qu'une trace infime de ce qui a grouillé dans la cervelle des hommes, de l'éclat ou du murmure de leurs voix. Or, dans le domaine des expressions populaires les textes sont maigres. Le français a tout ce qu'il faut sur le parler des rois, de la Cour et des courtisans, des princes et autres célébrités à presque toutes les époques, des grands et petits bourgeois parce qu'ils ont fait parler d'eux; des assassins – qui par là ressemblent aux princes – mais rien ou presque sur la langue de l'immense majorité du peuple. Le peuple, on l'a pressuré, harcelé, taillé, emprisonné aussi, parfois roué, violé, massacré, sans jamais lui demander ce qu'il en pensait, dans ses mots à lui. Appelé avec pertinence français non conventionnel (Jacques Cellard), tiers état du langage (P. Guiraud) cette zone de la langue, à la fois vivante et occulte était toujours tenue à l'écart pour ne pas mélanger torchons et serviettes (voir Guiraud). Les mots (et les expressions) ont cheminé pourtant à l'écart de la culture officielle pendant plusieurs centaines d'années pour resurgir et revenir dans l'usage quotidien, parfaitement vieux et vivants. Figement typique, la locution populaire reste un puzzle dont nous ne possédons qu'une pièce sur dix et en essayant de le reconstruire on doit se garder de forcer les morceaux dans une échancrure destinée à rester vide. (voir Guiraud :1961)

Application traductologique

C'est justement ce que nous avons essayé de réaliser dans le cadre des ateliers de traduction avec les étudiants, ainsi que dans quelques mémoires de licence, en

exploitant dans des buts traductologiques l'anthologie de Claude Duneton *La puce à l'oreille. Anthologie des expressions populaires*, qui a le mérite d'avoir exploré en profondeur les dimensions *civilisationnelle, diachronique, sémantique, diatopique, diastratique, diaphasique (stylistique), fonctionnelle* qui influencent pleinement les démarches traductologiques. Organisées dans 3 chapitres thématiques : *Les plaisirs* (105 expressions) ; *Les institutions* (79 expressions) ; *La vie et les jours* (73 expressions) et « décortiquées » par l'auteur, les expressions populaires constituent un matériel précieux pour l'analyse culturaliste et traductologique. Bien sûr, la grande majorité des expressions se retrouvent dans les sources lexicographiques existantes. Pourtant, dans le corpus du livre on pourrait dégager des expressions populaires françaises qui ne se retrouvent pas encore dans les sources lexicographiques. Par exemple : 4 des 19 expressions du chapitre *La vie et les jours* (p. 275), de la rubrique *Les us et les coutumes* (p. 279) ne se retrouvent pas dans le dictionnaire phraséologique français-roumain et roumain-français de E. Gorunescu, édition Teora, 2005 : *tomber en quenouille* (ne pas confondre avec l'expression *tomber en grenouille* présente dans le dictionnaire) ; *sans feu ni lieu* ; *un nom à coucher dehors* ; *passer à tabac*. La sitowebographie actuelle permet la consultation en ligne des diverses sources et facilite la pénétration linguistico culturelle presque de tout le trésor de la langue française. La démarche traductologique conseillée à suivre c'est construire une compréhension complexe, basée sur les dimensions énoncées plus haut pour pouvoir procéder à la recherche de l'équivalent cible, qui demandera à son tour l'implication totale ou partielle des dimensions de la variation linguistique déjà de la langue cible. Faute d'espace nous tâcherons d'exemplifier notre approche par un seul exemple, le plus significatif, qui n'a trouvé que partiellement son équivalent dans les sources lexicographiques de langue roumaine :

Tomber en quenouille :

1. (1606) (Vieilli) (Péjoratif) Passer, par héritage, en la possession d'une femme.
2. (1913) (Par extension) Tomber dans l'oubli, être laissé à l'abandon, perdre de sa valeur,
de sa force, périliter.
 1. Philippe (le Long) gagna sa cause, qui au fond était bonne, par des raisons absurdes. Il alléguait en sa faveur la vieille loi allemande des Francs qui excluait les filles de la terre salique. Il soutint que la couronne de France était un trop noble fief pour *tomber en quenouille*, argument féodal dont l'effet fut pourtant de ruiner la féodalité. Michelet, *Histoire de France*.
 2. [...] un de ces chapitres dont il [Balzac] avait le secret pour recréer l'atmosphère qui se dégage d'un vieux hôtel parisien, construit entre cour et jardin, *tombé en quenouille* [...]. Blaise Cendrars, *Bourlinguer*.

Le sens initial de la locution, au XVIe siècle, était *passer, par succession, dans la propriété d'une femme*. Si déjà, la signification première est quelque peu misogyne, son évolution ne l'est pas moins. En effet, si un domaine tombait en quenouille, expression méprisante, c'est parce qu'il aboutissait dans des mains tout juste bonnes aux travaux ménagers, dont le filage de la quenouille, le mot ayant, par métonymie, désigné ensuite la matière textile qui entourait l'extrémité de la

quenouille (le bâton lui-même). Puis, si le domaine était *laissé à l'abandon* ou s'il *perdait de la valeur* (sens actuel depuis le début du XXe siècle), c'est bien parce que la femme qui en avait hérité était incapable de s'en occuper correctement (sous-entendu : comme toute femme qui se respecte).

Traduction : 1. a trece, prin succesiune, în posesia femeilor (despre tron).

(Elena Gorunescu, *Dicționar francez-român*. București: ed. Teora, 2004, p. 1046).

Le dictionnaire se limite à présenter seulement le premier sens.

Après avoir décortiqué l'expression d'après les sources, qui sont d'ailleurs nombreuses et permettent non seulement d'établir l'équivalent sémantique (le signifié, le sens dénotatif (neutre) : 1) a trece prin moștenire în posesie feminină ; 2) a fi lăsat uitării, abandonului, a pierde din valoare, din forță, a se periclita, mais aussi l'exploration multidimensionnelle (la variation linguistique mentionnée plus haut), dans notre cas ce seront les dimensions civilisationnelle, diachronique, sémantique, diastratique, diaphasique (stylistique), fonctionnelle.

Cette exploration ouvre le passage à la deuxième étape – la négociation interculturelle de l'équivalent en utilisant un interactionnisme des mêmes ou diverses dimensions de la langue cible. Ainsi, utilisant les variations linguistiques civilisationnelle, sémantique, diatopique et/ou diastratique, diaphasique (stylistique), fonctionnelle on pourrait proposer les équivalences suivantes :

1. *A trăi sub călcîiul (fusta) muierii* (relativ și diatopic)
2. *A fi lăsat paragină, a fi lăsat baltă*

Sans négliger les théories/approches existantes dans la traduction moderne, dépassant la « querelle des théories/approches » sur les équivalences dans le cas des *culturèmes* en général, et dans le cas des expressions populaires en particulier, nous plaçons pour une approche *interconnexioniste dynamique et fonctionnelle bipolaire* mettant en valeur la tridimensionnalité du langage (Réalité, Symbole, Imaginaire) qui assure une véritable intimité et/ou engendrement réel des langues et cultures, en distinguant et en conjuguant ce qui leur est particulier, général et singulier, qui fait émerger des véritables équivalences linguistiques et culturelles. L'approche représente une attitude négociatrice entre les cultures qui permet entrouvrir au maximum la fenêtre sur la culture originale dans le cas s'il n'est pas possible de combler intégralement la distance entre les deux mondes.

Conclusions

- L'existence de la diversité culturelle du Monde met en opposition distinctive des manières de penser, de sentir et d'agir, de construire son expression verbale. Se situant à la croisée du linguistique et du psychologique, étant des structures mentales et éléments de langue, *les culturèmes* constituent le miroir du peuple. Ils sont une manifestation par excellence de la vision du monde, du découpage du réel et de la subjectivité culturelle.

- Défini comme la plus petite unité porteuse d'information culturelle, le culturème est aussi un concept théorique désignant une réalité culturelle propre à une culture qui ne se retrouve pas nécessairement dans une autre remplissant deux fonctions : transmission d'information et transfert/inter trafic culturel.
- Les dimensions de la variation linguistique : *civilisationnelle, diachronique, sémantique, diatopique, diastratique, diaphasique (stylistique), fonctionnelle* contribuent à l'émergence des dénnotations/connotations et influencent pleinement les démarches traductologiques sur les culturèmes.
- Le transfert des culturèmes devrait suivre, selon nous, une approche *interconnexioniste dynamique et fonctionnelle bipolaire* mettant en valeur la tridimensionnalité du langage (Réalité, Symbole, Imaginaire) pour assurer une véritable intérité et/ou engendrement réel des langues et cultures, en distinguant et en conjuguant ce qui leur est particulier, général et singulier et qui pourrait faire émerger des véritables équivalences linguistiques et culturelles.

Références bibliographiques

- Auroux, Sylvain. *La raison, le langage et les normes*. Paris : PUF, 1998.
- Chavy, Paul. *Traduction et culture*. Paris : Hatier/Didier, 1995.
- Cristea, Teodora. *Stratégies de traductions*. Bucarest : Édition Scientifique et Encyclopédique, 2007.
- Demorgon, Jacques. « Langues et cultures comme objets et comme aventures. Particulariser, généraliser, singulariser », *Ela. Études de linguistique appliquée*, 140/4 Paris, 2005.
- Duneton, Claude. *La puce à l'oreille. Anthologie des expressions populaires avec leur origine*. Paris : Stock, 1978.
- Galisson, Robert. *De la langue à la culture par les mots*. Paris : CLE International, 1991.
- Gambier, Yves. « Traduire les références culturelles », *Efforts and Models in interpreting and Translation Research*. Ed. Translation Library, 2009.
- Guiraud, Pierre. *L'argot*. Paris : PUF, 1956.
- . *Les Locutions françaises*. Paris : PUF, 1961.
- Julien, François. *De l'universel, de l'uniforme, du commun et du dialogue entre les cultures*. Paris : Fayard, 2008.
- Negreanu, Aristița. *Dicționar de expresii francez-român*. București : Ed. Univers, 1998.
- Puren, Christian. « Perspectives actionnelles et perspectives culturelles en didactique des langues : vers une perspective co-actionnelle et co-culturelle », *Les Langues Modernes* 3, (2002).
- Rey, Alain, Sophie Chantreau. *Dictionnaire des expressions et locutions*. Paris : Les Usuels, 1993.
- Rey, Alain (sous la direction). *Dictionnaire culturel en langue française*. Paris : Le Robert, Collection : Grands Dictionnaires, 2005.
- Radulescu, Anda. *L'entre deux cultures ou comment se construire une identité?* Bruxelles: Proximités, 2006.
- Gorunescu, Elena. *Dicționar frazeologic francez-român și român-francez*. București : Teora, 2005.
- Lungu-Badea, Georgiana. « Remarques sur le concept de culturème », *Translations*, 1 2009.

Lungu-Badea, Georgiana. „Culturemele—între conotații și aluzii culturale. Incercare de definire a conceptului de culturem”, *Analele Universității de Vest din Timișoara*, Seria Științe Filologice, AUT, XXXIX, 2001, p. 369-383.

---. *Contextul extralingvistic în traducerea culturemelor. Cazul limbilor franceză și română*. Teză de doctorat, Coordonator prof. univ.dr. Ileana Oancea. Timișoara: Universitatea de Vest din Timișoara, 2003.

Sitowebographie:

www.expressio.fr/

fr.wiktionary.org/wiki/tomber_en_quenouille

dictionnaire.reverso.net/francais.../tomber%20en%20quenouille

www.expressio.fr/expressions/tomber-en-quenouille.php

www.mon-expression.info/tomber-en-quenouille

LA TRADUCTION DES JEUX DE MOTS DANS LES SPOTS PUBLICITAIRES

Elena DRAGAN

Universitatea de Stat „A. Russo” Bălți

În acest articol, vom încerca să ne axăm pe problema traducerii jocurilor de cuvinte în spoturile publicitare din limba franceză în limba română. Vom aborda aspectul lingvistic, extralingvistic și sociocultural al problemei. Problema traducerii jocurilor de cuvinte în spoturile publicitare incită tot mai mult interesul lingviștilor, ca urmare a globalizării care ia amploare în toate sferele vieții, inclusiv în limbă. Publicitatea devine și ea internațională, de unde necesitatea de a comunica datele despre un produs în întreaga lume. Numai limba, prin intermediul activității de traducere, este capabilă de a efectua această adaptare lingvistică. Traducerea jocurilor de cuvinte, în spoturile publicitare, îngreuiază sarcina traducătorilor, deoarece sensul acestora se conține atât în semnificat, cât și în semnificant și traducerea lor dintr-o limbă în alta necesită un efort creativ deosebit, asemenea traducerii unei poezii sau a oricărei alte opere de artă. De cele mai dese ori, adaptarea jocurilor de cuvinte într-o altă limbă decât cea a textului original, se face prin intermediul rescrierii acestora în limba țintă, scopul fiind păstrarea, în măsura posibilităților, a jocului de cuvinte din limba sursă în limba țintă.

Cuvinte-cheie: *traducere, traductibilitate, joc de cuvinte, semnificat, semnificant, aadaptare, rescriere, limbă-sursă, limbă țintă, destinatar, sens lingvistic, activitate creatoare, sens uzual.*

This article focuses on wordplays in the translation of advertisements from French into Romanian. Our intention is to analyze the linguistic and socio-cultural aspects of this issue. Translation of wordplays is of great interest to linguists due to the advance of globalization, which has penetrated all the fields, including language. Advertisements become international, as well, consequently, there is a need to convey information about the products to the whole world. Language through translation can carry out this linguistic adaptation. The presence of wordplay in the advertisement makes the translator's task more difficult, as its meaning depends on both the signifier and the signified, while the translation from the Source Language into the Target Language requires creativity and special skills, which are usually necessary to translate a poem or any other literary work. Often, in order to translate wordplays the translator resorts to rewording, though, trying to preserve the wordplay, where possible.

Key-words: *translation, translatability, wordplay, signifier, signified, Source Language, Target Language, adaptation, rewarding, interlocutor, addressee, creativity, meaning in language, meaning in use.*

Le règne absolu de la communication ne fait que commencer. La radio et la télévision nous ont fait entrer depuis longtemps dans l'ère de la communication de masse. Le marketing global est en voie de généralisation. Il s'adresse au consommateur universel et tente d'homogénéiser les modalités et les contenus à l'échelle du globe. La publicité internationale marque une étape importante dans le processus de globalisation en cours. Pour rendre un produit universel et unique seule la langue est capable à cette entreprise globale de standardisation et d'adaptation linguistique.

La communication par le langage, comme toute autre communication, implique au moins deux participants : l'un qui s'exprime et l'autre qui écoute. Le message publicitaire est de même une communication entre le rédacteur du message et le récepteur; il peut être entendu et alors il a du succès, ou il peut rester gagé sans valeur dans le cerveau du récepteur.

A l'heure de la démocratisation des voyages et des nouvelles technologies, qui nous met en contact avec les langues les plus diverses, la traduction non seulement s'étend mais se diversifie pour prendre de nouvelles formes, qu'il est indispensable de prendre en compte. Le domaine de la traduction n'est pas réservé seulement aux spécialistes, en réalité c'est un domaine plus vaste qui présente une opération fondamentale du langage. Donc, la traduction est vue comme une opération mentale qui s'inscrit dans le cadre d'un acte de communication ayant un émetteur et un destinataire ». (Hagège 140)

Les différentes manières de traduire, aussi bien que les cadres théoriques sont d'une très grande diversité, d'où son importance.

La traduction, dans le sens strict du mot, c'est la transformation du texte exprimé par les moyens de la langue de départ en texte exprimé par les moyens de la langue d'arrivée. Toutefois, l'opération traduisante ne consiste pas seulement à transposer les signifiés d'une langue dans une autre, mais à exprimer avec d'autres moyens un même vouloir dire. Cela ne peut être perçu dans le seul énoncé verbal sans la prise en compte des autres paramètres de l'acte de communication qui sont le contexte extralinguistique et le bagage cognitif du sujet percevant.

Un des points essentiels de la théorie de D. Seleskovitch et M. Lederer réside dans le fait que la traduction doit rendre le sens du texte original. « Le sens considéré est la somme des significations linguistiques des mots ou structures du texte du départ ». (Seleskovitch 85) Le traducteur doit rendre le sens qui se propage et qui se détache des unités lexicales ou syntaxiques en tenant compte du contexte qui se tisse et d'autres éléments extérieurs au texte.

Ce qu'il faut prendre en compte pendant l'opération traduisante c'est la compréhension. Selon D. Seleskovitch la compréhension c'est le processus par lequel est possible de dégager un sens déverbalisé d'une chaîne sonore ou visuelle (*ibidem* : 239). La déverbalisation consiste à laisser tomber le moule de l'original pour exprimer le message dans la langue cible en fonction de ses habitudes et du contexte cognitif et non à partir des correspondances linguistiques préétablies entre les idiomes. La déverbalisation ne se limite pas à dissocier le message de son vecteur, mais elle consiste aussi à dégager du matériel sonore toutes les valeurs sur lesquelles se fonde la physionomie du texte. A ce propos, Salah et Meta affirment que « ... l'art et la littérature ne se fondent pas sur des absolus, mais restent des faits de civilisation, dont l'origine est à la fois ethnique et historique ». (Salah 414) Par conséquent, un texte quel qu'il soit ne peut être envisagé comme un simple assemblage de mots. Ainsi, tout transfert suppose une décontextualisation et engendre inévitablement un processus d'acculturation pour que soit assurée, dans un réseau de relations autre que le contexte de production, la lisibilité du texte. De ce point de vue, la traduction « ... reste un acte d'interprétation hautement subjectif qui conditionne à son tour, dans une très large mesure, la perception ultérieure de l'œuvre par le public ». (Lederer 179) Bref, on ne traduit pas de langue à langue, mais de texte à texte et pour cela on transpose un système de normes dans un autre.

Parfois, le jeu verbal est si intense que l'effort de reformulation doit se faire aux dépens du contenu notionnel et le processus traductif devient, alors selon les termes de R. Jakobson, « une transposition créatrice ».

La traduction est tantôt définie à partir du texte, tantôt à partir de l'acte de la communication et de l'activité cognitive. De là les définitions de cette activité sont les plus diverses.

La traduction n'est pas une simple opération linguistique : les langues sont inséparables de la diversité culturelle qu'on veut défendre afin d'éviter la prolifération de conflits dus au choc des cultures en ce XXI-ème siècle.

« Pour le linguiste comme pour l'utilisateur ordinaire du langage, le sens d'un mot n'est rien d'autre que sa traduction par un autre signe qui peut lui être substitué », affirme Roman Jakobson (*ibidem* : 116). En traduction on ne peut pas traduire les mots isolément les uns des autres. A ce propos, Vinay affirme que « l'unité de traduction est le plus petit segment de l'énoncé dont la cohésion des signes est telle qu'ils ne doivent pas être traduits séparément ». (Vinay 226) Il dit encore « Traduire signifie passer d'une LA vers une LB pour exprimer la même réalité (*ibidem* : 56).

Seleskovitch conteste la définition de Vinay et Darbelnet, en affirmant que « traduire signifie transmettre le sens du message que contient le texte et non pas traduire en une autre langue ». Il ajoute que «...la traduction est un acte de communication et non pas de linguistique ». (Seleskovitch 246)

Donc, la traduction n'est pas un processus de comparaison entre les langues, c'est plutôt un processus de transformation interprétatif-herméneutique.

La traduction se trouve au croisement des sciences, car le processus de la traduction vise une approche interdisciplinaire. G. Genette affirme que c'est un peu savoir-faire, discipline, art ou science et bien plus encore. « Elle emprunte l'apparence tantôt de l'une, tantôt de l'autre, selon le contexte dans lequel se déroule l'activité traduisante : pratique, enseignement ou recherche ». (Genette 59)

La traduction offre en même temps un poste d'observation privilégié pour l'étude du fonctionnement de la communication humaine et aussi, un instrument très efficace d'acquisition des connaissances linguistiques et culturelles. Chaque langue possède cette propriété singulière d'être une sémiotique dans laquelle toutes les autres sémiotiques peuvent être traduites.

Dans le cas de la traduction des jeux de mots dans la publicité comme dans la poétique, la forme devient un élément primordial dans l'élaboration du message au point que souvent le dire compte autant sinon plus que le dit. Les deux faces du signe linguistique, la forme et l'idée se complètent et fusionnent pour donner ce que Valéry appelle « une composition indissoluble de son et de sens. A ce propos, Lederer affirme que « l'exactitude de l'information compte moins que la création d'un effet propre à susciter une réaction affective, une émotion esthétique voisines de celles qu'engendre le contact avec l'original ». (148)

Si la théorie du sens admet que la forme puisse être signifiante, elle envisage cependant le plus souvent l'organisation de la chaîne sonore dans les textes pragmatiques comme étant moins un objet en soi que le support de la communication. D'où l'importance accordée au processus de la déverbalisation qui accompagne la compréhension du discours (texte). Si le texte est compris, le sens trouve sa place dans la mémoire parmi les connaissances et les mots par lesquels il a été exprimé.

Certes, il n'est pas question de contester le primat de la forme dans le processus de la traduction créatrice, ni de privilégier le contenu notionnel, en oubliant le rôle revenant à la chaîne sonore. Mais il ne faut pas non plus, à l'inverse, la considérer comme un absolu et négliger son caractère fonctionnel. Mieux vaut l'aborder comme un ensemble de valeurs affectives, expressives et esthétiques, participant à la création du sens et de l'effet. (Israël 365)

Comme le souligne Catford « Ce qui est difficile à restituer, à transposer, à traduire, ce n'est presque jamais le fait linguistique, c'est la part de beauté que comporte une phrase ». (Catford 46)

Dans le calembour ou le poème, par exemple, il y a « hésitation prolongée entre le son et le sens », l'allusion repose sur la similitude des mots..., le processus traductif devenant, selon les termes de R. Jakobson, « transposition créatrice ». (Jakobson 39)

Les auteurs qui abordent la question de la traduction des jeux de mots dans la publicité la rattachent fréquemment à celle de la traduction de la poésie en soulevant le problème des parties de langue dans lesquelles le fond et la forme ont une grande importance.

Une des grandes raisons, pour lesquelles certains auteurs jugent que les jeux de mots sont intraduisibles, relève de la linguistique.

Les arguments qui touchent à l'évolution des langues, consistent généralement à dire que les jeux de mots sont des accidents de la langue, autrement dit, que la similitude ou la ressemblance phonique de deux termes est un fait du hasard qui ne peut se produire pour les termes correspondants dans une autre langue.

Dans deux langues génétiquement proches l'une de l'autre, on peut observer que les mots désignant un même référent sont identiques ou presque. Il existe une catégorie de termes semblables dans ces langues, qui sont susceptibles à permettre de conserver, en traduction, le même jeu de mots que celui de la langue du départ.

Sigmund Freud affirmait, citant K. Fischer, que « le calembour est le mauvais jeu de mots car il ne joue pas avec le mot en tant que mot, mais en tant que sonorité ». (206)

Il est clair que « le mot en tant que mot » est vu comme le signifié, le message, l'idée et que le son est considéré comme un élément qui ne fait pas partie de ce qu'est « le vrai mot ».

Il est à noter que la traduisibilité est vue comme le principal critère de détermination de la qualité d'un mot. Un bon mot, qui est une pensée, un trait d'esprit, serait traduisible sans perte, alors que le jeu de mots, aboutissant à une équivoque ou à un calembour, interdirait la traduction.

Le raisonnement logique de cette idée suppose que les calembours portent sur les signifiants, c'est-à-dire les sons, la forme et, comme dans la majorité des cas, dans différentes langues les signifiants sont différents, leur traduction serait impossible.

A ce propos, Claude Hagège disait que „quant aux jeux de mots verbaux, ils sont par définition intraduisibles, sauf évidemment quand les contextes culturels sont assez proches et les contacts assez anciens ou les lexiques assez voisins pour que les calques soient interprétables. En dehors de ces cas, les traductions, dans leur imperturbable assurance, risquent de demeurer opaques”. (132)

Toutes les langues autorisent le jeu de mots, seulement que les traits sur lesquels s'appuient ces jeux peuvent être distribués différemment, c'est pourquoi d'une langue à l'autre la traduction n'est presque jamais possible. Certains auteurs qui se sont prononcés sur la traduction des jeux de mots, conviennent de les rendre par équivalence, mais il apparaît que la confusion règne en matière de terminologie et qu'il faut chaque fois s'interroger sur ce qui est entendu par tel ou tel terme. D'autres encore admettent implicitement que l'on peut rendre les jeux de mots par transcodage et que l'équivalence, elle, est possible, mais il est clair qu'ils ne la considèrent pas comme une véritable traduction.

Luc Etienne écrivait dans un article sur les jeux de mots : „les jeux de langage étant par nature intraduisibles, il est difficile de donner au public une idée de ceux-ci”. (37)

Edmond CARY, qui plaide pour la traduisibilité universelle, écrit : « la traduction n'est pas une question des mots isolés, mais des textes”. (26)

Les linguistes ont souligné l'impossibilité d'un tel processus, partant des extensions sémantiques différentes des termes dans deux langues différentes. Autrement dit, le traducteur ne cherche pas à établir des correspondances linguistiques entre les structures classifiées que sont les mots, les phrases et les agencements syntaxiques. Pour un bon traducteur ça signifierait à rendre l'original mot-à-mot ou mieux expression par expression, mais traduire n'est pas transcoder, ni produire une série de calques. Un texte, ainsi traduit, ne serait qu'un collage et manquerait de cohésion interne, aussi bien au niveau notionnel, qu'à celui émotionnel.

En outre, l'émetteur a une raison de formuler un message à l'intention du tiers aussi potentiel comme c'est le cas d'un livre. Cette communication se fait dans un lieu donné, à un moment donné. Tous les éléments extralinguistiques, qui définissent la situation de communication, doivent être pris en compte par le traducteur.

En partant du fait que la création publicitaire est un art, et surtout celle où les jeux de mots sont de prise, son adaptation à une autre langue pose assez de problèmes.

Cf. : C'est comme sac!(Elle, 05/2008).

C'est un slogan tout à fait intéressant, puisqu'il provoque dès le début une ambiguïté sur le plan sonor. L'interlocuteur n'est pas sûr de ce qu'il entend, car l'expression habituelle est : « C'est comme ça ». Donc, l'ambiguïté résulte de la paronymie *ça/sac*, ce qui forme un jeu de mots. Ce slogan fait publicité à un type spécifique de sacs que les stars américains ont commencé à porter. Pour le traduire, le traducteur doit penser avant tout si dans sa langue existe un équivalent pertinent à l'expression de base *C'est comme ça*. En roumain existe l'expression *iată așa*, mais ça ne convient pas au sens exploité par le créateur du slogan. En roumain on pourrait donner l'équivalent suivant : *E ca o geantă* ou *Iată o geantă* .

A part la paronymie, le jeu de mots est créé ici par l'enchaînement *c'est* et *sac*, enchaînement basé sur le son *s*.

Par cette traduction approximative nous perdons le jeu de mots présent dans l'original, qui produisait l'effet du slogan. Dans la traduction on n'a ni paronymie, ni enchaînement, ce qui fait de la variante roumaine un slogan non intéressant. Le traducteur se voit obligé de recourir à la réécriture comme procédé de traduction, étant guidé par la recherche d'une meilleure variante : *Mmm, ce geantă!...* ou „*vai, ce geantă!*

Cf.: Mini noire pour maxi gloire! (Elle, 07/2007).

Ce message publicitaire est dès la première audition ou visualisation un message positif et joyeux. Le procédé mis à la base de la formation du jeu de mots ici c'est l'enchaînement qui fait la rime entre les mots *mini/maxi* et *noire/gloire*, la rime étant en général un procédé très utilisé dans la publicité, grâce aux effets qu'elle produit. Un deuxième procédé employé dans ce message c'est l'antonymie entre les formes *mini/maxi* qui forment un jeu de mots très intéressant. En plus, dans la première partie du slogan, le mot *mini* est un nom (jupe ou robe très courte), *maxi* – un adjectif, respectivement *noire* est un adjectif et *gloire* est un nom. Donc, la structure du slogan est la suivante: N+Adj.+Prép+Adj.+N. A l'aide de l'inversion, l'enchaînement et l'antonymie, on crée un jeu de mots très captivant, mais qui donne des maux de tête au traducteur, qui doit toujours recourir à la réécriture pour trouver un équivalent plus ou moins adéquat: *Negre fustițe pentru dulci fețițe*. Dans la variante roumaine, le traducteur garde la rime pour rendre le message plus attractif. Le fait, que la rime d'un message publicitaire peut être gardée dans la variante de traduction, est confirmé par l'exemple qui suit.

Cf.: Fixation structurée. Sensation assurée (Nivea) (Femme Actuelle, 26/10/2009). Ce slogan se caractérise par une double rime comme résultat de l'enchaînement *fixation/sensation* et *structuré/assuré*. Le slogan est composé de deux phrases elliptiques, ayant la même structure *N.fém+Adj.fém*. Le procédé de traduction auquel recourt le traducteur c'est l'adaptation, en gardant intactes la rime et la structure du jeu de mots: *Fixație structurată. Senzație asigurată*.

Il y a des slogans publicitaires auxquels on ne pourrait appliquer aucun procédé de traduction, parce que le jeu de mots de la variante originale est obtenu en base des sons qui forment les mots, en langue d'arrivée, les sons se rangeant d'une manière tout à fait distincte de la langue d'origine.

Cf.: Et votre chevelure retrouve l'allure de sa jeunesse.(Dessange) (Femme Actuelle, 26/10/2009). Dans la langue d'arrivée le jeu de mots se perd, le traducteur en trouvant un équivalent parfait lors de sa traduction en roumain. Le jeu de mots dans la langue d'origine étant obtenu par la rime des mots *chevelure/allure*, dont les équivalents roumains sont *păr/alură*, dans lesquels la rime disparaît. On pourrait employer à la place du mot *păr/coafură* comme dans la variante de traduction : *Și coafura voastră ia alura tinerețe*».

Mais il serait plus réussi de traduire : *Și părul dumneavoastră devine din ce în ce mai tânăr* ou *Și părul dumneavoastră arată ca în tinerețe*, étant bien conscient de la perte du jeu des mots.

Il y a des cas où le traducteur a recours à la réécriture tout en gardant les mêmes principes qui se trouvent à la base du jeu de mots dans la langue d'origine.

Cf.: En voilà un violet! (Un sac violet), (Avantage, 07/2009).

Ce slogan confère lui aussi une attitude très positive, se présentant comme une poésie pour les petits, qui sont charmés par la rime et les mots courts, le son *v* qui s'y répète, étant lui aussi très chaud. Donc, le jeu de mots est créé ici par la répétition du son *v* et par les paronymes *voilà/violet* qui contiennent ce son. En roumain les équivalents de ces deux mots sont *iată/violet* qui ne contiennent que la consonne *t*, mais qui ne peut pas être à la base d'un jeu de mots, c'est pourquoi le traducteur va recourir aussi à la réécriture pour transposer ce jeu de mots en roumain, tout en tâchant de maintenir le son *v* dans la langue d'arrivée, gardant de cette façon le jeu de mots : *Vai ce violet vioi!*

Cf. : Tant qu'il y aura des femmes, il y aura des formes, tant qu'il y aura des formes, il y aura Bestform (Lingerie), (Marie Claire, 05/2009).

La publicité de la lingerie est toujours faite avec une subtilité spécifique, car la lingerie représente la féminité et la légèreté. Le créateur de ce slogan publicitaire a choisi de ne pas créer seulement un slogan occasionnel, mais de donner une vérité générale. En adoptant le principe des poupées gigognes, on obtient un slogan publicitaire très simple, mais à la fois très profond, dans lequel le jeu de mots consiste dans l'enchaînement des mots et des expressions ayant la même structure. En plus on emploie le mot *forme* qui fait partie de la dénomination du produit lancé : *forme/Bestform*. En conséquence, on pourrait se servir de l'adaptation pour le transférer en roumain : *Atât cât vor exista femeile, vor exista forme, atât cât vor exista forme, va exista Bestform*.

Cf. : *C'est délicieux d'être méchant!*(Halloween), (Marie Claire, 09/2009).

À la première vue, cette publicité paraît être un paradoxe, car elle nous invite à être méchants. La fête américaine de Halloween explique tout. Il faut se masquer, il faut faire semblant d'être méchant pour s'amuser. Le jeu de mots est basé ici sur l'emploi de l'oxymoron *délicieux/méchant*, qui fait tout le charme. En adaptant ce slogan à la langue d'arrivée, on pourrait garder l'oxymoron et donc le jeu de mots : *E delicios să fii oribil* ou *Răutatea este o plăcere*.

Cf. : La plus chaude des boissons froides(Gini), (www.slogandepub.fr).

Ce slogan publicitaire impressionne par la présence de deux antonymes absolus *chaud/froid*, qui constituent le charme du message publicitaire. Ce qui est intéressant c'est l'emploi du premier adjectif *chaud* au superlatif. Le créateur du slogan a considéré que l'emploi de l'adjectif à cette forme grammaticale produira l'effet désiré. Il a employé le superlatif pour mettre en évidence le goût unique et la spécificité du produit lancé. C'est une stratégie fréquente de la publicité de parler d'un produit comme étant le meilleur. Le jeu de mots est basé sur l'antonymie et il peut facilement être transposé dans la langue d'arrivée par l'adaptation : *Cea mai caldă din băuturile reci*.

À la suite de l'analyse entreprise, on pourrait faire quelques conclusions visant la spécificité des jeux de mots employés dans la publicité française.

Les types de jeux de mots les plus préférés par les agences publicitaires d'aujourd'hui ce sont ceux basés sur l'enchaînement et la substitution qui sont les plus préférés par les journalistes. L'enchaînement est un procédé qui n'impose pas tant de rigueurs aux créateurs des slogans publicitaires, c'est pourquoi il est très exploité. La substitution est aussi un procédé productif, parce que les journalistes ont souvent recours à des synonymes, antonymes, homonymes, paronymes pour attirer l'attention des potentiels clients. En ce qui concerne le transfert des slogans d'une langue à une autre, il faut dire qu'on ne peut pas calquer les slogans de la langue de départ dans la langue d'arrivée, sauf quelques produits renommés sur le marché international – *Nike*, *Coca-Cola*, *Windows* qui permettraient la transposition directe sans aucune modification dans la variante traduite. Les opérations les plus employées pendant la traduction ce sont l'adaptation et la réécriture.

Dans la majorité des cas, les synonymes mentaux, physiques, psychologiques sont inséparables de l'activité langagière de traduction.

Pour les slogans publicitaires qui contiennent des jeux de mots, la réécriture est le procédé le plus productif, car pour obtenir dans la variante traduite aussi un

jeu de mots, il est nécessaire de modifier la structure du slogan et de même de changer le vocabulaire initial.

Références bibliographiques

- Cary, Edmond. *Comment faut-il traduire?*. Lille : Presses Universitaires de Lille, 1986.
- Catford, Jean. *A linguistics Theory of Translation*. Oxford: University Press, 1965.
- Etienne, Luc. *L'art de la Charade à Tiroirs*. Paris: Livre de poche, 1972.
- Freud, Sigmund. *Le mot d'esprit et ses rapports avec l'inconscient*. Paris : Gallimard, 1930.
- Genette, Gérard. *Nouveau discours du récit*. Paris : Éditions du Seuil, 1983.
- Hagège, Claude. *Combat pour le français*. Paris : Odile Jacob, 2006.
- Israël, Fortunato et Marianne Lederer. *Le sens en traduction*. Paris : Minard, 2006.
- Jacobson, Roman. *Essai de linguistique générale : Les fondations du langage*. Paris : 1991.
- Lederer, Marianne. *La traduction aujourd'hui – Le modèle interprétatif*. Paris : Hachette, Coll. Références, 1994.
- Salah, Mejri. *Traduction, poésie, figement et jeux de mots. Meta*, vol. 45, no3, 2000.
- Seleskovitch, Danica. *L'interprète dans les conférences internationales – problèmes de langage et de communication*. Paris : Minard, 1983.
- Vinay, Jean-Paul et Jean Darbelnet. *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris : Didier, 1977.
- www.slogandepub.fr

**TRADUCTION DU TRANSFERT SOCIOCULTUREL
ET DES CRÉATIONS LEXICALES DANS LE ROMAN « PLEIN LA VUE »
DE PAUL EMOND**

Carmen ANDREI

Université « Dunărea de Jos » Galați, Roumanie

Ne propunem să abordăm în articolul nostru dificultăți apărute în traducerea aspectelor socioculturale și a creațiilor lexicale din romanul **Plein la vue** al scriitorului belgian Paul Emond. Analiza noastră ține cont de strategiile și tehnicile traductive recomandate de teoreticienii și practicienii traducerii literare, dar propune și soluții punctuale, explicate și argumentate, care se constituie, firește, în opțiuni subiective. Am ales să inventariem și să structurăm metodologic dificultățile întâlnite în : aluzii socioculturale, religioase, istorice, intertextuale (care deschid dialogul cultural), creații originale ale unui scriitor care își face cititorul complice al actului scriiturii, diverse alte situații precum pierderile inerente datorate lipsei referentului în limba-țintă, recursul la adaptare în cazul expresiilor figurate și idiomatice, al proverbelor. Jocurile de cuvinte și contextele ambigue constituie de asemenea cazuri aparte. Concluzia noastră este că teoriile prescriptive au o aplicabilitate variabilă și că trebuie să regândim totul pentru a obține același efect stilistic în limba română.

Cuvinte-cheie: *traducere, sociocultural, creativitate, fidelitate, efect, regândire*

The paper focuses on the difficulties that the translator encounters in rendering socio-cultural aspects and lexical coinages in the Belgian writer Paul Emond's novel **Plein la vue**. The translation-oriented analysis that the paper is centred upon takes into account the translation strategies and techniques recommended by theorists and literary translators, but also proposes individual solutions, i.e., personal choices that are, of course, explained and sustained by arguments. The difficulties commented upon are categorised and methodologically structured into the following categories: references to socio-cultural, religious and historical elements as well as to intertextual dialogues, original creations of a writer who involves the reader in the act of writing, and various other aspects such as losses in translation caused by the absence of the signified in the target language, the use of adaptation in rendering certain tropes and idiomatic constructions, proverbs, puns and ambiguous contexts. The conclusion is that prescriptive theories of translation may be applied according to the case and that the choices made in order to obtain the same stylistic effect in Romanian must be carefully thought over.

Key-words: *translation, socio-cultural elements, creativity, fidelity, effect, rethinking process.*

Liminaire

Après un début fortuné par *La danse du fumiste*, en 1979 [roman étonnant par sa structure où un narrateur-fumiste (se) raconte dans une seule longue phrase se développant sur 120 pages], l'écrivain belge Paul Emond fait publier chez le même éditeur (Bruxelles, Jacques Antoine, devenu Les Éperonniers), en 1981, *Plein la vue*, roman que j'ai été amenée à traduire cette année (2011). Il continuera par *Paysage avec homme nu dans la neige* en 1982 (histoire des deux peintres ennemis puisque trop semblables), *Tête à tête*, en 1989 (de nouveau, roman du délire verbal féminin, étalé sur 150 pages), et reviendra en force en 2005 par *La Visite du*

plénipotentaire culturel à la basilique des collines, et, tel qu'il apparaît sur la quatrième de couverture, on a affaire à un roman surprenant qui raconte l'odyssée burlesque d'un haut personnage sympathique dans sa paranoïa.

Plein la vue [Plv désormais] continue la veine des récits-confessions assumés par un narrateur bavard, formule si chère à l'auteur. Le titre construit sur un jeu de mots est déjà mystificateur, trompeur tant pour le lecteur que pour le héros. Céleste Croque narre devant un auditeur méconnu ses péripéties rocamboliques pimentées de digressions de toute sorte et d'histoires à tiroir ou mises en boîte qui s'avèrent être tout aussi abracadabrantes, de prenantes et de « carnivores » que les mésaventures de notre héros dans le canevas principal. Enchevêtrer des histoires qui rebondissent en tous sens fait le propre des techniques romanesques de Paul Emond. Une réflexion sur le faux et le vrai, sur (la dénonciation de) l'imposture par le biais des symboles (le masque, le miroir, les oculaires fumés)¹.

Un bref résumé est nécessaire afin de mieux comprendre les exemples de notre analyse. Suite à un accident, Céleste Couque décide de feigner donc la cécité pour pouvoir garder la pension d'invalidé et, en profitant de ce handicap, il décroche plusieurs boulots : il est tout à tour tireur de billets de loterie dans les fancy-fair, récitant de poésie dans d'obscurs salons littéraires, gigolo, combrioleur, etc. La parodie d'un roman d'aventures est évidente dès les premières pages. Coincé dans une altercation, notre protagoniste part en hâte pour le pèlerinage de Lourdes que Harry Blount, un légionnaire très exapérant lui propose en bon samaritain. Il arrive que Céleste tue ce dernier, le train déraile et l'aveugle-fumiste se retrouve dans la compagnie d'une belle poitrinaire, madame Sangarre (en passant soit dit, les jeux de mots sur les noms propres font le délice du lecteur) en pleine campagne et sous une tempête terrible. Ils tombent miraculeusement sur des circaires. La période passée dans le petit cirque de la mère Marfa où il vit une éphémère aventure avec Nadia la noire est l'unique épisode heureux de sa vie. Le roman finit sur un soupçon existentiel dans une tonalité « fataliste » diderotienne : le héros prend conscience du fait qu'il joue un simple rôle (« qu'est-ce que je fichais dans cette existence de cauchemar ? » s'interroge le héros, p. 269), qu'il n'est pas maître de son destin, qu'il est la projection de méchants fantasmes d'un « doux seigneur » de là-haut, et sur un dèrner jeu de mots « knock-out à Knokke-Le-Zoute ».

Traduire des allusions

Le roman *Plein la vue* regorge de plusieurs types d'allusions : bon nombre d'allusions littéraires, qui entament de vrais dialogues intertextuels ; des allusions à la vie socioéconomique ; des allusions politiques, historiques et géographiques, etc.

Les allusions fonctionnent comme un clin d'œil au lecteur du texte de départ, souvent érudit. J'estime que là où l'auteur compte sur les effets de la connivence culturelle avec ses lecteurs, avoir recours à une note du traducteur pour « expliquer », « expliciter » une allusion gâche toute intention auctoriale et témoigne d'une fausse « preuve d'érudition »². Je donne par la suite quelques exemples pour chaque type d'allusion identifiée.

(1) Pleurs de félicité dans les chaumières, quand on en était privé, la beauté du quotidien devient indescriptible. Le prisonnier s'en revient du bagne, joli tambour va revoir sa blonde, dénoue ta ceinture, Pénélope. (*Plv*, p. 10)

trad. roum. Lacrimi de fericire în bojdeuca noastră, când ai fost lipsit de ea, frumusețea zilei este de nedescris. Pușcărișul se întoarce de la ocnă, soldatul din război, o s-o vadă din nou pe blonda lui, desfă-ți cureaua, Penelopa.

Dans l'exemple ci-dessus, il y a une double allusion : d'abord dans le choix du mot « chaumières » pour nommer les foyers modestes où l'on a la larme facile, le foyer pour les petites gens et ensuite il y a une allusion culturelle codée à une vieille chanson française de rencontre amoureuse, sur un militaire qui rentre de guerre « Joli tambour s'en revenait de guerre ».

(2) Un bon matabiche à la soubrette, n'ayez pas crainte, je les envoie dans la quatorze, Monsieur le Détective, vous pouvez vous installer tranquillement dans le placard. (p. 39)

trad. roum. Un bacșiș bun cameristei, nu vă fie frică, îi trimit la paisprezece, domnule detectiv, puteți să vă instalați liniștit în dulap.

L'exemple (2) comprend une allusion à la vie socioéconomique : « matabiche », en Afrique, au Congo belge, est un mot courant pour « pourboire » ; donc, dans ce contexte, il fallait donner un bon pourboire à la femme de chambre.

(3) Et votre Céleste de devoir passer sous des fourches caudines des regards offusqués, qu'il soit crucifié ! (p. 20)

trad. roum. Bietul Céleste trebuie să suporte jugul umilirilor, al privirilor ofuscate, să fie crucificat!

(4) Mais je ne suis pas du genre à attendre qu'on vienne me mettre une croix sur le dos, vous pouvez me croire ! (p. 37)

trad. roum. Dar eu nu sunt genul care să aștepte să i se pună o cruce în spate, credeți-mă!

(5) Mais n'allez pas croire pour autant que je passe l'existence un chronomètre à la main ! Je ne suis pas de ceux qui veulent que le tabernacle soit ouvert avant même qu'on ait récité le credo ! Ou que les hosties soient distribuées sans qu'on se soit passé la serviette autour du cou ! (p. 76)

trad. roum. Numai să nu credeți că-mi duc existența cu un cronometru în mână! Nu fac parte din categoria celor care vor ca Sfântul Disc și Sfântul Potir să fie descoperite înainte să se spună Crezul! Sau să se împartă anafura înainte ca preotul să o binecuvânteze!

(6) Pas de la famille des héroïnes qui tombent en pâmoison parce qu'elles découvrent un caillou dans le plat des lentilles de leur Esau. (, p. 89)

trad. roum. Nu era din familia eroinelor care leșină că au găsit o pietricică în supă de linte a lui Esau.

L'allusion historique de l'exemple (3) renvoie à un défilé en forme de fourche, près de Caudium où les Romains furent contraints à passer sous le joug en signe de capitulation ; depuis, l'expression signifie subir des conditions dures ou humiliantes imposées par une personne ou une situation. Dans (4) l'allusion aux supplices infligés à Jésus Christ, facile à détecter n'a posé aucun problème de traduction. L'allusion religieuse de (5) m'a amenée à consulter un prêtre orthodoxe

de sorte que le lecteur roumain puisse mieux comprendre l'exemple du texte original. Il s'imposait une adaptation pour rendre l'idée de hâte impardonnable et de grave maladresse que l'exemple religieux étayait. La stratégie traductive qui s'imposait était la naturalisation du rite religieux catholique en rite orthodoxe similaire³.

Dans un article qui a déjà fait date dans l'histoire de la traduction littéraire, « Les stratégies de traduction des désignateurs de référents culturels », Michel Ballard proposait deux stratégies dans la traduction des culturèmes : 1/ préserver l'intégrité et par là l'étrangeté du terme d'origine, par a/ *le report* (en raison de trou lexical ou dans le désir de préserver l'élément d'authenticité du texte de départ) ou *l'incrémentation* [comme j'ai choisi de faire dans les exemple (7) et (8)]; b/ *la standardisation* ou bien c/ *le report assorti d'une explication du sens* ; et 2/ favoriser l'expression du sens, en rompant les attaches avec le nom d'origine (Ballard 130-137)

(7) Cela fait au moins une demi-heure que je demande un verre de bière et c'est comme si je chantais la Brabançonne ! (p. 13)

trad. roum. De cel puțin o jumătate de oră cer un păhărel de bere și e ca și cum aș cânta imnul brabanson !

(8) [...] permettez-moi de me présenter *quoi*, Harry Blount de la légion mariale *quoi*. (p. 48)

trad. roum.[...] dați-mi voie să mă prezint, cum zic, Harry Blount, de la legiunea Fecioarei Maria, cum zic.

(9) C'est que je lui avais promptement remis la tête entre les deux oreilles, au barabbas. (p. 14-15)

trad. roum. I-am băgat mințile în cap acestui Barabas.

Traduction des constructions originales

Les créations lexicales de Paul LEmond sont originales à plus d'un titre : la formation de philologue transparaît dans tous ses écrits, sous forme d'un dialogue culturel qu'il entame avec son lecteur, le provoquant par des allusions, par des expressions imagées surgies de son riche vocabulaire et de son riche imaginaire, par des métaphores filées tout le long de ses textes. Citons quelques exemples :

(9) Céleste, mon vieux [...], cesse de prendre les corbeaux pour des alouettes. (p. 10)

trad. roum. Céleste, bătrâne, încetează să mai crezi că cioara-i ciocârlie.

(10) En deux coups de cuiller à pot, toutes les conversations s'étaient arrêtées, tout le monde nous regardait. (p. 14)

trad. roum. În doi timpi și trei mișcări, toate conversațiile s-au oprit, toată lumea ne privea.

(11) De quoi perdre mon solfège ! (p. 18)

trad. roum. Nu mai înțelegeam nimic!

Pour les exemples cités *supra*, je n'ai eu aucune difficulté de saisir le sens de « se méprendre grossièrement » (9), la solution à la portée étant de construire une structure identique tout en gardant l'image de deux oiseaux loin d'être identiques,

tandis que dans (10), j'ai choisi de traduire invention fortement imagée par l'expression courante « en deux temps et trois mouvements ». De même, dans (11) il est facile de repérer le calque sur « perdre mon latin, mon savoir, mon code, mes repères » (« a nu mai înțelege nimic »), et j'avoue avoir saisi une légère perte dans la traduction en roumain.

Dans l'exemple (12), on a affaire à une invention par contamination qui aboutit à un paradoxisme : la marée connote abondance de l'eau au moment où il n'y a rien, le carême étant une période de privation :

(12) Une vraie marée en carême, parce que cela faisait une fameuse paie que je m'étais plus fait tribouler le cœur et le reste de la sorte (p. 17)

trad. roum. O adevărată maree în plin deșert pentru că de multă vreme nu-mi mai tresăltase inima și restul în felul ăsta.

Les inventions dans les cinq exemples suivants produisent des effets drôles, d'autant plus qu'ils évoquent des scènes d'amour : Paul Emond invente le mot « dorelote » pour le derrière, « le dodu de la paillasse » pour décrire un matelas confortable propice aux ébats érotiques, « le violet » pour nommer un organe sexuel et « le tarabin dans le tarabas » pour suggérer que les deux protagonistes sont prêts à recommencer l'affaire de coucherie :

(13) Mon chéri ! mon grand chéri ! hurlait-elle en dansant fougueusement de la dorelote. (p. 17)

trad. roum. Iubitule! Iubitul meu drag! țipa ea dansând din fund cu înflăcărare.

(14) Parce qu'enfin je ne suis pas un saint et un petit voyage à l'occasion sur le dodu de la paillasse avec une présidente ou une poétesse de renom n'était pas fait pour me déplaire (p. 36)

trad. roum. Pentru că, finalmente, nu sunt un sfânt și o călătorie ocazională pe-o saltea pufoasă cu o președintă sau o poetesă de renume nu-mi displacea.

(15) On en raconte assez de ces histoires de faux miroirs derrière lesquels un quidam se fait actionner le violet en louchant vers un autre client qui croit actionner le sien en toute intimité (p. 39-40)

trad. roum. Se tot povestește de oglinzile alea false în spatele cărora vreun fitecine se joacă cu jucăria uitându-se cu invidie la vreun client care crede că se joacă cu a lui în toată intimitatea!

(16) Vive ma cuisson pression ! pense-t-elle, alors que sa marmite est du genre à vous laisser le violet de glace. (p. 58)

trad. roum. Trăiască îmbroboditul în oala mea sub presiune! se gândea ea, în vreme ce oala ei e genul care îți lasă jucăria moartă.

(17) J'aurais pu évidemment proposer à madame Sangarre d'aller remettre le tarabin dans le tarabas. (p. 100)

trad. roum. Evident, aș fi putut să-i propun doamnei Sangarre să ne jucăm iar de-a domnu' doctor.

Dans ce qui suit, les expressions imagées ont un pouvoir d'évocation particulièrement saisissant : dans (18), on retrouve une allumette résistante au vent qui suggère le manque d'excitation, libido affaibli suggéré aussi dans (21) par le bonnet (la phrase qui suit renforce ce sens : « jean jeudi » renvoie à un mari trompé qui n'arrive pas à son affaire, c'est une sorte de fiasco); dans (19), le plaisir

de la rime renforce l'effet comique des ébats ; dans (20) la comparaison originale (que j'ai retrouvée maintes fois dans les romans de Paul Emond) de l'hypocrite à une lime, sourde de surcroît, un adjectif-épithète que je perds dans la traduction :

(18) Un charabia interminable, avec des rimes, de l'âme, du cœur, de l'amour et même ce qu'elle appelait des envolées érotiques. Lesquelles me laissaient le tison parfaitement froid. (p. 31)

trad. roum. O pășărească nesfârșită, cu rime, suflet, inimă și chiar cu ceea ce ea numea elanuri erotice. Nu-mi scăpăra chibritul.

(19) Malgré l'étroitesse de la couche, je lui montre, mironton mirontaine, les épices que je suis capable de joindre au bouillon ! (p. 72)

trad. roum. În ciuda patului îngust, îi arăt ala-bala portocala ce ingrediente sunt în stare să pun ca să fac o supă bună!

(20) Hypocrites comme des limes sourdes (p. 72)

trad. roum. Ipocriți ca niște râme.

(21) Oui, mais moi, vous comprenez, dès que je sors de l'intimité, la confiance n'y est plus et j'en ai le bonnet qui se décolore. Déjà que chez Nadia la blonde maître jean jeudi avait bégayé hors de propos, mais alors ici ! (p. 85)

trad. roum. Da, numai că eu, înțelegeți, când nu-s în intimitatea mea, nu mai am deloc încredere în mine și mă cam lasă jucăria. La blonda Nadia jucăria mi se bâlbâise deja cum nici n-ai văzut, dar acum și mai și!

Proverbes et expressions idiomatiques détournées

Paul Emond adore jouer sur les expressions toutes faites, les détourner et en inventer d'autres suites sur l'axe syntagmatique, pertinentes ou absurdes » « être aux mûres sans crochets » (p. 70) devient dans notre traduction « aller pêcher sans ligne », « chercher des fils dans les haricots » (p. 86), « chercher des nœuds dans le roseau », idiomatismes spécifiques à la langue roumaine. D'autres exemples dans lesquels j'ai eu recours à l'adaptation. L'exemple (26) s'est montré rétif : construit sur une onomatopée, il fallait créer sur le modèle estropié de Mont-Joye-Saint-Denis – fameux cri de guerre de la nation dans l'histoire de France – un distique qui ait le même effet sur un Roumain :

(22) Le cheval court après les bénéfices et l'âne les attrape (p. 44)

trad. roum. Boii ară și caii mănâncă.

(23) [...] il a quitté le compartiment, histoire sans soute d'aller discuter le bout de gras avec ses potes légionnaires des compartiments voisins (p. 57)

trad. roum. [...] a plecat și el din compartiment ca să discute de unele și de altele cu prietenii lui din legiune din compartimentele vecine.

(24) [...] mieux valait faire aller le chat au fromage que de l'envoyer sur la gouttière (p. 63)

trad. roum. [...] mai bine ademenеști șoarecii la brânză decât să-i gonești în beci.

(25) Je sais qu'il ne convient pas de mêler horaces et curiaces dans la même tambouiolle parce qu'après on n'y trouve plus ses jeunes (p. 93)

trad. roum. Dar știu că nu trebuie să-i bagi pe daci și pe romani în aceeași oală pentru că nu le mai recunoști apoi copiii.

(26) Montjoie et saint Denis (p. 109)
*trad. roum. Pământul sfânt să-l apărăm!*⁴

Situations diverses

Dans nombreux cas, le traducteurs se confronte à des pertes inévitables, récupérés ailleurs totalement ou partiellement. Le narrateur s'adresse à ses auditeurs / lecteurs par :

(27) Mes doux Seigneurs !
trad. roum. Domniile voastre !

(28) A ma gauche, la guérison, à ma droite, l'infirmité, carrousel des méninges, sept tours dans chaque sens (p. 9)
trad. roum. Într-o parte vindecarea, într-o parte infirmitatea, un adevărat carusel în creierași, câte șapte ture în fiecare sens.

(29) Et ses yeux brillaient et sa poitrine frétillait comme du goujon (p. 31)
trad. roum. Și ochii îi străluceau și pieptul îi zvâcnea ca la pește.

Pour ce dernier exemple, le choix se faisait en faveur de l'un des trois sens du mot « goujon » : 1/ « diblu » ; 2/ « porcușorul comun » (*poisson*) ; 3/ tânăr proxenet (argot). Dans (30), une fois détectée l'allusion (à l'expression « les alouettes toutes rôties lui tombaient dans la bouche »), l'adaptation se réalise facilement :

(30) [...] finis les oiseaux rôtis qui me tombaient du ciel au début de chaque mois.
 (p. 10)
trad. roum.[...] gata și cu para lui mălăiață în gura lui nătăfleață care-mi cădeau din cer la începutul fiecărei luni.

Non seulement les cas d'équivalence sémantique partielle valent l'effort d'être cités, mais également les situations où le traducteur se trouve devant un trou lexical. Les mots en caractères normaux ou mis en évidence en caractères italiques ou gras renvoyant à des *realia* de la culture-source ou d'une culture étrangère (comme *fancy-fair* pour les bals de bienfaisance) qui manquent de référent dans la culture-cible obligent le traducteur à garder l'emprunt tel quel⁵. Il convient de le répéter, la question s'il faut absolument faire une note du traducteur en bas de page est controversée.

J'ai rencontré des cas d'*ellipse* qui sont facile à refaire [dans (31), « mettre du beurre dans les épinards », enrichir le goût d'un plat donne, par extension, améliorer une situation] ou des termes techniques dans lesquels un simple *ajout* [dans (32) pour dire le début et la fin et dans (33) pour le saloir, c'est-à-dire le tonneau avec du sel, retrouvable chez le boucher non chez le meunier], ajout qui s'est avéré la solution traduction à la portée :

(31) Parce qu'il y a aussi les petits avantages de mon infirmité, le beurre dans les épinards. (p. 12).
trad. roum. Pentru că infirmitatea mea are și ea micile ei avantaje, situația mi s-a îmbunătățit simțitor.

(32) Et une fois la conversation mise sur les rails, le train monotone des confidences, du premier tenant au dernier aboutissant (p. 17)

trad. roum. Și odată pusă pe șine conversația, pornește și trenul monoton al confidențelor, de la cap la coadă.

(33) [...] pas plus de prétexte dans ma caboche que de saloir chez le meunier ! (p. 72)

trad. roum. [...] în căpățâna mea aveam tot atâtea motive cât are morarul butoaie cu saramură.

Les jeux de mots se justifient par le plaisir qu'ils procurent au lecteur. Dans *Plv*, ils sont générateurs de rebondissement de l'intrigue (« un cadavre dans le placard », pris au sens propre, fait partie de la recette du polar, et au sens figuré entame la réflexion sur la situation embarrassante du protagoniste qui épie). Voici un autre sur « fond » :

(34) Tout cela n'est que de la parodie, je ne touche pas le fond des choses ? Et vous, croyez-vous toucher davantage le fond parce que vous êtes restés voyants ou que vous ne lisez qu'en braille ? Et le fond de quoi, je vous demande ? Quel fond, où est le fond ? Tandis que moi, Céleste, qui m'empêchera de dire que j'ai atteint le juste milieu ? (p. 23)

Pour certains segments (mots, syntagmes, phrases) en langues étrangères (anglais, latin, etc.), y compris en français, j'ai opté de garder les tels quels : « proclamation urbi et orbi », (p. 11), « apelstock », terme de l'alpinisme, ou de les traduire par des *réalia* plus accessibles pour un lecteur roumain comme « fancy-fair », « baluri de binefacere », sans négliger les propos de G. Mounin dans *Les Belles Infidèles* sur la beauté d'une expression étrangère :

L'expressivité d'un mot étranger consiste en la nouveauté de l'image verbale qu'il offre par différence avec le français, mais pour le sujet parlant dans cette langue étrangère, cette image verbale est généralement usée, aussi inaperçue que les images verbales françaises qui réveillent une oreille étrangère ». (Mounin 39)

Paul Emond ironise sur les tics langagiers d'un personnage burlesque, le légionnaire Harry Blount ; un tel tic, courant dans le langage des jeunes de la génération des années '70 est « *quoi* », qui coupe la cohérence et la cohésion textuelles. Ma solution a été de lui trouver l'équivalent d'aujourd'hui, « *cum zic* », toujours en italiques pour signaler l'ironie :

(35) Et bien Monsieur Crouque, *quoi*, nous avons appris votre triste invalidité *quoi*, et comme *quoi*, nous mettons le fruit de nos collectes *quoi* à la disposition des invalides *quoi*, c'est-à-dire nous organisons *quoi* pèlerinages Lourdes *quoi*, permettez-moi de me présenter *quoi*, Harry Blount de la légion mariale *quoi*. (p. 48)

J'ai aussi détecté certaines phrases ambiguës comme dans (36) où il a été difficile d'arriver à saisir allusion à l'extase sexuelle dans le langage des bordels

(36) Madame Sangarre, à nous l'extase du chiffre sept ! (p. 82-83)

trad. roum. Doamnă Sangarre, extazul sexual e-al nostru!

Dialogues intertextuels

Paul Emond a toujours avoué sa parenté avec les grands maîtres de la parodie et de la dérision : Cervantès, Borges, Kafka, Gogol, Robbe-Grillet, Ricardou, L. Sterne, J. Swift, etc. Grands conteurs et grands menteurs se retrouvent aussi dans *Plv* : Shéhérazade et le baron de Münchhausen. Cette filiation est évidence à plus d'un titre par le biais de l'intertextualité externe⁶ : dans ces histoires qui convergent et se croisent, se chevauchent ou se dissipent, s'agglutinent les une les autres dans la logique propre de l'anti-roman, plusieurs œuvres citées directement ou indirectement reviennent régulièrement. Les digressions du faux aveugle à propos des avantages et des inconvénients de la cécité entament le dialogue intertextuel avec de grands Belges : Maeterlinck – *Les Aveugles*, De Coster – *Thyl Ulenspiegel*, Ghelderode et son théâtre (Meurant 296). Mais le roman de Jules Verne, *Michel Strogoff*, reste le symbole de l'errance qui caractérise également notre héros : le courrier du tzar qui traverse les steppes de Russie pour porter une missive est lui-même un faux aveugle. Les noms de personnages sont repris par Emond : StrogoffAlcide Jolivet, Harry Blount, M. Fédor, Marfa, Ivan. Nous retrouvons un autre clin d'œil complice dans la scène imitée de *Michel Strogoff* du chapitre « Un orage dans les monts Oural », plus précisément dans l'épisode où le chien Strogoff tue un ours menaçant. Voici d'autres exemples :

(37) Voyez l'histoire de la marquise par exemple, une très belle histoire ! Tous les jours, la marquise sortait à cinq heures. A la fin, le marquis eut des doutes. (p. 103)

trad. roum. Iată povestea marchizei de exemplu, o poveste foarte frumoasă! În fiecare zi, ea ieșea la ora cinci. la sfârșit, marchizul a avut îndoieli.

(38) Il s'est fait comme un rat, il s'est engagé dans le défilé ! Et Garef de porter l'olifant à sa bouche, d'appeler à la rescousse tonton Charles à la barbe fleurie ! (p. 109)

trad. roum. S-a prins singur în cursă, s-a băgat în defileu! Și Garef duce trâmbița la gură și îl cheamă în ajutor pe unchișorul Carol cel Mare cu barba lui înflorită!

Pour conclure

Les visions du monde culturelles sont mutuellement incommensurables, et traduire d'une langue à l'autre nous expose à des incidents inévitables, souligne Umberto Eco dans *Dire presque la même chose* (Eco 42). Dans *Plv*, un roman truffé à tout pas d'un étranger onirisme qui tourne au cauchemar, d'un humour léger qui vitriole lorsqu'il s'agit d'une réflexion existentielle, de grotesque, de jeux de mots, de parodie intertextuelle, le bagage cognitif et culturel du traducteur est sérieusement mis à l'épreuve. La traduction devient alors une négociation permanente entre deux mondes, le traducteur n'est plus seulement un « peseur de mots », mais surtout un « peseur d'âmes » qui devrait faire preuve de beaucoup de doigté dans son travail. Avec ses connaissances générales, ses connaissances thématiques pertinentes (autour et hors du sujet du texte), ses connaissances de la situation se marient ses importantes connaissances *obliques* :

toutes sortes de lectures sans rapport apparent avec son domaine d'activité mais qui lui sont un jour instrumentalisables, présentes sous forme latente. Pour un traducteur professionnel, le bagage culturel ne se réduit pas à une bonne connaissance de la langue, mais aussi à la connaissance des réalités culturelles, socioéconomiques et politiques autant de la langue-source, que de la langue-cible. Au contexte global de nature linguistique et extra linguistique, à l'histoire de la culture s'ajoutent la bonne connaissance de l'univers culturel et artistique de l'auteur et du contexte de l'apparition de son œuvre. (Lungu-Badea 107) Dans la traduction littéraire, la maîtrise de la culture de départ et de la culture d'arrivée dit donc s'élever à un haut niveau. Ce bagage culturel joint à la connaissance des langues en présence et assure la dimension herméneutique du texte. Un bagage culturel solide permet au traducteur de saisir tout de suite l'allusion, le piège, de rétablir un événement dans son temps, d'avoir des « lumières » sur tout. Le flair policier est important pour un traducteur : aujourd'hui, grâce aux moteurs de recherche, nous repérons vite les citations brèves sans être obligés de lire les œuvres complètes de l'auteur cité.

Capitale pour la traduction et pour l'apprentissage des langues en général reste la notion de *repensée*. Le travail personnel d'approfondissement des connaissances, linguistique ou thématiques, selon le cas, est décisif pour surmonter les difficultés du transfert du culturel.

Notes

¹ Dans la lecture du masque comme source de connaissance, quelques citations étaient notre propos : « Aveugle, je suis invulnérable ! » se vante Céleste (Plv, p. 40) ; « La cécité, c'est mon masque professionnel » (p. 9) ; « Je ne raconte que ce que j'entends raconter ! » (p. 141)

² À ce sujet, je renvoie à C. Andrei, « La note du traducteur - preuve d'érudition ou aveu d'incapacité ? », Revue Internationale d'Études en Langues Modernes Appliquées (RIELMA), 4, 2011, Cluj-Napoca, 127-143, disponible sur : http://lett.ubbcluj.ro/rielma/RIELMA_no4_2011.pdf.

³ Le rite se présente comme suit : avant le credo, le prêtre orthodoxe sort de l'autel, les Dons saints dans ses mains (« vohodul », en roumain) qu'il montre aux croyants au milieu de l'église ; il suit une prière chantée (« octenie », en roumain) et après il ouvre le saint Disque et la Sainte Coupe, protégés par une toile (le Saint Air) ; de la main droite, le prêtre bénit l'hostie et il touche par la suite le tabernacle.

⁴ Le distique en entier est : « Pământul sfânt să-l apărăm / Vom lupta nebiruiți pentru țară și părinți ! »

⁵ Dans un autre article, « La traduction : entre enrichissement et intégralité », in M. Ballard (éd.), La traduction, contact des langues et de cultures (2), Arras, P.U. d'Artois, 2006, M. Ballard insiste sur la différence entre emprunt et report. L'emprunt est l'« adoption par une communauté linguistico-culturelle d'un terme appartenant à une autre communauté linguistico-culturelle, pour des raisons de nécessité (trou lexical ou culturel, néologie et/ou technologie plus avancée) ou de mode (barman, cocktail) », bref un fait de société qui dépasse la traduction.

⁶ Il y a dans Plv une intertextualité interne: Emond aime dialoguer avec ses autres textes. Des objets-fétiches et des situations drôles reviennent : la serviette en crocodile ou les ébats dans les chiottes du train.

Références bibliographiques

- Andrei, Carmen. « La note du traducteur - preuve d'érudition ou aveu d'incapacité ? », *Revue Internationale d'Études en Langues Modernes Appliquées (RIELMA)*, 4, 2011, Cluj-Napoca. p. 127-143, disponible sur : http://lett.ubbcluj.ro/rielma/RIELMA_no4_2011.pdf.
- Ballard, Michel. « Les stratégies de traduction des désignateurs de référents culturels », *La traduction, contact des langues et de cultures* (1), Arras : Presses Universitaires d'Artois, 2005, p. 125-153.
- . « Créativité et traduction », *Target*, 9. 1, 1997, Amsterdam-Philadelphia, p. 106-107.
- Berman, Antoine. *L'Épreuve de l'étranger, Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Paris : Gallimard, coll. « Les Essais », CCXXVI, 1984.
- . *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*. Paris : Génie, coll. « L'ordre Philosophique », 1999.
- Delisle, Jean. *La Traduction raisonnée : manuel d'initiation à la traduction professionnelle de l'anglais vers le français*. Ottawa : Presses Universitaires d'Ottawa, 1993, p. 224-228.
- Emond, Paul. *Plein la vue*. Bruxelles : Labor, coll. « Espace nord », 1998.
- Eco, Umberto. *À la recherche de la langue parfaite dans la culture européenne*. Paris : Seuil, coll. « Faire l'Europe », 1994.
- . *Dire presque la même chose. Expérience de traduction*. Paris : Grasset, 2007.
- Israel, Fortunato. « La traduction littéraire : l'appropriation du texte », *La liberté en traduction*, Paris : Didier Erudition, coll. « Traductologie », 7, 1991, p. 17-41.
- Lamiral, Jean-René. *Traduire, théorèmes pour la traduction*, Paris : Payot, coll. « Petite bibliothèque Payot », 366, 1979.
- Lungu-Badea, Georgiana. *Teoria cultuuremelor, teoria traducerii*. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2004.
- Mounin, Georges. *Les Belles infidèles*. Paris : Cahiers du Sud, 1955.

ПРИСТРАСТИЯ ПЕРЕВОДЧИКА И КАЧЕСТВО ПЕРЕВОДА: О СУБЪЕКТИВИЗМЕ В ПЕРЕВОДЕ

Мирослава МЕТЛЯЕВА
Институт Филологии АНМ

The article is devoted to the problems connected to translation theory and practice. The author makes the comparative analyses of different approaches to this issue. While early research focused mostly on linguistic differences between speakers, modern approach, which the author supports, tends to be based on translator's knowledge of cultural differences between nations. She argues that good translation should reveal nations' attitude to domestic relations, love, family life, history, religion.

The author analyzes the examples of translating literature texts from Romanian into Russian and offers a number of theoretical and practical conclusions. She tries to show that language is a reflection of social reality using special words and syntactic constructions.

Key-words: translation, cross-cultural, national peculiarities, linguistic research.

În articolul dat sînt cercetate unele probleme ale teoriei și practicii traductologice. Autorul face o analiză multilaterală prin exemple concrete a procesului de traducere, demonstrînd influența lingvistică, socio-culturală, etnologică asupra atitudinii traducătorului față de original.

Bazîndu-se pe rezultatele studierii lingvistice ale textelor traduse din română în rusă, cercetătorul deduce concluzii practice asupra reflectării obiective a realităților existențiale în structurile lexico-semantică și contextual-istorice a textului tradus.

Cuvinte-cheie: traducere, studierea lingvistică, influența, reflectarea obiectivă.

При рассмотрении проблем перевода неизбежно возникают осложнения, когда дело касается практики, то есть когда речь заходит об определенных критериях точности. Само понятие точности доставляет немало беспокойства, так как смысл его двойственен. С одной стороны, мы можем считать точным дословный перевод, с другой – он таковым не является, ибо результат его представляет собой нечто, не имеющее ничего общего как с первоисточником, так и с языком реципиента. Перевод всегда остается тайной, к разгадке которой стремится каждый бесстрашный путешественник в страну сокровищниц чужого языка, которые ему предстоит раскрыть и предъявить во всей полноте на свет божий.

Самое рискованное в высказанном предложении есть словосочетание «во всей полноте». Технический подход к переводу не даст желаемого результата, так как алгеброй никогда нельзя будет проверить гармонию. Семантика слова, подвижная в контексте, как ртуть; фразеологизмы, теряющие свою статичность при перетекании в реку иного языка; сам текст, подлежащий переводу, – создают кажущуюся неуправляемой стихию вариаций, в свободе которых можно либо затеряться и быть выброшенным за ее пределы, либо стать настоящим корабельным кормчим, идущим к поставленной цели. Все дело, как нам кажется, в умении управлять как стихиями родного языка, так и языка, с которого осуществляется перевод. Оригинал и перевод – арена драматических взаимоотношений, цель которых – нахождение взаимопонимания и возможностей конкретного,

материализованного межъязыкового диалога во временном и пространственном контексте.

Поль Рикер свою лекцию «Парадигма перевода», прочитанную на факультете протестантской теологии в Париже в октябре 1998 года, начал со слов:

К проблеме перевода можно подойти двумя способами, по-разному трактуя сам термин. С одной стороны, можно говорить о переводе в узком смысле слова и понимать под этим переложение словесного сообщения с одного языка на другой. С другой стороны, в широком смысле, перевод может стать синонимом попытки осмысления и толкования текста в рамках одного и того же родного языка.

И то и другое понимание перевода имеют равное право на существование. Антуан Берман в работе «Опыт вхождения в чужой язык» исследует первый подход, исходя из того неопровержимого факта, что в мире существует множество разных языков. Джордж Стейнер в книге «После Вавилона» разрабатывает второй принцип, подкрепляя свои рассуждения всеобъемлющей формулой: «Понять – значит перевести». Первый подход предполагает выдвигание на первый план проблемы отношений «свое-чужое», а второй – анализ сложностей и парадоксов, возникающих при переводе с одного языка на другой.

Говоря о переводчиках по призванию, Поль Рикер отмечает:

Чего ждали эти фанатики перевода от воплощения своей мечты? Того, что один из них называл расширением горизонтов своего собственного языка; и еще того, что все вместе они именовали образованием (Bildung), то есть одновременно и формированием себя, и самовоспитанием; но в качестве бесплатного приложения, если можно так выразиться, они также заново открывали для себя свой родной язык и его еще неиспользованные ресурсы. Гельдерлин говорил так: «Все родное следует изучать так же, как иностранное».

Но в таком случае, отчего эта чистая страсть к переводу должна быть омрачена вышеуказанной дилеммой верности/неверности источнику? Да потому, что не существует абсолютного критерия хорошего перевода. Ведь мы не можем сопоставить источник и перевод с неким третьим текстом – носителем того тождественного значения, которое предполагается перенести из источника в текст перевода. Отсюда следует парадокс, который накладывается на известную уже нам дилемму: хороший перевод может и должен стремиться лишь к относительной равноценности источнику, ибо из-за отсутствия своего четкого «эквивалента» эта равноценность никак не может быть полностью найдена и обоснована. Ее можно лишь искать, приближаться к ней упорным трудом, верить, что цель почти достигнута. А единственно возможная критика чужого перевода (которая, впрочем, нам всегда доступна) состоит в том, чтобы предложить свой перевод, столь же сомнительный по своей удачности, но будто бы лучший или будто бы иной. И это как раз то, чем постоянно занимаются профессиональные переводчики. (ibidem)

То, что различия между получателями оригинала и получателями перевода существуют, – факт, не требующий доказательств. Каждая группа

коммуникантов принадлежит к иноязычной, то есть своей собственной культуре, следовательно, обладает собственным менталитетом, национальной психологией, мировоззрением и мировосприятием. Как пишет А.Д. Швейцер, «основной прагматической установкой <...> является учет расхождений в восприятии одного и того же текста со стороны носителей разных культур, участников различных коммуникативных ситуаций. Здесь сказываются различия в исходных знаниях, представлениях, интерпретационных и поведенческих нормах». (152)

Считается, что прорваться через такой «барьер» без помощи переводчика не способен ни один человек, не владеющий языком оригинала.

Утверждение о бикультурности переводчика имеет, возможно, максималистский характер. Оно, однако, не означает, что переводчик и на самом деле является носителем двух культур. В подавляющем большинстве случаев переводчик принадлежит к одной культуре, но в силу образования и жизненных обстоятельств он становится экспертом в области иной культуры, что и помогает ему выступать не только в роли языкового посредника, но и в роли посредника в межкультурной коммуникации (впрочем, эти два вида посредничества взаимосвязаны и вряд ли возможны друг без друга).

Вплощает ли переводчик в переводе собственное представление о тексте? Или он исходит из предполагаемого восприятия одного конкретного читателя оригинала или группы читателей? Или он стремится все же передать идею автора, заложенную в оригинале, пользуясь теми же средствами, что и сам автор? На этот счет высказывались разные мнения. Например, Стивен Стрейт считает, что «собственная реакция переводчика на текст оригинала, а также на текст перевода, который находится в процессе создания, есть основной критерий, используемый в процессе перевода». (45)

Это, несомненно, крайняя и чересчур категоричная точка зрения. В.Н. Комиссаров справедливо отмечает, что «наилучших результатов добивались переводчики, близкие по взглядам и творческой манере к автору переводимого текста» (184). При этом В.Н. Комиссаров указывает, что в современных условиях от переводчика

требуется умение квалифицированно переводить тексты самых различных авторов и направлений. Многие переводчики, в том числе и переводчики художественной литературы, успешно переводят произведения, чуждые им по идейной направленности и художественной манере. Очевидно, переводчику, подобно драматическому актеру, необходима способность своего рода перевоплощения, умение стать на точку зрения автора текста, воспринять и воспроизвести особенности его стиля». «Переводчик может ставить перед собой цели пропагандистского, просветительского и т.п. характера, он может стремиться в чем-то убедить рецептора перевода, навязать свое отношение к автору оригинала или к описываемым событиям, на него могут оказывать влияние какие-то соображения политического, экономического или личного порядка. (ibidem)

Заслуживает большого внимания мысль Поля Рикера об этических проблемах перевода:

Мне кажется, что работа над переводом, наравне с проблемами интеллектуальными, теоретическими или практическими, содержит в себе, среди всего прочего, и проблему этическую. Привести читателя к автору, привести автора к читателю, рискуя при этом не только служить двум господам, но и вводить их в заблуждение, - это то, что я называю проявлением языкового гостеприимства. Именно языковое гостеприимство служит моделью для других, подобных ему, форм гостеприимства.

В теории перевода получила довольно широкое распространение идея о фактической невозможности полного тождества перевода первоисточнику, другим словом, непереводаемость есть самое большое препятствие на пути межкультурного диалога. Вся практика повседневности и реальной переводческой деятельности свидетельствует об обратном, впрочем, как и вся история развития цивилизаций. Естественно, что предпосылки для таких теоретических построений существуют. Однако в представленных заметках автору хотелось бы коснуться преднамеренной «нереводаемости» отдельных фрагментов перевода, зависящей от культурных, познавательных и социальных установок самого переводчика.

Убедиться в этом довелось при переводах на русский язык прозаика из Молдовы Николае Русу, в частности его рассказа «Вчера и завтра». Переводя на русский язык по просьбе автора это произведение, ранее уже обработанное и опубликованное другим коллегой в журнале «Кодры. Молдова литературная», завершив свою работу, я сопоставила предыдущий вариант со своим и с оригиналом, и столкнулась с явлением, которое классик считал одним из самых больших зол в цепи грехопадений переводчика – с попыткой «полировки и пригладивания», подлаживания к устоявшимся стереотипам.

В рассказе речь идет о современной Молдове со всеми проблемами становления новой государственности. Автор представляет нам их не на макроуровне, а на уровне маргинальной среды. Герой рассказа, 25-летний профессиональный нищий Горицэ, стоит перед дилеммой – продолжать свое «дело» по-прежнему, либо начать жизнь заново, последовав примеру младшего брата, порвавшего с «дном» и нашедшего иные возможности для поддержания собственного существования. По ходу повествования перед читателями предстает жесткая картина действительности, уходящая всеми своими корнями в **прошлое**.

И вот тут начинают проявляться расхождения между мировосприятием **автора** и переводчика. Переводчик, представляя свою интерпретацию текста, пытается увести читателя от современных реалий местной жизни, пользуясь лексикой минувшей эпохи.

Так, в оригинале идет такой текст: «Mama lor îi venea soră dreaptă, iar pe tatăl lor ea îl adusesse de prin Siberia unde plecase, în tinerețe, la construcția unei importante, cică, pe atunci căi ferate, al cărei nume – BAM – nu-i spune lui Goriță nimic. Decum să stabilise în satul lor, rusul își construi în fundul grădinei un fel de poetică»... и т.д.

Перевод мой: «Их мать была его родной сестрой, а мужа, их отца, привезла она из Сибири, куда уехала в молодости на стройку важной по тем временам железной дороги, название которой – BAM – не говорило Горицэ ровно ничего. Обосновавшись в их селе, русак тут же соорудил в глубине

сада нечто похожее на курятник (оказавшееся на самом деле русской баней) и по субботам разводил огонь на абрикосовых или вишневых дровах, чтобы попариться».

Перевод предыдущего коллеги начинается так: «Отец, осмотревшись на новом месте, соорудил что-то похожее на курятник» ... и т.д.

Остановимся на слове «отец». В рассказе речь идет о «русаке», русском, переводчик же заменяет это слово на «отец», как бы исходя из истории описываемой семьи и поправляя автора.

На самом деле он искажает то, что хотел сказать автор. Исчез эмоциональный подтекст. Читатель получил разжеванный переводчиком «миротворческий» вариант, который полностью перечеркивает реальность. В этнической среде молдаван родственные отношения, включающие не только семейные, но и религиозные связи, чрезвычайно крепки, а понятия «отец», «мать» при любых обстоятельствах окружены ореолом святости. В первоисточнике отсутствие слова «отец» в рассказе молодого человека является грозным симптомом разрушения сложившихся традиционных семейных ценностей, маргинализации сельского сообщества. Переводчик же игнорирует это, не желая затрагивать, прежде всего, **этнический** фактор, сглаживая остроту авторского мироощущения.

Второй пример. У автора: «E adevărat că peste vre-o lună s-a găsit o doamnă care, după ce i-a băgat în mână o bancnotă de cinci lei, cum nu-i s-a mai întîplat nici pînă, nici după aceea, supărată foc, i-a scos cartonul de la piept și-a scris pe o hîrtiuță textul corect, dar numai pe românește».

Мой перевод: «Правда, приблизительно месяц спустя объявилась вдруг некая дама, которая, сунув ему в руку пятилеевую бумажку – чего с ним не случилось ни до, ни после – гневно сорвала с его груди картонку и на клочке бумаги написала текст по-румынски».

Предыдущий перевод: «Правда, через некоторое время какая-то женщина, сунув пятилеевую бумажку, сердито сорвала у него картонку...и т.д. и написала текст на латинице».

Обратим внимание на слово **doamnă** у автора и «женщина» у переводчика.

Женщина – опять-таки нивелирующее понятие. «Doamnă» – это «госпожа», «дама» – широко распространенное в Молдове за последние 20 лет обращение к женщине, имеющей в обществе статус не ниже среднего, что подчеркивается у автора и сравнительной щедростью подаяния, и отношением благодетельницы к языковым проблемам, волнующим элиту молдавского общества. С исчезновением всего одного слова – «госпожа», «дама», исчезают и реалии дня сегодняшнего. У автора четко сказано «по-румынски», у переводчика же очень осторожное – «на латинице».

Переводчик пропускает и другие приметы современности, представленные автором.

Автор, описывая место, где один из попрошайек собирает свою дань, пишет, что он примостился «в углу большого парка у элитной гостиницы, где рядом обосновались какие-то посольства».

Переводчик упускает «обосновались какие-то посольства». Деталь эта немаловажна для читателя: она дает представление о месте описываемых событий: это не просто город, а столица нового государства, где все слои

населения, пообвыкнув, уже не испытывают прежних благолепных чувств и страха перед офисами иноземных представительств.

Интересна интерпретация переводчиком и следующего словосочетания. У автора сказано: «bortă de sat».

Мой перевод: сельская дыра (яма).

У переводчика: «сельская глубинка». В небольшой Молдове отсутствует понятие глубинки. Оно характерно для страны с большими просторами, где возможна «глубинка». Кроме того, у автора «сельская дыра» (яма) имеет четкую негативную окраску. В переводе негативный фон снят, что явно не соответствует замыслу автора.

В конечном итоге, от таких «поправок» по прихоти переводчика перед читателем предстает «анемичная» версия рассказа, дающая весьма приблизительное представление как о самом произведении, так и о творческой манере автора.

К сожалению, сама переводческая практика доказывает, что тезис о нейтральности переводчика, его беспристрастности – это миф, созданный в результате отстранения от реальной действительности.

В этом смысле хочется привести слова Т.М. Дридзе:

Эффект диалога» как «смыслового контакта», основанного на способности и стремлении субъектов к адекватному истолкованию коммуникативных намерений партнеров по общению является ключевым для семиосоциопсихологической концепции социально-коммуникативного процесса. Поэтому, наряду с понятием «коммуникация», в ней используются понятия «псевдокоммуникация» (попытка диалога, не увенчанная адекватными интерпретациями коммуникативных интенций) и «квазикоммуникация» (то есть ритуальное действие, подменяющее общение и не предполагающее диалога по исходному условию). В ходе общения людей, относящихся к разным «группам сознания» (т.е. группам условным, невидимым, но реально существующим в силу общности тех или иных ценностных ориентаций, установок , ожиданий, ментальности и т.п.), выявляются различия в интерпретациях «разночтения», в крайних своих формах препятствующие не только контактам и взаимодействию людей, но и формированию социокультурных пространств, способных служить «питательной средой» для зарождения, поддержания, воспроизводства и развития цивилизованных форм существования общественных организмов. (58)

Библиографические ссылки

Дридзе, Тамара. «Перевод как текстовая деятельность: основания и предметная область семиосоциопсихологической теории коммуникации», *Язык, Поэтика, Перевод*, 426, Москва : МГЛУ, 1996, 54-65.

Комиссаров, Владимир. *Современное переводоведение*. Москва : ЭТС, 2002, 23-37.

---. *Слово о переводе (Очерк лингвистического учения о переводе)*. Москва: Междунар. отношения, 1973.

Рикер, Поль. *Парадигма перевода* (пер. М. Эдельман). *Esprit* 253 (1999). Режим доступа http://www.old.russ.ru/ist_sovr/sumerki/20001102.

Русу, Н. Вчера и завтра. *Кодры*, №1-2. Кишинев, 2006. 62-69.

Швейцер А. *Теория перевода (статус, проблемы, аспекты)*. Москва, 1988.

Riazi, A. *The invisible in translation*. <http://www.accurapid.com/journal/24structure.htm>. 2003.

Rusu, N. *Robul de ieri*. București: Ed. Muzeului Literaturii Române, 2007, 192-200.

Straight, S. „Knowledge, Purpose, and Intuition: Three Dimensions in the Evaluation of Translation”, *Translation Spectrum: Essays in Theory and Practice*. Albany: State University of New York Press, 1981.

COMMUNICATION INTERCULTURELLE ET TRADUCTION: UNE APPROCHE PRAGMATIQUE

Angelica VÂLCU

Université « Dunărea de Jos », Galați, Roumanie

Studiată dintr-o perspectivă interculturală, traducerea nu înseamnă predarea/învățarea unei limbi noi, ci reprezintă sensul metaforic (sau nu) reconstituit în limba țintă în urma interacțiunii cu textul abordat, exploatat și inevitabil tradus din limba sursă. Traducerea considerată ca „și comunicare în interculturalitate, este nu numai o cale de acces spre nouă cultură, dar și un factor care influențează simultan culturile în contact și societatea. În discursul despre traducere, fie că este focalizat pe produs (texte) sau pe procesul de traducere (transfer lingvistic), trebuie să recunoaștem că traducerea există, în primul rând, pentru că răspunde exigențelor unei anumite societăți.

Comunicarea noastră încearcă să ilustreze că traducerea aparține domeniului interacțiunilor comunicative și că ea constituie, în principiu, o problemă de limbă, de cultură, de sens și mai ales de indivizi.

Cuvinte-cheie : *comunicare interculturală, traducere, competența traductivă, competență culturală.*

Seen from an intercultural perspective, translation does not mean teaching/learning a new language but the (non)metaphorical meaning reconstructed in the target language after its interaction with a certain text, exploited and inevitably translated from the source language. Translation seen as communication in interculturality is not only a way to a new culture but also a factor that influences simultaneously cultures in touch with society. In the discourse on translation, whether focused on the product (texts) or translating (linguistic transfer), we should admit that translation exists first of all because it meets the exigencies of a certain society.

Our paper attempts to show that translation belongs with communicative interactions and is, generally speaking, a problem of language, culture, meaning, and individuals in particular.

Key-words: *intercultural communication, translation, translating competence, cultural competence.*

Communication en interculturel

Les échanges communicatifs interculturels existent depuis longtemps mais les enjeux de ces échanges ont changé, de nos jours, lorsque le phénomène de la mondialisation a déterminé une croissance, sans précédent, des contacts culturels directs et indirects. Communiquer en interculturel ne signifie pas annuler les différences culturelles mais se rendre compte comment, dans un échange réciproque, ces différences sont nées, se sont créées, se sont transformées et contribuent à la modification de la dynamique interactionnelle : « L'interculturel n'est pas seulement la mise en relation de deux objets, de deux ensembles indépendants et relativement fixes. C'est un phénomène d'interaction où ces objets se constituent tout autant qu'ils communiquent. »¹

La compétence de communication en interculturel se concrétise dans l'aptitude de décrire la culture de l'Autre mais aussi dans l'aptitude de modifier, d'ajuster ses propres critères et ses propres repères par rapport à cet Autre. Une

connaissance approfondie de sa propre culture fait possible cette modification et augmente la capacité d'analyse de la communication entre les JE et les Autres. Martine Abdallah Pretceille² définit la compétence culturelle comme :

La capacité à s'orienter dans une culture étrange et étrangère afin de comprendre la culture en acte et non pas la culture comme un objet, objet par ailleurs souvent présenté comme figé et ossifié. Toute culture est dynamique, complexe, contradictoire et ambiguë et personne n'est en position de voir et de traiter avec le tout de la culture de l'Autre, personne ne peut se définir comme le représentant légitime de la totalité de la culture.

Cette capacité à s'orienter dans une autre langue – culture aidera l'apprenant de la langue étrangère à se débrouiller dans des situations difficiles telles qu'un conflit entre les systèmes de valeurs des deux langues cultures, des modes différents de se comporter dans les situations routinières, des attitudes et stratégies d'interpréter et de répondre (les) aux réactions de l'Autre, etc.

Communication et traduction

La traduction considérée comme communication interculturelle, nous fournit des informations sur les Autres, des éléments spécifiques à la culture d'un peuple et des données sur tout ce qui caractérisent les Autres. Une traduction contient aussi des informations sur la personne du traducteur, sur sa culture et sur sa relation avec les Autres. Dans le contexte général de la globalisation, la théorie sur la traduction a sa propre position qui considère la pratique du traducteur comme une manière de s'identifier au rôle d'agent qui matérialise un intérêt commun : la transmission de l'information écrite et orale.

La communication en interculturalité par le biais de la traduction, peut représenter une réponse aux questions lancées par les nouvelles réalités socioculturelles :

L'emploi du mot interculturel implique nécessairement, si on attribue au préfixe « inter » sa pleine signification ; interaction, échange, élimination des barrières, réciprocité et véritable solidarité. Si au terme de « culture » on reconnaît toute sa valeur, cela implique reconnaissance des valeurs, des modes de vie et des représentations symboliques auxquels les êtres humains, tant les individus que les sociétés, se réfèrent dans les relations avec les autres et dans la conception avec le monde³

En tant que véhicule de la culture, l'exercice de la traduction offre la possibilité aux apprenants d'interagir et de communiquer sans ambiguïté avec l'Autre. Pour ce faire, sauf la compétence linguistique il ya d'autres compétences qui y interviennent : compétences traductives, compétences socioculturelles et interculturelles, compétences pragmatiques.

Tout acte de traduction implique deux systèmes linguistiques et deux cultures et surtout un besoin de communication ayant comme point de départ un document source résulté d'une situation, parfois, très éloignée de la situation pour laquelle nous avons besoin de sa traduction.

Le texte, en tant qu'objet de la traduction, et l'acte traductif s'inscrivent dans un acte de communication qui va de l'auteur du discours source jusqu'au destinataire (récepteur) du texte cible. On dit que tout ce qui se communique par des moyens linguistiques, graphiques, alphanumériques, vidéographiques, pictographiques, par le code informatique, le son, le bruit, les couleurs, etc., est susceptible de traduction.

Le produit de l'opération traduisante, la traduction, doit répondre, par sa forme et par son contenu, aux besoins du destinataire (l'utilisateur) et aux contraintes de ses fonctions, aux buts du commanditaire (convaincre, vendre, donner des informations, etc.) et aux normes applicables dans le domaine de la terminologie et de la phraséologie, notamment lorsque leur emploi est limité à un produit ou à une entreprise.

L'enseignement de la culture et la traduction.

Si pour Pierre Bourdieu «la culture c'est la capacité de faire des différences»⁴, les spécialistes s'accordent à dire que traduire la culture c'est la capacité de «lire», de décoder et d'encoder ces différences dans la langue cible. Pour ce faire, l'apprenti traducteur doit acquérir des compétences spécifiques linguistiques, socioculturelles, encyclopédiques ou pragmatiques, etc. La compétence de traduction va de pair avec la compétence interculturelle qui est la capacité des personnes à examiner et à étudier tous les aspects du comportement de leurs interlocuteurs étrangers, «à en prendre conscience ainsi qu'en tirer des enseignements afin d'y adapter leur propres comportement»⁵.

La classe de langue constitue un lieu où la culture de l'apprenant rencontre la culture étrangère. De cette rencontre, la culture de l'apprenant s'enrichit avec les éléments de la culture étrangère et, de cette manière, est acquise la compétence

interculturelle nommée par Eva Kollarova, la troisième culture de l'élève⁶. (Voir au schéma ci – dessus).

Comprendre les enjeux du texte traduit suppose une approche méthodique et rigoureuse du texte de la langue source. La caractéristique essentielle de cette étape est la translation d'une langue-culture à une autre. Cette translation pourrait constituer un philtre entre le texte traduit et le lecteur mais, en réalité, elle devient une médiation et une négociation vers l'appropriation du sens. Pour saisir le sens, l'apprenant analysera les obstacles linguistiques et culturels auxquels il a été confronté pendant la traduction en observant les choix qu'il a effectués et en accomplissant une véritable réflexion critique sur le texte en question.

La traduction des divers types de textes spécialisés, (nommés, plus récemment, textes professionnels), représente plus de 95% du volume des traductions réalisées au niveau mondial.⁷ On affirme que ces traductions où l'auteur du texte reste à peu près anonyme, sont moins soumises à l'adoption d'une position subjective que les traductions littéraires ou religieuses. Cependant, suite à notre propre expérience traductive et didactique (nous dispensons aux étudiants de la première année du master *Discours spécialisé. Terminologies. Traduction*, le cours *Théorie et pratique de la traduction du texte spécialisé*) nous sommes convaincues que tout producteur de texte présente dans le discours nouvellement créé par la traduction une image de lui-même, image qu'il pourra fabriquer et re-fabriquer chaque fois qu'il sent le non-accord de son destinataire avec ce qu'il représente. Il faut reconnaître que lors de la « traduction de la culture », il existe le risque d'interprétations erronées et de contresens dans la réception des textes car les auteurs de ces textes n'avaient pas eu pour but l'enseignement de la civilisation et de la culture françaises. Au cours des exercices de traduction l'apprenant sera soutenu « à développer une attitude de relativisation et d'ouverture à l'égard d'autres cultures, comme d'apprendre à vaincre la xénophobie, l'ethnocentrisme et à se décentrer aux autres »⁸.

Un récit, un texte instructionnel, une pièce de théâtre, une œuvre littéraire sont des documents culturels. Dans la classe de langue, après avoir travaillé sur le contenu d'un texte, nous pouvons aborder certains faits de société (pauvreté, nationalisme, religion, droits de l'homme, etc.) qui peuvent représenter des termes de comparaison dans les deux cultures, celle de l'apprenant et celle de la culture étrangère.

Odile Challe⁹ apprécie que le texte de spécialité ne peut être travaillé dans la classe de langue sans avoir en vue la dimension culturelle du domaine concerné. Ces données culturelles sont indispensables à l'accessibilité des échanges professionnels mais, si les informations discursives sont plus abordables étant donné leur caractère explicite, les informations à caractère culturel sont difficiles à saisir à cause de leur caractère implicite.

La compétence traductive. L'objectif général d'une tâche didactique de traduction du français en roumain un texte de spécialité est celui de faire acquérir par les apprenants la compétence de communiquer dans des contextes professionnels en utilisant un document authentique dont les signes culturels implicites font naître des potentialités infinies pour une approche pluri référentielle. Si, par exemple, nos étudiants ont à traduire en roumain un texte comme, par exemple, *Communiqué du Greffier* (voir Annexe 1), plusieurs objectifs spécifiques seront à travailler :

- linguistiques : l'acquisition du lexique spécifique au domaine du droit concernant la Convention européenne des droits de l'homme ;
- opérationnels : lire et comprendre un texte professionnel, produire des textes professionnels du domaine du droit ou de la communication dans les Institutions européennes ;
- socioculturels : comparer le fonctionnement des différents systèmes démocratiques actuels.

La finalité communicative d'un tel type de texte conduira le futur traducteur à choisir les moyens linguistiques, sémantiques et pragmatiques adéquats à la réalisation matérielle de l'intention communicative. Dans une première étape, l'apprenti traducteur travaillera sur la compréhension du sens, du contenu du texte : pour ce faire, il devra avoir des connaissances de vocabulaire, de syntaxe et de sémantique spécialisées tout comme des savoirs culturels du domaine du droit international, des articles de loi qui prévoient la durée des procès et le droit à un recours effectif, et d'autres règlements prévues par la législation en vigueur de la Cour européenne des droits de l'homme.

La traduction du texte de spécialité est une opération qui favorise la langue cible et se prête mieux à la théorie du *skopos* car celle-ci s'adapte à toutes les situations d'interaction linguistique et met l'accent prioritairement sur les fonctions du texte et des traductions. Dans la traduction du texte de spécialité, le traducteur a la liberté de transformer, par exemple, un texte à dominante informative en un texte cible qui puisse répondre à la finalité qui lui a été assignée mais qui ait une autre dominante textuelle (argumentative, explicative, etc.). Notre exemple est un texte informatif spécialisé et c'est le type de texte qui traduit la fonction du texte, fonction qui représente « l'expression socioculturellement codée des formes langagières requises pour opérationnaliser une finalité particulière. »¹⁰

Pour augmenter l'efficacité du message et pour sensibiliser le lecteur au besoin de fonctionnement de la démocratie, l'étudiant doit, dès le début, repérer la place que détient le destinataire dans le message du texte traduit. Le rôle de la traduction est essentiel pour son destinataire car elle constitue une arme économique et culturelle pour tout bénéficiaire. Une bonne traduction a la puissance de déterminer le bien être d'un pays par l'importation et l'exportation de la science et de la technique, des produits, des services, etc. Une traduction a aussi le pouvoir d'empêcher le développement d'un pays en dévalorisant un produit ou une entreprise ou en proposant une image négative des réalités economico-sociales.

C'est pourquoi la qualité de la formation professionnelle du traducteur doit être irréprochable. Un traducteur compétent qui est conscient de l'importance de son travail et de sa responsabilité vis à vis de son bénéficiaire choisira plutôt la variante de la traduction « pour » que pour la traduction « par ».

Umberto Eco¹¹ constate, à partir de la sentence historique *non verbum e verbo sed sensum exprimere de sensu*, que ce n'est pas mot à mot qu'il faut traduire mais sens pour sens et que « l'idée est établie, qu'une traduction ne concerne pas seulement un passage entre deux langues, mais entre deux cultures, ou deux encyclopédies. Un traducteur tient compte des règles linguistiques, mais aussi d'éléments culturels, au sens le plus large du terme ».¹²

Conclusions

La traduction est une négociation entre les pertes de sens de la langue source et les compensations de sens intervenues dans la langue cible. Umberto Eco apprécie que « La langue de l'Europe est la traduction »¹³ et que la traduction serait la meilleure option pour contrecarrer le phénomène de l'anglicisation. C'est pour cela que nous, en tant qu'enseignants, nous avons l'obligation d'accorder l'importance scientifique à la traduction et de travailler aux méthodologies de son enseignement. Dans les cours du Mastère *Discours spécialisé. Terminologies. Traductions*, l'enseignement de la traduction est en mesure de proposer des stratégies méthodologiques adaptées aux besoins nationaux et européens. Pour réussir à enseigner la culture par le biais de la traduction, il est nécessaire que nous, les professeurs, nous-mêmes, acquérions une compétence interculturelle qui réponde aux principes de la pédagogie interculturelle : « *La pédagogie interculturelle doit offrir aux stagiaires des espaces réservés à l'action et à l'analyse pour une prise de conscience du rôle de la culture dans l'échange* »¹⁴.

Pour Antoine Berman¹⁵ la traduction maintient une très vieille solidarité entre langue, culture et texte. Si la traduction est une opération de transmission *d'un* texte, écrit dans *une* langue, appartenant à *une* culture, vers une nouvelle location linguistico-culturelle, alors la traduction est possible parce que chaque texte est défini premièrement par son appartenance à un espace national-culturel-linguistique.

Annexe 1

Communiqué du Greffier

Arrêts de chambre concernant

l'Arménie, la Pologne, la Roumanie et la Turquie

La Cour européenne des droits de l'homme a communiqué aujourd'hui par écrit les 15 arrêts de chambre suivants, dont aucun n'est définitif¹⁶.

Les affaires de durée de procédure, où est indiquée la conclusion principale de la Cour, figurent à la fin du présent communiqué de presse.

Violation de l'article 6 § 1 (durée)

Violation de l'article 13

Soare c. Roumanie (n° 72439/01)

Le requérant, Ion Soare, est un ressortissant roumain né en 1952 et habitant à Bucarest. Invoquant l'article 6 § 1 (droit à un procès équitable dans une durée raisonnable) et l'article 13 (droit à un recours effectif), il se plaignait de la durée des procédures pénales diligentées à son encontre en 1997 par une banque l'accusant de tromperie et faux. La Cour conclut à l'unanimité à la violation de l'article 6 § 1 de la Convention, la procédure ayant duré plus de six ans et huit mois devant les organes d'enquête. Elle conclut en outre à la violation de l'article 13 en raison de l'absence d'un recours effectif qui lui aurait permis de s'en plaindre. La Cour alloue au requérant 4 000 EUR pour dommage moral. (L'arrêt n'existe qu'en français.) Rédigés par le greffe, ces résumés ne lient pas la Cour. Le texte complet des arrêts de la Cour est disponible sur son site Internet (<http://www.echr.coe.int>).

¹ Lipiansky, M. « La communication interculturelle ». In D. Benoît (dir.), *Introduction aux sciences de l'information et de la communication*, p 192, Paris: Editions d'organisation. (1995).

² Abdallah Pretceille, Martine. « Communication interculturelle, apprentissage du divers et de l'altérité », Université Paris 8, France.

<<http://www.frl.auth.gr/sites/congres/Interventions/FR/Abdallah-pretceille.pdf>> p.55, consulté le 2 octobre 2011.

³ De Carlo, Maddalena. *L'Interculturel*. Paris : Ed. Clé International, 1998, p. 39.

⁴ Bourdieu, Pierre. « La distinction ». Porcher, Louis. *L'enseignement des langues étrangères*, Paris : Hachette, 2004, p.4.

⁵ Abry, Dominique. *Le français sur objectifs spécifiques et la classe de langue*. Paris : CLE International, 2007, p. 45

⁶ SperKova, Paulina. « La littérature et l'inter culturalité en classe de langue », *Revue Internationale International Webjournal*. www.sens-public.org. http://www.sens-public.org/article.php3?id_article=666. Consulté le 2 novembre 2011

⁷ Lavault- Olleon, Elisabeth, « La traduction comme engagement », *Dialogue des cultures : de la traduction, Écarts d'identité*, 113, 2008, p. 7.

⁸ Lami, Lilia, *Une didactique de l'interculturel du FLE Oral / Écrit au cycle secondaire*, mémoire de magister, 2008-2009, p. 40

⁹ Challe, Odile. *Enseigner le français de spécialité*. Paris : Economica, 2002, p. 122.

¹⁰ Pavlova, Maria. « Construire ou reconstruire un texte en langue étrangère » : http://www.sens-public.org/article.php3?id_article=661. Consulté le 12 novembre 2011

¹¹ Eco, Umberto. *Dire presque la même chose : expériences de traduction*, trad. de l'italien par Myriem Bouzaher, Paris : Grasset, 2007.

¹² *ibidem*, p.190

¹³ Eco, Umberto. *Op.cité*

¹⁴ *CECR : cadre européen commun de référence pour les langues*, <http://www.franparler.org/dossiers.htm>

¹⁵ Berman, Antoine. *Pour une critique des traductions : John Donne*. Paris : Gallimard, 1995, p. 11-97

¹⁶ « L'article 43 de la Convention européenne des droits de l'homme prévoit que, dans un délai de trois mois à compter de la date de l'arrêt d'une chambre, toute partie à l'affaire peut, dans des cas exceptionnels, demander le renvoi de l'affaire devant la Grande Chambre (17 membres) de la Cour. En pareille hypothèse, un collège de cinq juges examine si l'affaire soulève une question grave relative à l'interprétation ou à l'application de la Convention ou de ses protocoles ou encore une question grave de caractère général. Si tel est le cas, la Grande Chambre statue par un arrêt définitif. Si tel n'est pas le cas, le collège rejette la demande et l'arrêt devient définitif. Pour le reste, les arrêts de chambre deviennent définitifs à l'expiration dudit délai de trois mois ou si les parties déclarent qu'elles ne demanderont pas le renvoi de l'affaire devant la Grande Chambre ».

Références bibliographiques

Abdallah-Pretceille, Martine, Porcher Louis. *Education et communication interculturelle*. Paris : Presses Universitaires de France, 1996.

Beacco, Jean-Claude. *Les dimensions culturelles des enseignements de langue*. Paris : Hachette Livre/Français Langue Étrangère, 2000.

----. Conseil de l'Europe, Conseil de la Coopération Culturelle, Comité de l'Éducation. *Les Langues vivantes : apprendre, enseigner, évaluer : un Cadre européen commun de référence. Projet 2 d'une proposition de cadre*. Strasbourg : Editions du Conseil de l'Europe, 1996.

De Carlo, Maddalena. *L'Interculturel*. Paris : Ed. Clé International, 1998.

Eco, Umberto. *Dire presque la même chose : expériences de traduction*, trad. de l'italien par Myriem Bouzaher. Paris : Grasset, 2007.

Gouadec, Daniel. *Faire traduire*. Paris : La Maison du Dictionnaire, 2004.

Lami, Lilia. *Une didactique de l'interculturel du FLE Oral / Ecrit au cycle secondaire*. Mémoire de magister, 2008-2009, p. 18. <http://ns.umc.edu.dz/theses/francais/LAM1100.pdf>
Consulté le 2 novembre 2011.

Lipiansky, Edmond-Marc. « La communication interculturelle », D. Benoît (dir.), *Introduction aux sciences de l'information et de la communication*. Paris: Editions d'organisation, 1995, p. 187-216.

[http://www.francparler.info/accueil/../../../../Local Settings/Temp/Rar\\$DI01.750/25 sept.2011/Traduction et Interculturel Alterite/Interculturel theorie.htm](http://www.francparler.info/accueil/../../../../Local Settings/Temp/Rar$DI01.750/25 sept.2011/Traduction et Interculturel Alterite/Interculturel theorie.htm)<http://www.francparler.org/dossiers/interculturel.htm>
<http://www.cnrtl.fr/definition/Arrêts>

TRANSLATION, RE-TRANSLATION – THE TITLES OF THE BALKAN NOVELS

Maria ALEXE
UTCB București

One of the major problems a translator has to face when working on a book text is translating the title of that book. In this case he has to deal with linguistic aspects as well as cultural ones. From the multitude of problems raised by literary translations this study will focus on title translation. A title represents the image of a book; therefore it has to be very appealing and expressive and to maintain this aspect when translated. In order to underline its cultural value just a linguistic translation is not enough, sometimes the translator has to adapt it to the cultural context of the language in which the text is translated.

In the case of Balkan writers' works the problem is even more complicated. Due to the restricted circulation of Balkan languages, the book is translated in French or English and this version is then used as a basis for other translations. This means that we face a translation and a re-translation phenomenon which may lead to diminish of its correctness and at the same time gives a lot of freedom to the translator to interpret the text of the book.

Key-words: *cultural translation, Balkan literature, adaptation, title*

Una din problemele majore cu care se confruntă un translator atunci când trebuie să traducă o carte este felul în care realizează traducerea titlului acelei cărți, pentru că trebuie să țină seama de aspectele lingvistice și de cele culturale în același timp. De aceea din multe probleme pe care le ridică traducerea unei cărți acest studiu va analiza în principal problemele ridicate de traducerea titlurilor. Titlul reprezintă imaginea unei cărți și de aceea trebuie să fie foarte atractiv și expresiv, iar traducerea trebuie neapărat să mențină acest aspect. Deoarece aspectul cultural este cel care trebuie tradus în primul rând, o traducere realizată doar la nivel lingvistic nu este suficientă.

În cazul scriitorilor balcanici problema este chiar mai complicată, deoarece datorită circulației restrânse a limbilor balcanice, multe cărți sunt traduse întâi în franceză sau engleză și această versiune este folosită ca sursă pentru traducerile în română. Asta înseamnă că ne confruntăm cu o traducere și o retraducere, fenomen care poate duce la o anumită confuzie, dar care poate în același timp să confere traducătorului o anumită libertate de interpretarea a textului cărții

Cuvinte-cheie: *traducere culturală, literatură balcanică, adaptare, titlu.*

Lead in

In an era of intense development of social, political, cultural and economic environment, of all kind of contacts and exchanges, translation plays a very important role. Translation is a wonderful way through which people can communicate to one another all over the world, through which writers express their ideas to readers who do not understand their language. An academic definition of translation always underlines its communication role¹. Whether aimed to reinforce globalization or to emphasis cultural identity, it is the condition for a clear international communication. Analysing the process of translation one has to think of the fact that it is a wonderful vehicle for cultural understanding and it leads to a better knowledge of all kind of masterpieces.

When people started to need to translate certain things, this were mainly legal or economic translation, so the attention was focus on the exact meaning, on what it is called today linguistic translation. One of the first specialists who

questioned themselves about the fidelity and expressivity of a translation was the English poet [John Dryden](#) (1631–1700), who described translation as the judicious blending of these metaphrase (literal translation) and paraphrase, when selecting, in the target language, "counterparts," or [equivalents](#), for the expressions used in the source language. Modern translations are more and more challenging and people involved in the process of translating have to face increasingly complex tasks, aspect which leads to a complex interdisciplinary and intercultural background required for a good translator.

Studying a large number of novels belonging to different national literature, in the analysed case study to Balkan literature, a researcher cannot read all the work in the language they were originally written. This leads to the fact that some of them should be read in translation, (Romanian translations or English, French translations). Some were translated from the original language, but the title was adapted according to a French or English translation. One of Ismail Kadare's novel which French title is *Les Tambours de la pluie*, the Albanian one *Kështjella*, translated in English as *The Castle* or *The Siege* was translated in Romanian from Albanian under the title *Mesagerii ploii*. The title adaptation takes into consideration the cultural context of the target languages and if adapted it tries to facilitate the understanding of the meaning of the whole text. Adapted or just translated a title is an open gate to the text understanding.

Research Main Questions

One of the most important question to which this analysis is supposed to answer it concerns the creative role of a translator and its limits versus fidelity when adapting and locating certain cultural items. Like any writer, a translator has to take into account the range of knowledge available to his/her readers and the expectations they are likely to have about the text they are reading [Baker, 1998]. On the other hand even today these concepts are subject of large debates which can be sum up under the slogans: *word for word* or *meaning for meaning*.

A sub-question, which is derived from the main one, refers to the re-translation. If a text, in this case a title was translated in another language can the translator use the translated version as a source text for his/her own translation? For example in the previously quoted Kadare's title the translator used the French version, even if the whole book was translated from Albanian. The same thing happened in the case of Mircea Eliade's novel *Noaptea de Sânziene*, translated in French as *Forêt interdite* and then in English, directly from Romanian, as *The Forbidden Forest*

From the main research question concerning the balance between fidelity and interpretation (creativity) some questions regarding the intercultural challenge of title translation appeared. The onion model sees layers of culture² which can be peeled away to reveal underlying basic assumptions (Gibson 2008) if the title refers to the deep layers like attitudes or values, then the translator's role is crucial in establishing a communication bridge between the two cultures. Mircea Eliade's novel refers to a Romanian folk holiday *Sânziene*, a magic night when all the charms are working. The name itself has no significance for a French or American reader that is why the translator changed it. In England the night of *Sânziene* has a

similar holiday the *Midsummer's Night*, but again the fact is of no significance for a French reader, especially in the 50 when the first translation appeared.

Methodological and Theoretical Approach

One of the main purpose of this study is to underline that a literary translation, mainly that of a title of a novel, beside the lexicological aspects has to take into consideration the all the cultural elements connected to the translated text. As Georgiana Lungu Badea wrote in her study *The Theory of cultural items (Teoria cultuuremelor)* a translation should be evaluated according several aspects such as: cultural and historical context, linguistic value and intercultural meanings. In other words a a good translation fulfilling its communication role has to take into consideration linguistic and extra linguistic factors. Translation is not just adaptation of a text, sometimes the text has to adapt to local cultural environment. (Badea, 2004: 11)

The methodology used is that appropriate for a case study, descriptive and analytic at the same time. That is why after setting the research question answers to them were search in a previously established data corpus. The research took into consideration the semiotics aspect of translated texts as well as a comparative study of several translations. The possibility of different way of lecturing and understanding the meaning of a translated title, due to a changed cultural environment was also considered as a possible way of influencing the translation.

Aspects referring to the cultural transfer of some referential information lead to a cultural-comparative analysis of the data. This is a perspective which allows the transfer of cultural data through the translation process according to the cultural understanding of the receiver without damaging the meaning from the target language. (Badea, 2004:79)

Research Development

The research first step consists of an inventory of all kind of translated titles, from Romanian to a foreign language or from a foreign language to Romanian. A large number of Balkan translated titles were registered in a date base, but only the most resourceful from the research point of view were finally subject of the present study. Mircea Eliade's novels were used to analyse the translation from Romanian to a foreign language, first in French then in English. The analysed structures are the following

- 1933, Maitreyi. *Editură Culturală Națională, București. Translated from the Romanian by Alain Guillerrou—La Nuit Bengali, Lausanne: Gallimard, 1950. Translated from French by Catherine Spencer—Bengal Nights, Chicago: University of Chicago Press, 1994. RR pp.464-486, pp.535-541.*
- 1934, Șantier (*Work in progress, an "indirect novel"*), *Editură Cugetarea, București, 1935. RR pp.752-755.*
- Noaptea de Sânziene, Ioan Cusa, - *Forêt interdite translated by Alain Guillerrou, collection „Du Monde entire” Paris 1955; 1971, translated by M. L. Ricketts and Mary Park Stevenson. Notre Dame: University of Notre Dame Press, as The Forbidden Forest 1978*

-
- 1978 – Domnișoara Cristina – Mademoiselle Christine, translated by Claude Levenson; L., Herne, collection "Les Livre Noirs", Paris
 - 1978. *Pe Stradă Mântuleasă* – Le vieil Homme et l'officier translated in English as *The Old Man and The Bureaucrats* Translated by Mary Park Stevenson. Notre Dame and London: University of Notre Dame Press, 1979.

As it was set in the chapter concerning the methodological and theoretical approach the study takes into consideration the cultural transfer of some referential information analysed it from the cultural comparative perspective. That is why where possible French and English translations were compared.

Lecturing the above list it is obvious that Eliade's editors' intentions were to promote the novels by their title, therefore they change them. Probably just Maitreyi was considered to be too simple and at the same time difficult to pronounce. *La Nuit Bengali* is meant to suggest the exotic atmosphere of colonial India and the strange love story which is the subject of the novel. When in the novel was translated in English in 1994, even if the translator used a Romanian version the French title was kept and adapted to English. Adapted not translated because readers are invited to witness more nights not just one like in French. The Spanish translation is made after the French one too, *La Noche Bengali* translation made by Manuel Peyrou for Emece Editores Buenos Aires in 1951, second edition 1962. Only the German translation, of the title refers to the original Romanian one: *Das Mädchen Maitreyi*, but once again the foreign editor felt that the original simple title was not enough.

The translation of *Șantier* a novel in which Eliade expresses his opinion about how to write a novel is a very interesting one. In Romanian the main meaning of the word *Șantier* is working camp, but the real meaning of Eliade's title is *Work in progress*, a meaning underlined by the subtitle "indirect novel". This means that the translator made a creative translation by referring to the meaning not the main sense of the title word. Actually the book intention was to present the process of writing, in other words a work in progress. Eliade's short story. *Pe Stradă Mântuleasă* was translated in French as *Le vieil Homme et l'officier* re-translated in English as *The Old Man and The Bureaucrats* by Mary Park Stevenson. This time the change is very important and in my opinion may affect the understanding of the deep inner message of the book. The Romanian title refers to a place, a certain street in a quite old Bucharest neighbourhood, a place where the magic charm of old 18th. century old town is still alive, where there are secret passages from the real world to fantasy. It is a place, which keep all the characters connected. The old primary school teacher, to which both the French and the English title refers is one of the main characters, the one who is telling the stories in a very complicated way, as a modern Scheherazade, but he is part of the magic world. The primary school where he used to teach was on Mântuleasa Street and he knew most of the characters he was talking about. In Romanian Mântuleasa is an old feminine form of a genitive pointing that those modern streets were cut on a crucial fight of the Albanian people against the Turks. The Albanians are defending themselves inside a citadel and the Turks are trying to conquer it. It is their best, unconquerable citadel, the last place where they can oppose to the Turks. The invaders are afraid that the rain may start before they would conquer the fortress. The fight lasts for a whole summer and finally the invaders have to leave when the rain starts. The rain is a magic symbol, connected to water mythological

images and at least for a moment it saves the Albanian people. Probably because rain is almost a character in Kadare's novel the French translator includes it in the title. Like for Eliade's *Maitreyi*, a short title like *The Citadel* is considered to be too simple, inexpressive for the French readers. For its metaphorical value the French title was preserved by the Romanian translator as well. Taking into consideration the symbolic value of water/rain it should be mentioned that it is similar in most of the Balkan countries.

An interesting aspect that should be taken into consideration is the fact that in both cases, the authors, Eliade and Kadare were alive and had a good knowledge of the languages in her court yard. The name itself has an archaic flavour, inviting the reader to imagine old streets and rich feudal mansions in a completely different town. All these connotations are not appealing to a French or English reader and this probably the reason for which they changed the title. The French one is opposing the old school teacher to the officer who arrested him. It is to this officer that he starts telling the stories, but this opposition is not the main axis of the story. Moreover the man continues to tell the never-ending story of the strange happening of Mântuleasa Street to different persons, in the end they ask him just to write it. In the English version the officer is replaced by Bureaucrats. If the officer is another character of the book it is hard to imagine who are the bureaucrats because the old Securitate can be replaced by them nor can be the old communist leaders to whom the old man is talking several times. Those translation to which Eliade probably agreed are cutting the magic of the whole story a gentle magic induced by the Romanian title. Maybe the name Mântuleasă is hard to pronounce, but I think that the translation *On Mântuleasă's Street* is closer to the message of the short story.

As for the title of Eliade's most important novel *Noaptea de Sânziene* the problem of translation was due to a cultural transfer. In Romanian culture the Night of Sânziene is a magic night when witches are collecting their herbs and the communication between the real world and the magic one is possible. It is a pagan holiday taking place at the solstice. There is yellow flower called sânziene which is collected and then bunches are spread allover the house and the garden to protect men and animals. In the novel the main hero meets his lover during the Sânziene night in a forest close to Bucharest. This is the starting scene, the novel ends with their disappearance in a forest near Paris, on the same magic day. The French title-*Forêt interdite* translated by Alain Guillemeux and re-translated, by M. L. Ricketts and Mary Park Stevenson for Notre Dame: University of Notre Dame Press, as *The Forbidden Forest* 1978, refers to those two main scenes. Once again the translation changes the register, because the Romanian title refers to a magic time, one night in the year, the shortest night when charmes are stronger than ever. The translation refers to a place, a place which is important but which becomes magic during the special night of Sânziene. If Mântuleasa is a word which cannot be translated and whose connotation are hard to be understood by foreign readers, the Night of Sânziene has a cultural equivalent in *The Midsummer Night*, an old Celtic holiday. At least for English speaking world *The Midsummer Night* is a better translation.

Similar problems appear when a Balkan writer is translated in Romanian. One of the most outstanding examples is the translation of Ismail Kadare's novel *Mesagerii ploii*. As many other of Kadare's novels, it was translated in Romanian from Albanian by Marius Dobrescu for Humanitas Publishing House. The novel first written in Albanian was published in French under the title *Le tambours de la pluie* when the correct translation from Albanian *Kështjella* would be *The Citadel*

not The Castle or The Siege as it was translated. The castle does not have the same symbolic value as a citadel a battle for national identity. The novel goes back to the Middle Age and presents which their books were translated³. This means that they could have an opinion about the translation of their work and that of the titles' significance. Were they aware about the changes of their title significance? Probably yes, but they assumed this fact as an aspect of cultural differences.

Conclusions

The analysis of some translation titles answered to the main research question concerning the limits of creativity versus fidelity. Such a translation should be mainly a cultural one; the translator may even give a different title if he/she considers that the suggested solution facilitates the understanding of the text.

As for the so called re-translation, this is less used today than it used to be 50 years ago. Great publishing houses manages to have good translators for less spoken languages such as Japanese or Albanian, so there is no need for another text. Sometimes a title from another language may offer a solution. A new translation may come with a new title.

Notes

¹ **Translation** is the communication of the [meaning](#) of a [source-language](#) text by means of an [equivalent target-language](#) text. (The Oxford Companion to the English Language, Namit Bhatia, ed., 1992, p. 51–54.

² According to G Hofstede – those layers are: behavior, clothing, food, meaning, beliefs, attitudes, values.

³ Both Eliade and Kadare wrote in French some of their important works. Eliade wrote all his literary work in Romanian but his scientific book and articles were written in French and English.

Bibliographical references

Badea Lungu, Georgiana. *Teoria cultuuremelor, Teoria traducerii*. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2004

Baker, Mona. *Rutledge Encyclopedia of Translation Studies*. London/New York, 1998

Dimitriu, Rodica. *Theories and Practice of Translation*. Iași: Institutul European, 2002.

Gibson, Robert. *Intercultural Business Communication*. Oxford: University Press, 2008.

Handoca, Mircea. *Mircea Eliade, contribuții biobibliografice*. București: editura Societatea literară "Relief românesc", 1980.

Hofstede, Geert. *Managementul structurilor multiculturale*. București: editura Economică, 1996.

Namit, Bhatia. *The Oxford Companion to the English Language*. ed., 1992, p. 51–54.

THE ETHICS OF TRANSLATION AND TRANSLATOR

Tatiana PODOLIUC

Free International University of Moldova

This article is devoted to the problem of ethics in the translation science. It is a new area and not much is written about it. We can read materials concerning ethics in different fields but in the sphere of translation it is not much spoken about. Speaking about the ethics of translation the author concerns such problems as reliability of the translation, its accuracy, private information, speed in translation, improvement in the translation, different types of translation and interpreting..Speaking about the ethics of a translator the author presents material about different types of memory of translators, processing of information by different learners, the importance of internal and external knowledge in translation, cultural knowledge, the learning styles of translators, the work with clients.

Key-words: *ethics, reliability, accuracy in translation, speed in translation, improvement, representational memory, procedural memory, learning style, processing, response, intelligence.*

Etica este un subiect des abordat în multe domenii, mai rar în traducere. Articolul este dedicat problemelor de etică în traducere. Autorul pune în discuție astfel de probleme ca fidelitatea și acuratețea în traducere, informația confidențială, viteza în traducere, modificări în traducere și diferite tipuri de traducere. Referitor la etica translatorului autorul prezintă materiale despre diferite tipuri de memorie ale translatorului, procesarea informației, lucrul cu clienții, diferite stiluri de învățare și pregătire pentru activitatea de traducător, aspectul cultural și pragmatic în traducere, importanța factorilor interni și externi ce influențează traducerea.

Cuvinte-cheie: *fidelitate, acuratețe în traducere, viteză în traducere, memoria figurativă, memoria de procedură, stilurile de învățare, procesare, răspuns.*

Ethics as a Science

Ethics is the philosophical science that studies morality as a form of social consciousness—as a major aspect of human activity and a specific sociohistorical phenomenon. Ethics illuminates the role of morality in the context of other types of social relations; it analyzes the nature and internal structure of morality, studies its origin and historical development, and provides theoretical justification for one or another moral system. It is concerned with the nature of ultimate value and the standards by which human actions can be judged right or wrong. The term is also applied to any system or theory of moral values or principles. Ethics is traditionally subdivided into normative ethics, metaethics, and applied ethics. *Normative ethics* seeks to establish norms or standards of conduct; a crucial question in this field is whether actions are to be judged right or wrong based on their consequences or based on their conformity to some moral rule, such as “Do not tell a lie.” *Metaethics* is concerned with the nature of ethical judgments and theories. Since the beginning of the 20th century much work in metaethics has focused on the logical and semantic aspects of moral language. Some major metaethical theories are naturalism, *intuitionism*, *emotivism*, and *prescriptivism*. *Applied ethics*, as the

name implies, consists of the application of normative ethical theories to practical moral problems. Among the major fields of applied ethics are bioethics, business ethics, legal ethics, and medical ethics.

In Eastern and classical thought, ethics was initially combined with philosophy and law; it had the primarily practical function of moral instruction directed toward physical and mental health. In the form of aphorisms, such moral instruction can be traced back to oral tradition, through which late clan society had already firmly laid down how individual conduct in practice was to benefit the social whole (that is, the community or tribe).

The professional ethics of translation have traditionally been defined very narrowly: it is unethical for the translator to distort the meaning of the source text. As we have seen, this conception of translator ethics is far too narrow even from the user's point of view: there are many cases when the translator is explicitly asked to "distort" the meaning of the source text in specific ways, as when adapting a text for television, a children's book, or an advertising campaign.

Professional ethics is an integral part of any interpreter/translator. He is not an ordinary clerk, his profession is connected with the translation of information, and he must do it with full responsibility. Our age is the age of HI-tech information and a person who possesses this information is a mighty one. He can use it in different ways.

As long as thinking about translation has been entirely dominated by an external (nontranslator) point of view, these have been nonquestions — questions that have not been asked, indeed that have been unaskable. The translator translates whatever texts s/he is asked to translate, and does so in a way that satisfies the translation user's need. The translator has no personal point of view that has any relevance at all to the act of translation.

From an internal point of view, however, these questions must be asked. Translators are human beings, with opinions, attitudes, beliefs, and feelings. Translators who are regularly required to translate texts that they find abhorrent may be able to suppress their revulsion for a few weeks, or months, possibly even years; but they will not be able to continue suppressing those negative feelings forever. Translators, like all professionals, want to take pride in what they do; if a serious clash between their personal ethics and an externally defined professional ethics makes it difficult or impossible to feel that pride, they will eventually be forced to make dramatic decisions about where and under what conditions they want to work.

Translators, like the members of any other professional group, are likely to encounter a variety of ethical issues in the practice of their profession. In some countries, codes of conduct exist that set out guidelines on issues such as quality guarantees, impartiality, independence, and secrecy.

Clients rely on the translator to provide a translation that does full justice to the source text. This means that the translation should cover every aspect and connotation in the source, and should not add any material or connotations extraneous to that source, nor hints of the translator's personal opinion with respect to the subject-matter. Clients that are particularly keen on ensuring that this practice is adhered to will ask for a sworn translation, but most professionals would agree that the general principles underlying sworn translations also apply to translation in general, and should be used accordingly. This is easier said than done, however. While it is true that translations should be reliable and undistorted

reflections of the source in a different language, clients will also expect an attractive text that is pleasant to read and effective in achieving its purpose. It is impossible to simply convert the content of the source text into the target language: the requirements of register, stylistic authenticity and readability inevitably entail some degree of modification of the original.

There is general consensus that clients can rightfully expect a translator to possess professional skills, which entails that the translator should not accept a translation job if he feels incapable of providing a high-quality text, for instance because the subject-matter is not within his field of expertise.

Another interesting issue is that of errors in the source text. The requirement of faithfulness dictates that any errors found should simply be copied into the translation, but this obviously clashes with every serious translator's common sense and desire to produce a text that is free from error and, if at all possible, even better than the original. Sometimes a translator might even feel the urge to protect the author's reputation if he suspects that the content or tone of voice of the source text would open its author to ridicule.

The obvious strategy in these cases is to highlight errors or problems and ask the client to reconsider his text, and while many clients will indeed appreciate such perspicacity, others will condemn the translator for being pedantic. Clearly there is no ideal remedy.

Just as professionals such as doctors and lawyers occasionally grapple with ethics, *translators* and interpreters will likely face a range of ethical dilemmas in the practice of their profession. Certain countries have established codes of conduct that set out guidelines for issues such as quality standards, impartiality, and confidentiality; however, the truly difficult decisions arise when linguists are asked to translate a text that clashes with their personal ethical standards.

Let's look at the following situation: A translator is asked to translate the brochure on anabolic in which only the positive characteristics of anabolic are shown. But she is a mother whose son is seriously ill due to the excessive use of anabolic. Now she must work hard to buy medicines to cure her son, she needs money. And the client pays this money. What should the translator do in this situation? This is an ethical problem.

The role of a translator is to objectively render the message provided in the source language into the target language. Ideally, linguists detach themselves from the topic in order to achieve the highest degree of objectivity when reproducing the message. A translator should be able to produce a sound translation even when his or her views come in conflict with those expressed in the text. In addition, it's important to remember that many subjects are distasteful or unpleasant (e.g. reports of human rights violations), yet information concerning these topics is often needed to help combat horrific practices, investigate crimes, etc. Translators must evaluate not only the topic of the translation but also its end use.

Virtually all professional translators draw the line at translating texts that describe illegal activity, but when the topic of the translation falls into an ethical gray area, the decision to accept or reject the project on moral grounds ultimately rests with the translator. With that said, individuals who rely on translation to put food on the table may be slightly more open-minded than those who can afford to turn down unsavoury projects thanks to other sources of income.

Thus, it is clear that the translators in addition to struggling with the technical content of the source text face moral problems. While guidelines and

codes of conduct exist to help translators to articulate their position in the general ethical issues, often addressing practical moral dilemmas in translation will be a matter of individualized reflection and evaluation.

How to be an Ethical Translator

Everyone that deals with other people in their business has the duty and responsibility to be ethical. Translators are no exception.

Unethical behaviour in the translation profession can take many forms. For example, translators are usually on deadlines with clients and it's important to be truthful to your clients in terms of what you can accomplish in a given timeframe. If you come to terms with a client and agree to finish a job by a certain deadline, it is unethical to decide not to do that job or not finish it on time without informing the client. They usually have deadlines as well, and not respecting those is not only bad for business, but is also unethical.

Another major way that translators can be unethical is by not keeping their clients' information confidential. Translators are privy to all sorts of information, and some of this information is private and confidential to the client that requested the translation. It is definitely unethical for a translator to disclose this information to anybody.

Another way that translators can be unethical is by purposely overcharging a client when a price has already been quoted.

Ethical issues and situations can appear in any profession, and the translation profession is no exception. Translators should be aware of the ethical issues that can come up so that they know how to avoid them as well. Being ethical is a responsibility that every translator has.

To protect the profession of translator and to show his/her obligations **The Translator's Charter** was approved by the Congress at Dubrovnik in 1963, and amended in Oslo on July 9, 1994.

General Obligations of the Translator

Translation, being an intellectual activity, the object of which is the transfer of literary, scientific and technical texts from one language into another, imposes on those who practice it specific obligations inherent in its very nature.

A translation shall always be made on the sole responsibility of the translator, whatever the character of the relationship of contract which binds him/her to the user.

The translator shall refuse to give to a text an interpretation of which he/she does not approve, or which would be contrary to the obligations of his/her profession.

Every translation shall be faithful and render exactly the idea and form of the original – this fidelity constituting both a moral and legal obligation for the translator.

A faithful translation, however, should not be confused with a literal translation, the fidelity of a translation not excluding an adaptation to make the form, the atmosphere and deeper meaning of the work felt in another language and country.

The translator shall possess a sound knowledge of the language from which he/she translates and should, in particular, be a master of that into which he/she translates.

He/she must likewise have a broad general knowledge and know sufficiently well the subject matter of the translation and refrain from undertaking a translation in a field beyond his competence.

The translator shall refrain from any unfair competition in carrying out his profession; in particular, he/she shall strive for equitable remuneration and not accept any fee below that which may be fixed by law and regulations.

In general, he/she shall neither seek nor accept work under conditions humiliating to himself/herself or his/her profession.

The translator shall respect the legitimate interests of the user by treating as a professional secret any information which may come into his/her possession as a result of the translation entrusted to him/her.

Being a "secondary" author, the translator is required to accept special obligations with respect to the author of the original work.

He/she must obtain from the author of the original work or from the user authorization to translate a work, and must furthermore respect all other rights vested in the author.

Every translator shall enjoy all the rights with respect to the translation he/she has made, which the country where he/she exercises his/her activities grants to other intellectual workers.

The translating profession, like other professions, shall enjoy in every country a protection equal to that afforded to other professions in that country, by collective agreements, standard contracts, etc.

Translators in every country shall enjoy the advantages granted to intellectual workers, and particularly of all social insurance schemes, such as old-age pensions, health insurance, unemployment benefits and family allowances.

The Importance of Analysis

The ability to analyze a source text linguistically, culturally, even philosophically or politically is of paramount importance to the translator.

It is always necessary to analyze for text type, genre, register, rhetorical function, etc. It is required to analyze the source text's syntax and semantics, making sure you know in detail what it is saying, what it is not saying, and what it is implying.

It is important to analyze the syntactic, semantic, and pragmatic relationship between the source language (especially as it appears in this particular source text) and the target language, so that you know what each language is capable and incapable of doing and saying, and can make all necessary adjustments.

We should always pay close attention to the translation commission (what we are asked to do, by whom, for whom, and why), and consider the special nature and needs of our target audience.

When translating from a language that we know well, it is natural to assume that we understand the text; that the words on the page are a fairly easy and unproblematic guide to what is being said and done in the text. It is also natural to assume that languages are structurally not all that different, so that roughly

following the source-text word order in the target language will produce a reasonably good translation.

Natural as these assumptions are, they are wrong, and experienced translators learn to be wary of them — which inevitably means some form of analysis.

At the same time, however, the importance of conscious analysis must never be lost. Rapid subliminal analysis is both possible and desirable when (1) the source text and transfer context are unproblematic and (2) the translator possesses the necessary professional knowledge and skills. It is not possible when the source text and transfer context are problematic; and it is not desirable when the translator's knowledge base and skills are inadequate to the task at hand. In these latter cases it is essential for the translator to shift into the conscious analytical mode.

Translators' Rules

Until fairly recently, virtually everything written for translators consisted of rules to be followed, either in specific textual circumstances or, more commonly, in a more general professional sense.

King Duarte of Portugal (1391-1438, reigned 1433-1438) writes in *The Loyal Counselor* (1430s) that the translator must (1) understand the meaning of the original and render it in its entirety without change, (2) use the idiomatic vernacular of the target language, not borrowing from the source language, (3) use target-language words that are direct and appropriate, (4) avoid offensive words, and (5) conform to rules for all writing, such as clarity, accessibility, interest, and wholesomeness.

Etienne Dolet (1509-46) similarly writes in *The Best Way of Translating from One Language to Another* (1540) that the translator must (1) understand the original meaning, (2) command both the source and the target language perfectly, (3) avoid literal translations, (4) use idiomatic forms of the target language, and (5) produce the appropriate tone through a careful selection and arrangement of words.

Alexander Fraser Tytler, Lord Woodhouselee (1747-1813), writes in his *Essay on the Principles of Translation* (1791) that the translation should "give a complete transcript of the ideas of the original work", "be of the same character with that of the original" and "have all the ease of original composition."

For centuries, "translation theory" was explicitly normative: its primary aim was to tell translators how to translate. Other types of translation theory were written as well, of course — from the fourteenth through the sixteenth century in England, for example, a focal topic for translation theory was whether the Bible should be translated into the vernacular — and even the most prescriptive writers on translation addressed other issues in passing. But at least since the Renaissance, and to some extent still today, the sole justification for translation theory has most typically been thought to be the formulation of rules for translators to follow.

There are certain problems with this overriding focus on the rule. The main one is that rules tend to oversimplify a field so as to bring some sort of reassuring order to it.

Most professional translators today would favour a broader and more flexible version of that rule, going something like: "Alter nothing except if you find gross

errors or confusions, and make changes then only after consulting with the agency or client or author."

Thus, there are rules that all professional translators are expected to know and follow. Some of these rules are textual and linguistic.

Bibliographical references

A Companion to Translation Studies. Clevedon : Multilingual Matters Ltd., 2007.

Bassnett, Susan. "Culture and Translation", *A Companion to Translation Studies*, Clevedon : Multilingual Matters Ltd., 2007, p. 13-23.

Ethics-articles/translation-ethics-moral-issues-in-the-translation business-1698911.html

Nation, Language and the Ethics of Translation. New Gersy : Princeton University Press, 2005.

Robinson, Douglas. *Becoming a Translator*. London and New York: Routledge, 2003.

Tassini, Adriana. *The Translator Guide*. Global Translation Institute, 2011.

<http://ontranslationandwords.blogspot.com>

DESPRE DIFICULTĂȚI DE TRADUCERE A ARGOULUI FRANCEZ ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Laurențiu Bală

Universitatea din Craiova

Ne propunem, pornind de la suportul oferit de traducerea în limba română a unui roman celebru din literatura franceză, să insistăm asupra dificultăților pe care argoul le ridică traducătorilor. În acest scop, ne-am oprit la romanul lui Albert Simonin, *Touchez pas au grisbi!* (traducere românească de Angela Cismaș, sub titlul *Nu v-atingeți de mangoși!*, București: IRI, 1994). Este vorba de un «polar» (în franceză, termen familiar pentru «roman» sau «film polițist»), al doilea titlu aparținând unui autor francez, apărut în celebra colecție «Série noire» a editurii pariziene Gallimard, și publicat în 1953. Unul dintre elementele caracteristice ale acestei colecții fondate în 1945 este argoul, Albert Simonin, autorul romanului menționat, fiind un adevărat precursor al utilizării acestuia în literatura polițistă, în scopul de a reda cât mai veridic vorbirea marginalilor. Traducerea unui astfel de roman poate pune probleme oricărui traducător, căci adesea argoul nu este ușor de descifrat. Din acest punct de vedere, traducerea românească a acestui roman mustind de argou și de vorbire popular-familiară prezintă unele inadvertențe asupra cărora vom insista în intervenția noastră.

Cuvinte-cheie: *dificultăți, traducere, argou francez, argou românesc*

We propose, based on the support offered by the Romanian translation of a famous French literature novel, to insist on the difficulties that slang poses to translators. To this effect we focused on Albert Simonin's novel *Touchez pas au grisbi!* ("Hands off the Loot") (Romanian translation by Angela Cismaș, under the title *Nu v-atingeți de mangoși!*, București: IRI, 1994). It is a "polar" (in French, familiar term for "whodunit"), the second title belonging to a French author, appeared in the famous collection "Série noire" of the Parisian publishing house Gallimard, and published in 1953. Slang is one of the features of this collection founded in 1945, Albert Simonin, the author of the above-mentioned novel, being a true precursor to its use in detective literature, in order to render accurately the speech of marginals. The translation of such a novel would be problematic to any translator, as slang often is not easy to decipher. From this point of view, the Romanian translation of this novel full of slang and familiar-colloquial speech has some inaccuracies on which we will insist in our intervention.

Key-words: *difficulties, translation, French slang, Romanian slang*

Cele două lucrări pe care le-am consultat și care au alcătuit corpul acestui articol sunt: Albert Simonin. *Touchez pas au grisbi!* Préface de Pierre Mac Orlan, Paris, Éditions Gallimard, Coll. « Folio policier », 2005 (prima ediție a apărut în 1953, la aceeași editură), respectiv traducerea sa în română, sub titlul *Nu v-atingeți de mangoși!*, aparținând Angelei Cismaș și apărută după 41 de ani (București, Editura IRI, 1994).

Credem că decalajul de aproape o jumătate de secol între apariția originalului și, respectiv, a traducerii sale românești constituie o primă dificultate pentru traducător. Este adevărat, pe de altă parte, că o traducere a romanului lui Simonin înainte de 1989 era imposibilă: să nu uităm că în România acelor ani nu exista, oficial, lumea interlopă, adică tocmai mediul în care gravitează personajele acestui roman! De asemenea, marginalizarea argoului, a elementului lingvistic

definitiv pentru vorbirea reprezentanților acestei clase (lipsa cvasitotală a studiilor de specialitate dedicate acestuia și, mai ales, a dicționarilor specializate sunt o dovadă în acest sens) ar fi făcut, la rândul său, imposibilă traducerea unui astfel de roman. Acest decalaj de sincronizare a traducerii cu originalul (care, evident, nu-i poate fi imputat traducătoarei) constituie, credem noi, o dificultate cu care orice traducător s-ar fi confruntat. Și aceasta pentru că nu este ușor să găsești echivalentul limbajului argotic al interlopilor francezi de acum o jumătate de secol, în argoul românesc din, aproximativ, aceeași perioadă, în condițiile în care nu ai la îndemână nici un dicționar de specialitate consacrat acestui registru! Să nu uităm că primul dicționar de acest fel apare în România postdecembristă în 1993, sub titlul *Limbaul infractorilor*, aparținând lui Traian Tandin (București, Editura Paco), adică doar cu aproximativ un an înainte de apariția traducerii Angelei Cismaș, moment în care versiunea românească e posibil să fi fost deja definitivată sau ca autoarea să nici nu fi aflat de existența unui astfel de instrument lexicografic!

Există apoi o altă dificultate, de această dată subiectivă, constând în opțiunea traducătorului pentru un termen sau pentru un altul, considerat mai potrivit într-un anume context, și care de multe ori se dovedește neinspirată, așa cum vom arăta în continuare.

În sfârșit, de multe ori, insistența de a echivala cu orice preț un termen argotic francez printr-un așa-zis corespondent din argoul românesc poate da naștere unor construcții bizare, uneori de-a dreptul ilare, în loc de a prefera un termen românesc aparținând limbajului standard, traducerea neavând absolut deloc de suferit în acest caz.

Încă din lista *Personajelor principale* cu care se deschide romanul lui Simonin apar primele inadvertențe ale traducerii românești, traducere destul de reușită, în general, dar cu unele scăpări despre care ne-am propus să vorbim în cele ce urmează.

Astfel, autoarea traduce termenul argotic franțuzesc *régulière* prin *nevastă*, când acesta înseamnă, de fapt, «*maîtresse en titre*», cu alte cuvinte, „amanta principală”:

(1a) *MARINETTE: Régulière du gros Pierrot.* (2005: 13)

(1b) **Nevasta** lui Pierrot Grăsanul (1994: 7)

Apoi, lucru foarte curios, în rândul imediat următor, același termen este tradus prin *prietenă*:

(2a) *JOSY: Danseuse-entraîneuse au „Mystific”. Régulière de Riton.* (2005: 13)

(2b) Dansatoare-animatoare la localul Mystific. **Prietena** lui Riton. (1994: 7)

Mai departe, Lola devine doar «*prietenă intimă*» a lui Josy, deși textul original spune despre ea că e «*foarte*» intimă:

(3a) *LOLA: Danseuse-entraîneuse au „Mystific”. Amie très intime de Josy.* (2005: 13)

(3b) Dansatoare-animatoare la localul Mystific. Prietenă **intimă** cu Josy. (1994: 7)

În sfârșit, tot în lista personajelor principale, apar:

(4a) *MIGUEL, RAMON: Truands espagnols sans attache avec le milieu.*
(2005: 14)

care devin în traducerea românească doar niște (4b) «Răufăcători spanioli» (1994: 7), autoarea netraducând pur și simplu, de data aceasta, o întreagă caracterizare pe care Simonin, în textul original, le-o face celor doi: «fără legături cu lumea interlopă»!

(5a) *Mais c'est lui qui sur le coup de minuit*
Va manger un bout d'p'tit salé,
Place Pigalle, à la charcuterie,
Ça, c'est un affranchi! (2005: 15)

(5b) Dar insul care pe la douăș'pe
Mânânc-un pic de-afumătură
În Place Pigalle, **făr'udătură**,
Păi ăsta da, e-un pârâiaș! (1994: 9)

În efortul de a echivala în română aceste versuri ale lui Paul Braval (*Les caves et les affranchis* / «Fraierii și pârâiașii», în varianta Angelei Cismaș), care constituie motoul romanului, autoarea se îndepărtează de textul original, lucru absolut de înțeles, căci traducerea versurilor, fie ele ale unei poezii sau ale unui cântec, este întotdeauna dificilă. Dar această îndepărtare de original are ca efect o denaturare a «apucăturilor» celor ce fac parte din lumea interlopă, căci traducerea termenului *charcuterie* («mezelărie», în limba franceză) prin «făr'udătură», nu ni se pare viabilă, tocmai pentru că interlopii sunt mari amatori de băuturi alcoolice, mai ales după... «un pic de-afumătură»!

(6a) *Au zinc, Larpin et Maffieux les deux **bourres**, restaient muets eux aussi.*
(2005: 16)

(6b) La tejghea, cei doi **polișmani**, rămaseseră și ei fără glas. (1994: 10)

Traducătoarea adoptă aici, din abundența de termeni argotici românești care denumesc «poliștistul», tocmai acest termen învechit, și pe care îl ortografiază *polișmani*, în loc de *polismani* (cf. *DAR*, s.v.)!

(7a) *Dès **les poulets** décarrés...* (2005: 17)

(7b) De cum s-au topit **polișmanii**... (1994: 11)

După părerea noastră, mai potrivit ar fi fost echivalentul «curcanii», măcar pentru a respecta sfera avicolă a termenului franțuzesc [*poulets* = pui (de găină)], ca să nu mai vorbim de faptul că, față de textul original, repetarea aceluiași termen pentru «poliștist» într-un interval foarte scurt – exemplele (6b) și (7b) – devine monotonă! Și aceasta în condițiile în care în argoul românesc există o multitudine de termeni echivalenți, autoarea având deci, de unde alege.

(8a) *...j'ai récupéré mon **calibre**...* (2005: 17)

(8b) ...mi-am recuperat **calibrul**... (1994: 11)

Este adevărat că în argoul francez se întâlnește această utilizare metonimică (dimensiunea glonțului pentru armă, cu elipsa cifrei), dar credem că

traducătoarea ar fi putut alege dintre termenii mai mult sau mai puțin argotici existenți în română (*revolver, pistol, pușcoci, bubuitoare, pocnitoare, foc, jucărie, gan, bombardea, balalaică, focos, jucărie, trancan, țeavă*), unul mai potrivit, dacă nu chiar argoticul *parapel* (DATC, s.v.). *Calibru* figurează și în glosarul argotic final, cu același sens de «pistol», dar rămâne un calc neinspirat după termenul franțuzesc.

(9a) ...*déjà deux condés étaient en planque, à dix mètres de la lourde, l'encadrement réglo!* (2005: 19)

(9b) ...doi **copoi** se și aflau la pândă la zece metri de ușă, de-o parte și de alta, ca la carte. (1994: 13)

Poate termenul *presari* ar fi fost mai potrivit, dacă ne gândim că în argoul românesc *presa* înseamnă *poliția* (înainte de 1989 însemna *miliția*), ca și termenul franțuzesc care intră, de exemplu, într-o expresie de genul *avoir le condé*: «a se bucura de protecția poliției»...

În plus, exemplul anterior ne dovedește nu numai că nu e întotdeauna nevoie de o traducere a termenilor argotici franțuzești printr-un corespondent mai mult sau mai puțin argotic românesc, dar și că se poate renunța la un echivalent argotic în favoarea folosirii termenului standard din limba română, fără ca prin aceasta traducerea să aibă de suferit! Concret, este vorba de cuvântul *la lourde* (folosire substantivizată și metonimică a adjectivului *lourde*, însemnând «greă» în franceza standard și «ușă» în argoul francez!) Autoarea nu a simțit nevoia, pe bună dreptate, în contextul respectiv, să utilizeze un echivalent argotic românesc, ci a folosit cuvântul standard *ușă*. Ulterior, termenul argotic corespondent în argoul românesc, *barosana*, apare de mai multe ori atât pe parcursul traducerii (la singular, dar și la plural), cât și în glosarul de termeni argotici de la sfârșitul romanului: «... *on boucle les lourdes, et on part à sa recherche.*» (2005: 167) / «...încuiem **barosanele** și plecăm să-l căutăm.» (1994: 159); «*Avant d'éteindre la lumière et de boucler la lourde, il a dit au raton (...).*» (2005: 168) / «Înainte de-a stinge lumina și de-a încuia **barosana**, i-a spus șobolanului (...).» (1994: 160); «— *Montez, il a fait à voix haute, les lourdes sont bouclées.*» (2005: 174) / «— Urcați, a zis el cu glas tare, **barosanele** sunt închise» (1994: 165); «*À preuve que je me suis cassé le nez à la lourde de Lili.*» (2005: 132) / «Dovadă că am dat cu nasul de **barosana** ferecată a lui Lili» (1994: 125).

(10a) *Fonce toujours. On va essayer de les écœurer. Si tu les sèmes, j'ai ajouté, t'auras gagné ta semaine, parole d'homme!* (2005: 20)

(10b) Dă-i bătaie. **Încercăm să-i facem să se lase păgubași.** Dacă-i semeni, am adăugat, **câștigi cât faci într-o săptămână, pe bune!** (1994: 14)

Credem că traducerea formei de viitor apropiat din franceză (*on va essayer*) printr-o formă de viitor popular în română (*o să-ncercăm*) ar fi fost mai indicată. De asemenea, fraza din traducerea românească, alcătuită dintr-o aglomerare de trei verbe (două verbe și o locuțiune verbală), nu este deloc specifică ritmului mai alert al limbii vorbite. Rezultatul este o frază prea lungă, greu de pus în gura unui „interlop” urmărit! Poate înlocuirea locuțiunii prin verbul echivalent (*a renunța*) ar fi scurtat cu o idee fraza aceasta prea lungă.

În continuare, traducerea *mot-à-mot* a verbului francez *semer*, nu ni se pare inspirată, căci, personal, nu am întâlnit nicăieri expresia *a semăna pe cineva*! Poate

traducătoarea să fi făcut o paralelă cu o altă expresie românească, aparținând registrului familiar, *a planta pe cineva*, cu sensul «a părăsi brusc pe cineva»? Credem că o variantă de genul *Dacă scapi de ei* ar fi fost mult mai nimerită.

Mai departe, traducerea *câștigi cât faci într-o săptămână*, a originalului *t'auras gagné ta semaine* (iarăși o frază, pentru o propoziție!), este greoaie, o variantă mult mai alertă fiind cea a folosirii verbului familiar-argotic *a se scoate*: «te-ai scos săptămâna asta».

Și, în sfârșit, ultima observație care se impune este legată de expresia *pe bune*, ca echivalentă a celei franuzești *parole d'homme* și având sensul «serios, de-adevăratelea». O traducere de genul *pe cinstea/legea mea* ar fi fost mai aproape de cea franuzească, atât ca sens, cât și ca sincronie, căci ambele construcții ar fi aparținut aproximativ aceleiași perioade istorice. În schimb, traducerea *pe bune* ține, în limbajul familiar-argotic românesc, mai degrabă de limbajul tinerilor din ultimele decenii, decât de cel al reprezentanților pegrei de la jumătatea secolului trecut!

(11a) *On a dû marcher jusqu'à l'avenue du Maine pour trouver un bahut convenable, une traction noire, toute neuve.* (2005: 18)

(11b) A trebuit să mergem până la bulevardul Maine, ca să găsim o droașcă acceptabilă, o **tracțiune** neagră nou-nouță. (1994: 12)

Greu de spus de ce a preferat autoarea, din nou, un calc după termenul franțuzesc, el însuși familiar, nici măcar argotic, căci în franceză este vorba de o utilizare metonimică a termenului tehnic, *traction avant* sau *traction* (fam.) însemnând o mașină construită astfel [cu «tracțiunea (pe) față»]. E adevărat că în exemplul de mai sus există doi termeni având sensul de «mașină» unul specializat, *bahut*, care înseamnă de obicei «taxi» și pe care autoarea l-a tradus printr-un familiar-argotic *droașcă* și, celălalt, *traction*, acesta mai restrictiv decât primul, deoarece se referă numai la tipul de mașină cu tracțiunea pe față! Credem că o variantă de genul «ca să găsim un taxi acceptabil/potrivit, o droașcă neagră nou-nouță» ar fi fost mai indicată. Sau, știind la ce marcă de mașină se referă de obicei *traction*, atunci «droașcă» ar fi putut fi înlocuit cu «un Citroen negru, nou-nouț», ori, de ce nu?, chiar cu ...*mașină*! Și aceasta pentru că în exemplul următor lucrurile devin sibilinice, căci în română nu credem că înțelege cineva ce înseamnă «o tracțiune, 15»:

(12a) – *Qu'est-ce que c'est comme voiture, j'ai demandé, tu peux la lâcher?*

– Une **traction**, la **15**. (2005: 19)

(12b) – Ce mașină ai, am întrebat, poți s-o pui s-alerge?

O **tracțiune**, **15**. (1994: 13)

Deoarece într-o utilizare specializată termenul *traction* se referă la o mașină Citroën de 11 sau 15 cai putere, în loc de «O tracțiune, 15.», traducerea ar fi putut arăta așa: «Un Citroën de 15 cai (putere).» Există, de asemenea, destui termeni românești pe care traducătoarea îi avea la îndemână: *motor*, sau *căruță*, *epavă*, *gioarsă*, *hârb*, *hodoroagă*, *hudubaie*, *jaf*, *jeg*, *junghi*, *rablă*, *rablament*, *troacă* (cf. *DATC* s.v.), ca să nu mai vorbim de faptul că ar fi putut utiliza cu succes echivalentul standard din română, și anume *mașină*!

Spre deosebire de *calibru*, pe care traducătoarea îl consideră argotic, de aceea îl include în glosarul de *Termeni argotici și familiari utilizați în text*, *tracțiune* nu figurează acolo, semn că este considerat ca aparținând, cu sensul de «mașină», limbii române standard!

Iar această traducere neinspirată a termenului *traction* se repetă, căci peste numai câteva pagini dăm peste următorul exemplu:

(13a) *La traction était garée derrière la maison.* (2005: 30)

(13b) **Tracțiunea** lui Angelo era parcată în spatele casei. (1994: 24)

Inutil să spunem că oricare din termenii românești mai mult sau mai puțin argotici menționați mai sus ar fi fost mai potrivit decât «tracțiune».

Se pare că traducătoarea are o mică problemă cu mașinile, așa cum o demonstrează și exemplul următor:

(14a) *Ma Vedette, Pierrot l'avait conduite la veille au soir dans Levallois, chez un de ses potes, spécialiste de la remise en état express de voitures perforées.* (2005: 139)

(14b) **Vedeta** mea, Pierrot o duse cu o seară înainte în cartierul Levallois, la unul din amicii lui, specialist în reparatul mașinilor perforate de gloanțe. (1994: 132)

Din contextul traducerii românești se înțelege că e vorba de o mașină pe care, din cine știe ce motive, posesorul său o numește... «vedetă»! Fals, căci grafia din textul francez ne spune că nu este vorba de orice mașină, ci de una anume: este vorba de un autoturism Ford Vedette (limuzină cu șase geamuri laterale, construită de filiala Ford Franța între 1948 și 1954), de aceea credem că o traducere în care termenul «Vedetă» să fie înlocuit cu «limuzină», cu «Ford» sau, pur și simplu, cu «mașină» ar fi fost mult mai potrivită. De altfel, termenul mai apare în traducere, exemplul următor fiind la fel de neclar pentru cititorul român, căci de data aceasta se înțelege că este vorba de o mașină marca... «Vedeta», când de fapt, așa cum am menționat anterior, este vorba de o mașină marca Ford, modelul fiind «Vedeta»: «*au volant de la Vedette, fringant comme pas un.*» (2005: 233) / «la volanul **Vedetei**, țănoș ca nimeni altul.» (1994: 223)

(15a) *De la tronche, l'envie me descendait dans tout le corps...* (2005: 87)

(15b) Din **computer**, jindul îmi cobora în tot trupul... (1994: 80)

Opțiunea traducătoarei de a echivala termenul popular francez *tronche* prin modernul *computer* este cel puțin nepotrivită, căci orice alegere printre termenii popular-familiari *bilă*, *biloi*, *bibilică*, *bostan*, *căpățână*, *cutiuță*, *dovleac*, *doxă*, *gânditor*, *glagore*, *glob*, *scăfârlie*, *scufiță*, *tărtăcuță*, sau mai argoticii *bibi*, *bleg*, *calibard*, *devlă*, *fas*, *gamelă*, *ghidon*, *gulie*, *țest*, *țeastă*, *mansardă* (cf. DALR 280; DATC s.v.), ar fi fost mult mai adecvată! Ca și în alte cazuri, traducătoarea recidivează, căci termenul mai apare și în alt context: «*Après leur départ je me suis assis, un grand gin devant moi, et je me suis mis à gamberger.*» (2005: 78) «După plecarea lor, m-am așezat cu un gin baban în față **și-am pus computerul în mișcare.**» (1994: 71).

Este adevărat că în argoul românesc contemporan se întâlnește termenul *computer*, cu sensul de «cap», dar în contextul istoric al romanului lui Simonin

(jumătatea secolului XX) este hazardat să fie pus pe seama unui interlop... Termenul figurează, cu același sens, și în glosarul argotic de la sfârșitul romanului.

(16a) *J'avais pas le loisir de **gamberger** là-dessus.* (2005: 106)

(16b) N-aveam vreme **să cogit** la toate astea. (1994: 99)

Această echivalare a unui verb argotic familiar din franceză cu unul care nu există nu numai în argoul românesc, dar nici măcar printre termenii livrești din limba română ni se pare ilară... Din păcate, traducătoarea îl utilizează de mai multe ori pe parcursul romanului, semn că nu este o scăpare: «**je gambergeais**» (2005: 132) / «**cogitam**» (1994: 125); «**Elle gambergeait.**» (2005: 136) / «**A cogitat.**» (1994: 129); «**pour gamberger**» (2005: 156) / «**să cogit**» (1994: 149)... Credem că folosirea oricărei locuțiuni verbale cu sensul de «a se gândi», de genul: *a-și bate (frământa; munci; osteni; screme; sfărâma; sparge; stoarce) capul (mintea; mințile; creierii) cu (pentru)...* (cf. DATC s.v.) ar fi fost mult mai indicată în acest context. Sau, poate nu în cel mai rău caz, ar fi fost mai potrivită înlocuirea inexistentului *cogit*, cu *cugeta*, sau chiar cu forma regională a acestuia, *a cujeta*, așa cum traducătoarea o face de altfel, de câteva ori: «**réfléchir**» (2005: 165) / «**să cujet**» (1994: 156); «**à gamberger**» (2005: 233) / «**să cujet**» (1994: 223).

Verbul *a cugeta* (cu varianta *a cujeta*) are mai multe avantaje: (1) există în limba română, (2) înseamnă același lucru («a se gândi»), (3) provine din lat. *cogitare* (ca și invenția traducătoarei), (4) e mai potrivit cu argotic-familiarul *gamberger* din franceză. Mai trebuie spus că și *cogita* figurează în glosarul de termeni argotici de la sfârșitul romanului, cu același sens, «a se gândi», dovadă că autoarea chiar îl consideră ca aparținând acestui registru!

(17a) *C'était pas un battant. Comme **je le braquais**, il a tout de suite obéi.* (2005: 115)

(17b) Nu era curajos. Când a văzut că **am fierul ațintit asupra lui**, a ascultat numaidecât. (1994: 108)

De data aceasta, traducătoarea inventează un alt termen pentru «pistol», și anume... *fier*! Este interesant că acesta nici măcar nu figurează în glosarul de (așa ziși) termeni argotici de la sfârșitul romanului, ceea ce ne face să credem fie că este considerat un element de argou foarte cunoscut, care nu mai necesită o explicație suplimentară, fie că termenul standard *fier* are în limba română și sensul de... «pistol»! Evident, ambele variante sunt false...

Din păcate, termenul apare din nou, o frază de genul «...*j'ai changé pas mal de coups de flingue...*» (2005: 193) fiind echivalată prin «am tras nu de puține ori cu **fierul**» (1994: 184), când termenul popular *flingue* înseamnă pur și simplu «armă de foc», așa că traducerea sa printr-un echivalent popular românesc ca *pușcoci, pușcoale, flintă* etc. [vezi exemplul (8a)] ar fi fost mult mai potrivită.

O a doua variantă de traducere, ținând seama de faptul că în franceză avem un singur verb (cărui îi corespunde în traducerea românească o frază întreagă), ar fi fost poate mai indicată înlocuirea în totalitate a propoziției «am fierul ațintit asupra lui» prin «pistolul» (sau prin orice alt echivalent (argotic), cu excepția «fierului»! Credem că dacă traducerea ar fi sunat așa: «Când a văzut pistolul, a ascultat numaidecât.», ritmul povestirii ar fi fost mult mai alert.

(18a) *Quand elle est venue contre moi, quand je lui ai repris les lèvres, caressé les roberts, qu'elle avait fondants et fermes sous la paume, avec une chaleur magnétique exaltante, j'étais encore dans ma ligne, à la poursuite du souvenir.* (2005: 124)

(18b) Când Lulu mi s-a lăsat la piept, când i-am luat buzele, când i-am mângâiat **sântarii**, care erau blânzi și tari în căușul mâinii mele, răspândind o căldură magnetică și exaltantă, eu tot într-ale mele eram, hăituind amintirea. (1994: 117)

În acest exemplu avem de-a face cu o nouă invenție a traducătoarei, un *mot-valise*, cum îi spun francezii, compus probabil din subst. «sân» + adj. «tare», cu pluralul «sântarii», dar pe care nu l-am găsit în niciun dicționar al limbii române! Invenția s-ar fi putut justifica dacă ar fi calchiat, să zicem, o construcție asemănătoare din argoul francez, dar nu este cazul aici, căci *les roberts*, termenul argotic pentru «sâni» folosit în textul lui Simonin, are ca origine o marcă de biberoane, celebră încă de la 1888! De aceea, credem că un alt termen argotic românesc pentru «sâni» (sunt destui!) ar fi fost mai indicat în acest context.

Neavând legătură cu argoul, trecem peste exprimările ușor forțate și improprii limbii române din exemplul de mai sus, de genul «mi s-a lăsat la piept», «căldură magnetică și exaltantă», «hăituind amintirea»...

(19a) *...les clients se sentaient gênés et se dérobaient sans même commander le champ'...* (2005: 131)

(19b) ...clienții se simțeau stingheriți și **se derobau**, fără ca măcar să comande șampania de rigoare... (1994: 124)

Folosirea verbului *a de deroba*, într-un astfel de context, ni se pare nepotrivită și credem că o variantă de genul *se sustrăgeau/se eschivau* ar fi sunat mai bine.

(20a) *Pas tout à fait, parce que ces messieurs de la maison j't'arquepince...* (2005: 132)

(20b) Deși nu tocmai, pentru că domnilor acelora care țineau de casa **Pun-eu-laba-pe-tine** trebuie să le fi fost mult mai ușor. (1994: 125)

În traducerea unui roman ni se pare forțată o astfel de echivalare. Ea ar fi putut fi înlocuită cu *poliția* și explicată, în subsol, printr-o «notă a traducătorului».

(21a) *...puis aussi, au gros qu'était un ancien amateur de courtines, une bonne paire de jumelles.* (2005: 139)

(21b) ...și tot de la Grasu', fost mare amator de **curse de globani** un binoclu pe cînste. (1994: 132)

Aici este vorba despre un fel de «argotizare» (de fapt, o «regionalizare»!) forțată și inutilă a traducerii, căci *courtines* înseamnă «curse de cai», dar autoarea a simțit nevoia să facă acest termen să sune mai argotic în română, înlocuind firescul *cai* printr-un regionalism masculin de la *gloabă*...

(22a) *Le plus beau c'est qu'au salon, je pouvais voir quatre Jules, méchamment occupés à taper le carton, un bridge sûrement très passionnant.* (2005: 141)

(22b) Ce-i mai frumos e că în salon puteam vedea patru gagii, **barbugii** nu glumă, puși pe un bridge al naibii de pătimaș. (1994: 134)

Expresia *taper le carton* se referă la jucătorii de cărți, și nicidecum la cei de «barbut» (joc de noroc cu zaruri), așa că este greu de înțeles de ce traducătoarea alege *barbugii*, în loc de, eventual, *cartofori*!

(23a) *Quitter la **Franchecaille**, passer une frontière, dès maintenant, ça devait pas être du tout cuit.* (2005: 147)

(23b) Să părăsesc **Frânția**, să trec granița chiar de-acum, nu eram pregătit pentru nimic din toate astea. (1994: 140)

Traducătoarea se simte, iarăși, obligată să încerce să redea un termen argotic francez (de data aceasta numele Franței) printr-unul românesc, nici măcar argotic, ci ușor arhaic-regional! Nu știm unde a găsit această variantă, dar poate ar fi fost mai bine să utilizeze dacă nu *Franța*, măcar *Francia*, termen folosit, de exemplu, de Vasile Alecsandri, în *Banul Mărăcină*, sau *Franția*, utilizat de A.D. Xenopol în *Istoria românilor din Dacia Traiana*...

(24a) *...et [il] restait les yeux fixés droit sur la maison qu'on distinguait tout au bout de l'allée, dans **le pinceau** des phares.* (2005: 163)

(24b) ...și stătea cu ochii ațintiți drept spre casă, care se profila la capătul aleii, în **elitrele** farurilor. (1994: 155)

De ce a optat traducătoarea pentru echivalarea lui *pinceau* (însemnând, în acest context, «fascicul (îngust) de lumină») printr-un termen... entomologic, care sună ciudat atunci când este alăturat unui tehnic, *faruri*, este greu de înțeles. Dacă ar fi folosit pur și simplu *lumina farurilor* nu credem că traducerea ar fi avut de suferit.

(25a) *Personne s'y planquait. Nous étions **caïds** dans la taule.* (2005: 175)

(25b) Nimeni nu se pitea pe-acolo. Eram **caizi** pe ogeac. (1994: 167)

Termenul *caid* există și în argoul românesc, cu sensul de «șef de bandă», dar aici credem că mai potrivit și mai în spiritul (con)textului original ar fi fost folosirea pur și simplu a substantivului *ștăpâni*.

(26a) *Pour **défouailler**, j'allais pas être à mon aise.* (2005: 230)

(26b) Ca să-i **glonțuiesc**, nu-mi prea venea la îndemână. (1994: 220)

În acest exemplu avem de-a face cu o deturnare de sens, căci argoticul *défouailler* înseamnă, de fapt, doar «a scoate din buzunar o armă de foc», și nicidecum, așa cum sugerează vocabula *glonțuiesc*, invenția lexicală a traducătoarei, «a împușca»!

(27a) *Je trouvais beaucoup trop de **trèpe** pour mon goût, dans ce tapis...* (2005: 255)

(27b) Prea erau mulți **lemurieni**, după părerea mea, în localul acesta... (1994: 244)

În sfârșit, în acest ultim exemplu asupra căruia ne vom opri, autoarea traduce argoticul *trèpe* («mulțime, public adunat»), printr-un termen zoologic, însemnând «subordin de mamifere primate de talie mică, asemănătoare

maimuțelor», asimilându-l, probabil, cu un sinonim argotic de genul *ciumete*, *ghiolban* etc.

Concluzii

După părerea noastră, textul traducerii trebuie să faciliteze cititorului plonjarea în epoca scrierii originalului sau a acțiunii descrise, iar nu invers, adică să aducă originalul în epoca acestuia. Pornind de la această premisă, mai ales când e vorba de argou, orice traducător trebuie să țină seama de diferențele absolut normale între cele două argouri (francez și român, în cazul de față), diferențe date de evoluțiile lor istorice diferite, de bogăția inegală a lexicului acestora, ceea ce face uneori imposibilă găsirea unui corespondent argotic românesc, ca echivalent al termenului argotic franțuzesc, dar și de limita atât de dificil de trasat între limbajul argotic, cel popular și cel familiar.

De aceea credem că traducătorul unui asemenea text poate oricând să facă apel cu succes, atunci când nu are la îndemână o opțiune argotică demnă de luat în seamă, la un termen aparținând limbajului popular sau familiar, dacă nu chiar standard – așa cum am încercat să arătăm pe parcursul acestui articol –, fără ca prin aceasta traducerea să aibă de suferit în vreun fel, ba chiar, în multe cazuri, având de câștigat în claritate, plasticitate și cursivitate.

Referințe bibliografice

Opere literare

Simonin, Abert. *Nu v-atingeți de mangoși!*, Traducere românească Angela Cismaș. București: IRI, 1994.

---. *Touchez pas au grisbi!* Préface de Pierre Mac Orlan. Paris: Gallimard, Coll. „Folio policier”, 183, 2005 [1953].

Dicționare

Le CD-ROM du Grand Robert, version électronique du Grand Robert de la langue française, version 2.0, Paris: Dictionnaires Le Robert, 2005.

Trésor de la Langue Française informatisé (TLFi). Paris: CNRS, 2004.

Bulgăr, Gh., Gh. Constantinescu-Dobridor. *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, 2 vol., București: SAECULUM VIZUAL, 2005 (= DAR).

Caradec, François. *Dictionnaire du français argotique & populaire*. Paris: Larousse, 2006.

Colin, J.-P., Mével, J.-P. et all. *Dictionnaire de l'argot*, préface Alphonse Boudard. Paris: Larousse, 1990.

---. *Dictionnaire de l'argot français et de ses origines*, Nouvelle édition mise à jour et enrichie par Jean-Paul Colin, Préfacée par Alphonse Boudard. Paris: Larousse, 2002.

Dumitrescu, Dan. *Dicționar de argou francez-român*. București: Teora, 1998.

---. *Dicționar de argou și termeni colocviali ai limbii române*, București: Teora, 2000.

Frosin, Constantin. *Dicționar de argou francez-român*. București: Nemira, 1996.

Vallès, Jules. *Dictionnaire d'argot et des principales locutions populaires*, Avant-propos de Maxime Jourdan. Paris: Berg International Éditeurs, 2007 [1894; 1901, 1948, 1986].

Volceanov, George. *Dicționar de argou al limbii române*. București: Niculescu, 2006.

ОСОБЕННОСТИ СТИХОТВОРНОГО ПЕРЕВОДА ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ НА ПРИМЕРЕ СТИХОТВОРЕНИЯ ШАРЛЯ БОДЛЕРА « LE CHAT »

Маргарита ДАВЕР

Международный Независимый Университет Молдовы

The article is devoted to the analysis of poetical translation that should be reflection of artistic and language picture of the world of original poetry. Some reflective specifics of the problem of lyrical genre translation's adequacy are emphasized. By the analysis of two translations of the poem "Le chat" of Ch. Beaudelaire the article proves that in poetical translations the original poetry should be reflected by poetical means of similar artistic and linguistic facilities.

Key-words: *poetical translation, language and artistic pictures of the world, artistic adequacy.*

Cet article est consacré à l'analyse de la traduction poétique qui devrait être l'incarnation de l'image artistique de la poésie originale. Quelques spécificités des idées modernes sur le problème de l'adéquation de la traduction des oeuvres du genre lyrique sont considérées d'une façon critique. Par l'analyse de deux traductions du poème "Le chat" de Ch. Baudelaire l'article prouve que les traductions poétiques de la poésie originale devraient s'effectuer par des moyens poétiques d'une valeur artistique adéquate.

Mots clés: *traduction poétique, le langage et les images artistiques du monde, l'adéquation artistique*

Перевод поэтических текстов имеет специфические традиции в традуктологических школах разных народов. Можно выделить несколько основных направлений перевода поэтических текстов: - буквальный (подстрочник), - стилизованный (при приблизительном сохранении смысла, намеренно изменяется стиль оригинала), -художественный (максимальное стремление к сохранению красоты и образности оригинала), - формалистический (строгое следование ритмике, системе рифмования и строфике оригинала), -функциональный (направленный на поиск культурных и языковых аналогов). Основной задачей переводчика, работающего над стихотворными переводами, является передача не основной идеи, как в научном тексте, а красоты и богатства поэтического образа, художественного мира поэта, а также чувства, воплощенного в стихотворении. Вот почему многие переводческие школы отказываются от стихотворных переводов поэзии, ограничиваясь подстрочниками для того, чтобы избежать смысловых потерь. Подобный подход, характерный, например, для французской переводческой традиции, может быть подкреплён достаточно вескими доводами – например, абсолютной точностью подстрочника. Однако он вызывает и целый ряд возражений. В первую очередь, при подстрочном переводе теряются поэтические качества текста, а ведь стихи представляют собой не только мысли и образы, но и особую, формальным образом воплощенную красоту – ритма, звуков, слов. Форма стихотворения иногда оказывает не меньшее воздействие, чем его смысл. Именно поэтическая

форма стихотворения (его композиция, выделение сильных позиций, использование неожиданных возможностей языковых единиц) обуславливают соучастие читателя в процессе творческого восприятия, воплощение мировосприятия поэта, вневременную и вненациональную актуальность поэтической лирики. Подстрочник невозможно воспринимать как поэзию, как бы хорош он ни был, поэтому идея стихотворного перевода имеет множество сторонников, в частности, в русскоязычной традиции, где стихотворный перевод поэтических текстов считается общепринятым. Стихотворный перевод иноязычной поэзии всегда составлял в России важную часть общелитературного процесса, а его достижения дают основания рассматривать поэтический перевод как неотъемлемую часть общенационального культурного достояния, заслуживающую специального изучения.

Когда мы говорим о переводе поэтического текста, то всегда сталкиваемся с проблемой адекватности полученного результата оригиналу: речь идет о том, насколько полно передаются смысл, красота, поэтические особенности оригинала, его подтекст. Практика показывает, что даже соблюдение всех или почти всех формальных элементов в переводе не делает его адекватным. Адекватность стихотворного перевода – это скорее его способность передать ту атмосферу, которая воплощена в оригинале с помощью сходной системы образов, а не буквальная точность интерпретации каждой смысловой единицы. Адекватный перевод стихотворения – это перевод, сохраняющий воздействие на читателя, которого хотел достичь автор. Однако, каким бы он ни был точным, ни один перевод, даже самый лучший, не может передать полноты оригинала. Поэтому для переводчика важно определить, чем можно пожертвовать при межъязыковом преобразовании, а что нужно сохранить обязательно, какими должны быть «жертвы» - смысловыми, эстетическими или эмоциональными. Лирическое стихотворение, независимо от языка, имеет общие закономерности или универсалии. К ним относится, прежде всего, выделение сильных позиций, как смысловых, так и композиционных. Этим, в частности, объясняется возникновение подтекста, бесконечной семантической перспективы, аллюзий, свойственных поэтическому тексту. Понятно, что буквальный перевод, игнорирующий законы лирической композиции, может убить эту тонкую живую ткань поэтического текста. В структуре художественного текста одни элементы играют доминантную, другие - субдоминантную роль, первые при переводе инвариантны, вторые вариативны. При переводе доминантных элементов реконструкция требует особой осторожности. Несомненно, в любом случае выбор переводчиком значимых и незначимых элементов будет субъективным, поскольку восприятие поэзии всегда субъективно. Эту задачу каждый переводчик решает по-своему, иногда вопреки существующим теоретическим построениям. Основным своеобразием поэтического перевода, как это ни парадоксально, является его условно-свободный характер, и если есть отступления, вызываемые языковыми различиями, которые характерны и для прозаического перевода, то есть и отступления, характерные именно для стихотворного перевода - те, которых требует форма. Дело в том, что даже свободная композиция и условный характер стиха не всегда дают возможность найти не только

прямые языковые, но и прямые метрические соответствия, особенно при переводе с большинства «аналитических» европейских языков на русский.

Основными принципами стихотворного перевода считаются принципы 1.ассимиляции, 2.реконструкции, 3.максимальности и 4.вариантности. Ассимиляция - значит уподобление, слияние, усвоение. За переводчиком обычно не признается права на стилистическое вмешательство в образную ткань оригинала, потому что без этого можно обойтись, и переводческая практика доказывает такую возможность. Однако в поэзии дело обстоит иначе. В России существует целая переводческая школа, оправдывающая стилистическую креолизацию как неизбежный эпифеномен стихотворного перевода. По мнению П.Антокольского, переводчик не может всецело подчинить свою личность личности переводимого автора. Это невозможно - и тем более невозможно, чем талантливее переводчик. Долг переводчика проникнуться мировоззрением, стилистическим характером автора и по мере сил передать его мироощущение, манеру и стиль средствами родного языка, оставаясь самим собой. Говоря о способности переводчика преодолевать свое эго и доносить до читателя красоту стиха переводимого автора, К.И.Чуковский писал: «...Каждый переводчик поневоле вносит в каждый сделанный им перевод частицу своей собственной личности». (43)

Принцип реконструкции дает ответ на вопрос, каким образом иноязычное воплощение смысла оригинала порождает текст, отличный от исходного по форме, но тождественный ему по сущности. Не только утрата, но также замена и вставка по-разному влияют на художественную ценность перевода. Иная замена, утрата или вставка может иметь катастрофические последствия для художественного целого. Воссоздание предполагает передачу образа оригинала теми же средствами, что и в первоисточнике. Перевыражение же предполагает такую передачу образа оригинала, при которой он лишь частично сохраняет в переводе свой смысловой инвариант. В этом случае в тексте появляются субституты. Реконструкция предполагает вживание в образную ткань перевода таких инноваций, которые не имеют первообразной основы непосредственно в тексте-первоисточнике, то есть реконструкты, которые чаще всего призваны заменить второстепенные элементы образной картины оригинала.

Наконец, восприятие лирической поэзии во многом зависит от такого внетекстового феномена, как фоновые знания или пресуппозиция читателя. В случае перевода лирического стихотворения с одного языка на другой разница в ментальности народов, модели их мировосприятия, истории, культуре, системе художественных символов и др. всегда оказывается значительной. Поэтический перевод должен стать живым близнецом оригинала и активно включиться в литературный процесс на языке перевода, однако во имя сохранения самостоятельной поэтической ценности на языке перевода переводчик порой обязан жертвовать близостью в деталях. Проиллюстрируем эти положения на примере двух переводов стихотворения Шарля Бодлера «*Le chat*». Один из этих переводов считается каноническим, второй – наш собственный.

Charles Beaudelaire *Le chat*

Viens, mon beau chat, sur mon coeur amoureux;

Retiens les griffes de ta patte,
Et laisse-moi plonger dans tes beaux yeux,
Mêlés de métal et d'agate.

Lorsque mes doigts caressent à loisir
Ta tête et ton dos élastique
Et que ma main s'enivre du plaisir
De palper ton corps électrique,

Je vois ma femme en esprit. Son regard,
Comme le tien, aimable bête,
Profond et froid, coupe et fend comme un dard,

Et des pieds jusques à la tête,
Un air subtil, un dangereux parfum
Nagent autour de son corps brun.

Перевод В. Левина

Шарль Бодлер "Цветы зла".

Кошка

Мой котик, подойди, ложись ко мне на грудь,
Но когти убери сначала.
Хочу в глазах твоих красивых потонуть -
В агатах с отблеском металла.
Как я люблю тебя ласкать, когда ко мне
Пушистой привалясь щекою,
Ты, электрический зверек мой, в тишине
Мурлычешь под моей рукою.
Ты как моя жена. Ее упорный взгляд -
Похож на твой, мой добрый котик:
Холодный, пристальный, пронзающий, как дротик.
И соблазнительный, опасный аромат
Исходит, как дурман, ни с чем другим не схожий,
От смуглой и блестящей кожи.

Наш перевод:

Кот

Ты к сердцу, полному любви,
Прижмись, мой милый кот.
Позволь взглянуть в глаза твои,
Где лишь металл и лед

Мех эластичный теплый твой
Вечернею порой
Ласкаю нежною рукой
И, увлечен игрой,

Я вижу женщину свою.

Как твой, холодный взгляд
 Кинжалом ранит грудь мою
 И губит, словно яд.
 Она, прекрасная, смугла,
 И с головы до пят
 Ее объемлет тайны мгла,
 Измены аромат.

При сравнении оригинала и переводов мы видим, что в классическом варианте переводчик постарался не только передать образную систему стихотворения, но и соблюсти формальную точность. Нашей целью было подобрать наиболее выразительные средства передачи образной системы стихотворения, во имя чего пришлось пожертвовать некоторыми формальными элементами.

Основу образной ткани стихотворения составляет сравнение кошки с возлюбленной поэта. В первой строфе, с нашей точки зрения, доминантным является образ влюбленного сердца, а также приглашение кота хозяином и упоминание о его красоте и холодном взгляде, которые чуть позже будут использованы автором для сравнения кошки с женщиной. Субдоминантой является просьба к кошке «убрать коготки», которая содержит важный подтекст, предупреждающий об опасности кошки и любимой женщины. В каноническом переводе Левина для соблюдения формы, в первой строфе, переводчик жертвует образом «влюбленного сердца», который, по нашему мнению, имеет первостепенное значение, однако оставляет субдоминанту – «но когти убери сначала». Возможен использованный нами вариант с разработкой доминантной идеи, но тогда приходится жертвовать субдоминантой. Также здесь нами используется реконструкция: вместо слова «агат», которое приносится в жертву рифме, используется слово «лед», подчеркивающее холод взгляда и адекватно воплощающее основное сравнение текста и оттенок опасности: взгляд кошки холоден как лед, взгляд женщины, такой же холодный, ранит как кинжал.

Во второй строфе, наиболее сложной для перевода, из-за несовпадения длины слов, переводами передается лишь очень общий смысл основного текста.

Особое внимание хочется обратить на третью строфу. Переводчик «Цветов Зла» переводит здесь французское слово “femme” как жена - “epouse”, тогда как его использование, очевидно, нарушает образную картину стиха – в нем идет речь о возлюбленной, об опасной женщине, а вовсе не о жене. Более того, любой исследователь, знакомый с биографией поэта, поймет, что данное слово здесь неуместно. Нами для точности сравнения использовано слово «женщина», которое полностью передает намерения поэта.

В последней строфе в каноническом переводе использован субститут «дурман» и реконструируется «блестящей». Мы считаем возможным применить здесь реконструкцию – не «опасный аромат», а «измены аромат», - которая, с нашей точки зрения, лучше передает настроение стихотворения и придает последней строке большую выразительность.

Таким образом, можно сделать вывод, что необходимыми условиями успешного стихотворного перевода являются следующие:

1. Язык, на который переводится текст, должен быть родным для переводчика.
2. Переводчик поэтического текста не только должен прекрасно владеть родным языком и языком оригинала, но и обладать поэтическим талантом, владеть искусством и правилами стихосложения. В идеале, стихи должны переводиться поэтами в сотрудничестве с носителями языка.
3. Переводчик должен владеть информацией о биографии и творческих воззрениях автора, эпохе создания произведения. Он должен хорошо знать не только творчество переводимого автора, но и массив других поэтических текстов на язык оригинала, чтобы сохранить аллюзии и культурные отсылки, которые содержатся в стихотворении.
4. Переводчик должен знать, что при любом поэтическом переводе отступления от оригинала неизбежны в связи с отличием языков и несовпадением рифмующихся слов, уметь выделять доминантные и второстепенные элементы и жертвовать, в первую очередь, элементами второстепенными.

Библиографические ссылки

Бодлер, Шарль. *Цветы зла*. Пер. В. Левин. Серия: Литературные памятники. Москва: Наука, 1970.

Тынянов, Юрий. *Проблема стихотворного языка*. Москва: Наука, 1965.

Чуковский, Константин. *Высокое искусство. Принципы художественного перевода*. СПб.: Авалонь, Азбука-классика, 2008.

Beaudelaire, Charles. *Les Fleurs du mal*. Paris : Bordas, 1977.

CONTRAINTES ET LIBERTÉS STYLISTIQUES DANS LA NARRATION FILMIQUE D'UN RÉCIT LITTÉRAIRE

Eugenia ALAMAN

Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, Roumanie

Metamorfoza scriiturii în cinema face din regizor un traducător complex care are la dispoziție imagini capabile să ofere din punct de vedere iconic simboluri literare abstracte. Articolul de față analizează romanul *Lunes de fiel* de Pascal Bruckner și adaptarea sa cinematografică făcută de Roman Polanski în 1992, cu accent pe rolul de traducător-interpret pe care regizorul îl asumă. Supus multor constrângeri legate de cenzură, cineastul este totuși liber în orchestrarea faptelor și a emoțiilor duse «până la capăt», liber în retranscrierea și reinterpretarea perversității pasionale a scrierii literare. Dispune de mijloace la nivel iconic, la nivel verbal sau paraverbal. Conotațiile stilistice sunt elementele prin care autorul ne face să identificăm personajele, apartenența lor intelectuală și socială. Figurile retorice folosite au efecte perlocutorii și influențează stările emoționale la nivelul extra-scenic. Apreciem puterea autorului de a depăși complexul de inferioritate al cinematografului față de opera literară, capacitatea de a face din adaptare un reper important al intertextualității românești și cinematografice.

Cuvinte-cheie : *intertextualitate, adaptation, simbol, vizualizare mentală, eroticism, emoții.*

Writing metamorphosis in cinema turns the director into a complex translator who has at his disposal images capable of providing by means of icons abstract literary symbols. This paper analyzes the novel *Lunes de fiel* by Pascal Bruckner and the film adaptation made by Roman Polanski in 1992, *Bitter Moon*, focusing on the role of the translator-interpreter assumed by the director. Subject to many constraints of censorship, the filmmaker is still free in orchestrating events and emotions brought “to the end”, in re-writing and re-interpreting the passionate perversity of the literary writing. The author has means at iconic, verbal or paraverbal level and makes us identify the characters, their intellectual and social affiliation, by means of stylistic connotations. Rhetorical figures used have perlocutory values and influence the emotional states in the off-stage. We appreciate the author's power to overcome the inferiority complex of cinema to literary work, the ability to make the adaptation a way of expressing literature and film intertextuality.

Key-words: *intertextuality, adaptation, symbol, mental visualization, eroticism, emotion.*

L'approche du sujet ne vise pas la traduction cinématographique au sens stricte du terme, notamment le scénario adaptation littéraire, mais la grammaire de la traduction du récit littéraire en narration filmique. Soumise à des contraintes multiples de pragma-linguistique et sociolinguistique, la version adaptée d'une œuvre littéraire est un ensemble de signifiants de connotations au niveau verbal, paraverbal et iconique. Les difficultés auxquelles les réalisateurs adaptateurs se heurtent sont issues des connotations qui mettent en cause à la fois des transferts culturels et des visions du monde. Il s'agit d'une confrontation entre deux arts très différents : d'un côté la littérature à genèse ancienne et progressive et, de l'autre côté, le cinéma, art sans histoire, globalement médiocre, affecté d'un complexe d'infériorité devant la littérature. Cependant, après la Seconde guerre mondiale, les rapports entre les deux arts commencent à changer et deviennent de plus en plus

problématisés et mènent jusqu'à l'élaboration d'une nouvelle esthétique cinématographique. Les facteurs qui ont joué un rôle important dans la métamorphose du cinéma et de ses rapports avec la littérature sont issus des transformations complexes subies par la société toute entière, à la fin de la Seconde guerre mondiale. C'est grâce à la découverte du cinéma américain et à la floraison de la critique cinématographique française qui s'exprime dans des revues de spécialité¹ et reconnaît l'émergence de la nouvelle génération de cinéastes tels que : *Jean Renoir, Robert Bresson, Alain Resnais, François Truffaut, Jean-Luc Godard, Agnès Varda*, etc. que le cinéma devient le 7e art. D'ailleurs, La Nouvelle Vague de cinéastes ne s'explique que par les nouvelles techniques révolutionnaires utilisées mais par leurs préoccupations concernant la création et la préservation de l'identité du cinéma français, de son indépendance.

Lunes de fiel et Bitter Moon ou l'intertextualité romanesque et cinématographique

Lunes de fiel de Pascal Bruckner, roman paru en 1981 à Paris, déborde d'un érotisme noir mais nous livre des points de vue intéressants, hardis, parfois excessifs sur la vie du couple moderne occidental. Issu d'une famille protestante, Pascal Bruckner fait ses études à Lyon, chez les jésuites et puis à l'Université de Paris, à l'Ecole pratique des hautes études et devient célèbre en 1977 pour son essai «*Le nouveau désordre amoureux*», écrit en collaboration avec Alain Finkielkraut. L'essai-critique du mythe de la révolution sexuelle et rejet des utopies de mai 1968 – affirme que l'amour est une chose abstraite, indigne et incapable de faire la révolution, tandis que les femmes ne sont que les victimes de cette idéologie. *Lunes de fiel*, texte filmique et littéraire à la fois, interroge et analyse l'évolution des rapports amoureux, l'évolution du couple occidental, avec un certain cynisme pessimiste, dans un style direct et très hardi.

Lorsqu'il adapta *Lunes de fiel* pour l'écran, en 1992, Roman Polanski se trouva confronté au problème d'une traduction, non pas au sens canonique du terme mais dans les termes de mise en scène de la destruction des sentiments sans pour autant choquer le spectateur compte tenu des scènes scatologiques du roman. En occurrence, le réalisateur devait transposer des éléments du récit d'un système sémiotique à un autre - d'un texte littéraire au cinéma - devait s'adapter avec les contraintes et les libertés propres à cette traduction intersémiotique.

Traditionnellement, les spécialistes s'accordent à soutenir que le passage d'un texte littéraire au cinéma, le passage de la plume à l'écran, n'est pas un transfert direct. S'agirait-il d'une transposition, d'une traduction ou d'une adaptation?

Du mot à l'image

Au XVIe siècle, le terme *adaptation* désignait, selon la définition du Petit Robert, la *traduction très libre d'une pièce de théâtre, comportant des modifications nombreuses qui la mettent au goût du jour ou la rajeunissent*. Quelques siècles plus tard, la transposition du terme *adaptation* du théâtre au cinéma vient souligner l'idée que littérature et cinéma sont des systèmes différents. Il est vrai que l'adaptation a été longuement réfutée par les cinéastes et les théoriciens qui accordaient au terme une connotation dépréciative, dévalorisante.

Où étaient l'autonomie et la spécificité esthétique du cinéma? Le dilemme sera partiellement résolu dans les années 1950 quand on fait référence non seulement à l'*adaptation* et la *transposition* mais à un autre terme aussi: la *traduction*. Le terme est employé métaphoriquement: le transcodage de la langue source vers la langue cible se situe sur un plan différent. Il en découle que, en matière de cinématographie, l'adaptation et la traduction ne sont pas des concepts si étrangers qu'il le paraît.

Si le mot suggère, l'image montre, la visualisation mentale du lecteur du texte littéraire se métamorphose et ce changement est entièrement assumé par le metteur en scène. Par conséquent, l'adaptation deviendra:

[...] lieu d'une transformation et d'une réinterprétation constantes des interrogations véhiculées et cristallisées par les œuvres littéraires, preuve de la prégnance de la littérature, preuve que, en dépit des tentatives utopiques des Avant-gardes, le cinéma ne se nourrit pas de lui-même, qu'il n'est ni un art pur ni une symbiose des arts. (Serceau 10)

Patrick Catrysse a essayé de redéfinir la traduction filmique en s'appuyant sur une théorie polysystémique. Il constate qu'on peut parler de traduction en tenant compte du contexte communicationnel ; la traduction littéraire doit être considérée comme une transposition interlinguistique, intrasémiotique; la traduction doit prendre en compte des données intersémiotiques.

En prenant en considération le contexte plus large, pragmatique de l'adaptation filmique, la méthode ne se limite uniquement à une approche synchronique mais le phénomène de l'adaptation filmique est également analysable dans son évolution historique.

D'ailleurs, le réalisateur et théoricien du cinéma Alexandre Astruc plaidait au milieu du siècle passé pour l'idée de reconnaître enfin l'autonomie et la créativité de la mise en scène en affirmant que l'auteur écrit avec sa caméra comme un écrivain avec un stylo.

La traduction cinématographique. Fidélités ou trahisons

La traduction cinématographique est soumise à des contraintes multiples relevant de la sociolinguistique, la pragmatique linguistique ou la technique d'adaptation. Le film est analysé comme un ensemble de signifiants de connotations au niveau iconique, au niveau verbal et au niveau paraverbal. Dans la parole filmique, les registres de langue sont perçus surtout comme signifiants de connotations stylistiques qui permettent d'identifier les protagonistes, leur appartenance sociale, les rapports avec leur entourage. Les figures de rhétorique sont considérées comme signifiants de connotations énonciatives. Les contraintes résident dans l'adaptation des énoncés dont les effets perlocutoires, examinés au niveau intra-scénique, influencent les états émotionnels au niveau extra-scénique.

L'adaptation filmique de *Lunes de fiel* engendre plusieurs étapes :

1. la métamorphose de l'écriture littéraire pour la scène, concrétisée dans le scénario ;
2. la visualisation et la sonorisation des personnages et du monde de significations cachées ;

3. la transcription de la perversité passionnelle romanesque.

Le récit cinématographique débute sur un paquebot au cours d'une croisière en Méditerranée. Un jeune couple britannique et pudique, Nigel et Fiona, rencontre un autre couple débordant de promiscuité, Mimi et Oscar. Celui-ci, condamné dans un fauteuil roulant, confie à Nigel - visiblement attiré par le charme de Mimi - à la façon d'une Shéhérazade perverse et manipulatrice, le récit tumultueux de sa passion ravageuse avec Mimi.

Mais comment rendre au cinéma la violence explicite d'une passion proportionnelle à la brutalité de la rupture qui va s'en suivre logiquement ?

Romancier et cinéaste, ils se posent tous les deux les mêmes questions: peut-on échapper à la monotonie du couple en poussant l'érotisme à son paroxysme ? Peut-on conserver en même temps et avec la même intensité le sexe et l'amour ? La réponse à ces questions semble une seule: un certain raffinement de l'érotisme et de la perversion menées «jusqu'au bout».. D'ailleurs, Polanski lui-même fut très enthousiaste pour l'adaptation du roman de Bruckner, et déclarait dans une interview pour Le Monde: « C'est un livre qui a le courage d'aller jusqu'au bout des situations et des émotions. [...] Plus que d'une histoire d'amour, il s'agit de l'anatomie d'une passion. (21 septembre, 1992)

L'intrigue filmique de *Bitter Moon* et celle du roman *Lunes de fiel* diffère peu, hormis le changement des noms des protagonistes: le couple *Nigel et Fiona* dans le film – *Didier et Béatrice* dans le roman, respectivement le couple *Oscar et Mimi* dans le film, *Franz et Rebecca* dans le roman. Si la religion à travers la judaïté de Rebecca, est un détail totalement gommé dans l'adaptation de Polanski et c'est à juste titre car il n'apporte pas grand-chose à l'intrigue ou à l'analyse, en revanche, la différence de milieu socio-intellectuel entre les deux amants est conservée (un médecin et une coiffeuse dans le livre /versus/ un écrivain américain exilé à Paris et une danseuse dans le film). La fin littéraire est plus pessimiste que celle du film. Polanski recompose l'œuvre dans la partie finale où il laisse au conteur malheureux la force de commettre suicide au lieu de nous faire assister à une fin romanesque pessimiste, cruelle et que le public refuserait de visualiser.

Une narration à deux niveaux

Le roman est bien apprécié pour le récit dans le récit, pour ses allers-retours entre les souvenirs de Franz et la vie à bord du paquebot. Le film traduit la narration par des flash-back et on suit progressivement l'évolution des personnages, et plus particulièrement de Didier à qui Franz tend un piège, jusqu'au drame final.

Il est impossible de ne pas remarquer que l'image littéraire et l'image filmique ont beaucoup de point communs. Il s'agit de cette capacité du cinéma et de ses réalisateurs de transformer en réalité la visualisation mentale propre à l'écriture littéraire. Selon Etienne Fuzellier, la littérature peut apporter au cinéma « des mythes et des légendes, des thèmes, des situations, des genres, des styles, des attitudes esthétiques [...] une expérience irremplaçable du style parlé, de la psychologie des personnages et de la psychologie du public ». (139)

Le paquebot où se passe l'action, par exemple, *qui plus qu'un moyen de transport est un état d'esprit*, signifie le symbole du voyage vers un autre espace culturel, vers un monde meilleur. Le symbole crée un monde de significations

cachées. Et dans le symbolisme, connaître, c'est interpréter ; c'est aller du visible à ce qui se donne à travers lui, et demeurerait, sans lui, muet. Derrière l'apparence des choses, tout est signifiant, tout parle pour qui et à qui sait entendre et voir.

Nos conclusions portent sur l'idée que littérature et cinéma sont aujourd'hui en complémentarité, mais avec des moyens d'expressions propres à chacun. Il est vrai que le plus important restent la transformation d'écriture et la mise en spectacle filmique d'un texte littéraire. Cependant, créer le film *Bitter Moon* à partir du roman *Lunes de fiel* ne consiste pas nécessairement à produire une œuvre cinématographique équivalente ou à transformer, à modifier essentiellement l'œuvre littéraire pour produire une œuvre cinématographique plus ou moins ressemblante ou entièrement différente.

La démarche du réalisateur cinématographique ne se traduit pas par une simple histoire d'adaptation, de translation ou de traduction et, selon André Bazin, elle est plus que cela :

Il ne s'agit pas ici de traduire, si fidèlement, si intelligemment que ce soit, moins encore de s'inspirer librement, avec un amoureux respect, en vue d'un film qui double l'œuvre, mais de construire sur le roman, par le cinéma, une œuvre à l'état second. Non point un film «comparable» au roman, ou «digne» de lui, mais un être esthétique nouveau qui est comme le roman multiplié par le cinéma. (126)

Références bibliographiques

- Astruc, Alexandre. *Naissance d'une nouvelle avant-garde*, « L'Écran français », le 30 mars 1948.
- Bazin, André. *Qu'est-ce que le cinéma?* Paris : Editions du Cerf, Collection 7ème Art, 1983.
- Bruckner, Pascal. *Lunes de fiel*. Paris : Seuil, 1981.
- Cattrysse, Patrick. *Pour une théorie de l'adaptation filmique*. Paris : 1992.
- Fuzellier, Étienne. *Cinema et Littérature*. Paris : Editions du Cerf, Collection 7ème Art, 1964.
- Mingalon, Jean-Louis. « La passion Polanski », *Le Monde*, 21/09/1992, p. 21.
- Serceau, Michel. *L'adaptation cinématographique des textes littéraires : théories et lectures*. Paris : Ed. du Céfal, 1999.

PRAGMATISCHE UND SEMANTISCHE ÄQUIVALENZ DER MODALPARTIKELN (DEUTSCH – RUMÄNISCH)

Ala LIPCEANU

Staatliche Pädagogische Universität „Ion Creangă“

In the article below there are elucidated the problems of the German modal particles and their Romanian equivalents. So the article approaches the communicative equivalent of the modal particles in their situational context and in the sentence, and demonstrates that the pragmatic equivalent is based, on the one hand, on the semantic equivalent of the particles', and on the other hand, is characterized by different positional conditions in both languages.

Key- words: *semantic equivalent, communicative equivalent, pragmatic equivalent, modal particles, the formal semantic aspect, situational context, similarities, particular systems.*

În articolul ce urmează este elucidată problematica particulelor modale germane și a echivalentului acestora în limba română. Astfel articolul abordează echivalentul comunicativ al particulelor modale în contextul situațional și în propoziție și demonstrează, că echivalentul pragmatic se bazează pe de o parte pe echivalentul semantic al particulelor, iar, pe de o altă parte, se evidențiază prin condițiile poziționale deosebite în ambele limbi.

Cuvinte-cheie: *echivalent semantic, echivalent comunicativ, echivalent pragmatic, particule modale, aspectul formal-semantic, context situațional, asemănări, sisteme particulare.*

In folgendem Artikel werden wir uns mit der Problematik der Äquivalenz zwischen deutschen Modalpartikeln und deren rumänischen Äquivalenten befassen, genauer mit der Frage nach den Faktoren, die die pragmatische Äquivalenz bzw. Nicht-Äquivalenz zwischen miteinander korrespondierenden Partikeln des Deutschen und entsprechenden Äquivalenten im Rumänischen herstellen. Die kommunikative Gleichwertigkeit der Modalpartikeln wird als pragmatische Äquivalenz im gleichen Situations- und Satzkontext bezeichnet. Es wurde gezeigt, dass die pragmatische Äquivalenz einerseits auf der semantischen Äquivalenz der Partikeln basiert und andererseits durch unterschiedliche Stellungsbedingungen der Partikeln in beiden Sprachen aufgehoben werden kann. Der deutsche Terminus *modale Partikeln* wird in der rumänischen Fachliteratur in Bezug sowohl auf Adverbien, Adjektive, die den manchen Modalpartikeln des Deutschen entsprechen, als auch auf Konjunktionen im weitesten Sinne gebraucht. So handelt es sich hier um den Wahrscheinlichkeitswert des Aussageinhalts, also um Modalwörter im Deutschen, ohne die heutzutage weder ein Dialog gebildet noch ein wissenschaftlicher Artikel verfasst ist. Der Ausdruck *Pragmatismus* (von griech. *pragma* „Handlung“, „Sache“) bezeichnet umgangssprachlich ein Verhalten oder Handlungen, die sich nach den bekannten Gegebenheiten richten, und auf eine theoretische Analyse und genaue Begründung der Wirkungen verzichtet, die bestimmen, was die Bedeutung oder die Wahrheit von Begriffen, Aussagen und Meinungen ausmacht [Wikipedia]. Daraus ergibt sich, dass eine *pragmatische* Äquivalenz dann besteht, wenn die Ausgangs- und Zieltexte in gleicher Weise ihre kommunikative Funktion (Information, Unterhaltung, Herstellung von Gemeinschaftsgefühl etc.) in einer

bestimmten Situation erfüllen. Die semantische Analyse kümmert sich um die Frage, wie Sinn und Bedeutung von komplexen Begriffen aus denen von einfachen Begriffen abgeleitet werden können und stützt sich dabei in der Regel auf die Syntax.

Da Rumänisch in die Sprachfamilie der romanischen Sprachen eingeordnet werden kann, hat sie verständlicherweise auch vielerlei Gemeinsamkeiten mit diesen; zu nennen wären vor allem Italienisch, Französisch und Spanisch als die größten romanischen Sprachen. Es bewahrt sowohl einige Eigenheiten des Lateinischen, die in den übrigen romanischen Standardsprachen verschwunden sind, als auch entwickelt teilweise völlig eigene Sprachmerkmale, die anderen romanischen Sprachen fremd sind.

Das Rumänische ist nach der Meinung von Engel, U. u.a. keine partikelarme Sprache; die Partikeln sind sowohl in der Literatur als auch in der Umgangssprache reichlich vorhanden. Man hat im Rumänischen Partikeln ausgesondert, die in pragmatischer Hinsicht den deutschen Modalpartikeln äquivalent sind. Zwischen manchen Partikeln des Deutschen und des Rumänischen hat sich sogar eine Übereinstimmung unter dem formal-semantischen Aspekt ergeben. Der formal-semantische Aspekt betrifft die übergreifende Bedeutung der Partikeln und ihre primäre syntaktische Funktion.

Es lassen sich mehrere deutsch-rumänische Paare von Partikeln finden, in denen die Partikeln eine gemeinsame syntaktische Funktion, meist als Modalpartikel, Adverb, Adjektiv oder auch Konjunktion haben, zugleich eine gemeinsame Bedeutung tragen, dabei jedoch nicht in jedem Satztyp äquivalent sind. z.B: *allerdings*, *sicherlich*- *fărăndoială*; *kaum*, - *abia*; *anscheinend-aparent*, *dupa cât se pare*, *în aparentă*, *pare-se*; *erst* und - *abia* sind auch Gradpartikel (die gemeinsame übergreifende Bedeutung besteht in einer Reihenfolgebestimmung); *ja* und *nein* sind Antwortpartikeln (die gemeinsame übergreifende Bedeutung heißt 'Bejahung'); *nur* und *doar*, *însă* kommen auch als Adverb und Gradpartikel vor (die gemeinsame übergreifende Bedeutung heißt 'besonders wichtig'); u.a.

Die Meisten von rumänischen Linguisten aber klassifizieren diese Wörter unter die Wortart Adverbien. z.B. *höchstens*- *cel mult*, *zumindest*- *cel puțin*, *beispielsweise*- *de exemplu*, *keineswegs*- *nicidecum*, *keinesfalls* - *deloc*, *în nici un caz*, *nici într-un fel*; *defel*; *nicidecum*, *gewissermaßen*- *oarecum* u.a. Übersetzungsäquivalente der deutschen Rangierpartikeln sind andere Formen, vor allem Adjektive sowie Nebensätze und Obersätze, z.B.

Eigentlich war alles ganz anders./ *De fapt, totul s-a petrecut altfel.*

Glücklicherweise hat man dagegen heute bessere Mittel./ *Din fericire azi avem mijloace mai bune de combatere.*

Die Modalpartikeln geben teils den Wahrscheinlichkeits- oder Sicherheitsgrad eines Sachverhalts wieder (anscheinend/*parcă*), teilweise geben sie das Ausmaß der Realisierung (halbwegs/*oarecum*).

Zwischen den Partikeln (in den genannten deutsch-rumänischen Paaren) lässt sich also eine semantische Äquivalenz (bezüglich ihrer übergreifenden Bedeutung) und eine pragmatische Äquivalenz in manchen Satztypen sowie eine formale Übereinstimmung hinsichtlich der syntaktischen Funktionen der Partikeln feststellen. Es ergibt sich aus der Untersuchung, dass die pragmatische Funktion der rumänischen Partikeln durch die Stellung ihrer Homonyme am Satzanfang fast

kaum beeinflusst wird, daher weisen die deutschen und rumänischen Partikeln in diesem Fall eine Äquivalenz auf.

Gottlob ist jetzt alles zu Ende./ *Slava Domnului* că s-a terminat totul. *Lieber* esse ich mit Ihnen./ *Mai bine* mâine cu Dv. *Womöglich* stimmt das alles nicht./ *Posibil* că totul să fie neadevarat.

Wir fragen uns danach, warum manche Partikeln nur in bestimmten Satz- bzw. Kontexttypen einander äquivalent sind, jedoch in anderen nicht, obwohl ihre übergreifende Bedeutung gleich ist. Hiermit führen wir ein Beispiel dazu, wo wir keine richtige Äquivalenz angeben können: Während unserer Untersuchung haben wir festgestellt, dass sowohl im Rumänischen als auch im Deutschen die Partikeln in solche Arten, wie Antwortpartikeln, Temporaladverbien, Gradpartikeln und Modalpartikeln eingeteilt werden.

Von diesen Funktionen soll zuerst die Antwortpartikel-Funktion abgegrenzt werden. Das schon als Antwortpartikel wird als Antwort auf einen V-1-Fragesatz und als Reaktion auf eine Aussage des Gesprächspartners verwendet. Als Antwort auf einen W-V-2-Fragesatz ist schon kaum möglich, weil sich schon immer auf die Gültigkeit der Proposition des Fragesatzes, nicht ein fehlendes Element in einer offenen Proposition aus W-Fragesätzen, bezieht.

Als Antwort auf V-1- Fragesätze vertritt schon eine positiv formulierte Proposition, die bei der vorangehenden Frage in Frage gestellt wird.

A: Kann man Fahrrad fahren bei dieser Temperatur?

B: *Schon*. Ich überlege nur. ...

A: E posibilă călătoria cu bicicleta la o astfel de temperatură?

B: *Ba da*, eu mă gândesc doar puțin..

Die Wortfolge im Rumänischen, im Vergleich zum Deutschen, ist frei. Hier ergeben sich mehrere Untersuchungslinien: einerseits ändert sich im rumänischen Satz weder die logische noch stilistische Funktion, wenn ein Satzelement an eine andere Satzposition verschoben wird:

z.B. *Höchstens* könnte er Korrektor werden./ *Ar putea ajunge cel mult* corector. *Zumindest* könnte er Korrektor werden./ *Ar putea ajunge cel mult* corector.

Im Deutschen aber spielt die Satzposition eine wichtige Rolle, so wird durch die Verschiebung eines Satzelements eine logische und stilistische Funktion erzielt. Im Deutschen ist die obligatorische Stellung im Mittelfeld zugleich ein Abgrenzungsfaktor der Modalpartikel von ihrer anderen Funktion. Andererseits, beeinflussen die Modalpartikeln im Rumänischen ebenfalls den Bedeutungswert des gesamten Satzes, d.h. es ändert sich mit deren Hilfe sowohl im rumänischen noch im deutschen Satz die logische und stilistische Funktion, wenn ein Satzelement an eine andere Satzposition verschoben wird:

z.B. *Selbstverständlich* muss der Wagen stillgelegt werden. /*Bineînțeles* că mașina trebuie radiată.

Als Zusammenfassung lässt sich folgendes unterstreichen... In unserem Artikel wurde die Aufmerksamkeit auf Gemeinsamkeiten der Partikelsysteme im Deutschen und Rumänischen gerichtet, und zwar auf die gemeinsame primäre syntaktische Funktion der Partikeln, ihre gemeinsame übergreifende Bedeutung und sogar ähnliche Akzentverhältnisse bei manchen Modalpartikeln. Als unterschiedlich wurden Stellungsbedingungen dargestellt. Im Deutschen ist die obligatorische Stellung im Mittelfeld zugleich ein Abgrenzungsfaktor der Modalpartikel von ihrer anderen Funktion. Aber die Modalpartikeln beeinflussen sowohl im Rumänischen noch im Deutschen die logische und stilistische

Funktion, wenn ein Satzelement an eine andere Satzposition verschoben wird. Ziel des vorliegenden Beitrags ist es, den Abweichungen von der pragmatischen Äquivalenz zwischen den Partikeln nachzugehen, die eine gemeinsame übergreifende Bedeutung haben, also semantische Äquivalenz bezüglich der gleichen Wortartenzugehörigkeit aufweisen. Es wurde gezeigt, dass die pragmatische Äquivalenz einerseits auf der semantischen Äquivalenz der Partikeln basiert und andererseits durch unterschiedliche Stellungsbedingungen der Partikeln in beiden Sprachen aufgehoben werden kann.

Modalpartikeln

Deutsche Modalpartikeln	Übersetzungsäquivalente.	Wortart . De/Rum .	Verwendungsbeispiele.
allerdings, sicherlich	fara indoiala	Mp./Mp.	Allerdings!! Fără-ndoială!!
kaum	abia	Mp./Mp.	Kaum hatte sie die Tür geschlossen, da fing er an zu lamentieren./Abia ca a iesit ea, ca el a si inceput sa se plîngă.
anscheinend	aparent, dupa cat se pare, în aparență, pare-se.	Mp./Mp.	Sie hat anscheinend Zwillinge bekommen./Se pare că are gemeni.
beinahe, fast	aproape, gata-gata	Mp./Mp.	Hast du alles verstanden? – Fast./Ai înțeles totul? – Aproape.
selbstverständlich	bine înțeles	Mp./Mp.	Selbstverständlich muss der Wagen stillgelegt werden./Bineînțeles că mașina trebuie radiată.
mitnichten	deloc	Mp./Mp.	Ich bin mitnichten auf neue Komplikationen aus./Nu am deloc chef de complicații.
gewiß	desigur, negresit, neaparat	Mp./Mp.	Ich muss gewiss zur Konferenz /Eu trebuie să merg neapărat la conferință
offensichtlich, klar	evident	Mp./Mp.	Die jetzige Diskussion kann offensichtlich heute noch nicht abgeschlossen werden, da sie zu aktuell

			ist./Discuția de astăzi nu poate fi încheiată, deoarece ea este prea actuală
zweifellos	neindoiș	Mp./Mp.	Zweifellos hat er ihr nur helfen wollen./ Cu siguranță că a vrut doar să o ajute.
keineswegs	nicidecum	Mp./Mp.	Diese Nachricht finde ich keineswegs ermutigend./ Această știre nu mi se pare nicidecum încurajatoare.
keinesfalls	deloc, în nici un caz, <i>nici într-un fel; defel; nicidecum</i>	Mp./Mp.	Du hättest keinesfalls hingehen sollen./ În nici un caz nu trebuia să te duci acolo.
gewissermaßen	oarecum	Mp./Mp.	Sie kann gewissermaßen Gitarre spielen./ Oarecum ea cântă la gitară
vielleicht	poate, probabil	Mp./Mp.	Vielleicht darf ich noch etwas hinzufügen./ Poate mi-e permis să mai adaug ceva.
irgendwie	parcă	Mp./Mp.	Der Text erscheint mir irgendwie zu kompliziert zu sein./ Textul îmi pare parcă prea complicat
freilich	firește	Mp./Mp.	Freilich ist der Himmel immernoch blau und das Gras grün. / Cerul rămîne, firește albastru, iar iarba verde

Rangierpartikeln

Im Rumänischen läßt sich keine Klasse von Rangierpartikeln ausgrenzen.

Deutsche Rangierpartikeln.	Übersetzung s-äquivalente.	Wortart. De/Rum.	Verwendungsbeispiele.
höchstens	cel mult	Übersetzungsäquivalente der deutschen Rangierpartikeln sind	Höchstens könnte er Korrektor werden./ Ar putea ajunge cel

		andere Formen, vor allem Adjektive sowie Nebensätze und Obersätze	mult corector.
zumindest	cel puțin		Zumindest könnte er Korrektor werden./ Ar putea ajunge cel mult corector.
beispielsweise	de exemplu	Übersetzungsäquivalente der deutschen Rangierpartikeln sind andere Formen, vor allem Adjektive sowie Nebensätze und Obersätze	Beispielsweise war ich selbst im Voraus informiert./De pildă eu însumi am fost informat anticipat.
eigentlich	de fapt		Eigentlich war alles ganz anders./ De fapt, totul s-a petrecut altfel.
glücklicherweise	din fericire		Glücklicherweise hat man dagegen heute bessere Mittel./ Din fericire azi avem mijloace mai bune de combatere.
bedauerlicherweise	din nefericire		Bedauerlicherweise stimmt das./din păcate așa este.
leider	din păcate		Leider waren Sie nicht dabei./ Din păcate nu ați fost de față.
eher	mai degrabă		<i>Ich finde, dass man in der deutschen Sprache definitiv eher längere Sätze verwendet, die, vorwiegend durch lange Nebensätze künstlich ...</i>
gottlob	slavă Domnului		Gottlob ist jetzt alles zu Ende./ Slava Domnului că s-a terminat totul.
lieber			Lieber esse ich mit Ihnen./Mai bine mănânc cu Dv.
womöglich	posibil		Womöglich stimmt das alles nicht./ Posibil că totul să fie neadevarat.

Gradpartikeln

Es handelt sich um Partikel, die einem Nomen oder einem Adjektiv als unmittelbares Attribut zugeordnet werden können.

Deutsche Gradpartikeln.	Übersetzungsäquivalente.	Wortart. De/Rum.	Verwendungsbeispiele.
erst	abia	Grp./Grp.	Und erst Lutz hat hier Ordnung geschaffen./ Și abia Lutz a făcut ordine aici.
genau, eben	anume	Grp./Grp.	Und eben hierauf kommt es mir an./Și tocmai asta mă interesează.
sogar, eben	chiar	Grp./Grp.	Und sogar sein Lexikon hat er verkauft./Și-a vîndut și dicționarul.
allein, nur	numai, doar	Grp./Grp.	Und allein der Onkel hätte die Firma retten können./Și numai unchiul ar fi putut salva firma.
ausgerechnet	tocmai	Grp./Grp.	Und ausgerechnet mir mußte das passieren./ Și tocmai mie a trebuit sa mi se îndepline.
Die Gradpartikeln, die Adjektiven zugeordnet werden, wirken graduierend:			
nahezu	aproape	Grp./Grp.	<i>Ich hatte bereits Sonntag nahezu 300 Sätze übersetzt und hatte abends eine Google Translate Übersetzung am Ende eingefügt.</i>
etwas	cam	Grp./Grp.	Darf es etwas weniger sein?
mindestens	cel puțin	Grp./Grp.	Der Mensch soll mindestens eine Fremdsprache gut beherrschen.
genau	curat	Grp./Grp.	<i>Du kaufst genau das was die Welt nicht braucht.</i>
außer	decît	Grp./Grp.	Außer dem Essen soll uns sowohl die ganze Welt als auch die Umwelt beschäftigen.
mindestens	măcar	Grp./Grp.	Kauf, bitte mindestens einen Kuchen für mich, denn ich habe Bärenhunger!
weit	pe departe	Grp./Grp.	Chișinău liegt weit

			entfernt von Berlin.
zu	prea	Grp./Grp.	Draußen ist es zu warm für einen normalen Winter.
immer.....er	tot mai	Grp./Grp.	Und immer mehr drehte sich das Rad./Si tot mai repede se invirtea roata.
weit.....er	mult mai	Grp./Grp.	Und viel größer habe ich ihn in Erinnerung./Si mult mai mult am eu in minte.

Literaturhinweise

Engel, U., M. Isbăşescu et al. *Kontrastive Grammatik Deutsch-Rumänisch*. Institut für Deutsche Sprache, Mannheim: Verlag Heidelberg, 2000

Hentschel, Elke. "Partikeln und die Wortstellung", Weydt, Harald (ed.): *Partikeln und Interaktion*. Tübingen, Niemeyer : 1983, 46–53.

Hentschel, Elke. *Funktion und Geschichte deutscher Partikeln*. Ja, doch, halt und eben. Tübingen: Niemeyer, 1986.

Szulc-Brzozowska, Magdalena. *Deutsche und polnische Modalpartikeln und ihre Äquivalenzbeziehungen*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2002.

Szulc-Brzozowska, Magdalena (im Druck): "Zur Problematik der semantischen und pragmatischen Äquivalenz von Partikeln am Beispiel des deutschen *ja* und des polnischen *no*". Erscheint, *Lubelskie Materiały Neofilologiczne* 34.

DEX – *Dictionarul explicativ al limbii romane*. Bucureşti: Academia română, Institutul de lingvistică Iorgu Iordan, 1998.

TRADUCTION DES UNITÉS PHRASÉOLOGIQUES : DIFFICULTÉS ET SOLUTIONS

Ina PAPCOVA

Université Libre Internationale de Moldova

Problema traducerii unităților frazeologice rămâne mereu în centrul atenției filologilor și traductologilor deoarece aceste semne lingvistice reflectă caracterul național și sunt deseori clasate printre fenomenele care suscită dificultăți majore în activitatea de traducere. În căutarea unei variante adecvate, traducătorul întâmpină mai multe obstacole, mai ales la nivelul codării mesajului, fiind obligat să redea fidel atât explicitul cât și implicitul textului. Ținând cont de faptul că UF sunt semne specifice, în care predomină aspectul conotativ și cel expresiv, corespondența la nivelul denotativ ne este suficientă. O traducere reușită presupune luarea în considerație a unei serii de criterii pentru obținerea echivalenței la nivel de sens și la nivel de stil, care poate fi atinsă cu aplicarea diferitor mijloace de traducere atât frazeologice, cât și ne-frazeologice. În prezenta lucrare sunt analizate unele din multiplele posibilități de transfer a UF din limba franceză în limba rusă și propusă o clasificare a acestora în dependență de raportul dintre cele două variante.

Cuvinte-cheie: *echivalență, unități frazeologice, sens, traducere, competență frazeologică.*

The problem of phraseological units' translation represents a constant issue of philologists and translators, because these linguistic signs reflect national character and often are classified within the phenomena which cause major difficulties in the activity of translation. Searching the adequate variant, the translator encounters some obstacles, especially at the level of message coding, being obliged to render precisely both the explicit character of the text and the implicit one. Given that phraseological units are specific signs, with predominant connotative and expressive aspects, the correspondence is sufficient for us at the denotative level. A successful translation implies to take into consideration a series of criteria in order to get the equivalence at the levels of meaning and style which could be achieved by the application of different ways of translation both phraseological and non-phraseological. In the present work the author analyzes some of multiple possibilities of the transfer a phraseological unit from French into Russian and she suggests a classification of these possibilities depending on the relations between those two variants.

Key-words: *equivalence, phraseological unit, meaning, translation, phraseological competence.*

La traduction des unités phraséologiques est un problème qui suscite toujours l'intérêt des chercheurs. La source de ce problème réside en ce que les unités phraséologiques sont des unités appartenant au niveau supérieur à celui lexical et « sont dotées d'une structure lexico-grammaticale et sémantique complexe dans la formation de laquelle un rôle primordial jouent les facteurs extralinguistiques qui déterminent ainsi le caractère national du système phraséologique ». (Nazarian 33) La phraséologie se présente comme un domaine où les spécificités nationales d'une langue se manifestent le plus, car elle embrasse les unités stéréotypes qui traduisent la façon dont chaque peuple appréhende la réalité, ainsi que ses visions et appréciations, ses traditions et pratiques. Ce fait a été maintes fois souligné par les différents linguistes et a permis même à certains d'entre eux d'aboutir à la conclusion que les unités phraséologiques sont

intraduisibles dans une autre langue. Prenons, à titre d'exemple, la définition de l'unité phraséologique proposée par Wikipédia : « *Un **idiotisme** est une construction ou une locution particulière à une langue, qui porte un sens par son tout et non par chacun des mots qui la compose. Il peut s'agir de constructions grammaticales ou, le plus souvent, d'expressions imagées ou métaphoriques. Un idiotisme est en général intraduisible mot à mot, et il peut être difficile voire impossible de l'exprimer dans une autre langue* ». L'intraduisibilité des phraséologismes a été même évoquée comme une des caractéristiques essentielles des UPh par le linguiste russe A.A. Reformat'skii qui a été soutenu par plusieurs chercheurs qu'il s'agisse des spécialistes en phraséologie ou en traductologie. Les linguistes S.Vlahov et S. Florin dans leur ouvrage consacré aux problèmes traductologiques soulignent qu'à l'échelle d'intraduisibilité les unités phraséologiques occupent à peu près la première place; l'intraduisibilité des phraséologismes étant mentionnée par tous les spécialistes comme une des caractéristiques de base des unités figées; elle est citée par les adeptes de la théorie de l'intraduisibilité; le traducteur praticien se heurte aux difficultés de traduction de ces unités à tout moment; sur ce problème se penche le traductologue.

Ce qui explique cette difficulté est le caractère idiomatique des UPh. Dans le cas de traduction, on parle de la double idiomatité. D'un côté, du point de vue extralinguistique, elle est synonyme d'étrangéité et de difficulté pour un non natif. Lors de la phase de compréhension ou d'appréhension, le traducteur est confronté à l'idiomaticité extralinguistique et lors de la recherche d'équivalence s'ajoutent les difficultés ou les ressources que lui fournit l'idiomaticité intralinguistique. De ce fait, la traduction est un excellent révélateur de l'idiomaticité dans les deux sens et, par conséquent, des unités phraséologiques. Les UPh représentent « un défi additionnel pour le traducteur étant donné leur niveau idiomatique et leur rapport avec les aspects sociaux, historiques et culturels d'une communauté linguistique donnée ». (Alvarez 217) C'est pour cette raison qu'« une bonne traduction phraséologique doit prendre en compte non seulement la signification, mais aussi la situation de communication, ce qui inclut la différence entre l'oral et l'écrit et le degré d'ajustement de l'émetteur au récepteur, en plus de considérations d'ordre sociolinguistique ». (Xatara 443)

Les linguistes S.Vlahov et S.Florin mentionnent que les difficultés apparaissent souvent à l'étape de reconnaissance de l'UPh car « cette unité possède les caractéristiques qui peuvent poser des problèmes au traducteur même à la première étape : ce sont sa polylexicalité, le caractère de ses composantes qui ne diffère pas de celui des lexèmes libres et leur rapport avec le contexte et le coloris national ». (229) La reconnaissance peut être difficile non seulement dans le cas où il faut distinguer l'UPh et son homonyme libre, mais aussi lorsqu'il s'agit des deux unités figées ayant les mêmes composantes. En guise d'exemple nous proposons les UPh suivantes : *messe basse* – opposée à grande messe, messe non chantée, ou le prêtre ne fait que réciter les prières et *faire des messes basses* – dire qqch. à qqn de sorte que les autres n'entendent pas.

Ex. Un beau soir, nous nous trouvâmes alignés sur le quai de la gare de Segré, très excités et difficilement contenus par la pontifiante tante Bartolomi et par notre gouvernante. Je me souviens parfaitement de *leurs messes basses* et de leurs soupirs inquiets. (Bazin 29) – Как-то к вечеру нас выстроили на перроне вокзала в Серге. Мы были чрезвычайно возбуждены, верховная жрица, тётушка Бартоломи и гувернантка с трудом нас сдерживали. Я прекрасно

помню, как он *шепотом читали молитвы* и тревожно вздыхали. (traduction de N. Nemtsinova, 1977)

L'emploi tronqué– *leurs basses messes* de l'expression *faire des basses messes*, ainsi que le contexte global, celui de toute l'œuvre dans laquelle l'auteur présente une famille où les pratiques religieuses occupent une place importante, ont induit, à notre avis, la traductrice en erreur, car elle a interprété cette unité comme « prières dites à voix basse » alors qu'il s'agit des chuchotements, des phrases échangées à voix basse pour que les enfants ne les entendent pas.

L'autre difficulté dans la traduction du phrasème est la recherche d'une traduction adéquate d'une unité si complexe aussi bien à sa structure de surface, qu'à sa structure de profondeur (sémantique). À l'opinion de plusieurs chercheurs cette traduction devrait correspondre à quelques principes pour être considérée satisfaisante :

- a) principe d'équivalence catégorielle qui veut dire qu'il est préférable de traduire une unité phraséologique par une unité phraséologique ;
- b) principe d'équivalence sémantique qui exige que l'unité d'arrivée rende au maximum le sens dénotatif de l'unité de départ ainsi que ses connotations et qu'elle soit proche par l'image qu'elle évoque ;
- c) principe d'équivalence stylistique qui consiste « à fournir une équivalence qui respecte le niveau stylistique, lequel se manifeste sur deux axes : un premier concerne le niveau de langue ; le deuxième tient compte de l'époque, ainsi que de l'appartenance sociale et régionale ;
- d) le principe d'équivalence expressive qui exige que la variante dans la traduction possède les mêmes nuances d'expressivité que l'original.

Les possibilités d'obtention d'une traduction réussie des UPh dépendent des corrélations entre les unités de la langue-source et de la langue-cible qui grosso modo peuvent être suivantes :

I) L'UPh de la langue-source a dans la langue-cible un correspondant parfait aussi bien d'après la structure des composants que d'après le côté sémantique (le sens dénotatif plus les connotations) qui est son équivalent au niveau de la langue et qui est indépendant du contexte. Ce sont évidemment des cas assez rares car ce type d'UF forme un groupe peu nombreux à l'intérieur duquel on peut distinguer :

a) les UPh d'origine religieuse (chrétienne), biblique, mythologique ou historique qui ayant la source commune (la pratique religieuse, la Bible, la mythologie grecque, l'histoire d'Europe) ont pénétré dans les deux langues formant la partie commune du socle culturel : *l'ange gardien* – *ангел хранитель*, *le bouc émissaire* – *козёл отпущения*, *épée de Damoclès* – *дамоклов меч*, *talon d'Achille* – *Ахиллесова пята*, *le fil d'Ariane* – *нить Ариадны*, *les écuries d'Augias* – *авгиевы конюшни*, *franchir (passer) le Rubicon* – *перейти Рубикон*, etc. ;

b) les UPh qui se sont formées indépendamment dans les deux langues, mais à l'origine desquelles ont été les phénomènes anthropologiques et socioculturels dont l'appréhension par les différents peuples présentent des similitudes permettant leur réflexion identique dans les deux langues : *avoir les pieds et les mains liés* – *быть связанным по рукам и ногам*, *avoir une dent contre qqn.* – *иметь зуб на кого-либо*, *ne pas voir plus loin que (le bout de) son nez* – *не видеть дальше своего носа*, *être au pain et à l'eau* – *сидеть на хлебе и воде*, *être têtu comme un âne* – *быть упрямым как осёл*, *une goutte d'eau dans la mer* – *капля в море* ; *ressembler comme deux gouttes d'eau* – *быть похожими как две капли воды*.

Ex. Madeleine, de La Vergeraie, revenant de l'école, *n'en croyait pas ses yeux* (*ibidem* : 41). - Мадлена из «Ивняков» увидела нас, возвращаясь из школы, и *глазам своим не поверила*.

c) les UPh qui sont des emprunts à la langue source ou ont été empruntées par les deux langues à une troisième langue : *le dernier cri de la mode* – *последний писк моды*, *voir tout en rose* – *видеть всё в розовом свете*, *cousu de fil blanc* – *шито белыми нитками*, *mettre les points sur les i* – *расставить точки над и* etc. Ce qu'il est nécessaire de mentionner qu'il arrive que la variante dans la langue-cible est basée sur une traduction calquée parfois erronée compte tenu de la polysémie de certains mots comme dans le cas de l'expression *ne pas être dans son assiette* traduite en russe *быть не в своей тарелке* où dans la traduction ont été opérés certains changements d'ordre sémantique (substitution synonyme ou parasyonymie : *cri* → *писк* au lieu de *крик*) ou d'ordre morphologique (singulier → pluriel : *fil blanc* → *белые нитки*).

II) L'UPh de la langue source peut être traduite par un équivalent qui par rapport à l'unité de départ présente certaines déviations :

1) la structure componentielle diffère légèrement par rapport à celle de l'UP. Dans ce cas on peut observer les équivalents dans lesquels l'élément de l'unité de départ et celui de l'unité d'arrivée se trouvent en rapport de :

a) partie – tout : *jeter qqch. au nez de qqn.* – *бросить что-либо в лицо кому-либо*;

b) synonymie : *médecins des âmes* – *целитель души* au lieu de *врач* ou *врачеватель*; parasyonymie : *comme l'eau sur les plumes d'un canard* – *как с гуся вода* (*canard* et *oie* appartenant à la même famille des oiseaux palmipèdes) dont la variante russe est plus courte bien que *les plumes* soient sous-entendues;

hyponymie-hyperonymie : *muet comme une carpe* – *нем как рыба*;

c) une langue emploie la structure analytique, alors que l'autre choisit dans le même cas une structure synthétique, bien qu'elle en possède une analytique, et ce n'est pas toujours le français qui préfère la construction analytique : *pêcher dans l'eau trouble* – *ловить рыбку в мутной воде* dans laquelle on utilise *ловить рыбку* alors qu'il existe le synonyme russe *рыбачить* ;

d) la variante de la langue cible est elliptique et ouverte par rapport à celle de la langue source qui est fermée : *mettre la main à la pâte* a comme équivalent *приложить руку к чему-либо* où le complément prépositionnel est un élément variable par rapport à l'expression française (de plus, équivalentes selon leur sens idiomatique à l'acception – « *participer à la tâche, au travail qu'il y a à faire* », alors qu'il existe de même en français les acceptions – « *travailler soi-même à quelque chose, s'engager dans une action concrète* », les deux expressions sont différentes d'après leur forme interne : celle française basée sur une métaphore claire concernant le travail du boulanger (*pétrir la pâte*), alors que celle russe exploite la situation où les gens qui ne savaient pas écrire devaient confirmer leur participation ou leur accord sur un document en laissant leur empreinte, ce qui à l'époque était désigné par l'expression *руку приложить* qui, ayant subi une extension du sens, signifie dans la langue contemporaine « *participer à qqch., au travail à faire* » et peut être utilisée comme l'équivalent de celle française), d'autant plus que l'image qui était à la base de cette expression m'est plus présente dans la conscience linguistique des locuteurs contemporains qui voient dans l'expression *приложить руку к чему* plutôt la référence à un travail manuel;

e) les deux expressions exploitent, à première vue et du point de vue des usagers contemporains, des images semblables à l'exception d'un élément. Cependant,

*l'étude de l'apparition des expressions, revoie à des traditions différentes: jeter de l'argent par les fenêtres (gaspiller de l'argent sans compter) provient du fait qu'au XVIe siècle, on donnait aux mendiants en leur lançant l'argent par la fenêtre d'où l'expression qui signifie que l'on est très dépensier, alors que la variante russe бросать деньги на ветер. a été créée d'après le modèle d'une autre expression бросать слова на ветер qui remonte à une ancienne pratique des guérisseurs qui prononçaient leurs formules magiques de sorte que le vent les emporte et qui, plus tard, a obtenu le sens de « parler en vain », ainsi l'expression бросать деньги на ветер a acquis ce sens plus tardif et veut dire « gaspiller de l'argent » avec la nuance « sans raison, ni résultat ». Le fait que les deux expressions au fil du temps ont perdu le lien avec les situations extralinguistiques anciennes qui les motivaient à l'étape de leur apparition, mène, à notre avis, une rémotivation de celles-ci dans la conscience des locuteurs contemporains pour lesquels l'expression *jeter de l'argent par les fenêtres* véhicule une image qui se comprend aussi aisément que celle de *jeter de l'argent au vent*, car ceux qui le font « gaspillent leur argent aussi stupidement que ceux qui achètent des quantités de choses sans intérêt ou inutiles » (reverso dictionnaire), d'autant plus que l'argent jeté par la fenêtre ainsi que de façon que le vent l'emporte et de l'argent perdu.*

2) Les UPh sont équivalentes d'après le sens idiomatique alors que leurs structures componentielles ainsi que les formes internes sont différentes : *à grand cheval grand gué (grande queue) – большому кораблю большое плавание; tourner sept fois la langue dans la bouche avant de parler – семь раз отмерь один (раз) отрежь; en prendre de la graine – мотать себе на ус, зарубить себе на носу; laver son linge sale en famille – не выносить сор из избы; un barbier rase l'autre – рука руку моет; tous les jours ne sont pas noces – не все кому масленица; l'un tire à hue et l'autre à dia ou quand l'un veut du mou, l'autre demande du dur – кто в лес, кто по дрова.*

III) Une UPh de la langue source ne peut pas être traduite en langue-cible par une unité phraséologique pour la simple raison que le même concept dans cette langue n'est pas habillé en forme d'une UPh ce qui rend la traduction par correspondance ou équivalence impossible et oblige le traducteur à chercher d'autres moyens susceptibles de le rendre de façon plus ou moins adéquate et fidèle.

En résumant ce qui a été dit antérieurement, on pourrait conclure que les deux premiers types représentent une traduction par des moyens phraséologiques, alors que le troisième type englobe les moyens non-phraséologiques de traduction des UPh. Ce sont des types opposés entre lesquels il existe évidemment des possibilités intermédiaires qui tiennent compte des certaines caractéristiques de UPh et prennent en considération le style du texte dans lequel le phrasème est employé, le registre de la langue, la forme interne de l'unité, les modifications subies par celle-ci, ainsi que l'influence du contexte et les rapports entre les éléments de l'unité et les éléments du contexte.

Parmi les techniques de traduction non phraséologique il faut mentionner les types principaux tels que :

a) *la traduction par périphrase* (la méthode périphrastique ou explicative de traduction) à laquelle on recourt lorsqu'il n'existe pas d'équivalences ou de correspondances (Gak, Retsker 12) c'est-à-dire de structures de même niveau qui puissent servir de traduction pour celles de la langue de départ. C'est le cas des

expressions contenant des réalités ou des noms propres qui sont inconnus dans la civilisation d'arrivée. Dans ce cas le choix de la variante de la traduction dépend exclusivement du traducteur et du contexte de l'emploi de cette unité. Parfois le traducteur peut recourir à la calque ou à la traduction *ad litteram* à condition que la variante obtenue ne soit pas équivoque, ne mène pas à la compréhension erronée et corresponde aux normes de la langue –cible.

Ex. Elle sut *nous tenir en haleine*, nous observer, remarquer et détruire nos moindres plaisirs. (Bazin 40) - Она *держала нас в постоянном тревожном напряжении*, следила за нами и умела испортить нам любое удовольствие.

b) *la traduction par calque* qui est utilisée dans les cas où le traducteur a l'intention de mettre en évidence la base iconique de l'UPh et le rapport entre les éléments du contexte et les composantes de l'unité ou bien celle-ci ne peut pas traduite à l'aide des autres techniques. Il est de mentionner que le calque peut avoir le caractère complet lorsque tous les composantes de l'unité de départ sont traduites en langue d'arrivée ou partiel quand certains éléments de la structure sont omis :

Ex. Vous voyez, elle ne veut pas non plus qu'on les *élève dans une boîte à coton*. (*ibidem* : 37) Вот, видите, она тоже не хочет, чтоб их *держали в вате*.

Quant à l'utilisation de ce procédé, à notre avis, le traducteur doit être prudent pour que la variante obtenue soit aussi expressive que celle de départ. En guise de commentaire à l'exemple cité, nous pouvons dire que par rapport aux variantes lexicographiques - *Растить как тепличное растение, воспитывать под стеклянным колпаком* qui sont basées sur d'autres images, et dont une est quand bien même une traduction phraséologique possédant une force expressive, cette traduction par calque s'avère être moins réussie.

c) *la traduction par antonyme* lorsqu'on transmet la signification négative par une construction à la forme affirmative et vice-versa ou l'on utilise un lexème antonyme à celui de la composante de l'UPh:

Ex. Mais je m'aperçois que je fais entrer en scène un septième personnage *sur lequel je ne vous ai point fourni de lumières*. (*ibidem* : 34) - Но, оказывается, я незаметно вывел на сцену седьмое действующее лицо, которое до сих пор *оставлял в тени*.

d) *la traduction combinée* qui consiste à utiliser plusieurs techniques car une seule ne satisfait pas les critères de traduction adéquate vu le fait qu'elle s'avère incapable de traduire certaines nuances importantes. C'est le cas de plusieurs variantes lexicographiques qui en redonnant la composante dénotative du sens ne transmettent pas certaines nuances expressives: par exemple, la traduction proposée par les dictionnaires des expressions *manger de la vache enragée, tirer le diable par la queue* est *терпеть сильную нужду* où la variante russe ne porte pas cette couleur ironique propre aux expressions françaises données ou de l'expression *jouer sur le velours* la traduction *играть на выигранные деньги* ayant un caractère neutre, ne possède pas la couleur stylistique de l'expression de départ - l'appartenance à la langue familière bien que dans les exemples cités le sens dénotatif corresponde totalement. Le défi du traducteur dans ce cas est de ne pas se limiter aux solutions proposées par les dictionnaires et d'essayer peut être de trouver une variante individuelle appropriée au contexte aussi bien d'après le côté conceptuel que du côté expressif.

e) *la traduction par un lexème ou un syntagme libre* souvent employée car le sens d'un nombre important d'UPh peut être redonné par un seul mot ou un groupe de

mots aussi bien dans la même langue (traduction intralinguistique) que dans une autre langue (traduction extralinguistique) ;

Ex. Deux signatures. La première *en pattes de mouches* : Rezeau. (*ibidem* : 29) - Ниже две подписи. Первая - *каракулями*: Резо.

Ex. Fichtre ! C'est grave. Nous sommes tous très intéressés, très *mouches du coche*. (*ibidem* : 56) - Нам всем очень интересно, и мы с *любопытством вертимся вокруг*.

Il est évident que par rapport aux variantes de traduction phraséologiques celle non-phraséologiques peuvent être considérées comme une sorte de perte qui accompagnent toute activité de transfert d'une dans une autre. Quand bien même, si la variante du texte d'arrivée correspond à celle du texte de départ d'après les principes d'équivalence sémantique, stylistique et expressive, on pourrait parler d'une traduction adéquate, quoique cette traduction ne comprenne pas d'unité phraséologique.

Les difficultés de traduction des UPh deviennent encore plus importantes dans le cas où l'auteur n'utilise pas la forme canonique du phrasème, mais recourt à toutes sortes de modifications, transformant aussi bien le côté formel de l'UPh (la structure syntaxique) que le côté sémantique (la structure sémantique) de l'unité créant des rapports complexes entre le phrasème et le contexte ce qui fait de traduction une mission encore plus difficile à accomplir, une sorte de mission impossible. Relever ce défi est une obligation d'honneur du traducteur qui en proposant une traduction de tels messages doit faire preuve de sa double compétence phraséologique : celle de comprendre et d'interpréter les UPh de la langue-source et celle de trouver à ces unités des équivalents les plus fidèles possible, dans la langue-cible, en minimisant les pertes qui parfois sont inévitables, afin de rendre le plus efficacement l'explicite et l'implicite du texte traduit tout en gardant le style et le vouloir dire de l'auteur.

Références bibliographiques

Alvarez, Mira y Darío Germán. «La traducción de las unidades fraseológicas desautamizadas en Rosario Tijera», *Núcleo - Revista De La Escuela De Idiomas Modernos*, 27, 2010, p. 217-237.

Гак, Владимир и Яков Рецкер. «О французской фразеологии и французско-русском фразеологическом словаре», *Французско-русский фразеологический словарь*. Москва: Издательство Иностранных и национальных словарей, 1963.

Назарян, Арманд. *Фразеология современного французского языка*, Москва: Высшая Школа, 1987.

Влахов, Сергей и Флорин Сидер. *Непереводимое в переводе*. Москва: Международные отношения, 1980.

Xatara, Claudia-Maria. «Traduction phraséologique », *Meta*, 47. 3, 2002, p. 441-444. <http://www.erudit.org/revue/meta/2002/v47/n3/008029ar.pdf>, consulté le 2 septembre 2011 <http://dictionnaire.reverso.net/francais-definition/jeter>.

PROBLÈMES ET SPÉCIFICITÉ DE LA TRADUCTION PUBLICITAIRE

Svetlana BORDIAN

Université Libre Internationale de Moldova

Ca oricare alt domeniu, traducerea publicitară își are specificul său și se confruntă cu anumite probleme atât în calitate sa de practică cât și la nivel de teorie, momente care constituie centrul de interes al autorului și care sunt prezentate sub forma unei sinteze. Această succintă dare de seamă privilegiază dimensiunile sincronă și diacronică și reunește tezele a așa autori precum Roger Boivineau, Marc Bonhomme și Michael Rinn, Michel Ballard, Mathieu Guidère, Claude Tatilon, scoțind în relief, în mod special, rezultatele cercetărilor traductologice din aria franceză.

Fiecare din aceste teze se înscrie în circuitul dezbaterilor relative la posibilitatea sau imposibilitatea traducerii, lansate de G. Mounin încă în 1963 și a celor legate de definirea noțiunii de traducere, dar și de reliefare a cazului particular de traducere publicitară, îmbinând, de această manieră, probleme de ordin general și particular.

Un alt aspect adus în centrul atenției este caracterul interdisciplinar al traducerii publicitare care evoluează odată cu știința, or, metodele și strategiile de traducere, ideea de traducere publicitară, au suferit mutații pe fondul acestei evoluții. Nu mai puțin importantă în acest sens este perceperea specificității discursului publicitar prin prisma disciplinelor abilitate să o facă și care ajung să aibă tangențe cu traducerea publicitară.

Cuvinte-cheie : *traducere, traducere publicitară, adaptare, modulație, echivalență, transpoziție, transformare, localizare, multitext publicitar, funcții ale discursului publicitar, interdisciplinaritate.*

Like any other field, the advertising translation has its peculiarities and faces both practical and theoretical problems, which are moments that constitute the author's points of interest and are presented in this article as a synthesis.

This brief report highlights both synchronic and diachronic dimensions and put together theses of such authors as Roger Boivineau, Marc Bonhomme and Michael Rinn, Michel Ballard, Mathieu Guidère, Claude Tatilon, and particularly emphasizes the translation research outcomes in the French area.

Each of these theses is part of the debates concerning the possibility and the impossibility of translation, which have been launched by G. Mounin in 1963, as well as of those related to defining the concept of translation, specifically the translation of advertising, thus combining general and particular issues.

Another aspect highlighted in this article refers to the interdisciplinary nature of the advertising translation, which is developing along with science, giving the fact that the translation methods and strategies, and the idea of advertising translation have mutated due to this development. In this context we consider relevant the perception of the specificity of the advertising discourse through the disciplines that are enabled to perform that task and are tangent to advertising translation.

Key-words: *translation, advertising translation, adaptation, modulation, equivalence, transposition, transformation, localization, advertising multitext, functions of the advertising discourse, interdisciplinarity*

La mondialisation a changé la face du monde, celui-ci est plus que jamais en interaction, fait qui s'est révélé particulièrement propice au développement de la traduction publicitaire (désormais TP).

Avec la mobilité des biens et, à un moindre degré, celle des services, la traduction est devenue un enjeu capital dans la vie de la publicité, la TP étant perçue comme une stratégie assurant un avantage concurrentiel indéniable à la marque ou à l'entreprise.

Pratiquée en agences classiques ou en free-lance, on remarque ces derniers temps la tendance de la TP à s'organiser en réseaux internationaux, or, il devient coutumier que les traducteurs soient à l'écoute des concepteurs-rédacteurs de la publicité du pays d'origine, censés être les seuls capables à mesurer le pouls des changements linguistiques et des mouvements publicitaires dans leur pays.

Néanmoins, ce caractère synergétique de la pratique de la TP prise dans son ensemble est loin d'être une règle : les cas où les traducteurs travaillent de manière isolée sont encore assez fréquents, en plus, ceux-ci s'occupent souvent du seul transcodage du texte verbal, ce qui n'est pas sans conséquence sur la qualité des traductions.

Qu'on fasse référence à un seul pays ou à la pratique de la TP en général, elle comporte un caractère hétérogène.

C'est d'abord parce qu'on ne dispose pas jusqu'à présent de méthode pour mesurer l'efficacité de la publicité et il en est de même, évidemment, pour la qualité de la TP. En plus, les commanditaires de la TP ne sont pas toujours aptes à juger de la qualité de la traduction, fait qui entraîne souvent des malentendus entre eux et les traducteurs. C'est aussi pour la même raison que les agences de traduction s'appliquent encore à les convaincre de s'adresser à des traducteurs spécialisés dans ce domaine qui ne sont pas d'ailleurs très nombreux.

Pour résumer nous constaterons que le marché de la TP n'exhibe pas les mêmes exigences envers les traducteurs de publicité.

Bien sûr, comme toute pratique la TP est guidée par des consignes. Certaines d'entre elles envisagent plus les moments à prendre en compte lors de la traduction que les méthodes ou stratégies à suivre. Dans ce sens on pourrait citer Marc Bonhomme et Michael Rinn qui suggèrent que

la traduction publicitaire doit tenir compte de deux facteurs essentiels :
-d'abord le fait que la publicité constitue un texte composite et un système intersémiologique (texte/image) doté d'un dispositif rhétorique diversifié,
-ensuite, le fait que la publicité consiste en un discours argumentatif qui met en œuvre plusieurs critères relevés par DAYAN (1990 ; 97-98) : l'identification du message à l'annonceur, la compréhension des significations véhiculées, la suggestibilité des connotations dégagées, la crédibilité de l'argumentation produite et son intérêt positif pour le public. (13)

La traductologie n'a pas encore non plus statué sur le statut du traducteur publicitaire, notamment sur les compétences qu'il doit posséder.

Les réflexions théoriques sur la TP sont relativement récentes, on déploie encore des efforts afin de la définir, de la cerner en tant que pratique et théorie. Les discussions gravitent autour du terme même de «TP» mis en cause le plus souvent en raison de la polysémie du terme « traduction » et de la spécificité du matériel à traduire, généralement liée aux difficultés intrinsèques du message publicitaire.

Néanmoins, il perpétue, car il constitue une appellation générique connue par tout le monde et par rapport à laquelle on se prononce sur la spécificité de cette pratique, en proposant d'autres appellations censées être plus adéquates. La

pluralité de ces dernières constitue déjà une raison en faveur de la conservation du terme de « TP ». Le fait que la TP prévoit une démarche commune à tout type de traduction qui concerne, selon Ballard, « trois pôles d'intervention de la part du traducteur : la lecture, la réécriture, la comparaison du texte d'arrivée avec le texte de départ » (16) sera un autre argument dans ce sens.

Mathieu Guidère situe le début de la réflexion sur la TP vers 1970 et signale une période de stagnation jusque dans les années 1990, quand elle a été reprise et approfondie. Mais ce n'est qu'en 2000 qu'est apparue la première étude d'ensemble de la TP.¹

L'étude du discours publicitaire s'est produite presque parallèlement : nombre de disciplines telles la linguistique, la sémiolinguistique, la sémiotique, la rhétorique ou la poétique ont concouru à révéler sa spécificité, à le légitimer en tant que discours persuasif et séducteur à objectif clairement commercial. Il suffirait de citer P. Charaudeau pour mettre en relief la visée pragmatique de la publicité qui est de « ... Faire-Croire au sujet interprétant qu'il a un Manque (ce qui déclenche de sa part un Vouloir-Faire), qu'il peut combler grâce à un Auxiliaire (ce qui déclenche de sa part un Pouvoir-Faire) et que, partant, il ne peut pas ne pas vouloir satisfaire son désir à si bon marché (ce qui déclenche de sa part un Devoir-Faire) ». (126)

Il est à noter que bien avant la *Skopothéorie* de Reiss et Vermeer (1996), approche traductionnelle qui préconise le *skopos* (ou la finalité du texte) comme principe qui régit la traduction, les premières réflexions théoriques sur la TP orientent cette pratique vers la fidélité au but du message, constituent une démarche cibliste et prônent la liberté de la traduction. En conséquence est mise en question l'appellation même de „TP “. Comme le constate M. Guidère, déjà R. Boivineau, celui qui a amorcé en 1972 la réflexion sur la TP, interrogeait le monde scientifique si dans le cas de la publicité il s'agit de traduction ou d'adaptation. Au sujet de cette dernière Boivineau écrit :

L'adaptation consistera ainsi à écrire sur la trame suggérée par l'annonce originale un nouveau texte répondant aux exigences que nous avons citées. Là, il ne sera pas question de respecter scrupuleusement la pensée de l'auteur, ni même son style. Il s'agira plutôt d'atteindre le but recherché avec l'annonce originale, et la voie suivie pour rejoindre ce but pourra s'écarter sensiblement de celle suivie par le concepteur. L'adaptateur pourra donc présenter sans rougir une de ces belles infidèles tant décriées dans d'autres domaines. Ainsi libéré, il aura la partie facile, pensera-t-on. Pas tellement, parce que plus qu'une belle infidèle son adaptation devra être une belle efficace. (418)

On pourrait inscrire la démarche de Boivineau dans la théorie fonctionnelle de la traduction dont les racines, comme le prouve J. D. Gallangher, remontent à l'Antiquité gréco-romaine. Tout en recommandant de prendre en compte le genre *écrire sur la trame suggérée par l'annonce originale, atteindre le but recherché avec l'annonce originale* Boivineau prône la liberté dans la TP qui, comme le constate Guidère a été son socle méthodologique jusque dans les années '90, quand sous la pression de la mondialisation la TP prend du terrain et quand le canadien Cl. Tatilon reprend le questionnement de Boivineau pour proposer une nouvelle démarche où il tâche de concilier la liberté et la fidélité.

Se proposant d'aboutir à une consigne pour la TP, Claude Tatilon élabore d'abord un modèle descriptif des caractéristiques discursives du texte publicitaire.

Le chercheur opère au niveau des deux plans du langage où, à son sens, quatre fonctions se manifestent: dans le plan du contenu - *la fonction identificatrice*, or, toute publicité désigne le nom d'un produit et *une fonction laudative*, car au moins une qualité positive est mise en évidence ; au niveau de l'expression - *une fonction ludique*, produite par le jeu du langage, et *une fonction mnémotechnique*, assumée par la lisibilité et la prégnance du langage.

Finalement, suite à une analyse fonctionnelle concernant le fonctionnement du nom de marque et du slogan dans quelques publicités et traductions publicitaires, Cl. Tatilon conclut que la consigne traductologique qui semble s'imposer dans le cas de la TP « c'est de traduire non la lettre, mais l'esprit, non les mots, mais les fonctions ». (245) Le modèle fonctionnel qu'il propose est conçu afin de rendre service à deux moments décisifs de l'opération traduisante: « au début, lorsqu'il s'agit d'apprécier le texte de départ à sa juste valeur, d'en sélectionner l'information pertinente ; et à la toute fin, lorsqu'il s'agit de vérifier l'exactitude, la fidélité du texte d'arrivée ». (ibidem)

Même si le chercheur canadien se préoccupe de la fidélité au texte de départ, il est amené à exprimer l'opinion que dans le cas de la TP il s'agit de traduction relâchée », d'une traduction réduite à l'essentiel - à l'équivalence fonctionnelle à laquelle conviendrait mieux l'appellation d'adaptation.

En 1997 Marc Bonhomme et Michael Rinn s'interrogent encore si la TP est possible. Selon eux, tout est question de la définition qu'on accepte pour le terme de « traduction ». Les auteurs affirment que si à la suite de Reiss et Vermeer (1984) on envisage la traduction comme un acte culturel ou si comme à l'exemple de Wills (1988) on y inclut les facteurs pragmatiques, on pourrait conserver la formulation de « TP ».

En ce qui les concerne, ils comprennent la traduction comme étant « l'établissement de correspondances lexico-syntaxiques entre deux versions publicitaires alloglottes » (ibidem : 23) et ils font remarquer que dans le cas de la TP « la conversion d'un code en un autre peut difficilement intégrer les composantes énonciatives, textuelles, argumentatives ou idéologiques propre à chaque idiolecte publicitaire » (ibidem) et que lors de l'établissement des équivalences des difficultés insurmontables surgissent. Alors ils préfèrent parler de *modulation fonctionnelle*, en argumentant leur position par l'observation que la TP s'intègre dans un cadre textuel et non phrastique, répond à des objectifs d'avantage argumentatifs que lexico-syntaxiques, s'exerce entre des constantes qui la fondent (la conservation de la même image, l'identité référentielle du produit avec ses propriétés, la ligne argumentative dominante ou le concept du publiciste, la texture prototypique de l'annonce) et des variables qui la justifient (les valeurs inégales qui traversent les langues et en font son individuation et l'idiolecte de chaque traducteur, mais aussi les variables liées à la loi des médias qui fonde l'activité publicitaire : celle de la proximité qui exige une adaptation au public visé entre le principe de la cohérence et celui de la pertinence). En concevant ces invariants et variables comme des contraintes immanentes à la TP, Marc Bonhomme & Michael Rinn rejettent la limitation de la TP à une équivalence sémantique et insistent sur la fidélité au concept commercial sous-jacent de la publicité et celle aux communautés discursives visées par chaque version.

Néanmoins, se proposant de faire l'analyse de 29 annonces extraites de « L'Illustré » et de la « Schweizerische Illustrierte » (1996), ils constatent des cas de traductions littérales. En les passant au crible de l'analyse, ils sont amenés à

conclure que même si parfois la traduction littérale semble opératoire, elle pose de nombreux problèmes liés à la distorsion de la fonctionnalité des énoncés à travers les changements de code effectués. Ils recensent des cas de calques, de manque de sensibilité pour le public visé, de neutralisation excessive des différences entre les deux versions, d'adaptations trop mécaniques d'une version à l'autre - moments qui nuisent à la stratégie persuasive parce qu'ils sont susceptibles de créer des brouillages lexico-sémantiques et de bloquer l'accès au concept publicitaire sous-jacent, le danger majeur de la littéralité étant de pouvoir conduire à l'hyper-correspondance. Toutefois, il est important de remarquer que les auteurs n'excluent pas la possibilité de recourir à la traduction littérale.

A notre sens, tout dépend de la complexité du message à traduire et du degré de rapprochement des deux cultures qu'on confronte et où sont ancrées les langues source et cible. Bien sûr, les compétences linguistiques et culturelles du traducteur y sont pour beaucoup.

En traitant des invariants et des variables comme des contraintes qu'implique la TP, Marc Bonhomme et Michael Rinn sont d'avis que les constantes qu'ils recensent posent le problème des variations dans la TP qui peuvent être décrites à l'aide de trois concepts complémentaires : *la transposition, la transformation et l'adaptation*.

La transposition définit les cas où l'on observe une conservation du contenu argumentatif de la pub ; en-deçà de ses variations linguistiques qui touchent le code ou son agencement en discours, elle est fréquente dans le rédactionnel.

La transformation concerne les cas où une partie des variables modifient le potentiel argumentatif ce qui peut arriver au niveau textuel et dans les relations Texte-Image.

Dans le cas de *l'adaptation* les variations constatées entre les deux versions sont directement motivées et finalisées par la relation annonceur-public. La TP se différencie alors pour se mouler sur l'aire culturelle associée à chaque langue de façon à accroître sa crédibilité afin de favoriser l'adhésion des groupes sociolinguistiques qu'elle cible.

A son tour, Guidère signale que le commencement du deuxième millénaire apporte une nouvelle méthodologie – *la localisation*. Selon l'auteur « la localisation publicitaire consiste à adapter une communication commerciale à un locus (province, pays, région, continent) en prenant en charge la totalité du processus d'adaptation textuelle et iconographique ». (421)

Lorsque le traducteur localisateur décide de l'ensemble du message, des compétences supplémentaires lui sont requises. Désormais il doit utiliser des outils qui relèvent de l'ingénierie linguistique et informatique, de la traduction assistée à l'ordinateur car il est responsable de la mise en forme finale de la publicité. Avec la traduction localisée le texte est réécrit, la perspective cibliste, ouverte par l'idée de l'adaptation du texte publicitaire, dépasse le procédé de reformulation et le traducteur est maître d'œuvre pour l'intégralité du message, il est responsable à la fois de la traduction du texte, des retouches éventuelles des images qui l'accompagnent, mais également de la mise en forme finale de la communication publicitaire : ajustements éventuels du texte et de l'image, choix des couleurs, adaptations des symboles, etc. Cette mutation dans les stratégies de la TP, qui fait du traducteur publicitaire un être polyvalent, se produit dans les conditions de l'élargissement de l'aire culturelle où pénètre la publicité et contribue à faciliter et rendre plus rapide l'entrée de cette dernière sur de nouveaux territoires. Des textes

publicitaires plurilingues sont écrits et diffusés sur divers canaux parallèlement et presque simultanément - le phénomène étant connu sous l'appellation de *multitexte publicitaire*. La transposition, la réécriture, ou la retouche apparaissent comme des formes d'adaptation, on a affaire désormais à des *agences d'adaptation multilingues*.

Assez souvent des versions de publicité devancent l'apparition des produits ou des services sur un marché cible et préparent de cette manière le public récepteur à l'accueil d'un nouveau produit ou service tout en occupant discursivement l'interstice d'un marché afin de réduire les chances de réussite des concurrents. Le marketing ne tarde pas à profiter de la pratique multitexte plurilingue et en fait une de ses stratégies. Cette situation ne peut être que favorable aux traducteurs spécialisés en publicité qui seront cette fois les plus sollicités.

Mais de nouveaux défis s'imposent au niveau de la réflexion théorique, or, avec cette nouvelle pratique publicitaire nombre de problèmes apparaissent pour les traductologues qui, de l'avis de Guidère, sont en difficulté de se prononcer sur des questions comme l'unicité ou la pluralité des concepts publicitaires dans les multiples versions d'une publicité, l'unité où la différence des stratégies communicationnelles, la procédure de l'adaptation de la praxis langagière sur le texte, l'image, le son etc.

Quoi qu'il en soit, cette dernière pratique témoigne une fois de plus de l'unité du verbal et du visuel dans l'iconotexte publicitaire subordonné à un concept publicitaire sous-jacent. L'idée de cette unité ne tarde pas d'être traitée en traductologie, tel Guidère qui dans *Traduction et publicité* annule toute distinction entre le verbal, l'iconique et le plastique, car, à son avis, ces signes, « distingués initialement dans la publicité par R. Barthes »¹, « s'interpénètrent et se confondent ». (39) Pour cette raison il se permet d'affirmer qu'« on ne peut pas parler au sujet de la publicité de trois signes différents, mais d'un seul et même signe que l'on pourrait appeler : *publisigne* ». (ibidem : 40) Le *publisigne*, selon lui, est un signe qui est déterminé par l'énoncé publicitaire dans lequel s'intègre en vertu de la relation effective qu'il entretient avec lui. Guidère présente le *publisigne* comme une entité sémiotique, un acte d'instruction, un segment textuel par lequel l'émetteur induit le récepteur à se comporter d'une certaine façon. Du point de vue structural il possède une face verbale et une face figurative, telle une pièce de monnaie, le *publisigne* affiche une certaine forme, une certaine dimension, et une certaine consistance. Le *publisigne* se caractérise d'une part, par une référentialité et d'autre part, par une fonctionnalité.

A côté du *publisigne* Guidère traite de *tradusigne* - « un signe qui est déterminé par l'énoncé traduit, mais seulement dans le sens dans lequel il sera interprété, un signe qui est second par rapport au *publisigne*, mais non secondaire et lequel dépend de l'interprétation étant un simulacre du *publisigne* ». (ibidem : 42)

Nous n'allons pas nous prononcer sur les risques théoriques que Guidère prend en lançant les notions de *publisigne* et de *tradusigne*, sur le flou de cette notion, car il s'agit d'un autre sujet que celui que nous nous sommes proposés.

Nous remarquerons pourtant qu'il serait intéressant de comparer ces raisonnements de Guidère avec les thèses de M. Ballard sur la notion d'« unité de traduction ». Selon M. Ballard, l'unité de traduction

est un élément constituant du processus global de traduction d'un texte, c'est-à-dire un acte d'interprétation d'une forme contextualisée ayant pour objet sa

reformulation à l'aide d'une autre langue en vue de la constitution d'un texte obéissant à des impératifs de lisibilité tout en entretenant une relation d'équivalence avec l'original. L'unité de traduction se présente sur le plan matériel de l'observable sous la forme d'un schéma d'équivalence entre une forme de départ appelée base et une forme d'arrivée appelée aboutissement, étant entendu que ces éléments ne peuvent se concevoir sans contextualisation et qu'ils peuvent, l'un comme l'autre, connaître une représentation zéro. (42)

Pour mieux la cerner, Ballard précise que « l'unité de traduction n'est donc pas une unité du texte de départ, qui est une unité à traduire, pas plus qu'une unité du texte d'arrivée, qui est une unité traduite ». (ibidem : 43) En termes communs, « l'unité de traduction » est une unité de travail, un segment qui ne relève pas du découpage linéaire d'un texte et rappelle en quelque sorte les notions de *publisigne* et de *tradusigne*.

En ce qui nous concerne, nous estimons que l'iconotexte publicitaire, de même que tout autre texte, a une phase de départ, quand les éléments ne sont pas analysés uniquement dans leur interaction, mais du point de vue statique, en tant que signes reconnaissables qui relèvent du verbal, du visuel, de l'auditif etc. En plus, comme le mentionnait U. Eco dans *Les limites de l'interprétation*, pour interpréter un texte on a toujours besoin de reconnaître l'existence d'un sens littéral d'où l'on part. Malgré les critiques de F. Rastier¹ à son encontre, nous sommes disposés à lui donner raison, en prenant appui sur l'hypothèse de J.-M. Adam et M. Bonhomme sur l'existence d'une étape de reconnaissance-identification d'une image où elle « forme le degré zéro de l'intelligible, encore inactivé et supra-sémantique » (178) même s'il ne s'agit pas du verbal. Ce qui revient à dire qu'en statuant sur le publisigne il ne faut pas nier le signe verbal, iconique et plastique. C'est notamment à ces niveaux que le traducteur de publicité opère des changements.

Il est connu que théorie et pratique sont indissociables dans la notion de traduction, qu'elles sont interdépendantes. Les changements dans les démarches de la TP, qu'il s'agisse de la pratique ou de la théorie, ne peuvent être sans conséquence sur le statut interdisciplinaire de celle-ci.

Si en 1997 Marc Bonhomme & Michael Rinn plaçaient la TP aux carrefours de la linguistique appliquée, de la pragmatique et de la sociolinguistique, aujourd'hui cela nous paraît être réducteur.

Si par interdisciplinarité on entend « la mobilisation des savoirs divers qui nous sont disponibles pour résoudre une question concrète » (Fourez 110) alors, au moins la sémiotique dont les implications dans la TP ont été évoquées plus haut et le marketing qui est le cadre disciplinaire légitime de la publicité devraient y être inclus.

Pour développer notre argumentaire en faveur de celui dernier, nous mentionnerons que la communication publicitaire est organisée en système selon des politiques de communication élaborées par les spécialistes marketing qui suivent de près le marché, le comportement du public récepteur et des concurrents. La forme de départ du message à traduire se fonde sur un concept publicitaire lequel est élaboré dans le cadre des stratégies marketing, or, rares sont les cas où son élaboration est vouée aux compétences des publicitaires. Qu'on le veuille ou non, le marketing constitue le contexte de l'élaboration du message publicitaire et

ignorer les données contextuelles dans la TP reviendrait à effectuer une mauvaise traduction.

Outre cela, vu le fait que les entreprises commanditaires ont compris qu'il est primordial d'exhiber une image homogène de leur marque partout dans le monde, les traducteurs sont cooptés, consultés en amont, dès premières tentatives d'élaboration des stratégies de la communication du produit. A force de cette pratique il arrive au traducteur de prendre des décisions qui dépassent largement le cadre de la linguistique et qui sollicite de multiples connaissances et compétences pointues de sa part, car il se voit endosser en plus de son rôle de traducteur ceux d'annonceur et de concepteur du message publicitaire.

Outre le marketing, le cadre interdisciplinaire pourrait être élargi par les sciences de l'information et de la communication dont l'implication dans l'évolution de la TP a été démontrée par Guidère dans son article *De la traduction publicitaire à la communication multilingue* que nous avons évoqué plus haut.

Dans le cadre de cette brève intervention il est impossible d'épuiser les nombreux problèmes que pose la TP, mais on a réussi, plus ou moins, à révéler sa spécificité traductologique et, c'est surtout, parce qu'on reconnaît ces derniers temps que « tout se traduit ». (Gouadec 8)

Références bibliographiques

- Adam, Jean-Michel et Marc Bonhomme. *L'argumentation publicitaire. Rhétorique de l'éloge et de la persuasion*. Paris : Nathan, 1997.
- Ballard, Michel. *Versus: la version réfléchie. Repérage et paramètres*. Paris : Orphys, 2003.
- Bonhomme, Marc et Michael Rinn. « Peut-on traduire la publicité ? L'exemple des annonces romandes et alémaniques », *Bulletin suisse de linguistique comparée* 65, 1997, p. 9-24.
- http://doc.rero.ch :lm.php?url=Bonhomme_et_Rinn.pdf
- Charaudeau, Patrick. *Langage et discours : éléments de sémiolinguistique (théorie et pratique)*. Paris : Hachette, 1983.
- Eco, Umberto. *Les limites de l'interprétation*. Paris : Grasset, 1992.
- Fourez, Gérard. *La construction des sciences*. Bruxelles : De Boeck, 1992.
- Gallagher, John. « La théorie fonctionnelle de la traduction », Ballard, Michel. *Qu'est-ce que la traductologie ?* Paris : Artois Presse Université, 2006.
- Gouadec, Daniel. *Profession: traducteur*. Paris : La maison du Dictionnaire, 2002.
- Guidère, Mathieu. « De la traduction publicitaire à la communication multilingue », *Meta*, 54. 3, consulté le 10 septembre 2011 <<http://id.erudit.org/iderudit/038306ar> ---. *Traduction et publicité*. Paris : L'Harmattan, 2000.
- Mounin, Georges. *Les Problèmes théoriques de la traduction*. Paris : Gallimard, 1963.
- Rastier, François. *Arts et sciences du texte*. Paris : PUF, 2001.
- Tatilon, Claude. « Le texte publicitaire : Traduction ou adaptation ? », *Meta : journal des traducteurs / Meta : Translators' Journal*, 35. 1, 1990, p. 243-246.
- < <http://id.erudit.org/iderudit/004326ar>

PROMOTEURS DES TRADUCTIONS EN LANGUE ROUMAINE DANS LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XIXE SIÈCLE

Ana-Elena COSTANDACHE

Université „Dunărea de Jos”, Galați, Roumanie

The present approach proposes a questioning on the concerns of the translators-interpreters of the XIXth century. Their centre of interest aimed at the lexicon of the literary language which they used in this time: words adapted from French to the Romanian, new expressions, locutions, inversions or forms of words revealed a diligent work and a will to become known in the public reader the “secrets” of the western world and the French civilization. But the imperfect knowledge of the French language, the way difficult to express himself and, sometimes, the impossibility to transpose into mother tongue of the foreign sentences, without correspond linguistics represented obstacles which the writers had to exceed.

Consequently, our approach leans on papers which contain a linguistic mixture of lexical forms of French adapted to the Rumanian and loans.

Key-words: *translation (s), lexicon, sense, French language/ Romanian language.*

Demersul de față propune o analiză a preocupărilor scriitorilor români în calitate de traducători- interpreți din secolul al XIX-lea. Centrul lor de interes viza lexicul limbii literare pe care îl utilizau în scrierile lor: cuvinte din limba franceză adaptate la limba română, expresii noi, perifraze, inversiuni sau turnuri de cuvinte – toate acestea demonstrând o muncă asiduă și o voință de a face cunoscute publicului lector „secretele” lumii occidentale și ale civilizației franceze. Dar cunoașterea imperfectă a limbii franceze, modalitate greoaie de a se exprima precum și imposibilitatea transpunerii multor fraze în limba maternă, fără corespondent lingvistic au reprezentat obstacole pe care promotorii traducerilor doreau să le depășească.

În consecință, demersul nostru se apleacă asupra traducerilor din limba franceză care conțin un melanj lingvistic de forme lexicale, dar și elemente împrumutate.

Cuvinte-cheie: *traduceri, lexic, modele literare, limba franceză, limba română.*

Au début du XIXe siècle, la littérature roumaine s’est visiblement intéressée au monde culturel européen, en aspirant à une synchronisation avec les « productions littéraires » de ce temps-là. Se situant à la confluence du monde occidental, oriental et balkanique, la culture roumaine a connu des changements au niveau des influences et des interférences avec la littérature occidentale. À partir de cette idée et grâce aux « importations mécaniques » (Vârgolici 25), les écrivains de la première moitié du XIXe siècle et surtout ceux de la génération de 1848 ont réussi la réinvention d’une littérature vraiment moderne.

Les modèles culturels des pays voisins ont été repris et adaptés au contexte socioculturel roumain, tandis que l’influence des langues parlées en Europe a été ressentie au niveau de la langue roumaine, car on sait que les frontières politiques n’ont jamais coïncidé avec les frontières linguistiques. On ne peut pas les délimiter avec précision et, de cette façon, le roumain « s’est enrichi » en se créant un vocabulaire semi-hybride.

La modification des formes culturelles a favorisé l’enchevêtrement des cultures, afin que l’on puisse identifier certains « concepts et images similaires

dans le cadre des cultures apparemment éloignées. » (Duțu 150) Les influences étrangères ont porté principalement sur « la satisfaction des besoins illusoires des gens » (Drăgan 63) ; par conséquent, les intellectuels roumains éduqués à l'étranger (comme par exemple Ghe. Asachi – à Vienne, ou Vasile Alecsandri et Ion Heliade-Rădulescu – à Paris) ont adapté leurs écrits selon les attentes des lecteurs des provinces roumaines.

Tout au long de son évolution, la littérature roumaine a établi des liens avec les littératures étrangères par des collaborations et des acquisitions de modèles d'écriture, par des traductions et des acquisitions thématiques qui ont contribué à la formation de la littérature roumaine moderne.

Pour les écrivains roumains de la première moitié du XIXe siècle et surtout pour ceux de la génération de 1848, la modernité a représenté un problème des recherches et des découvertes identitaires. Les transformations importantes de l'époque, faites par des groupes de gens préoccupés par des idéaux révolutionnaires, ont visé toute la culture roumaine. Les écrivains roumains ont oscillé entre l'idéal de l'écriture romantique selon le modèle de l'Occident et les réalités imposées par le pouvoir politique du pays. À cet égard, Paul Cornea a consacré un chapitre entier de son livre – *Les origines du romantisme roumain* – au phénomène « d'élans et d'inerties » (Cornea 49) littéraires de cette époque-là. Paul Cornea remarquait qu'il était difficile de préciser exactement quelles ont été les traductions utilisées comme source d'inspiration pour un travail autochtone. De cette perspective, l'influence pourrait être considérée comme une intention artistique particulièrement visible au niveau du vocabulaire utilisé par les écrivains – promoteurs des traductions. Toutefois, les problèmes de traduction n'ont pas été simples, car les traducteurs-écrivains de la génération de 1848 ont oscillé entre deux mondes, deux cultures, plus ou moins différentes. L'idée de « traduction et d'interprétation » était certainement connue par ceux qui ont osé enrichir la langue roumaine de formes littéraires et lexicales nouvelles.

Les premiers écrivains-traducteurs ont lutté contre les imitations et les traductions médiocres ; ils ont senti la nécessité de créer une littérature nationale, en encourageant les écrits originaux, inspirés par l'histoire du pays, de sa beauté, du pittoresque des traditions populaires, mais tout en gardant l'idée de l'originalité ; en même temps, ils ont défendu, en fait, l'idée d'originalité dans la littérature. Le désir de reprendre ou de transformer certains éléments des cultures étrangères s'est réalisé par l'intermédiaire des traductions. Les aspirations des écrivains de l'époque ont été en faveur de la création de nouveaux modèles littéraires, en se confrontant avec les grands classiques de la littérature mondiale, dont la valeur était déjà reconnue. Mais les traductions, en tant qu'influences, ont conduit à des changements dans les formes et les sens littéraires devenant presque méconnaissables, et cela dans le cas où « les connaissances de la langue originale est rude ou que la personnalité du traducteur est trop forte et influence de manière subjective le texte traduit. » (Grigorescu 114) Toutefois, la traduction « n'est pas un avantage pour les travaux de transposition littéraire, ni pour l'original » (Ibidem : 123) et les inconvénients en sont nombreux, afin de parvenir à « la situation de le traduire (le langage) dans notre propre langue. » (notre trad.) (Vatra 24)

Les nombreuses traductions faites dans la première moitié du XIXe siècle représentaient un acte symbolique de la littérature roumaine, qui marquait le passage de la sphère d'influence de la littérature orientale dans la sphère

d'influence de la littérature française, donc sous l'influence de l'Occident moderne. Iancu Văcărescu, Vasile Cârlova, Ghe. Asachi, I. Heliade-Rădulescu, C. Bolliac, D. Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, C. A. Rosetti, D. Gusti et G. Sion ont traduit des poèmes de Lamartine, en essayant d'adapter la prosodie et toutes les formes de la versification utilisées par le poète romantique français.

L'un des promoteurs des traductions, Iancu Văcărescu, a commencé par sept strophes traduites des *Harmonies poétiques et religieuses* de Lamartine (*La retraite*), strophes réunies sous le titre de *La maison de campagne de La Martin* (*Casa de țară a lui de La Martin*) :

*Je sais sur la colline
Une blanche maison;
Un rocher la domine
Un buisson d'aubépine
Est tout son horizon.* (A. de Lamartine 325)

La traduction de Văcărescu a la forme suivante:

*Pe munișor albește
Casa ce prețuiesc,
Stîncă pe ea domnește,
Juru-i împrejmuiește,
Un crîng de lemn cîinesc.* (*Poezii Văcărești. Versuri alese* 114)

Malgré les difficultés d'ordre stylistique, qui supposent des inversions involontaires et des éléments vétustes, la traduction est, pourtant, intéressante, compte tenant de l'opinion d'Al. Piru sur l'œuvre littéraire de Iancu Văcărescu : « Sforțarea sa de a mlădia limba română celor mai diverse forme de versificație merită a fi reținută. » (« Il s'est donné la peine d'adapter le vocabulaire de la langue roumaine aux diverses formes de versification. ») (notre trad.) (Piru 718)

Un autre exemple serait celui de I. Heliade-Rădulescu, qui a traduit une grande partie d'œuvres de Lamartine et certaines de ses adaptations peuvent être considérées d'un véritable succès. La version française du poème *L'Automne* contient un message de véritable communion du poète avec la nature:

*Salut ! bois couronnés d'un reste de verdure !
Feuillages jaunissants sur les gazons épars !
Salut, derniers beaux jours; Le deuil de la nature
Convient à la douleur et plaît à mes regards.*

*Je suis d'un pas rêveur le sentier solitaire;
J'aime à revoir encor, pour la dernière fois,
Ce soleil pâlisant, dont la faible lumière
Perce à peine à mes pieds l'obscurité des bois.* (Henri Mitterand 66)

La variante de Heliade-Rădulescu est extrêmement personnelle et les vers sont simples :

*Salutare, lemne triste, ce verzi, galbene-nnegriți,
Frunzi ce, căzînd risipite pe livezi, vă veșteziți!*

*Salutare, voi frumoase zile ce ați mai rămas!
În voi tânguirea firii urmează c-un slab, trist pas.
Ea se cuvine durerii, mie-mi place s-o privesc;
Singuratica cărare, uitat pășind, o citesc.
A! să mai văz înc-o dată soarele îngălbenind,
A căruia lumină slabă abia pătrunde sclipind
La piciorul meu ce sună frunza, lemnul cel uscat,
Întunericea deasă în pădurea ce-am călcat. (I. Heliade-Rădulescu 36)*

Le poème *La Providence à l'homme* souffre des modifications dans la traduction roumaine de l'écrivain Heliade-Rădulescu, alors qu'on change le ton et la manière de s'adresser:

*Quoi ! le fils du néant a maudit l'existence !
Quoi ! tu peux m'accuser de mes propres bienfaits !
Tu peux fermer tes yeux à la magnificence
Des dons que je t'ai faits ! (Alphonse de Lamartine 42)*

Si dans la version originale le poète s'adresse sous la forme d'une accusation, la version traduite se présente sous la forme de questions rhétoriques et la traduction du titre n'apparaît pas comme littéraire (*Providența la om*) :

*Ce ! A nimicului faptă blestema a sa ființă ?
Ce ! Tu defaimiale mele bunătăți ce ai văzut ?
Tu poți a-ți închide ochii de la marea cuviință
De daruri ce ți-am făcut ? (I. Heliade-Rădulescu 28)*

Grigore Alexandrescu propose lui-aussi des traductions nombreuses. L'œuvre littéraire de Lamartine semble vaste et, alors, les traductions en sont aussi. L'écrivain roumain propose la traduction suivante du poème *Tristesse*:

*Duceți-mă acolo pe țărmuri fericite,
Diceam, unde Neapol p-al mării sen prea lin
Răsfrânge deluri, stele de nori neînvelite
Și unde cresc oranzii sub cerul cel senin
Ce-nțirziem ? Să mergem; din unda cea albită
Să văd eșind Vesuvul în flăcări care sbor,
Să văd eu Aurora pe dealuri strălucită.
Să voiui, fiind de mână ușor p-a mea iubită,
Din aste nălțimi vesel visând să mă cobor. (Gr. Alexandrescu 256)*

et la version de Lamartine a la forme suivante:

*Ramenez-moi, disais-je, au fortuné rivage
Où Naples réfléchit dans une mer d'azur
Ses palais, ses coteaux, ses astres sans nuage,
Où l'oranger fleurit sous un ciel toujours pur.
Que tardez-vous ? Partons ! Je veux revoir encore
Le Vésuve enflammé sortant du sein des eaux;
Je veux de ses hauteurs voir se lever l'aurore;
Je veux, guidant les pas de celle que j'adore,
Redescendre en rêvant de ces riants coteaux. (A. de Lamartine 172)*

Dans la lignée des traductions s'inscrit l'œuvre de Gr. Alexandrescu aussi (pour l'espèce de la fable). L'écrivain roumain s'est inspiré des modèles français (Florian ou La Fontaine), mais il a donné aussi des textes originaux. Les exemples suivants sont pertinents, car *Privighetoarea și păunul* représente la traduction réussie de la fable de Florian, *Le rossignol et le paon*:

*L'aimable et tendre Philomèle,
Voyant commencer les beaux jours,
Racontait à l'écho fidèle
Et ses malheurs et ses amours.
Le plus beau paon du voisinage,
Maître et sultan de ce canton,
Élevant la tête et le ton,
Vint interrompre son ramage:
C'est bien à toi, chancre ennuyeux,
Avec un si triste plumage,
Et ce long bec, et ces gros yeux,
De vouloir charmer ce bocage!... Florian, Le rossignol et le Paon*

La variante proposée par Gr. Alexandrescu est la suivante:

*Filomela drăgăstoasă
Văzînd vremea cea frumoasă,
Zile dulci de fericiri,
Povestea cu întristare
La eho răsîntătoare
Tristele-i nenorociri.
Atunci însă deodată
Un păun i se arată
(Domn era într-acele loc).
Veni plin de supărare;
Mînios și c-un ton mare
Astfel îi vorbi pe loc:
"Nu vezi că nu-ți șade bine,
Că nici nu ți se cuvine,
Cu acel cioc urîcios,
Cu a ochilor grosime,
Cu a penii-ntunecime
Să cîmți în ast crîng frumos?... (Gr. Alexandrescu 190)*

Fabuliste convaincu, inspiré par les *Satires* de N. Boileau, Gr. Alexandrescu propose pour la *Satire IX (À mon esprit)* – sa variante de la *Satire. À Mon esprit*:

*Vino acum de față și stai la judecată,
Tu care le faci astea, duh, ființă ciudată,
Ce vrei să joci o rolă în lumea trecătoare:
De ce treabă-mi ești bună, putere gânditoare... (Gr. Alexandrescu 190)*

tandis que N. Boileau détient la variante originale :

C'est à vous, mon esprit, à qui je veux parler.

*Vous avez des défauts que je ne puis celer:
Assez et trop longtemps ma lâche complaisance
De vos criminels a nourri l'insolence...* (N. Boileau 73)

En fait, *Satire*. À *Mon esprit* offre aux lecteurs l'image fidèle des salons roumains de la première moitié du XIXe siècle et le raffinement du monde occidental comprenant les jeux de cartes, le flirt, la danse, la mode selon le modèle parisien. Le poète a une bonne conduite dans la société: il joue le whist (ou « wist »), il danse, il remarque toujours les situations ridicules partout où il y en a le cas.

La plupart des écritures de l'époque portaient le signe des influences étrangères mais, sur cet appui, on contournait aussi des éléments originaux, novateurs:

Abundența romanului în spațiul românesc al secolului al XIX-lea, fie că ne raportăm la primele romane românești, cele ale începutului de drum, aflate sub semnul căutării genului, al găsirii formei și a culoarului cu priză la publicul nou, (cel de după revoluția de la 1848, obișnuit în special cu ceea ce găsea în josul paginilor de ziare ale vremii), fie că avem în vedere puzderia de romane populare către sfârșitul secolului și începutul noului secol, justifică încercarea de elaborare a unei posibile tipologii a romanului popular, în formele principale în care a circulat acesta în parcursul său. (L'abondance des romans dans l'espace culturel roumain du XIXe siècle, soit qu'on garde des références aux premiers romans roumains, ceux des débuts littéraires, qui cherchaient leur genre ou qui trouvaient leur forme et le moyen d'attirer le public nouveau (celui d'après la révolution de 1848, habitué surtout avec ce qu'il trouvait en bas des pages des journaux du temps), soit qu'on garde un grand nombre de romans populaires jusqu' la fin du siècle et au début du nouveau siècle, tout justifie l'essai d'élaborer une possible typologie du roman populaire, dans ses formes principales qu'il a promues tout au long de sa parution. (notre trad.) (Drăgan 12)

D'autres exemples de traductions ont les formes suivantes (*Souvenir*):

*En vain le jour succède au jour,
Ils glissent sans laisser de trace ;
Dans mon âme rien ne t'efface,
Ô dernier songe de l'amour !*

*Je vois mes rapides années
S'accumuler derrière moi,
Comme le chêne autour de soi
Voit tomber ses feuilles fanées.*

*Mon front est blanchi par le temps ;
Mon sang refroidi coule à peine,
Semblable à cette onde qu'enchaîne
Le souffle glacé des autans. (A. de Lamartine 47)*

La traduction de l'écrivain roumain I. Heliade-Rădulescu a la forme *Suvenirul* :

*Ziua se duce ș-altele vin,
Și fără urmă se strecor toate;
Dar să te stingă nimic nu poate
Dintr-al meu suflet de tine plin.*

*Anii mei răpezi, viața-mi trăită
Le văz grămadă în urmă-mi stînd,
Precum stejaru-și vede căzînd
În preajma-și frunza cea veșteziată.*

*Fruntea-mi de vreme toat-a albit,
Sângele-mi rece abia prin vine
Curge, ca unda ce-n loc o ține
Sufletul iernei cel amorțit. (I. Heliade-Rădulescu 9)*

De même, le poème *Le Soir* a la traduction (en roumain) qui dévoile des termes langagiers adaptés aux formes lexicales de la langue roumaine (*Le Soir*) :

*Le soir ramène le silence.
Assis sur ces rochers déserts,
Je suis, dans le vague des airs,
Le char de la nuit qui s'avance.*

*Vénus se lève à l'horizon;
À mes pieds l'étoile amoureuse
De sa lueur mystérieuse
Blanchit les tapis de gazon. (A. de Lamartine 25)*

Seara:

*Seara aduce lina tăcere;
Pe pustii stînce eu așăzat
Iau după urmă al nopții car
Ce-n aburosul senin pășește.*

*Venus se nață pe orizon,
Și la picioare-mi steaua-amoroasă
Cu-a sa lumină misterioasă
Argintuiește verdele șăș. (I. Heliade-Rădulescu 19)*

Par conséquent, les modèles étrangers et les traductions de ce genre ont contribué à la modernisation de la langue littéraire roumaine. Les nombreuses traductions ou acquisitions reprises des littératures du monde occidental ont conduit à l'alphabétisation des masses et à la formation d'une opinion du public lecteur. Les traductions littéraires ont concerné, en fait, les valeurs de l'Occident et surtout la perception des sens éthiques et esthétiques, différents d'un pays à l'autre, d'une époque à l'autre, selon les aspirations et les besoins moraux, artistiques ou idéologiques des personnes intéressées à la culture. La littérature roumaine a passé

et dépassé une période importante de transformations, la période de la première moitié du XIXe siècle, en contribuant de cette manière à l'échange d'idées entre les différents systèmes d'esthétique européenne qui ont dominé l'époque entière.

Références bibliographiques

- Alexandrescu, Grigore. *Opere*. București : Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
---. *Versuri și proză*. București : Ed. Tineretului, 1967.
Cornea, Paul. *De la Alecsandrescu la Eminescu*. București : Ed. pentru Literatură, 1966.
---. *Originile romantismului românesc*. București: Ed. Cartea Românească, 2008.
Drăgan, Ioana. *Romanul popular în România. Literar și paraliterar*. Cluj : Casa Cărții de Știință, 2001.
Dușu, Alexandru. *Literatura comparată și istoria mentalităților*. București : Ed. Univers, 1982.
Grigorescu, Dan. *Introducere în literatura comparată*. București : Ed. Universal Dalsi, Semne, 1997.
Heliade-Rădulescu, I. *Opere*. București : Ed. de Stat pentru Literatură, 1967.
Lamartine, A. de. *Harmonies Poétiques et Religieuses*. Paris : Charles Gosselin, 1838.
---. *Méditations poétiques*. Bruxelles : Société Belge de Librairie, 1835.
Mitterand, Henri. *Littérature. Textes et documents, XIXe siècle*. Paris : Éditions Nathan, 1986.
Piru, Al. *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1977.
Poezii Văcărești. Versuri alese. Ediție îngrijită de Elena Piru. Prefață de Al. Piru. București : Ed. Albatros, 1974.
Vatra 4 (aprilie 2008).
Vârgolici, Teodor. *Aspecte ale romanului românesc din secolul al XIX-lea*. București : Ed. Eminescu, 1985.

Note: